

766

KILENCZ ÉV

EGY SZÁMÜZÖTT ÉLETÉBŐL.

SZÁRAZI ÉS TENGERI UTAZÁSOK NYUGOTON.

IRTA

GRÓF WASS SAMU.

II. FOLYAM.

PEST.

R Á T H M Ó R.

1862.

KILENCZ ÉV

EGY SZÁMÜZÖTT ÉLETÉBŐL.

SZÁRAZI ÉS TENGERI UTAZÁSOK NYUGOTON.

IRTA

GRÓF WASS SAMU.

Prien

II. FOLYAM.

SAN DOMINGO. SAN TOMAS. Sta CRUZ. BARBADOS.

PEST.

R Á T H M Ó R.

1862.

X. Fejezet.

— Elindulás New-Yorkból. — Vitorlás hajó. — A Tropikus tenger. — Repülő halak. — Tropikus föld első látása. — San Domingo. — Partraszállás. — Port au Prince. — Égiháboru. — Nagy ünnepély. — Bel-föld. — Az államnak általános helyzete. — Rövid történelmi vázlata. — Faustin Sonlouque, és a Vóduk. — Elutazás San Domingóról. —

A vitorlás hajóni utazás sokban különbözik a gőzösön való utazástól; már a hajóra-szállás magában másként történik ezen, mint az inkább utazók mint kereskedelmi terhek hor-dására alkalmas gőzösön. Mig ennek magos fődézetére kényelmes hágsó vezet, sajátserü inkább testgyakorlati alkotvány az, mi a vitorlás hajó oldalán lenyulva, a fölmenetelre kínálkodik, mert ez nem más, mint kötél-hágsó, mely két kötél közé erősített keskeny deszka darabokból van egybefűzve, s midőn ladikkal megközelítjük, más lefüggő két kötél segedelmével — melyek a hajó karzatához vannak erősítve — inkább felkapaszzkodva mint menve, ki-ki megpróbálhatja rajta acrobatai ügyességét, s ha netalán a gesammt Deutschland legkitünőbb turnier Anstaltjának is lett volna növendéke, az első próbatételt koránt sem találná oly könnyűnek, mint képzelné.

Soha sem hiányozható szokás az a kereskedelmi hajózásnál, hogy tengerre szálláskor a hajós legénység mindig nagy-szerű részegen megy a hajóra. Alig van tengeri hajózáttal foglalkozó nemzet, melynél ez másként legyen; legalább a civilizált nemzetek mindenikénél ez változhatatlanul így van, melyen változtatni a legerélyesebb akaratnak, vagy szigornak sem lehet, s mivel minden e célra intézett próbák merő hasz-talanok, a hajó parancsnokok is, e bárha alkalmatlan szokást türelemmel veszik, annak biztos tudásával, hogy egyszer a tengerre érve, ilyesmi ott elő nem fordulhat.

E ki nem kerülhető ok miatt tehát a hajóra szállás a kikötőben mindig estve történik. Ilyenkor a tengerész segéd-tiszteknek van dolguk egész nap a legénységet a korcsmákban felhajtászni, mert nó! az utolsó nap mindenesetre a korcsmának s a tivornyának van szentelve. Végre a részegség különböző fokozatain egyensúlyozó legénység a hajóra kerül, ki saját lábainak a pálinka szesze által nagyon is kétségessé tett erején, ki pedig a mámornak legfényesebb kifejttségében, mások által ölbe vitetik. Gyakran a segédek teljes kifáradása után még az is meg szokott történni, hogy a nagy fáradalommal s boszusággal egybegyűtött legénység teljesen hasznavehetetlen, s a hajót külön fogadott segéd legénység által kell a parttól elmozdítani.

Valahogy tehát a hajó elmozdittatik a parttól, külebb mozdul az öbölbe, s az éjjel ott töltve, horgonyon várja be a kora reggelt, hogy akkor legalább, a legénység teljes kijózanodtával tengerre szállhasson.

Midőn a viradás első sugarai mutatkoznak, már minden talpon volt, a matrozok legmámorosabbja is rest léptekkel emelé ki a pálinka szeszétől megfájult fejét a hajó üregéből; csak hamar a capstan-hoz állottak, s kezdődék a horgony emelés. A capstan rudjaihoz nyomuló legénység a szokott módon, mámortól rezgő énekkel szabályozá erőfeszítéseit, melynek versei anynyira sajátyszerűek minden nemzetnél, hogy megérteni lehetetlen, s alig ha magok a habok fiai is értik, vagy magyarázatát tudnák adni. A capstan-nak minden mozzanataira megrendüle a hajó, s mint jól kinyugodt, kiabrakozott ötös fogat, békétlenkedni tetszék a gyeplők megbocsátása perczéig. Végre a horgony feljöve, az épen keletkezett belföldi szél domborura dagasztá a csinos schooner fejei vitorláit, a víz fejei tajtékba gömbörüle a hajó ormánya előtt, és gőzösi gyorsasággal rohana a Narrows felé.

Ej de hamar jutánk megint a sivatag térre, hol természetesen ismét elkezdődének a már nagyon is jól ösmert odongások, bakdácsolások a szerencsétlen gyomornak felette nagy bánatára vagy boszuságára. Azonban a vitorlás hajónak még sem anynyira erőszakos a mozgása mint a gőzösöké, mert a vitorlásnak utja csak ritka esetekben lehet szél-ellenes, mely

eset a legnagyobbszerű bakugrásokat szokta okozni, mint már e tárgy más helyen is bőven érintve volt. De nézzünk körül egy keveset e hajón is, lássuk ennek is belszerkezetét.

A kisebb rendű, mint egy 80—100 tonnás hajó minden tekintetben keresett csínban és rendben tartott schooner volt; hátulján egy — mondhatni — fényüzéssel felszerelt szoba vagyis cabin a fedélzetre volt építve, nem több mint tiz háló alkalommal. Ebbe lakott maga a parancsnok is segédjével, jeléül annak, hogy a hajó nem utasok szállítására, hanem kereskedésre volt számítva. Mint ilyennek tehát egész üre egyetlen raktárt képezett, melynek lejárá nyílásai a szokott módon le valának zárva, s a hova az egész utazás ideje alatt senki le nem tekintett. Minden kötél, minden szeg, a legteljesebb épségben s rendben újnak látszott. Árboczaik aránylag magosak jó formán hátrafelé dőlten, nagy vásznat (vitorla) vittek, s a szakértőnek mindjárt felötlött volna, hogy minden részlet a gyors vitorlázhatásra volt számítva.

Legénysége népegyiték volt, kik külön véve különböző nyelveket beszéltek, de aligha egyet is jól, s bajos lett volna kitalálni valamelyikét melyik nemzet fia legyen. Mindnyája a naptól nagyon barnult volt, s egy tekintet rájuk, alig lett volna képes mást, mint megannyi kalandort mutatni be, még az avatatlannak is. A parancsnok spanyol nyelven beszéllett velök, s a vezénylet is azon történt. Szörnyű rend volt a hajón, s mégis bizonyos neme a patriarchalitásnak létezék a parancsnok és legénység közt. A legénység nagyon jól tartott, magának a parancsnoknak asztala pedig minden lehető, s képzelhető finomságokkal, s borokkal rakva, melyekhez egyedüli utasának bár mi időtájban nyulni lehetett, ha tudniillik az a szerencsétlen tenger kórság megengedte volna, melynek leggyüloletesebb stadiuma az éték látásakor kezdődik. Egy pompásan párolgó tál finomul készült éteknek étvágyat gerjesztő szaga, vagy látása is a legrémitőbb undort okozza a szenvedőnek, ki e valódi gyüloletes kórságban szenved.

A hajó elején — mint rendesen minden hajón lenni szokott — volt a legénység lakása, melyhez keskeny lépcsőzet vezetett le, s a hajó közepénél kevéssel előre a kicsiny konyha, mely az eféle kereskedelmi hajóban már sokkal kisebb és

egyszerűbb, mint a gőzösökön lenni szokott. Ez vala a két árboczon kívül minden akadály, mi a fedélzeten létezett, s mondhatni, az egész tér korlátlan sétahelyet nyujta a hajó lakóinak.

Már csak engedje meg a kegyes olvasó, hogy ezuttal mindent elmondjak, mi egy ilyen hajó elrendezéséhez tartozik, mert ha épen nevezetes részeiről feledkezném meg, méltán hanyagság vádja alá eshetném. Aztán szeretném is lassanként minden tárgyat a maga helyén ha lehet, annyira megösmer tetni, hogy ahoz további lényeges kérdés alig férhessen, ezuttal olyas valamit kell pedig megemlitenem, miben egy kereskedelmi vitorlás, s egy gőzös közt csakugyan lényeges különbség van.

Egy háznak elrendezésében a kényelmi helyek célirányos elrendezése igen fontos, ezek egy hajó elrendezésében is nevezetes szerepet játsznak, mint az tapasztalható is nemcsak honi gőzöseinken, de tengeri gőzösökön épen úgy, mint minden más, utasok szállítására alkalmazott hajókon is. A most leírt hajó azonban nem lévén teljességgel utasok szállítására számítva, valamint minden más kereskedelmi hajón, úgy ezen is az említett igen fontos intézkedés teljesen hiányzott. De a ki legelőször kerül ilyen hajóra, s az anynyira nevezetes hely hiányzását még csak fel sem teszi, mielőtt további kérdezősködésbe bocsátkoznék, elébb a hajónak minden zegét zugát szorgalmasan felkutatja, hol ilyesminek létezését képzeli, s miután azon mindinkább követelőleg ijesztő szomoru meggyőződéshez jut, hogy minden további kutatás csakis valami nem ohajtott veszélybe hozhatná, végre meg kell kísértenie a mások általi utasítást. De mennyire bámul el, midőn azon mosolylyal vegyített feleletet veszi: hogy a kérdezett fontos hely nincs teljességgel a hajón, hanem azon kívül. E feleletet sehogy sem tudván értelmezni a járatlan, szörnyü bohóczos kétkedést tanusító szemeket fordíta a gyorsan elmaradó határtalan mélységre, s erről a felelet adójára. Végre csakugyan meg kelle győződni, hogy az csakugyan a szó teljes értelmében úgy van a mint mondák.

Minden vitorlás hajónak, sőt a tengeri gőzösöknek is csaknem kivétel nélkül van elől egy fekvő helyzetben álló,

s a hajó ormányán előre nyuló árbocz, melynek angol neve Jib-boom, francziául beaupré, németül Klüverbaum, s a melyet egy előbbi fejezetben Fek-ár bocz névvel jegyzék. Ezen árbocz több lánczokkal van a hajó elejéhez erősítve, s e lánczok jelölteténck ki az említett fontos hely pótlékául, de hogy milyen forma acrobatai műtétellel kelljen a dologhoz fogni, annak megmutatására sem rajzban, sem másként intézkedés nem létezett. Az új testgyakorlati szereplést tehát magának a szereplőnek kellett kitalálni; az első próbatétnél azonban ez igen alkalmatlanul sikerül, mert a hajó odongása mellett az egyensúlyozás felette bajos volt a szokatlannak, de egypár ismételt kísérlet után végre mégis a kötelen tánczolás mesterségének e sajátságos nemébe is csak bele szokunk.

New-Yorkból a nyugot-indiai szigetekre utazva, az út merőbe déli irányu; ezt azonban a partok közelében megkísérteni még gőzösnek is késedelmes, a midőn a nagyon veszélyes partokat kerülni kellett, a Dunánknál gyorsabb folyású öböl folyam ereje ellen kellene küzdeni. A feljebb bőven felfejtett természeti okoknál fogva tehát, kiérve a New-Yorki kikötőből a nyílt tengerre, a nyugot-indiai szigetekre, s kivált a szélefelettiekre törekvő hajó keleti irányba kell hogy vitorlázzon mindaddig, míg az öböl folyam sötét-kék vizének keleti zsinórját átmetszve, a mocskos zöldes-kék vizet eléri.

A folyamnak ezen átmetszése az időjáráshoz képest lehet több vagy kevesebb idő alatt megtehető. (Tengerészeknél a jó vagy rossz idő alatt csakis a szél, vagyis inkább a lég mozgása értetődik, s más viszonyok ide nem tartoznak). Kedvező északnyugoti széllel, mi az észak-amerikai partokon nem ritkaság, kivált a melegebb hónapokban, jó vitorlással egypár nap alatt túl lehet rajta esni. Azon túl déli irányt véve, az északkeleti passátot keresi a hajó, mely ott igen kedvező irányu a nyugot Indiákra törekvő vitorlásokra nézve.

Néhány napi hajózás után a tengeri friss lég lanyhulni kezd, a cabiu minden szellőztetés daczára rekkenő lesz, benne éjjel a legkönyebb takaró is szenvedhetetlen, és szünteleni izzadás kezd a testet nyommasztani. A kezdetben éles tengeri-szél, tudniillik lassanként a kellemes lanyhaságu passátba

megy át, mely kivált naplementekor gyöngéden frisitő fuvalomba csillapul, önkénytelenül a költők bájos, andalító stb. Zefirjeire emlékeztet, s érezni kezdjük, hogy más éghörökhez közeledünk. A megrövidült esti és reggeli szürkületek figyelmeztetni kezdék az idegent, hogy az eddig még nem látott tropikusok csudáit megközelíté, és egyszerre átvillana elméjén mind az, mit ezekről olvasott vagy hallott, s a melyek mennyiszor akkora varázs erővel hatottak képzelődésére.

A lég kör naponta mindinkább hevült, mérséklete éjjelre sem szállott, s a szörnyen átizzadt ágy már égeté a testet. A hőség által okozott bő izzadás korán reggel kiüzé a szokatlant átizzadt fekhelyéből, sietett a reggeli hős szellőben álmatlanságtól bádgyadt tagjait a hajó ormán enyhíteni. A sötét-kék színü viznek addig nem tapasztalt rendkívüli tiszta átlátszóságában mélyen merülhetének a hőség miatti nyugtalan álomtól lankadt szemek, a hajó csak nem a légben függeni látszék, s rézzel borított vizvonalának legmélyebben eső szegecskét is egyenként meg lehetett számlálni.

De a még soha sem tapasztalt látvány élvezete alig vevé kezdetét, máris újabb tárgy lépé meg figyelmét, a midőn egyszerre madár-csoport felrebbenése rezzenté fel az idegent az épen elkezdődött andalgásból, melyek a közibek érkezett váratlan jelenettől felriadva, a víz színe közelében gyors szárnyakon tova száguldának.

Meglepő látvány volt ez annyival is inkább, mivel e sajtyszerü vízi madarak mondhatni épen orrunk elöl kelének szárnyra a nélkül, hogy azokat elébb a víz színén uszkálva észrevettük volna.

A tropikusok tengereit közelítők meg, melynek sok fényes csudái közt, a hal és madár közti egybekötő láncszem feltalálható az ezüstsínü gyönyörü kis repülő halban. (*Exocetus volitans*).

A repülő hal számosan található a forró égöv tengereiben, de tán semmi más tengereken nem látható akkora mennyiségben, mint nyugot Indiának gyönyörü vizeiben, s valamint a nyugot-indiai tenger méltán nevezhető a világ vizei parkjának, ugy e gyönyörü kis állatka e nagyszerü vízi park pajzánkodó madárkájának mondható.

Az e vizekben haladó hajó olykor rajként riasztja fel e sajátyszerű szárnyasokat, melyek minden irányba elröpkednek, mint őszszel a magos fűben menhelyet kereső fürjek. Reptökben nem emelkednek magosra, hanem alig egy lábnyira a víz színe felett emelkedve, nem nagy távolságra repülnek; rendszeren a látkörből ki nem repülnek, s leszállásuk pontjáig szemmel kísérhetők. Nagyságra nézve a szunyogétól a félfontos pisztráng nagyságáig minden alakban léteznek, a nagyobbak azonban inkább csak távol a partoktól láthatók, s ha kicsinyek mutatkoznak, mindig valamely part közelségét jelentik. Mentől nagyobb ezen hal, annál nagyobb távolságra szokott repülni, némelyik az örege közül annyira kifejlett repülő tehetséggel bír, hogy repülésében elvesztjük szemünk elől, mielőtt leszállának.

Ezen halak röpkedése éppen olyan mint a madaraké, szárnyaikkal tudniillik ép úgy csapkodnak mint ezek. Szárnyaikat az első úszószárnyak meghosszabbított alakja képezi, s papírszerű átlátszó hártya szerkezetűek. Szárnycsapkodásuk annyira gyors, hogy szárnyuk létezése alig észrevehető, s úgy tetszik, mintha a légben függenének. Felrebbenésök, vagy leszállásuk alkalmával azonban szárnyaik remegése tisztán észlelhető. Leszállásuk nem madárszerű, hanem egyszerre lepottyannak olyan formán mint a magányosan elmaradt keleti sáska szokott. Gyakran láthatni e vízi szárnyasokat leszállás után ismét rögtön szárnyra kelni, minek oka az: hogy valamely ragadozó hal közelében ereszkedtek le, melyet észrevéve, menekülés végett ismét felrebbennek. Olykor éjjelenként ezen halak a hajó fedelzetére hullanak, honnan felrebbenni többé nem képesek, hanem mint igen finom és kapós eledel, a hajó asztalának legritkább csemegéjéül szolgálnak.

A történet úgy akarta, hogy egy oly hajó legyen ez, mely egyedüli utazójának minden előtervezete nélkül, több tárgyak látására adjon alkalmat, mintsem célja igényelte volna; ezt azonban bizonyosan veszteségnek mondani éppen nem lehetett, sőt ellenkezőleg nem volt kellemetlen annak hallása: hogy Port au Prince-be, bárha rövid időre, beszállandunk, s hogy tán más nap korán reggel San Domingo vagyis Hayti partjait látni fogjuk. Megemlítve azt, hogy az ily határozott

előrevaló megmondások a jel nélküli végtelen térségen felette furcsáknak és józs-szerüeknek tetszenek a még újoncz tengeri utasnak, mindenesetre azt hiszem, nem csekély mértékben izgatná fel kandiságát bár kinek is; de kivált annak, ki népek s országok látására s tanulmányozására magában vágyat, hivatást érez. Különösen pedig Hayti, a tisztán néger status, nem csekély érdekekkel bírhat, ha mást nem is olvastunk vagy hallottunk volna róla, mint a mit Victor Hugo egy időben annyira keresett Bug-Jargal nevezetű regényében róla mond. Avagy nem óhajtanók-e ama pompás lugosokat látni, melyeknek valamelyikébe rejtözve a gyönyörű fejér nőbe annyira szenvedélyesen szerelmes Bug-Jargal, a néger, guitarreja és éneke andalító hangjaiban bocsátá forró szerelmének korlátolatlan árjait? Ki ne óhajtaná saját szemével látni a regényben itt-ott leirt fényes lakait a tropikusok égető napja alatt elpuhult, fényűzéshez szokott, de már rég kiölt, kiirtott ültetvényeseknek? Azon meglepő történetek idejétől óta már félszázad gördült el, s a felszabadult néger, ki elég erélyes volt arra, hogy a hatalmas francia uralom alól magát kiszabadítsa nem csak, de sőt a világhodító nagy Napoleon visszafoglaló vágyainak is daczolni tudott, — kinek keblében egy Toussin Louverture születhetett, bizonyosan erélyét, ügyességét arra fordítá, hogy a természettől is a legbővebb mértékben megáldott honában, a francia ültetvényesek által már megalapított mivelést, s jól létet a lehetőségig kifejtse, vagy legalább volt zsarnokaitól a fejérektől átvett fokozaton tartsa. — Ilyen s ehez hasonló képzetek igen is bő mértékben felizgathaták az utazó kandiságát, s türelmetlenül lesé a pillanatot, melyben félzaklatott kandiságának ezen legrendkívülibb újdonság leplel fedett tárgyát megláthatja.

Egy lankasztó tropikusai éjnek kora reggelén, mikor az ég csillogó boltozatának csudái a világosság királyának páratlan fényében elhalványulni készülének, a tűzként hevült ágy a bádgyadt álmatlankodót a hajnal enyhe szellőjébe frisülni kergeté. A hajónak baloldala felől nagy fekete tömkeleg kezd kifejlődni a kétesen oszlan kezdő éj sötétségéből, mely azon irányban az egész láthatárt korlátozni látszék. Nem lehet nagy a távolság, mely e fekete tömkeleg s a hajó közt létezett,

és a melyel, a csaknem elhaló szellőben, keleti irányban, csekély gyorsasággal, párhuzamosan halada.

Ezen geographiai szélességekben — mint már érintve volt — a reggeli és esti szürkület már nagyon rövid ideig tart, s valamint a természet egy örökösön tartó nyárnak örök zöld öltözékével jellemzi ott az évnek minden szakait s hónapjait, ugy a nap és éj, megosztva a földnek sarka körüli megfordulása idejét, egyik a másiknak osztalékát még az átmeneti időben is, mint ha megrövidíteni nem akarná, tizenkét órát uralg kirekesztőleg az egyik, s ugyan annyit a másik.

Alig jelene meg tehát az említett sötétlő tárgy a reggeli álmát szenderegni tetsző aprón gömbörülő hullámokban redőző víz színén, az oszlani kezdő éj homályából gyorsan fejlődének ki a kétes tömkeleg körvonalai. A víz tükréből sietve felmerülő napsugarak aranyzott nyomot hagyván magok után sima utjokon, mondhatni egy ugrásba gazdag fénynyel önték el a világon a legtündéribb színezetű földet, melyre emberi szem valaha tekintett.

Az első benyomás, melyet a tropikusok növényzetének legelső látása ránk nézve tesz, örökké tartó jelekkel vésetik emlékezetünk táblájára kivált akkor, ha a vaktörténet napfelkeltekor varázsolja előnkbe azt. Megfelelkezik ilyenkor magáról a leghiggadtabb jégtermészet is; egész valója, minden érzéke, esze, lelke, s tehetségei egyedül szemében összpontosulnak, láterejébe költözik egész valója, s ha netalán kérdeznéd egy ilyen elszobrult egyéntől: mit tart a többi érzékek nemeiről? aligha elfogultsága első perczében nem azt felelné hogy azok nem is léteznek, vagy ha igen, csak szót sem érdemlő alárendelt szerepűek.

A lángoló és csillogó zománczozatu mély zöld színt, mely egy teljes tropikus növényzeten előmlik, valódi minőségében csak az ösmerheti, ki szépségéről saját szemével tanuskodott; avagy nem bár kinek is feltűnő csak a virágházban is felnőtt, s mesterségesen ápolt tropikus növénynek mély smaragd zöldje? sőt némelyikének teljes ércz zománczában fénylő vastag levelei nem meglepők-é? Mit gondol a kegyes olvasó, milyen lehet ez ott, a hol nem a fűtés idézi elő a növény létezésére megkivántató hő fokozatot, a hol nem

üvegen át megtörött mesterkéltnapfény öszpontosítja a zománczó tüzet, a hol nem az embernek ügyesen ápolni tudó keze vezeti rá a megkívántató nedvességet, a hol mind ezt a mesterek nagy mestere, maga a nagy természet teszi meg, a legutánozhatatlanabb modorban? A hol az épen megkívántató hő fokozat önkénytesen s mindig megvagyon, hol a napnak függőleges szűz sugarai az eredeti zománczóerőt adják, hol a szerfeletti gyors elpárolgást pótló esőzés oly rendkívül dúsan özőnik le, hol végre épen e gyors elpárolgás a légkört mindig bizonyos nedvességi fokozaton tartja, melynek sem mennyiségi, sem egyenlőségi, sem hő fokozatbeli aránya semmi mesterkélés által nem utánozható.

Ilyenek a megkívántató körülmények, melyek a tropikusok gazdag növényéletét feltételezik, annak viritó zöld szőnyegét utánozhatatlanná teszik, s a melynek fényéről az éghajlatunkban gondosan ápolott, de a száműzetés kinjaitól gyötört virágházban nevelt tropikus növények mély zöldje, alig nyújt egy gyenge árnyékot, de teljes nagyszerűségében nyílik meg előttünk San Domingo szigetén.

A sziget északi partjai valának ezek, melyeket megközelítünk; pompás lombozatu erdők felváltva viritó mezőkkel szegélyezék a messzire bekanyaruló tág kebleket, melyeken a mérséklettégáljak fiától csak nem is képzelhetett növényélet ömlék el, mely ellentállhatatlan ereje s hatása köréből minden egyebet kiszorít. Ez már többé nem csak nevet s mosolyog, mint azt mondani lehet éghajlatunkban a tavasznak teljes pompájában diszló egy májusi látványról, hanem magasztos méltóságban bámulást parancsolt.

Mennyire emelné e természeti nagyszerűség diszét, ha a rendkívüli növényzet szegélyét viritó városok, tornyok, kúpok, villák, falvak, vagy bár csak szerény kunyhók diszitenék. Mennyi temérdek ezer munkás kéznek tudna e nagy vadoncsendes hont és jól létet adni? aztán az iparos munkásságnak mennyi csudáit állítaná elé a kitelepített szorgalom csak fél század teltével is? — Ilyenek, s ehez hasonló gondolatok ostromolták legelőbb is a mérséklettégálj civilisált fiának bámulástelt keblét, a midőn e partokat megközelítve, annak boldog lakóiról tanuskodó jeleket óhajta észrevenni, melyek a gyönyörű

képet kiegészítsék; de hiában vala minden fürkészet, mert a tündéri föld lakóinak mozgalmairól még a távcső sem adhatta semmi sejtelmet.

Mondják pedig a francia gyarmatok krónikái, hogy volt is e földi paradicsomon a legpompásabb ipar, s a fölséges partvidék, melyet szemlélnk, nem rég gyönyörű telepek iparos keze alatt díszlett falvak, ültetvények, pompás lakok s kertek boriták el azokat.

Lehetetlen! a históriának hazudni kell, mert hogy mindez alig hatvan év alatt épen ennyire nyom nélkül tűnt volna el, hogy még helye se lássék, azt elhinni valóban nem lehet. Avagy a néger faj ne lenne-e egyéb haszontalan gyáva orgyilkosnál, ki a szó teljes értelmében egy egész civilisációt kiirtott maga közül azért, hogy a valódi édenszerű országot az eredeti barbár állapotba visszataszítsa?

Fájdalom! ezt mondják még kevés életben lévő menekült szemtanuk. Hanem ezekből szólhat a boszuvágy bűsz lelke is. De mondani látszik ugyanazt menydörgő szavakkal a síri mély csend, mely az egész látkörön előmlék. Az óriási növényi életen kívül semmi más életjel nem mutatkozik a tündéries képen, s a nagyszerű erdők szélein magosra tornyosuló, sajátságos legyező forma koronát lengető, még soha nem látott fa colossusok, mint megannyi siremlékek, néma bizonyosságot tenni látszanak az egykor árnyékával fedett civilisációnak legvadabb legyilkoltatásáról. Semmi hang, semmi nesz, sem valami épület, vagy bárcsak kunyhó, nem háborítá a rémitő síri csendet, s nem szakasztá meg az erdők és mezők egyhangu némaságát. A mélyen bekanyaruló keblek partjait a magány egyhanguságával csapkodják a tengernek örökös mozgásban küzdő hajjai. Egyetlen egy hajócskának fejjér vitorlája sem mutatkozik, mely a síri csendben mégis valami életet öntene, s ha földleírások nem mondanák, hogy e szigetnek számos lakói is vannak, azt hinné az ember, miszerint valamely új föld közelébe vetődött, melyen az emberi faj még meg nem jelent. Soha ennél szebb, de egyszersmind szomorubb látványt ember még nem szemlélt.

A mély csendbe borult, de fölségesen gyönyörű part hosszában csak csendesesen halada a Schooner. A kristály

tisztaságu mélységnek felszínét alig gömbörité egy-egy szélyes fuvalom, melynek felfogására bárha minden vitorláink a lehetőségig tárva valának, a csekély nyomás alatt csak keveset domborulva, menete is szunnyadóba átkelni látszék, mintegy elálmosodva a mély csendtől, mely környezé.

A megközelített part hosszában nyugoti irányba kelle vitorlázni, hogy Cap San-Nicolas-t elérve, betérjünk azon nagy tenger kebelbe, melyet Hayti-nak nyugotfelé kinyuló két karja ölel, s a melynek legbensőbb végén vagy szélén Port au Prince, a sziget legnépesebb helye, s hajdan fényes fő városa fekszik.

Már haladat felé közeledék a nap, midőn Mole St.-Nikolas, a Hayti-i zsarnokok e Toulonjának tropikus fákkal egybefont épületei a visszatekintő nap sugaraitól még világítva voltak. Hanem nehogy az olvasó e néger Toulonban valami nagyszerű tengeri Arsenált képzeljen! mert ilyesminek ott nyoma sincs. A hasonlatosság csak annyiban értendő, hogy ott vannak Haytinak állambörtönei, s a melyről az észak felőli földnyelv csucsá is nevét veszi.

Cap St. Nicolas-t tehát körülhajózva alig pár mértföldnyire a parttól, bekanyarula a hajó a Port au Prince-i nagy öbölbe, honnan még 50 mértföldnyi ut vala a kikötőig megteendő. Az éjnek folytán elég idő lett volna Port au Prince megközelítésére, de az a leggyakorlottabb hajósnak sem tanácsos a számos zátony torlaszok miatt, melyek a nagy öböl beljében találatnak. Bemenni tehát már késő lévén, az ellenkező szélben hosszú cirkálásokat kezdett a hajó (az ilyen s ehez hasonló tengerészi mozdulatok [maneuvre] megértetését más alkalommal), eként az éjnek folytán lassanként a St. Marc csatornáját megközelítendő.

A Hayti-i nagyszerű tengerkebel lassanként vonul össze, s a szigetnek nyugotfelé kinyuló két földnyelvét Gonave szigete ék-ként látszik egymástól elválasztani. A nagy sziget térképe óriási tengeri szörnyhöz hasonlít, melynek nyugotfelé szélesen nyíló szájában Gonave sziget óriási falatként kebleződik. E mellék sziget északi oldala s a szörny felső állcsontja közt van a St. Marc csatornája, Pont au Prince egyik fő bejárója.

Korán reggel Gonave sziget közelében teljes szél csendbe függének a Schooner vitorlái. Az egész természet, maga a tenger is, hajnali édes álomba látszék szenderegni, melynek csendjében a már mind két felől látható partok, mint a víz sima szőnyegére feküdt sötét árnyak, szintén szenderegni látszának. Azonban a belföld magas hegyei mellől hirtelen fölbukkanó nap valódi tündéries vidéket fejtett ki az éjnek ép oly gyorsan távozó homályától leplezett sötét alakokból.

Jobbra vala a gazdag harmat csöppjeiben fürdött Gonave Smaragdja, balra pedig már az emberi munkásságnak nyomai kezdének fölmerülni a számos ültetvényekben, melyekkel a part meglehetősen boritva van, tarkázva itt-ott egyszerű mezei lakokkal, s helységekre egybe csoportosulni akaró házakkal. Sőt egy távolban látszó nagyobbacská helység — tán St. Marc — tornyáról a reggeli Ave harangja köszönté a fölkelő napot.

Keletfelé a távolban dús növényzettel borított magas gerinczetű hegyláncz mutatkozik, melynek keletre tartó iránya rendkívüli elevenségü kékség azurjában enyészék el. A legközelebbi környezeten pedig itt-ott elszórt eleven színekben ragyogó kicsiny szigetkék az egésznek valami tündéries tekintetet kölcsönzének, s a még soha nem látott elragadó képnek újoncz szemtanuja szinte várta, hogy a varázsszerű bűvös zöld pontocskák megnyiljanak, s keblökből könnyü fátyolba burkolt tündérek seregei szellemi könnyedségü lábakkal lépjenek az ezüst szőnyegre, az illatos reggeli fuvalmak hárfa hangjánál hajnali tánczukat éldelni.

A keletre látszó hegyláncz irányába vitorlázva, s hátrahagyva Gonave szigetét, a mindinkább egybevonuló öbölnek másik partjai is mutatkoznak. A hegység e partok hosszában nyugotfelé a sziget déli földnyelvén végig elterjedni látszék. Már mind két part oly gyönyörű természetet mutata föl, melyet csak a legpajzánabb képzet nyujthat a mesékben ringatott léleknek s melyek csak a tropikusok szélein létező vidékeken láthatók, melyekben a természet egyszerre oly gazdag nagyszerű, s bámulásra méltó formákban jelentkezik.

Déltájban a nagy öbölnek egybeszoruló keblében már látszék az erőd koszorúval kerített Port au Prince, mely egy a hegyláncztól lebecsátkozó s lassanként enyésző, az öbölbe

bekanyaruló alján fekszik. Tőle nyugotra, még soha nem látott növényzetű kertek látszának azt egy faluval egybekötni, míg balra nagy rónaság látszék a sziget északi felén elterülni.

Végre a napnak legmelegebb szakába horgonyt vete a Schooner meglehetősen távolságra a várostól: A tropikusok csudáinak első látására bár minő képzeleti higgadság bizonyosan felvillanyozva lesz, s nem csekély türelmetlenséget fog érezni a távolról bámult természetet közelben is megtekinteni s élvezni. — Mennyire lehangolók s bosszantók lehettek tehát a Schooner vezérének ilyen tartalmu szavai:

„Maradjon ön csendesesen a hajón, Port au Princeben, most nem egészen tanácsos idegennek kiszállani, mert bárha életveszélytől tartani nem lehet, kellemetlenségeknek mégis lehetne kitéve. Ezuttal csak magam megyek partra, s jó viszonyban lévén magokkal a legfőbb emberekkel, önnek minden akadály nélküli szárazon mulatást eszközölnök. Mindenesetre a francia Consul védelme alá kell önt előbb tennem.“

A hajó területére korlátolt fogság valóban nem vala kellemes; de mit lehet tenni egyebet, mint a jó indulatu tanácsot megfogadva, a rossz tréfához jó képet csinálni. A látcső segédelmével kelle tehát élvezni a mutatkozó természetnek, s a pompás vidéknek gyönyöreit, melynek közepette Port au Prince fejei épületei kellemes benyomással hatának s távolról igen sokat ígérő kinézéssel kinálkodának.

Rémitő hosszúnak tetszék a hőségtől nyommasztó délután. A legelőbb tapasztalt tropikus forró nap lankasztólag hatott az ahoz szokatlan testre, s csak hamar az annyi újabb megújabb élvezetet nyújtó távcsőnek égető hengere már alkalmatlan kezde lenni. Jelentkezni kezde ama fárasztó kellemetlen érzés, mely a tropikusok élvezhetését annyira zavarja. Végre bekövetkezék a gyorsan fölvonuló est, s véle a frisítő esti szél. A hosszas várakozás után valahára evezők buczkolásai valának hallhatók, melyek közeledve Schoonerünkhöz, meghozák a már nagyon várt parancsnokot. Nem csekélyebb élénkséggel mint megszabadulását váró rab, megrohanva a közeledőt, a lehető legörvendetesebb ujságul mondá: „holnap korán reggel együtt fogunk partra szállani, s ön élvezheti tetszése szerint a néhány napi itt mulatást.“

Hayti vagy San Domingo az antillák nagyobb szigeteinek egyike, s e tekintetbe a második helyet foglalja, melyek területi kiterjedésre nézve eként következnek: Cuba, St. Domingo, Jamaika és Porto Rico. Fekvése az északi szélesség 17. és 20-ik, a nyugoti hosszúságnak pedig 68. és 75-ik foka között határozódik, 1492-ik évben Columbus fedezte föl, de csakis 1630-ik évbe kezdődék benépesítése némely francia kalandorok által.

San Domingonak legelső betelepülése óta oly annyira különös történelme van, melyet oly rövid idő lefolyta alatt alig képes valamely más ország fölmutatni. Volt röviden tartott fénykora, mely regényességével s gazdagságával Colchisra s arany gyapjára emlékeztet. Volt ez a dicsőségnek s nagy tetteknek szinpada is. Fájdalom, hogy azokat inkább csak a regény adá át ösmereteinknek, mely nem figyelve a távol ország valódi történelmére, a rajta történt iszonyatos vértettek rémitő száma, melyeknek undoksága minden lehető fényes emléket örökre elhomályosít, nagyobbára nem ösmeretesek.

Félszázada mult már, mióta egy iszonytjeljes lázzadás kiirtá e földön az odatelepült európai civilisatiót, kiirtá pedig oly módon, milyenhez hasonlót a világ történelme föl nem mutathat. És mégis vannak az emberiségnek oly alacsony szennyei, kik az emberiség e meggyaláztatásának fő eszközeit mint hősöket éneklék meg, s magasztalák fel a civilisatio beteges hiszelékenysége előtt. Nem keltek ott pártok egymás ellen harczra elvkérdés vagy jog felett, hanem emberfaj emberfaj ellen, mely csakis a másiknak teljes kiirtásával érzé magát kielégítve s biztosítva, és a föllázadt tulnyomó többségben az irgalom sugallata nem létezők.

No, mind egy! patakkal folyt San Domingo földén a sántányi fogalmazatu mesterséggel kisajtolt ártatlan vér, hanem egy hasonlóan vétkes, emberi jogokat tipró intézmény megszüntetése végett történt. Ha ennek elérésére a tettesek érdemesek voltak, akkor — bár ha embertelen módon, — csak egy régi nagy bün megbűnhődése történt az elkövetők utódain, de ha arra érdemetlenek, akkor a legocsmányabb módon végbevitt vérontás bosszút fog ide hátrább ismét az utódokra hozni. Lássuk tehát mindenekelőtt, mi lett a győztesek keze alatt

a kívülről gyönyörűen kinéző országból. Tekintsünk be egy kissé annyira bár, mennyire az idő rövidege engedni fogja.

Lépünk e fölséges természettel borított partra, tekintsünk körül mi történt benne a félszázados szabadság ideje alatt, mert az öbölbe valóban nem igen vala észrevehető olyas mi, mi az előhaladásnak legkisebb jeléről is tanuskodhatott volna. Sőt ha a sziget hajdani statistikai állapotát tekintetbe vesszük, az akkori időben létezett nagy ki- és bevitel, már magában bő forgalmu s nagyon látogatott kikötőt föltételez. Most, egy két tengeri hatalmasság hadi hajóját kivéve. — melyek itt gyakran megfordulnak — a nagy tengeröböl tág ürje ugy szólván kong az ürességtől.

A derék hajóvezér társaságában tehát a partfelé evezve végre a hajóladikja; közeledve igen sajátos utasítást ada a vezér ezen szavakban: „Ön épen nevezetes alkalommal érkezik ide, mert a presidens épen nevezetes ünnepélyre készül. Közelebbről hadjáraton volt a sziget Spanyol része ellen (a Santo Domingoi köztársaság), hol derekasan megvertett a legbiztosabb hírek szerint, de ő győzedelmet hirdet tudatlan gaznépének, s ezt megünnepelni készül. — „Sok bohózatost és nevetségest fog ön a parton látni, hanem szorosan őrizkedjék a nevetéstől, mert jól megjegyyezze, hogy barbár hiúsággal fog találkozni, s közte forogni“ s ezzel partra lépünk.

Port au Prince kikötője ép azon állapotban diszelge, melyben hihetőleg világ teremtésekor volt, az az: épen semmi épített kikötője sincs, mely a hajók közeledésére vagy kikötésére alkalmul szolgálhatna. Így volt-e ez a francia uralom idejébe is? azt hinni sem lehet, de lett légyen akkor bármilyen, mindennek nyoma oly tökéletesen eltűnt, hogy valaminek csak létezését is gyanítani nem lehetett.

A várost környező erődök is mind a francia uralom korából valók, jelenleg oly rozzant állapotban vannak, mintha minden darab köve elrepülésre akarna kelni. Némelyike máris homokkal töltött hordókkal van kifoltozva s használható állapotban tartva, mi sokkal bohózatszerűbben néz ki, mint a török várak bástyázatának sөvény fonadékkal pótolta erődítései, s igen alkalmas látvány vala arra, hogy a szives kapitány

tanácsára eleinte mingyárt emlékeztessen. De vannak még más tárgyak, melyek az idegent nem csekélyebb mértékben lepik meg partra szállásakor. Legelőbb is egy rakás, csak nem meztelen, s mindenesetre rémitő rongyos, piszkos, henyélő nép az élet minden korából, környezi az idegent, melynek kivált fiatalabb része kíváncsian csődül a kiszálláshoz közeledő ladik elejébe, s a kiszálló idegent rögtön koldulással ostromolja. Ez bár hol is nem kellemes benyomást tesz az idegenre, itt pedig, hol a természet annyira pazarnak látszik, épen nem. A sok fekete pofa úgy nézett ki mint megannyi kielégíthetetlen varju, annyival is inkább, hogy nem kenyeret, hanem szivart, pálinkát és pénzt követelt inkább mint kért.

E szemtelen rongyos sereg a veres-hagymaszerű szemekkel, magában nem annyira visszataszító mint inkább nevetséges volt. Mindenfelől hangzék a: „hé! petit blanc“, nállok szokásos megszólítása a fejr embernek. Hanem mind ez csak semmi vala még ahozképest a mi a kiszálló hely közelében lévő vámház előtt, egy csoport mindennemű egyenruhájú Haytii katonaságban mutatkozott. — Valóban rögtön bebizonyult a derék kapitány előrevaló gondoskodásának szükséges volta, mert daczára a fontos figyelmeztetésnek, oly rémitő nevetési inger szorula a korlátok közzé parancsolt torokra, miszerént az intésnek minden komolysága mellett is szinte explosio történt.

Ugyanis e gyász vitézek egyenruhája annyira boritva volt minden színü nagyobb kisebb foltokkal, miszerént végtelenül bajos lett volna kiszemelni, melyike lehetett valaha az egyenruhák kelméinek alapszine? Az egykor hihetőleg frakknak alakított felső ruha, tán egyetlen egy esetben sem képviselő többé azt minek eredetiképen szánva volt. — A frakknál jelentékes hátulsó két ágazatu függelék nagyobb részinél egészen hiányzott, nehánynál egyikfele még meg volt, s büszkén fedé olykor a félmeztelen fekete czombot. A sokszorozva ismételt foltozás durva fejrítetlen czérnával nagyszerü öltésekben vala tökélyre vive. Különös gond vala mindenikénél észrevehető a nagyszerü öltések sűrűségéből, melyel a hajdan veres lehetett hajtóka örök föntartására törekedtek.

Fegyverzetök mindenféle összeszedett puskák nemeiből vala, a világ minden népeinek régiebbkoru s már félredobott

gyáraiból, melyeknek csövei s szuronyai úgy néztek ki mintha nem érczből, hanem annak csak rozsdájából lettek volna egybekalapácsolva. Lábbeliről természetesen szó sem volt, de kinek is kellene ilyes mi a tropikusok alatt? hanem a bohózszerüségnek tető pontját végre is a főrevalók tarkasága tevé. A csákó minden lehető átváltoztatásban, látható vala; közte kitűnően szerepelt különösen egy átváltoztatás neme, mely úgy látszék minden más fölött divatozék e tiszta fekete legiónál, t. i. a csákótető szalmakalap karimába bele varrva. Pótolta némelyikénél a csákót az ösmeretes magos tetejü cilinder kalapoknak is mindenféle össze vissza horpadt ódon nemei, melyeknek már alakja is szintúgy vágyat gerjesztett, hogy az ember beüsse, míg mások fővegét csakis egy tarka pamut kendő pótlá.

A vámháznál örökű csapat közt úgy látszék tiszték is valának, még pedig akkora számban, hogy tán több vala a parancsnok mint a legénység, ezeknek is egyenruhája nem sokkal vala jobb mint a legénységé, úgy szintén a lábbeli is nem látszék a tisztí equipirung kiegészítő részéhez tartozni, a kardoknak pedig mindennemei s mindenformái száz bogba toldozott, nem is kender, hanem pálmarest madzag pantalléron lógott le nyakukról. A tisztí főveg óriási fölszegzett kalap (Sturmhut) volt, melynek újhald forma két hegyes vége bele-szurva lenni látszék a széles vállakba, melyek egyikét a kopottság legnagyobb fokán lévő epaulette födezé. Legsajátságosabban vevé ki magát köztük egy lovas tiszt — huszár, dragonyos, dzsidás, vértés vagy tán leginkább bohócz, vagy mi? — magosan ülve tizenhárom markos hosszú fülü s madzag készületü paripáján, a már leirt tisztí készületben azon lényeges különbséggel mindenesetre, hogy meztelen sarkát óriási sarkantyuk diszíték, hihetőleg mivel természetes színe a kordovánt teljesen utánzá.

A Haytii lovasság e remek példánya úgy látszék valami parancsot vala kiosztandó, vagy pedig valami nevezetes újdonságot beszélt elő a körülálló tisztí seregnek, s a rendet alakított bohóczos kinézésü majom legénységnek, kiknek vállhoz emelt puskájok olyan forma rendet mutatott, mint késő őszszel levélhullás után a túske bokor.

A lovas tiszt előadását gyakori általános nevetés követé, melyben a legénység egyaránt szerepelt a tisztekkel. Talán nem lett volna érdektelen megérteni miről van a szó, de még a tisztek is a Haytii creol nyelven beszéltek. Ebbe a francia eredetű szóejtés bárha tisztán ki vala vehető, aligha megértené még az is, ki az academie française szótárát első szavától az utolsóig könyvnélkül tanulta volna meg.

Végre fakéregből készült pisztolytokjához nyúla a tiszt, feszítvén az elbámult és nevető görccsel küzdő idegen figyelmét, minő új katonai szokás merülend ki a lovas katonaság e jelentékes rejtzelenczéből. Belemerült keze azonban nem pisztolyt, hanem egy megtestesült pálinkás üveget vona ki, s „vive republique“ — „vive Soulouque“ kiáltás közben ugy lát-szék nagyot ittak a hazáért.

Át esve a nevetéstől való őrizkedés első és legnehezebb próbáján, lépünk be már most, az egykori antillák királynéjának fényes fővárosába.

A már szemügyre vett katonaság s csöcselék nép bárha nem is ígért valami különösset a város beljében, de azt még sem várná az idegen a mit valóban talál. Az épületek általánoson oly rozzant állapotban vannak, miszerént alig képes elhinni a szemlélő hogy ott valaha fényűzés is létezhetett volna. Rozzant szu ette egybetört ajtók, omladozó ajtófelek, töredezett salu szárnyak mint meg annyi rongy, loginyáznak a kifordult sarkokon. Az épületek falai többnyire kidölve, részént durván kidarabolt fával vannak pótolva. Más helyt az egybe omladozott falak romjait a tropikusok buja növényzetű hatalmától gazdag zöld lepel borítja, a pusztulásnak, s szegénységnek tökéletes bélyegét hordja.

Az általános rozzantságnak e szennyes rongyokba szakadozott tömkelege közt itt ott még ma is láthatók a hajdani fénykor szilárd anyagból épült palotáinak nyomai, de most a pompás oszlopszatu vagy ivezetű folyosókat dudva borítja. Az egész ugy néz ki mint puszta csárda, melynek bejárója tövis-sel, gazzal van berakva, s az utoljára benne lakott baromfi vagy disznó sereg a düledező falba tört lyukon jára be éjjeli menhelyet keresendő. Így néz most ki a nyugot-indiai kronikákban pompásnak említett Port au Prince, vagy a hogy a

barbár néger hiúság akkor nevezni szereté Port republicain. Melyet most megtekintve, a legérzelgőbb philanthropus sem kerülheti el azon kérdést: hát ez-e eredménye a hatvanéves szabadságnak? ilyes valaminek létesítéséért kelle kiirtani e földről a civilisatiót bárha az zsarnok volt is, s az emberiség irányába nem épen méltányos?

A város legmagosabb pontján kell vala egykor a főkörmányzói laknak állani. A dudvával borított tág téren még mais ki lehet ösmerni a pompás tervezet nyomait, melynek közepén a pompás építetü palota az egész tájon uralgott volna. A kert, vízvezetések s szökőkutak még nem valának működő állapotban a forradalomkor, a még teljesen be nem végzett pompás épület pedig a földdel egyenlővé tétetett.

Forduljunk e földi paradicsomszerű, de ép oly szerencsétlen kinézésü városban bár merre, mindenünnen a vadság, s feslettség szennye, s rongya tűnik fel. Ha itt ott több tereesebb helyein egy tisztább kinézésü épülettel találkozunk, bátran fogadhatunk szádba egy ellen, hogy nem néger lakik benne, hanem idegen Consul vagy kereskedő.

A város széles egyenes utczái s tág terei valaha lehettek kövezve is, de szörnyen ellévén hanyagolva, vagy nagyobbára fölszedve, jelenleg saját nemökbe hasonlók az azokat szegélyző épületekhez. Sár és mocsár képezi a kövezetet jelenleg, hemzsegeve szamaraktól, disznóktól, ludaktól, rézcéktől, s ha egy sétácska után az idegennek tiszta ruhája nem lessz az utcák ezen birtokosainak mozgalmai által jó formán tarkára márványozva, jó szerencséjéről szólhat.

Az utcáknak ily feneketlen természetü kövezetén való járhatás kedviért, keskeny deszka vagy fadarabak vannak a nagyobb veszélylyel fenyegető helyeken áttéve. Olyan helyeken t. i. hol az ugrást igen hosszura kellene mérni. — Ezen rögtönzött hidaknak csak látása is eszébe jutatja az embernek, mennyi esetekben tenne jó szolgálatot, ha hajdanában a sok rudimenta grammatica mellett, a kötelentánczolás mesterségében is egy kevés utasítást vett volna, mert e sajtászerű ponte Riáltókról a lepitytyenés vagyis inkább lecsuszás nem igen sokkal nehezebben megtörténhető, mint a jól kifeszített két hüvelyknyi vastag kötélről, legalább ez kevesebbet mozog, s

léptünk alól ki nem fordul. Aztán midőn a Port au Prince-i rögtönzött hidak valamelyikén át igyekeznénk s épen az utolsó lépést tesszük, gyakran megtörténik, hogy a kétes szilárdságu hidnak vége a mélységbe tűnik el alattunk, szárközépig bocsátva le a félig állati tisztátlansággal vegyített bűdös kotymány közepébe. Iyenkor aztán csakugyan nem csuda ha polkba kívánjuk a hatvan éves barna civilisatiót.

Port au Prince, vagyis inkább Hayti lakói úgy látszik nem ösmerik a civilisált helyek mostankori egyik főbb kellékét, a szállodákat. — Az egész városban ugyanis csak egy locale létezik, mely annyira a mennyire ilyes minek nevezhető lenne, az úgy nevezett Hotel de la Marine. Ez is inkább csak vendéglő (traiteurie) mint szálloda, melyet egy francia tart, inkább az ottan nem ritkán megforduló hadi hajók tisztjei számára, kik a hadi hajók asztalának minden gazdagsága mellett, szárazon is örömet betérnek egy ily vendéglőbe. Már csak ezek kedviért is tehát az említett vendéglő meglehetősen állapotba vala tartva, konyhája s pinczéje sem vala épen meddő, melyért aztán jó árat is kértek, de ez mindég így szokott lenni, hol az efélébe egyedáruság van.

Hanem mind ennek daczára a szárazon jobb a roszabbul készült s drága eledel is, mint hajón bár mely delicatesse, kivált annak: ki elég szerencsétlen a tengerkorsággal örökös küzdelemben lenni. — Rozzant szu ette, és scorpio szagu vendég szobája azonban, nagy pókháló kárpitozataival annyira unheimlichnak tetszék, hogy a hajónak rémítően meleg légkörű szobája, de tiszta ágya sokkal kívánatosabb volt.

A belföld felett tornyosuló fekete felhők korai haza szállásra intének, melyre a barátságos hajó parancsnok szinte nyugtalanzkodva figyelmeztetett. — Bajos vala érteni miért volt oly aggodalmas a viharnek szokott ember egy kis esőért, hiszen csak nem valánk czukorból, hogy egy kevés megázás fölolvasszon? s szinte halgatag bosszankodással történe a hajó födelezetére való visszaérkezés, a midőn a nap még elég magosan álla, hogy még sok egyetmást megtekinthessünk. De még föltünőbb vala, hogy megérkezve, a parancsnok szorgalmatosan lezárata mindent. Ugy szólván az egész hajót átfürkészve, mindent a legtökéletesebb rendben látni törekvők. A

már említett hegyláncz hosszában, a nagy rónaság felett — mely Cul de Sac-nak neveztetik — víztől terhelt sötét felhők nehezülének Port au Prince felé, melyeknek sötét kékbe játszó fekete kárpitozatai kékes lángszinbe sűrűen borulának, s az érkezendő nehéz időnek mély moráját küldék előre, jövőtelét hirdetni.

Égi háboru bár hol is keletkezzék, nagyszerűségében a legmeglepőbb tüneménye a természetnek, a nagy természet haragos szava ez, melynek hallására az állat is hunyászkodó félelem némaságába merül. Nagyszerűsége kétszereződik magos havasok közepette, hol a cikázó zigzagokban lesüvöltő menykő sujtva szilálja szét az évezred óta fennálló ősfát, s zengése százszorosán adatva vissza a szikla falak mély üregei által, a nagyszerű Phoenoment tizszeresen nagyszerűsíti. — És mégis, ki egy tropikus égiháborút nem szemlélt, annak csak gyenge fogalma van arról, milyen lehet annak potencirozott ereje. Ott a villám nem cikázik zigzagokban mint a mérséklett ég öv alatt, hanem az egész ég kárpítja szélesen megnyilni látszik egyik szélétől át a másikig. Az egész boltozat mint tűzokádó hegynek kifordult belseje, fényes lángba borul, mely a legtávolabb eső tárgyakat is pillanatra a nap-palnál tisztább vakító fénynyel árasztja el, míg a jövő félmásodpercz megint, a miénknél sötétebb éjbe borítja. Követik ezt a villám ezerszeresített nagyszerűségéhez mért csattanások, melyek megreszkettetik a földet sarkaiban, s szédülésbe erőltetik a legerősebb idegzetű főt is.

A Cul de Sac felől közeledő felhő ilyen spectaculumot vala, Port au Prince és kikötője fölött eljátszandó. — Csendes vala a lég, mintha félt volna csak motszanni is a közeledő nagy idő előtt. A partok dús növényzetének óriási levelein legkisebb motszanás sem vala észrevehető, s a Schooner hátulsó árboczán lévő szélmutató mozdulatlan élettelenségbe csünge forgóján. — Rekkenő hőség uralga a légkörben, melynek nyomása terhét szintugy érezni lehet. Az éj teljes bekövetkeztével kezdődék a nagyszerű dráma, mely az egész mindenséget lángba borítani látszék, s menydörgései az ég boltozata beomlását képzelteték. E közben megerede az eső, mely ismét sajtyszerű látványt ad a maga nemében, s megérteté

a parancsnoknak elébb tapasztalt gondosságát. Ott a záporokat nem lehet ilyszerű kitételekkel mint: esik vagy csorog jelmezni, ott omlik a víz mint egy cataracta a lángba fűrdő felhőköl, s a bibliai özönvizet alkotó esőzés csakis olyan lehetett.

Az ilyenszerű záporok ott sem hosszasan tartók szoktak lenni, s a következő reggelnek felkelő napja újult fényben mutatá be az óriási növényzet nagyszerű zöldjét, mely a légkört a legbalsamszerűbb illattal tölté el. — És pedig van ebbe a balsamozott lanya levegőben valami, mi az embert szokása ellen andalgóvá teszi. Felejt multat, batkát se gondol a jövővel, s csak a jelent élvezi, szóval valódi kalandorszerű szellemet kelt föl a gondtalanra vált kebelben. Ki e sajátságos érzetben valaha részesedett, többé csudálkozni nem fog Nyugot-indiáknak mesés kalandokkal át szőtt történelmén, mert az érzet, mely itt a kebelbe lopózik, egy világ kalandjának csiráját hordja magában.

No de menjünk ismét partra, próbáljuk meg ismét a napot a négervárosban valahogy eltölteni. Lobogókkal volt a házak nagyobb száma ékitve, s minden, valamely nagy napra, vagy történendő nagyszerű ünnepélyre mutatott.

Ropogó és pattogó nagy mondatokkal, büszkélkedő győzelmi ívek, koszorúk, szalagok, zászlók s füzérek temérdeke diszité a rozzant épületeket, a sárba fűrdött utcákat, a székes-egyházat, a pálinkás hordókkal rovátkolt erődökről pedig ágyuszó hirdeté a nagy napnak nagyszerű jelentékességét. — Tíz akós hordó félfenekével fővegelt madzag pantalléru mezít-lábos katonatiszt özön, mint meg annyi tarka sneff lépdelé ide s tova az utcák s terek kotymányait mint megszokott elemét. Békétlenítő dobpergések kíséretében, felöltöztetett Orangután csapatok büszkélkedének egyik utcán föl s a másikon le. És! rémitő vala az erőlködés ismét, hogy a tegnapi barátságos tanács valamiként felejdékenységnek ne iramodjék.

Ama tudatlan vérszopó tigris Soulouque-nak nagy kedve tölt mindenbe — helyzetéhez képest — első Napoleont utánozni. Már presidensé választatása óta 1847-ben császári czimről s koronáról kezdé álmodozni. De miután vér özönben fűrdöve,

czélját már megközelítettnek hivé, eszébe jutott: hogy a Napoleon császárrá kiáltatását egy nevezetes győzelem előzé meg, mulhatatlan szükségesnek gondolá azt magára nézve is, s czéljául a Santo Domingoi köztársaság meghódítását, vagyis inkább visszafoglalását tűzé ki.

Santo Domingo a sziget keleti felét képezi. Népe spanyol vegyített vérü, kik Boyer elnök elüzetésekor újabban mutatkozni kezdett faj gyűlölség következtében — mely most már a tiszta négerek közt a mulattók, vagyis vegyített vérüek ellen, vést jósló modorban kezde Haytiban újabban föléledni — 1843-ik évben Haytitól elvált, s külön álladalmat alakított.

Ezt kelle tehát meghódítani, vagyis inkább visszafoglalnia, mielőtt a császári bibort vérben fürdött testére öltethné.

1849-ik év aprilis hónapjában megindula tehát Soulouque rémitő számu tábornokaival. Eleinte a harczszerencséje annyira kedvezett néki, hogy az állam fővárosához 50 angol mértföldnyire közeledett, hanem ott rémitő vereséget kapott. Oda veszté ágyuit, podgyászát, temérdek fegyvert és népet, s a mit három hét alatt előre haladott, azt négy nap alatt kelle vissza szaladnia.

A had folytatására többé gondolnia sem lehetett. Vissza ment tehát Port au Princebe. De mivel mindenesetre győzelemre volt szüksége, tehát a rémitő vereséget hallatlan adagjával a szemtelenségnek nagy győzelemmé keresztelte, daczára annak: hogy országában mindenki, még a gyerek is, az utolsó részletekig tudta miként áll a dolog. — Példátlan gyilkoltatai azonban, s a zsufoolt Port au Prince-i és mole St. Nicolasi-i börtönök annyira megveték a népnek félszét, miszerént a nyilvános hazugságot senki kétségbe vonni sem meré.

Az elveszett naplóban egy hírlap czik foglaltaték, mely e győzelemről szólva, azt a legsajátságosabb modorban kürtölé. Csak az a kár, hogy itt egész terjedelmében nem jelenhetik meg. E czik szerent t. i. az ép oly nagy hős, mint ember-szerető kegyes elnök, a nagy Soulouque, tüzzel és vassal pusztítva városokat, falvakat, ültetményeket; — kivégeztetve számtalan jelentékes foglyokat; — rémülést öntve Santo Domingonak minden népeibe, a főváros közelébe érkezék. De

nem akarván a szegény népet egy csapásra semmivé tenni, hanem inkább gondolkodó időt engedve neki az önkénytes hódolásra, páratlan vitéségű győztes seregeinek pedig nyugalmat óhajtván engedni, visszavezeté ezuttal, hogy további engedetlenség esetében annál biztosabban vezethesse ismét a Domingoiak végkipusztítására. — Melyre nézt ágyuit ott hagyta előre is, hogy az új hadjárat kezdetével ne kelljen azokat újabban magával hurcolni, stb. Ilyen forma magyarázatot tartalmazó cikkek özönlének a Haytii hírlapban, s hasonló tartalmu óriási plakátok boríták, a kötésekből kimozdult utca szegleteket, hirdetvén a nagyszerű Te Deumot.

Ágyu és harangszó hirdeté tehát a nagy napot. A rongyos, csaknem meztelennek mondható néptől hemzsegő utcák tömegei a rozzant kinézésű székesegyházfelé hullámnéznek s a rendkívüli ünnepély láthatására nem csuda ha az idegennek kandisága hatalmasan fölizzattaték.

Port au Princenek csakis egy igénytelen kicsiny temploma van, az úgy nevezett (Cathedrale), székesegyház, jeléül annak, hogy az afrikai babonás szellem többit vagy tán ép annyira hisz mais Vódú Istenségbe s a Zombi-kba (a szent kigyó és bűvös szellemekbe), mint a kereszténység megváltójának magasztos tanaiba. A székesegyház tágterét elfoglaló temérdek nevető, csevegő rongyos néptömegek látásával az Orángutángok országában képzelheté magát az idegen, kik között a kevés áthaladó fejr, — idegen nemzetek Consulai, s más ott lakó idegen kereskedők — úgy néztek ki, mint a majomsereg meg annyi felügyelői.

Nagyszerű ünnepély vala készülöben; a főoltártól oldalvást kiáltó színekbe borított szinpadszerű színes papírral diszített külön ülés várakozék a hon szabadítójának elfogadására. Az ében nimfákkal zsufolva telt egyház csak valamire látszék még várni, hogy a vidéki szinpadszerű előadás elkezdődjék.

Csak hamar rémitően kinzott trombiták sikoltó nyekegése valának hallhatók a távolban, vegyülve egy rakás megürült lisztesláda hangu dobok püfögéseivel. Az egyik széles utcán fölborzadt sertéjü rőfögő sereg méltóságával rohana ki egy csapat lovasság-e vagyinkább szamarasság? megmondani igen bajos lett volna. Utánna mingyárt jött egy zene kar,

melyet ha érdemlegesen jellemzeni kellene a macskazenekar nevezet leginkább adna helyes fogalmat róla. E macskazenekarnak tehát, karmestere vagyis főkandurja a már leirt óriási félhordó fenékkal fején, a mezitlábos zenekar előtt, maga is mezitláb lépdelve, rémségesen nyekegtete egy szerencsétlen klarinettet, mely félhanggal mélyebb hangolatu volt a többi hangszeréknél, s hogy a taktusban csakugyan hibát ne tegyenek majomszerű társai, gyakran visszafordulva rémségesen sikító hangszerét egyszersmind ide oda mozgatá taktusba. O Cervantes! miért nem láthata ő ilyesmit mielőtt bohóczos Sancho panzáját megírta!

A zenekart nyomon követé egy osztály gyalogság, s ezt egymás, még veszedelmesebb hangzatu zenekar. — Ismét katonaság s zene, s így tovább tán négy vagy öt zenekar. De oly csekély távolságra egymástól, hogy a különböző hangolatu (Stimmung) és különböző hangosztályból (Tonart) játszott, különböző darabok legtarkább vegyítéke egyszerre lép meg az elbámult vagyis elrémült füleket.

Az elhaladt seregek után jöve a számtalan tábornagyi kar: tábornokok, ezredesek, őrnagyok roppant serege, a lehető legtarkább készletek vegyítékében s disznó seregszerű méltóságban. A lábbeli azonban e magas személyezetnél sem látszék nagyon divatban lenni. Kivéven itt ott egy egy utánnozott csepüaranyozatos tábornokot — kiknek száma elég lett volna a világ legnagyobb hadseregéhez — a többség nem látszék a lábbelit mulhatatlanul szükségesnek tartani.

A tábornagyi kar után jöve a nagy honzabadító, Soulouque magosan, lovon, talpig aranyba fagyott bohócz öltözetbe, melyet leirni még hosszasabb közlőli szemlélés után is bajos lenne. Az egész egy lármázó, nevető, csevegő rongyos néptömeg rekeszté be, melyhez képest egy kóborló sätros cigány-sereg még nagyon tisztességes kinézésü.

A székesegyház előtti nagy térre érve; katonaság, és zenekarok helyet foglaltak, de korántsem katonai rendben, hanem quasi re bene gesta, leülve, leheveredve, a házak lépcsözeteire, kövekre, a dobosok dobjaikra, élénk fraternisatióba s nevetésbe vegyültek a csücselék néppel, s ugy látszék ebben a tisztü kar is épen ugy részt vett mint a közlegénység.

Soulouque nagyszerű tábornagi karának egy részével be mene az egyház belsejébe, s a szinpadszerű ülő helyet elfoglalá, a bohózszerű tudatlanságnak ama pöffeszkedő méltóságával, mely önkénytelenül Rossini Dandiniját juttatja eszébe az embernek. — A tábornagi karnak nagyobb része pedig az egyház oldalait környező verandában oszlék el, és kezdődék a nagyszerű Te Deum.

Infulák, püspöki pálczák, tömjén tartók stb. környezék rögtön az oltárt. Ének tölté el az egyházat talapzatától gerendás mennyezetéig. Részt vett ebbe még a verandából az egyház alacsony ablakain bekacsintgató közönség is, de oly modorban, miszerént az inkább csufolódáshoz mint áhitatos-sághoz hasonlíta, inkább bohózatot mint isteni tiszteletet képzelhetett az idegen maga előtt végbe menni.

Bajos lenne megfejteni honnan terjedt légyen el a mivelt világban azon vélemény, hogy a négerfaj nagy zeneképességgel bir; mert valóban ezen állítás annyi, mint: lucus at non lucendo. Író sokat fordult meg négerdús országokban, volt alkalmá miveltjét, s miveletlenjét egyaránt bő mértékben ösmerni, de soha köztük egyetlen egy türhető zenészre vagy énekesre sem talált, sőt a néger hangot még csak nem is képzelel arra alkalmasnak, hogy aztat türhető fokra kimivelni lehessen.

Van a négerhangban valami különös agyarkodó, dühös, fogcsikorgató jelleg, mely vérszopó vadállatszerűséget rejt magában. E hang, kivált első hallásakor inkább önkénytelen borzadályt kelt az érzékekben, mint szende érzést. Halotta-e kegyes olvasóm a magosban körkődő ölyvnek csikorgó sivitást, vagy a kigyó süvöltését? ehez hasonló valami van a négerhangba is. Minő rémitő lehet e hang süvöltő érczenek bőszült állapotbani kifejezése? s minő borzasztó rettegést okozhatott ama rémséges napon, midőn az előbbeni század végén Santo Domingóban harczielül szolgált, s a védtelen civilisatióra tört?

A szent mise az ösmert módon elkezdődék. A sok néptől zsufolt kicsiny egyházban a hőség rémitően növekedék. Izzadásba kezde jőni a sok fekete bőr, s a csak négerék közt tapasztalható pestilentiális büz valami rettenetes kezde lenni az ahoz nem szokott fejeér orrnak. Ugyan is a néger ha izzadásba

jó, valami sajátságos olajos szagot terjeszt maga körül, melyet a tömjénezők minden füst fellegei sem valának képesek szelidíteni, s a mely a tisztasághoz szokott fejtér fájnak szörnyű émelyítő. Hazánk némely részeiben szokásos a köznépnél, avas vaját hajkenőcsül használni, mi már magában nagyon kellemetlen a szokatlan orroknak, hanem ez még illatszer a néger büzhöz képest.

A kandiság ugyan szörnyű erőfeszítéseket tett a nauseának legyőzésére, végig akarván látni a barna ceremóniát a maga teljes nagyszerűségében; hanem a misefolytában a granatosi testalkatu fekete pontificans egyszer a halgatók felé fordula dominus vobiscumot mondani. Sűrű tömjén füst gömbörcödék feléje, s e rögtöni gondolat: „né, az ördög a tömjénnel kezében“ annyira megrohaná a különben is rémítően feszült nevető tehetségeket, hogy a borzasztóan sivitó et cum spiritu tuo közbe, sietve kotródni kelle ám, mert daczára minden komoly figyelmeztetéseknek aligha baj nem keletkezett volna a fejérek iránt különben is irigykedéssel s örök gyűlölettel viseltető néger tömeg közt. Sietve kelle tehát valami menhelyet keresni, hol a görcsös tolakodásnak suttonban szabad árt lehetne engedni.

De mielőtt ehhez jutni lehetett volna, az egyház terén kényelmeskedő bohózatos egyenruhába bujt majom csoportozatokat ismét látni kellett, hallatlan küzdelem közt, görcsös köhögésre eröltetvén a hahotára tolakodó torkot. Ezer szerencsére itt egy sajátságos méltó alkalom váratlanul jöve segítségre, s a rémítően feszült hahota ütegeknek botrány nélküli jötevő dús kitörésre alkalmat adott.

A menhelyül kínálkozó legközelebbi utczába berohonva, a nagyszerű bohózatnak mellékes jelenése vala abban szemlélhető. — Két fekete furia mintha épen azon perczben szabadult volna el cerberusnak őrizete alól, rémítően dühöngve egymás ellen. Az utca sarának tömöttebb része már ugy látszék mintha nemis lett volna elég a felette sűrű bombázásra anyagot nyújtani, a fekete újak bámulatos gyorsasággal kaparák fel azt, s küldék a ritkán elhibázott célra, melynek következtébe tompa csattanás közben meg annyi kissé világosabb színű szétfecsenő folt támada az ébén feketeségű bőrön. A

fejér volt Calicot ing pedig úgy nézett ki mind kettején, mintha sáros csizma letörölgetésére használták volna.

A sűrű bombázás közben lassanként egymáshoz közeledének, míg nem a meglepő ruganyosságot tanusító, fényesített ébén színű karok kigyószerű hajlékonysággal egymás nyaka körül tekeredének, melyre csak hamar mindketteje a Port au Prince-i utcakövezet leghigabb részében fetrengett. Hol az egyiknek hol a másiknak gyapjas feje, sűrűn le és felmerült a hig mocsárban, a meglepő hajlékonyságu tagok bámulatos gyorsasággal működtek, tenyerek, öklök, ujjak, sarkok, lábfők és térdek, a leggyorsabb változatossággal s erélyel osztogaták az ellenséges mozgalmakat, olykor a ruganyosan feszített tagok oly annyira egybe voltak kalácsolódva, hogy bajos lett volna kiösmerni melyik másiké. Nevetséges ugyan, de egyszersmind rémitő vala látni a vadállati dühösséget s hajlékonyságot, melyel a harcz folytattaték. Nem emberi, hanem az Anaconda és boa *Constrictor* közt keletkezett tusának szelleme ömlék el azon, melynek csakis akkor lett vége, midőn az öltözéknek utolsó fancsikáját is letépték egymásról.

Isteni tisztelet után tisztelgő elfogadások (*levée*) voltak a kormányzati palotában. — Ez még a legtűrhetőbb állapotban lévő épület Port au Prince-be, — s még a francia uralom korából maradt, — elég tág, de minden architecturái érdem nélküli épület. Előtte vas rácsozattal kerített tág udvar terül el, hátul kert, mely valaha igen szép lehetett, most teljesen elhanyagolva, bozót és dudva inkább mint kert. Belseje azonban a kormányzati palotának sokkal meglepőbb, mint milyet a látottak után várni lehetett volna, s kivált az elfogadó nagy terem pompás butorzattal s nagy tükrökkel diszlik.

De tán mennyünk is már ki a rozzant Port au Prince-nek feneketlen kotymányokkal kövezett, és sajtászerűen ponte Riáltozott büzhödt utcáinak tömkelegéből. Okulásra méltót különben is találni bizonyoson nem fogunk benne. Keressük fel inkább a természetnek gyönyörű képeit, melyek annyira dús színezettel öntik el azon éghajlatok földvidékeit.

A legelső, mi e sajtáságos növényzetből szemébe tűnik a tropikusok növényzetét még nem látott idegennek, az a különböző pálmafajok magosan emelkedő legyező alaku koronái.

Ezek a tropikusok valódi Trajánoszlopai, melyek mint megannyi óriási monumentumok magosra felnyuló tetejökön nagy-szerű zöld ékszert hordanak. Ezek sorába tartozik különösen a királypálma, mely méltán a tropikusok obeliskjének mondható. És a kokuspálma, mely már gyümölcse végett is nagy mennyiségben látható minden tropikus telepek közelében. A testes bogycsok, melyek koronájuk szétágazása körül tömötten láthatók, azt távolról már uegösmertetik még a szokatlan által is, regényes szépségű alakjuk mián, a szépet és hasznost kedvelő civilisatio hajdanában sorokat ültetett ebből a kertek, ültetvények, lakok, vagy ezekhez följáró utak körül.

A Cul de Sac felé tekintve, sok ilyen obelisknek látásával — legalább a főváros közelében — terjedelmes kerteket, ültetvényeket, s pompás vidéki lakokat föltételez az idegen, mert hiszen épen e térség vala hajdan a terjedelmes Santo Domingoi ültetvények főszínhelye. Itt kelle valaha a Bug-Jargal lugossának is állani nem de?

No hiszen a város közvetlen közelében kivált az öböl partján nem is hiányzik egykét remek növényzetű kert. De ezek mind europai oda települtek tulajdonai, a mi négerkészen van, az már bozót csak, s kertnek épen nem nevezhető. Ültetvények sem hiányoznak itt, de csekély kiterjedésök miatt nagyon jelentéktelenek, s mint már mondva volt, a főváros s az öböl közvetlen közelében láthatók. De ha csak egy jó puskalövésnyire távozik az ember a várostól, épen ugy mint a városban, nem talál egyebet a hajdankor dicsőségének szomorú romjainál. A pálmák óriási sudarai gyászolni látszanak mint megannyi propyleumai egy hajdan létezett acropolisnak.

Ha a növényzetben is classicitást akarunk fölláttani, akkor bizonyosan a tropikusok növényzetét kell kiválólag annak tekintenünk, melynek rendkívüli változatossága s dús zöldje annyira erőt látszik venni mindenben, miszerént ellentállhatatlan hatalmával semmi sem daczolhat, s a melyel ott az emberi erőnek örökösön küzdeni kell. Hol e küzdelem megszűnik, ott rögtön fölül kerekedik mindenben az óriási vegetatio. Dús kövér lombozatával terjedni kezd a buja földön épen ugy mint a szikláknak s falromoknak táplálékot nem nyújtó sovány

tömegén mind addig, míg hatalmas leplével mindent elborítva, mindenfelett diadalmaskodik.

A hajdan pompás miveletben diszlett Cul de Sac, ma már e pajzánkodó növényzetnek teljes hatalma alatt van. Vadfák, bokrok s bozót foglalja el a hajdani terjedelmes czukornád ültetvények helyeit, melyek közt a Mimosák feltűnően nagy mennyiségben láthatók. Hajdan pompás gyümölcsösöknek most már megkevesedett, megvénült vagy kúszoktól, folyondároktól elölt fái, — melyek közt még nem ösmert alaku s izű gyümölcsök kínálkoznak — bozóttól ellepett pusztá négy-szöget keritenek. Fél századdal az előtt, valamely szorgalmas és értelmes francia ültetvényesnek nevető, mosolygó, földi boldogságot lehellő laka diszlett ott. Hej ha szólhatnának e szomoru tekintetű, ápolatlan elodvasodott fák, aligha gyűlöletet nem hallana némely philantropus felmerülni a hálátlanság keze alatt pusztult kebelből, s hihetőleg szöllőnének oly történetekről, melyeket bár mi tuzott negrophil érzelgéseivel is alig lehetne kiegyenlítő öszhangzásba tenni.

A kávé ültetvények elaggott fái már alig látszanak ki a dús buja növényzetből. Némelyikét rettenetes kúszók hosszú karjai már agyon fojtottak, s a kiszáradt törzs már csak a kúszónak szolgált állványul. Mások a fojtogatás minden stádiumában tespedének. Egypár félig már száradt ágait nyujták ki a fojtogató kartömkeleg közül, mintegy segélyért kiáltozva, s a néhány érett bogyó által mutatva, hogy még életképesség, s haszonra valóság létezik nedveiben. Bús képe ez az irgalom nélkül kiölt szorgalom és civilisációnak, mely hasznot hozó egyes helyezetében gyenge volt, s a hijá bavaló dudva erőt vett rajta.

Ezek is a hajdani szorgalomnak maradványai, melyeket a földnek féktelen új tulajdonosai ki nem újítottak, de még csak nem is ápoltak, s a hajdani terjedelmes gazdag ültetvényt szomoruan gyönyörű vadnövényzet váltotta föl.

A hajdani francia gyarmatokat tárgyazó kimutatások azt mondják: hogy Santo Domingo 180 millió font czukrot, s 80 millió font kávé adott át évenként a világ forgalomnak. Ugy szintén nagy mennyiségű indigót és cochenillet. 1849-dik évben a czukor kivitel nem csak teljesen megvált szünve,

sőt ellenkezőleg, kész cukor vitetett be oda más országokból, s mint egy 30 millió font kávé, mahagoni fán, nagyon kevés pamuton s dohányon kívül más kiviteli czik nem létezék a Haytii kereskedésben. E mennyiség is évenként jelentékesen kevesedik, de mivel a kávéfa hosszabb életű a cukornád-nál, s nem kíván oly gyakori újítást, az elaggott vén fák bárha keveset, de mégis teremnek, s mivel a vén fának gyümölcse igen zamatos szokott lenni, nagyon is keresett. De e czik is nem sok idő múlva ki fog maradni egészen a forgalomból a minden szorgalmat gyűlöelő néger gazdálkodás alatt.

A tropikus kertekben előforduló gyümölcsfa nemek közt legelőbb is találkozunk a narancsfajok több nemeivel, melyeket már a honból is ösmerve, mint régi ösmereket köszöntünk. Hanem Haytiban ezek is, mint minden gyümölcsfa, ápolás hiányában csak oly rossz állapotban vannak, mint kávé szomszédjai. — Az elszáradt ágaktól nem tisztíttatnak meg, s a már szinte kiaszott koronáknak, alig zöldellő egy-pár ágait tán már az utolsó néhány izes gyümölcs aranyozza.

De a tropikusok alatt koránt sem a narancs a gyümölcsök legfőbbike, sőt ellenkezőleg az a legközönségesebbek közé tartozik. — Vannak nagyszámu másféle gyümölcsfajok, melyeket a tropikusok lakói sokkal többre becsülnék a narancsnál. Nagyobb része ezeknek azonban annyira édes a mérséklett égélj gyümölcseihez szokott inyeknek, hogy a hozzá nem szokott idegen, épen a miatt kellemetlennek találja. E tekintetben az ízléssel is úgy vagyunk, mint sok más egyébbel; mit koraibb éveinkben mint gyermekek megszoktunk, s véle nőtünk fel, később korunkban is jobbnak találjuk az idegen meg nem szokottnál. Kelet lakójának nem fog a legfinomabban készített francia csemegékkal megrakott asztal úgy ízleni, mint a már megszokott honi, és sajátyszerűen fűszerezett eledel. — A gyümölcsössel is így vagyunk: nekünk a tropikusok buja gyümölcseinek némelyike émelygősnek fog tetszeni, míg a hozzászokott iny ellenkezőleg, a mi gyümölcsünk legjobbját is tán szinte ehetetlennek fogja mondani.

A Port au Prince vidékén látott gyümölcsök közül ezek fordulnak inkább elő: mindenekelőtt a *Heliconia Bihai*, közönségesen *plantana* vagy *platano*, mely minden négerlagnak

el nem maradható kelléke. Ennek egy más faja a *Musa Sapientium*, közönségesen Bánána. A kettő külalakra nézve nem könnyen megkülönböztethető egymástól, s tán csakis abba különbözik, hogy az elsőnek gyümölcse sokkal nagyobb, de kevésbé édes és zamatos mint a másodiknak. *Mangifera indica*, közönséges neve Mango, tojásdad alakú gyümölcse megnagyított sárga szilvához hasonlít, rendkívül bő nedve rémitő édesnek mondható. Gyakori a *Tamarindus indica* is. Kivált a Port au Prince és kikötője közvetlen közelében, a két utóbbi nagy számba látható, talán főként azért, mert épen úgy mint a *Cocus* pálma kevesebb ápolást igényelnek más gyümölcsfajoknál. Részt pedig, mivel jó magosra emelkedvén, a bozót nem oly könnyen lepi el mint az alacsonyabb természetű fákat.

De a Cul de Sac rónáin mind ezek helyét ma már a természet vadona cserélte fel ismét. A hajdan volt ültetvények tömkelegébe vezető csinált utaknak nyoma sincs. Csak hitvány csapásokon lovagol a látogató a Hayti történetében annyira nevezetes *Croix des bouquets* ültetvényhez, hol a legelső győzedelmet a négerek részére fordítá, nem a szabadság vágy, mert ezt a fellázított rabszolgasereg nem érté, hanem az afrikából áthozott babonás bálványimádó Vóduk hallatlan fanatizmusa.

E nevezetes historiai hely, s hajdan híres ültetvény ma már ép olyan pusztaság és bozót, mint milyen a hajdan mivelte térségen mindenütt mutatkozik. Helyét nem jelöli egyéb, mint az egykor vigan füstölgött czukor gyárnak repedt kazánjai, melyek a bozót közt láthatók valának, s bizonyosan maig is szétszórva ott hevernek.

A hajdan nagy mivelés alatt volt Cul de Sac elvadult rónáin, ma már csak egyes néger kunyhók találtak, melyeknek egyszerű fonott szerkezete s pálmalevél födele alatt a tökéletesen miveletlen nép, természetes egyszerűségében sokkal rokonszenvezőbb, és nagyobb tisztaságban él, mint a civilizáció majmolásával bohóczkodó Haytii, úgy nevezett intelligentia. Hanem hát industriát, ipart e körül sem kell keresni; Kunyhója körül 3—4 ölnyi kiterjedésben kereken egy kis kert formát mivel, melybe néhány *plantana* tö, *Yám* gyökér és

Patata (*Dioscorea sativa*, és *Batatas edulis*) teszi az egész gazdagságot. Hogy a körülötte már elvadult de szörnyű termékenységu, parlagban heverő földből valami hasznot vonni törekednék, arról szó sincsen, s ha évek teltével a néhány ölnyi terjedelmü kert — melynek javítására semmit sem fordít — kimerül, az egész szerkezetet néhány lépéssel odább mozdítja, s a félszázadot nyugott föld ismét sok éveken át ingyen gondoskodik lakójáról.

Az egyszerű épületke kivétel nélkül két osztályra oszlik, melybe egy vagy két hamac-on (függő ágyon) kívül más butor nem igen található. De egyetlen egyből sem hiányozhatik a tükör és durva porcelán edény, melyek ugy látszik, nélkülözhetetlen kellékei a négerlaknak.

Egyszerűséggel párosított szivesség mutatkozik e köznépben, mely első tekintetre sokkal természetesebbnek tetszik e fajban mint az erőltetett civilisatió. Erről azonban valamint a szigetnek természettudományi szerkezetéről bővebb ösmereket szerezni, azon forradalmi időkben annyival bajosabb volt, mivel fejr idegenek nem vala tanácsos akkoriban az ország belsejébe nyomulni. Még pedig korántsem a köznépért, mert ezt mindenki jónak s szivesnek jellemzé, hanem az ugy nevezett miveltekért, kik irigységgel s gyűlölséggel viseltetnek a fejr iránt. De főként Soulouque-nak kevésse az előtt folytatott rémitő forradalma alatt, a mulattok legyilkoltatására felhasználta, ugy nevezett piquet-ek miatt, melyek valódi rabló bandákká fejlődven ki, a belföldön megfordult fejéreken elkövetett kihágásaikkal, az idegen consuloknak örökös reclamatiókra adának alkalmat. Ezekkel Soulouque nem akarván teljességgel egybeütközésbe jöni, mindannyiszor nem késett deprecatióival s kárpótlásokkal, de czinkosait, a tetteseket büntetés alá nem voná, s így a fejéreken elkövetett méltatlanságok naponta ismétlődtek.

A fővárosnak tehát csaknem közvetlen közel vidékeire valának akkor az idegen tapasztalatai szorítkozva, ezek pedig oly szomorú képét adák a fekete uralomnak, melyről a belföld kinézésére méltó következtetéseket s képzetet alakíthatott magának a legelfogultabb optimista is, és a Port au Princeben lakó kevés idegenek (consulok és kereskedők) bizonyítása szerint

a culturának már akkor semmi nyoma nem vala többé látható.

Lehetett ugyan Port au Princeben hallani olyas miről is mint: törvény, törvényhozó testület, iskolák, pénzügy stb. — Az ugy nevezett six codes de Hayti, első Napoleonnak hasonló nevű törvényeinek alkalmazásából keletkeztek, s papiron elég jól veszik ki magokat, de életben sohasem léteztek. Az iskolák akkoriban mind zárva valának. Nehány — a mint mondák — jeles képzettségű tanárait, — kik mindnyájan mulátok valának — a Soulouque forradalma leöldöste. A tanulókat pedig — kiknek túlnyomó száma, s csaknem általánosan ismét mulált volt — a hadseregbe soroztatá, s a dominicai hadjáratban gondoskodva volt arról, hogy a hadseregnek mulált része állja ki a vereség terhét.

A statusnak akkori jövedelme csakis a nagyon lehanyaglott kereskedésből gyült, mert a népek általános indolentiáján minden lehető adóztatási rendszer megtört. A bölcs Soulouque segíteni akarván ezen, az akkor divatozott sociálisták tanai szinte keresett segélyként látszának önként kínálkozni, s az újtant népére teljes mértékben alkalmazni akará. A már nagyon megkevesedett kávétermést, a kormány raktáraiba kellett beadni bizonyos szabott ár mellett, melyet aztán a kormány az idegen kereskedők közt felosztott, s eladott, ismét bizonyos szabott ár mellett.

Közbevetőleg megemlítendő itt, miszerént Haytiban a pénzbeli egység ugyan az, mi csak nem egész amerikában, s a mely az északamerikai egyesületben dollárnak, a spanyol népeknél pezónak, Haytiban pedig francziáson gourde-nak neveztetik. Értéke két forint s néhány krajczár osztrák pénz szerént. Hanem ércz nem lévén Haytiban, a pénzverés már több évvel azelőtt megszűnt. De különben is a bankógyártás sokkal könnyebb mesterség lévén, kivált Soulouque-nak hatalomra jutása óta bő mértékben gyártatott is, pedig annyira egyszerű formában, miszerént a közelebbről megjelent 10krajczáros jegyek valódi mesterművek azokhoz képest. Amint e jegyek száma nőtt, és pedig nagyon nőtt ám, anyival is inkább, mivel növeléséről egyesek magány ipara is gondoskodott — ép azon mértékben tehát értékök is kevesedék az ércz irányába.

A socialistai rendszer következtében nem lévén többé bizonyos a hajókra nézve, hogy ott teljes terhet kaphatnak — mert a mint főlebb mondatott, a kormány egyenlő mértékben osztá fel a terményeket a külkereskedők közt — a már is hanyatlott kereskedés hirtelen még nagyobbba csökkent. Ezáltal az ércpénz újabban kevesedvén, egy doublon (onza), mely belbecsre nézve 16 dollárt ér, már akkor 280 Haytipapir gourdót ért.

Az 1790-ben felszabadult Haytii néger nép, félszázados szabadság élvezete mellett, nem hogy a civilisatio terén valami előhaladást tett volna, sőt ellenkezőleg; a virágzó fényes francia gyarmat tökéletesen semmivé lett keze alatt, a nép maga pedig úgy látszik, fokonként visszatér eredeti afrikai állapotára. Bár kinek is első tekintetre fel fog ötleni, hogy e természettől henye népnek fogalma sincs a szabadságról s polgárosodásról, hanem a Croix des bouquets-i csatától fogva mindég az afrikai barbár babonaságnak, s egyes nagyravágyó tagjainak bábjátéka s oktalan eszköze volt.

De ennek valódi ösmeretéhez nem amolyan Bug-Jargal vagy Atar gull féle munkákból juthatunk ám, melyet az elvteleen beteges romantica a civilisatio öreg gyermekei elejébe tált, s elég sajátságosan a mesterkéltséget ízlésű blasirt öreg gyermekek mind készpénz gyanánt fogadtak. Hanem megösmérhetjük a valódi históriából, mely vérbetűkkel jegyzé föl róla a száraz valóságot. Ez pedig tisztán azt bizonyítja, hogy a Haytii népet nem a szabadságvágy, s emberi jogok szentsége vezeté a forradalomra, mert ezekről fogalma sem volt, a Vóduk babonás titkaiba burkolt saját főnökei pedig százszorta kegyetlenebb zsarnokai lettek, mint francia uraik voltak. Félre tehát az emberi méltóságot meggyalázó aszkórságos regény történésszettel s helyeztessék a czipfrán kikürtölt néger érdem arra a fokra, mely azt valóban illeti.

Haytinak történelmében sajátságosan jellemzetes az, hogy azon dicsőnek csúfolt forradalmat — mely végre is a négeret nem felszabadította, hanem a paradicsomszerű földet négeruralom alá adta — nemis a négerfaj kezdette, hanem az anyaországban keletkezett 1789-ik évi események adtak annak közvetített lendületet.

A forradalom t. i. a sziget fejr lakói között keletkezék épen azon jelenségekkel mint az anyaországban. Ott is meg volt a royalista és a respublikai párt. Szerencsétlenségére mind két félnek elbizakodva a négerfajnak látszólagos szendéségén, harcaik kivivására segítségül az afrikai elemet vették igénybe.

Azon időben az afrikai elemnek két harmada vegyített vérű volt, s ezek nagyrésze szabad, sok közüle a műveltségnek magas fokán álla. Ezek a köztársasági párt hiveinek mutatkoznak eleinte, mely a polgári, az az nem ültetvényes fejéreket foglalá magában. Az ültetvényesek pedig voltak a legitimisták, kik saját rabszolgáikat fegyverzik fel a köztársasági párt ellen. Ez vala kezdete a forradalomnak s a Vódu bűvészek és bűvésznőktől, bűvész csontokból s bűvös kigyóktól környezett Hiacynthe az absolutismus szolgálatára fordítá a babonás fanatismust.

Vérpatakok önték el Haytinak gyönyörű földét. A mind inkább erősödő mulátt párt vérrokonságnál fogva könnyen maga részére nyerheté, föllázíthatá ugyan azon tudatlan rabszolgákat, kiket az elbizakodott tulajdonosok elébb oly gondatlanul fölfegyverének. És támadtak ama szörnyek, kiket Jean François, Biassou, és Jeannot nevek alatt jegyzett föl a história, kik a harcokban meggyérült szerencsétlen fejérekre rohanva, oly tetteket követének el, melyek fölött legjobb ha leplet vonunk.

Hanem a fejérek kiirtásával a környülmények legkevesebbé sem változtak. Az anyaországtóli függetlenség, szabadság, stb. ugyan kimondatott, de az előbbeni viszonytól csak abban különbözék az új, hogy a feketék lettek az urak. De hogy mennyire valának őszinték magok a szabadságnak, s rabszolgaság eltörlésének apostolai, igen jellemzőleg kitetszik abból: hogy mind azokat, kik a gyilkolások rémséges ideje alatt fegyvert fogni nem akartak, rabszolga kereskedőknek adták el, a tudatlan köznépet pedig sokkal szigorubb erőltetett munkára szoríták, mint milyenre a francia uralom alatt kényszerítve voltak. Sőt le a közelebbi időkig, sokkal gyakoribb, mint sem kivételnek mondani lehetne, hogy a rabszolgaság ezen kikürtölt gyülölői s eltörlői saját gyermekeit, maig is

el szokták adni. Ez az a néger nép, melyet annyira szabadságért rajongónak írnak le a regénytörténészek, s kiknek egyik legkitünőbb jellemű hőse Toussaint Louverture, roppant rabolt kincseit egy csapat katonája által ásatván el, midőn a munkáról vissza jövének, körül fogatá s az utolsóig leöleté, hogy ne legyen senki, ki a kincs helyét elárulhassa.

Toussaint Louverture idejében 1802-ben Napoleon hadsereget küldött San Domingonak visszafoglalására Leclerc tábornok vezénylete alatt. E hódító erőnek igen természetesen alávetette magát a számító Toussaint. Hanem Napoleon, tervében azon nagy hibát követé el, hogy a régi rabszolga viszony s a fejérek uralma teljesen visszaállítatott, melynek következtében magában a francia seregben szolgált némely vegyített vérű törstisztek, köztök Petion megszökvén a hadseregtől, honnosaikhoz átállottak.

Ez ugyan még a Leclerc tábornok intézkedéseiben aligha bár mi csekély akadályt tehetett volna, de a bekövetkezett nyári hónapokban oly rémitően dühöngött a sárga láz, miszerént a francia expeditioból tizennégy tábornokot, ezeröt-száz tisztet, huszezer katonát, s kilencezer tengerészt ragadt el. Nem késett az éhség is a rémitő ragályhoz csatlakozni, melyeknek rémitő dulásaihoz a már teljesen kibékültnek hitt néger nép seregei is járulván, e szerencsétlen expeditio a fejérek tökéletes kiirtásával végződék. Ezentul a kaukazi fajnak nem vala helye többé a gyönyörű szigeten, de véle együtt a civilizatio is elköltözék onnan. — Azonban úgy látszék, hogy maga a négerfaj annak minden utját elválni törekvék, a midőn 1806-ba olyan törvényeket hozta, mely a fejérek örökre kitiltá a szigetről, és semmi nemü birtoklást nékiek nem engedett. Megtiltá a néger és fejerfaj közti házasságot, s hogy ha valaki ily vegyes házasságra lépett, egy év lefolyta alatt az országot oda hagyni köteleztetéek.

Ilyen megszorító szabályokat léptetének életbe a fejérek irányába, de maguk között is sajátságos viszonyok keletkezének. Mindjárt a fejérek kiirtása után újabb surlódások kezdődének a tiszta fekete, és a vegyített vérűek közt, melynek eredete még a forradalom kezdetétől származék, t. i. a vegyített vérűek a republikánus párthoz csatlakoztak, a tiszta feketék

pedig a royalistákkal szövetezének, s az említett fekete főnökök mind, sőt maga Toussaint a most említett expeditio előtt zsarnoki vaskézrel őrzé az ültetvényesek érdekét.

A fejerek kiirtása után rögtön meghasonlás történe köztük, s alakult egyfelől az északi királyság, Toussaint alatt. Utánna következék a kegyetlen Dessaline és Christophe. Ez utóbbi kivált a császári czimet vévén föl, 16 évi uralkodása alatt valódi rém uralgást gyakorolt. A kiölt fejez ültetvényesi aristocratia helyett maga körül számos születési aristocratiát alakított. Mind hárma pedig a fekete néptömeget rémitő önkénytelen munkára szoritá, s legfeljebb azon vigasztalást hagyá föl nekik, hogy a fejez urat még szigorubb fekete urral cserélé föl, s a história azt mondja, hogy Christophe idejében a fekete birodalomban magossabb fokra emelkedék a cultura mint valaha a sziget bár mely részin volt.

Más felől Petion elnöksége alatt a mulattok köztársaságot alakítottak, mely déli köztársaságnak nevezteték, s a mely elemnek fő fészke mindég Port au Prince volt. Itt a nagyon elaprózott birtokokon már akkor lassu hanyatlásnak indult a mezei cultura.

A fordulás e nevezetes pontja korában történt az is, hogy a szigetnek spanyol nyelvet beszéllő része látván a két párt közti zavarokat, elvált, s külön álladalmat a Santo Domingo köztársaságot alakítá.

Volt ezeken kívül még más két kicsiny álladalmacska a déli köztársaság közepette, melyet két rabló alakított, hová mindenik álladalomnak elégedetlenjei vonultak.

A déli köztársaságban Petion halála után Boyer lett az elnök. Ismét egy mulátt, kinek okos kormányzása legelébb is az elszakadt Santo Domingo visszakapcsolását eszközlé. Sőt Christophe császár halálával sikerült a forradalomban lévő császárságot is békés uton, a többi részekkel egyesíteni, eként az egész szigetet egy álladalommá forrasztván.

Az ész és intelligentia kirekesztőleg a muláttok részén lévén, ők lettek az álladalom uraivá, övék levének a lefoglalt ültetvények legszebbjei, ők monopolizálták a közhivatalokat, fecsérlek el a közvagyonot s állam jövedelmet. Ezek az uralmat meg is akarák maguknak tartani, sokan közülök

Europába küldék gyermekeiket neveltetés végett, vittek is haza ezek sok jeles ösmeretet, s mindenesetre olyant, mely a szellemi felsőséget számukra biztosítá a mély tunyaságban tespedni hagyott tiszta négerrek felett. — De elég sajátságos vala az, hogy a fejérek közti neveltetésök, nem hogy a fejérfaj eránti gyűlölségököt szelidítette volna, sőt még épen növelni látszék.

Hijában törekvék Boyer ismételve is a külföldiek, az az fejérek pénz és szellemi erejének újabban utat törni a dús ország fölvirágoztatására, a felnőtt europai miveltség élén mindannyiszor hajótörést szenvedett, nem csak, sőt a mutatkozó ellenszenv épen ellenkező intézkedésre kényszeríté.

Boyernak hosszas okos kormánya alatt a néger erkölcsök annyira szelidültek, miszerént rablás vagy gyilkosság már példátlan volt az egész szigeten. A fejér ember is járhatott az egész szigetnek egyik végétől a másikig a legteljesebb biztonsággal.

E színleges csendesség elhité a fiatal ellenzékkal, miszerént a régi szingyüöltség már teljesen kialudt. A tapasztalt Boyer figyelmeztetését félénkségre magyarázván, épen azon hibába estek, melyet félszázaddal az előtt a fejér gyarmatosok követének el, s Boyer megbuktathatása végett ezek is a barbár afrikát akarák fölhasználni.

A megbuktatás sikerült ugyan, de mekkora vala meglepésök a midőn észre vevék hogy Afrika épen annak s olyanok mutatkozék most is mint félszázaddal az előtt, t. i. tökéletesen tudatlannak egyfelől, másfelől pedig ép oly ellenségesnek a világos színü arczuak irányába. Melynek következtében nem tehetének egyebet mint tiszta fekete egyént állítani a kormány élére. Ehez járult a mulátt intelligencia nagyobb szerencsétlenségére még az is, hogy a Spanyol rész nem szeretvén a dolgoknak ezen fordulatát, újabban külön vált.

Három tiszta fekete elnök Guerrier, Pierrot és Riché egymást követék, de egyike sem elnökösködék egy egész évet. Riché lett volna tán az ember, ki mind miveltségénél mind jelleménél fogva képes lett volna Haytiban rendet csinálni, hanem ő is, mint közelebbi két előde az év betelte előtt meghalt.

Riché halálával két vetély társ mutatkozik az elnöki székre. Mind kettő érdemtelen egyéniség lévén, a szavazás annyira megoszlik a kettő között, miszerént a választást nem lehet sem egyik sem a másik részére sikeresíteni. A kellemtelen helyzetnek végét szakasztani ohajtván, egy kitünő mulátt követ s hirlap szerkeztő a szavazatok öszpontosíthatása tekintetéből egy harmadik személyt ajánla választás alá, s az ajánlott Faustin Soulouque választva lön.

Faustin Soulouque-at hihetőleg semmi egyéb nem ajánla e fényes polczra, mint egyszerű igénytelensége, melyet mint a republicai hadseregnek Boyer alatt tábornokságig jutott egyik tisztje tanusított. Azonban aligha megválasztatásakor csak pótléknak nem tekintették a mulátt intelligentia által, kit majd tetszésök szerint vezetni fognak addig, míg a két versenyző jeles egyén igényei közt valami kiegyenlítés létesülhet.

Ez uttal ismét rémitően csalódék a politikai cselet kedvellő mulátt intelligentia, s végpusztulást idéze ön magára, mert az irástudatlan, igénytelen jó ember Faustin Soulouque Vódu volt.

A Vódu egy sajtószertű babonával s bálványozással vegyített vallásos titkos társaság, mely Afrikának vadonaiból a rab-szolgák által vitetett át Amerikába. Jelenleg is az összes Nyugat-indiákon s a szomszéd continentalis vidékeken a négerek között fön áll. Sőt mondják, hogy a szomszéd fejez Spanyol nép között is el lenne terjedve, s midön kivált régebben, éjnek idején a Vóduk bűvös éneke megszólalt, irtózást terjeszte az ültetvényesek polgárosult hajlékaiban.

Valamint minden titkos társaságokról, ugy ennek is lényegéről sokféleként szól a monda, mindenik azonban meg egyez abban: hogy a szertartás bizonyos ideglázító tánczczal megy végbe, s bizonyos kigyónak is szerepe lenne benne. Némelyek a kigyó bűvösséggel akarják egybekapcsolni, a midön a gondosan elzárt titkos gyüldében, a mesztelenen tánczoló mind két nemhez tartozó Vóduk teste s tagjai körül kigyók fonódnának, melyeknek marásai által izgattatnak a rémséges tánczra.

Mondják hogy a Vóduk nagy mesterek lennének a mérges italok készítésébe is, s őrizkedni kellene nagyon valamelyikét megbántani.

Matamorosban északi Mexicóban egy sajátságos esetet beszéllének az írónak e bűvös társasághoz tartozó bizonyos egyénről, melynek valóságáról bárha nem kezeskedve, mint felölök ottan kerengő vélemények egyikét itt fölhozni tán nem lesz fölösleges.

Azon vidéken bizonyos tekintélyes polgár házához járni kezde, egy hasonló környülményü fiatal ember, s a családban lévő egyik leány irányában nősülesről nyilatkozott. Azonban az ifju családja nem akará e szövetekezést, s lassanként le is beszéllé szándékáról az ifjat, ki végre eltökéllé magát, hogy a már váltott jegyet vissza adja.

E célból tehát el is ment az illető házhoz, nyilatkozata egykedvüleg véteték a háznál, s mintha épen semmi sem történt volna, a szokott módon szívesen látták. Az ebédnél is szokott helyét foglalá el. Ebéd után könnyült szívvvel mene haza, s örvende egész családja, hogy ily illedelmesen célját érheté. — De más nap reggel örülten ébredt föl az ifju, mely naponta növekedék, s örzöngésbe ment át.

Miután több heteken át hijában próbáltak el mindent a szenvedő enyhítésére, sőt a helyett hogy a nyujtott segély által könnyült volna, mindinkább nehezedék állapota, végre azon izenet jöve a házhoz, „hogy ha az eljegyzett leány irányában szavát beváltja, rögtön meggyógyulhat.“ Igen természetes, hogy a szülék nem késének fiok nevében ezt biztosítani, s másnap reggel az ifju egészségesen ébredt föl, hogy a Vódu családba házasodjék. Ilyen, s ehez hasonló eseteket beszéllenek azon vidékeken. Természetesen egy rakás mindenféle mesés dolgokkal fölczifrázván a lényegében nem ösmert babonás titok hatalmát.

A jobban értesültek eként ösmertetik ezen afrikából át jött vallásos szertartást: A Vódu nevezet nem annyira a társulatot s egyes tagjait illeti, mint ama fölsőbb lényt vagy istenséget, melyet e szertartásba imádnak. Vódu Isten tehát — mindent tudó, mindent lát, mindent hall, mindenható. Magát láttatni is kegyeskedik hiveivel a négerekkel, és pedig egy kicsiny szelenczébe zárt ártalmatlan kigyó alakjába, a szelenczének egyik oldala pedig átlátszó lévén belsejében lehet látni. De hiveinek imáit s áldozatait csakis a hivek által választott

fő pap, s egy ez által kijelölt fő papné közbejárása által fogadja el, valamint kegyeit is csak ezen uton osztja.

Valamint minden őskorbéli vallásoknál, ugy ennél is egy sajtászerű táncz a szertartás (cultus) sorába tartozik. — A rabszolgaság teljes korában olykor e tánczot nyilván is előadni színlék a rabszolgák, mindég nagy lakoma követé e nyilvános Vódu tánczokat, hol semmi más eledel majorságon kívül elő nem került, ezen uton félre akarván vezetni a rendőrség figyelmét, mely mozgalmaikat szoros felügyelet alá kezdé venni, s elhitetni velek, hogy gyülekezeteik a legártatlanabb mulatságba öszpontosulnak. A mi azonban a valóságot illeti, az a legszigorubb titokban tartaték.

A titkot rémitő környülményekkel párosított eskü pecsétli, melynek igéi borzadály és rettegéssel töltik az avatott keblét is. Rendszerént egy frissen megölt kecske meleg vérével telt kehelyből isznak, s ezzel pecsétlik a szent fogadást; miszerént készebbek lesznek meghalni, mint a legkevesebbet is titkaikból fölfedezni, valamint rögtön megölni az olyan Vódu társat, ki esküjéről legkevesébbé is megfeledkeznek.

Az avatottak gyüldéje rendszeren valamely félrevaló rejtett, s gondoson elzárt helyen történik, mely iránt mindég a legutóbbi gyüldésben értesítettnek a hívek. Olyanok, kik e ceremóniáknak titkos szemtanui lehetének eként beszéllik elé:

Bemenet mindenik bizonyos alaku sandálokat köt lábaira, s bizonyos számu szines kendőket aggat magára, melyekbe a veres színnek tulnyomólag kell uralgani. Ugy látszik, hogy a kendők száma, melyet egy tag maga körül aggat, a fokozattól függ, melyet az egyletben elfoglal. Ezenkívül a főpapnak — ki egyaránt királynak, mesternek, vagy papának szólíttatik — fejét korona alakba fogott tiszta veres kendő köríti. Hasonló színü e charpe különbözteti meg a főpapnét, illetőleg királynét, mesternét, vagy mamát, kik mind ketten a hely egyik végében fölállított oltár forma mellett — melyen a szent kigyót rejtő szelencze nyugszik — helyet foglalnak.

A kigyónak imádása s az eskü megújítása után, előbb a főpap azután a főpapné szent beszédet tart, melyben Vódu istennek jó téteményei magasztaltatnak, melyekkel hiveit

eláraszítja, s fölszólítja a jelenlévőket, hogy imádására vagy tanácsa kérése végett közeledjenek.

A jelenlévők, kor és fokozat szerint előállanak, s ohajtásaikat előterjesztik, melyekbe gyakran a szemérem s illedelemre figyelem épen nincs. Az idézések mindenikére a főpap vagyis Vódu király öszveszedi magát s várja a szellem jövetelet. — A kigyót rejtő szelenczét hirtelen a földre tévén, a főpapné vagyis Vódu királyné reá hág. — Ezen érintkezés rögtön görcsös reszketegséget idéz elő tagjaiba, s mondja jövendöléseit, alkalom szerint az ígéretek vagy fenyegetéseket bőven szorván. Ennek végeztével a jelenlévők mindenike adakozását egy fedett kalapba bocsátja. Ez aztán az egylet titkos költségeit fedező közös pénztárba foly. Ezután a király és királyné Vódu istennek általános parancsait elmondják a híveknek, s újabb engedelmességi eskü tétetik le.

A szertartásnak ezen szakához érve, következik az újonczok fölvétele, ha t. i. ilyenek jelentik magokat s alkalom van rá, mely iránt azonban Vódu istennek tetszése előre kikérdezett. Az újoncz szénnel jelölt körbe állittatik. A király bűvös szórból, növényekből és csontokból egybekötözött csomagot ad kezébe, s fejét egy falapátkával könyveden megütvén, elkezdi az afrikai Vódu éneket, melyet az egész gyülekezet Chorusban kísér. Az újoncz ennek hallására reszketni s táncolni kezd, és a czukornád pálinka (néger nyelven Tafia) hozzá járultával idegzete a láznak oly magos fokára jut, hogy egészen magán kívül lesz. Ha olykor őrvjögő tánczának tántorgásai közbe a körön kívül lépik az újoncz, az ének rögtön megszűnik, a király és királyné pedig elfordulnak, ez által távolítani akarván ezen bal jóslatu jel hatalmát.

E próba kiállása után, az újoncz leteszi az esküt a kigyó oltára előtt, és a Vóduk nagy tánca kezdődik. A király lábával vagy kezével érinti a kigyó hajlékát, és teste felső részének minden részei lassanként oly rémitő görcsös reszketegségbe merülnek, s oly rendkívüli mozgásba jönnek, mintha helyökből mozdultak volna ki. Mely ama megmagyarázhatatlan rokonszenvezésnél fogva — melyet kétségbe vonni alig lehet — az egész társaságot megragadja, s a melytől magok a leskelődő fejérek némelyike sem maradt mentesen.

A király fejének s vállainak zavart mozdulatai minden jelenvalón mutatkoznak, csak hamar mindenike önkénytelen szédelgős fordulatokban őrzöng, melyet a hasonló őrzöngésbe jött Vódu királyné, a kigyó szelenczójét környező zörgők rázásával éleszt. Rettenetes hangzásu nevetés, zokogás, és zavart lárma növeli a Tafia által is élesztett fokonként növekedő őrzöngést. A gyengébbek ájultan roskadnak össze, a rémitő Bachanalia azonban tovább őrzöng, tánczolva és forogva be egy szomszédos terembe, hol a részegség, nemi vegyíték és sötétség öszhangzásában oly jelenetekkel végződik be a rémitő szertartás, melyekre legjobb ha sűrű leplet vonunk ez uttal. Ez a Vódu! Im titka ama rejtélyes hatalomnak, mely a Hiacynthe, Jean François, Biassou és Jeannot közönbös és elszórt követőit egyetlen egy éjen át dühös vad csoportá alakítá át, s vezeté csaknem fegyvertelenül ama, a hihetlenségig mesés harcokba, hol az ostoba vakmerőség túl tett a rendes hadi taktikán, s a fegyver éle eltompulni látszék az állati test vérében.

Soulouque e rémitő társulatnak nem csak tagja volt, de abban magos fokozatu helyet foglalt el állítás szerént. Bárha eleinte új helyzetében annyira fogultnak látszék, miszerént a legcsekélyebb alkalommal is ha valami beszédet kelle mondania, rögtön zavarba jött, s habogott. Csak hamar azonban hatalomhoz jutása után megszóllalt a Vóduk bűvös éneke a Haytii államnak egyik végétől másikig, s az új elnök környezetét a rejtélyes tudatlan bűvészek s bűvésznők foglalák el.

Nem késett a mulátt intelligentia éles és csipős megrovása, mely nem hogy a dolgon segített volna, sőt épen ellenkezőleg a catastrófát csak sietteté. Mert az intelligentiának nem hasonló miveltségü ellenpárttal, hanem a barbár afrikai tudatlan Vódu fanatizmussal vala dolga, mely királya s vezetői parancsolatait föltétlenül követi. Mert ezeknek hatalma a többi tagok felett annyira határtalan, miszerént nincs köztük egy is ki ne rohanna bele inkább a legfenyegetőbb veszélybe, mint sem hogy vakon ne engedelmeskedjék Vódu parancsainak, vagy pedig a szent gyüléseket elmulassza. Ebből átlátandja a kegyes olvasó, hogy a nyugot-indiai négernek két vallása

van; egyik a keresztény, melyet nyilvánosan követ, a másik az afrikai bálvány imádás, melynek vakon engedelmeskedik.

Az intelligentia által fölbosszantott Soulouque fölkelté elébb a barbár fanatismust, az ország belsejében, minő czél-lal? rögtön meg vala érthető a Vóduk ezen jelszavából: „Min-den irás tudatlan mulátt, néger — s minden irás tudó néger, mulátt“ és ezen irányban újra kezdődék a harc, elébb részle-tesen a vidéken.

Port au Prince népe örökös rettegésben vala tartva, sőt a rettegés mesterségesen növeltetett. A kormányi palota hem-zsegett a bűvészekből. Őrsége feketékből állott, kik fölött egy tudatlan Vódu tábornok parancsnokoskodott.

Szokásos Port au Princeben, a midőn valami veszély fe-nyegeté a várost, három ágyut sütni el a palota előtt, mely a fő erődről viszonztatik. E vészjel megdördült, s a külön-ben is félelem s rettegésben tartott Port au Prince-i intelligen-tia remegve sietett a palotához, megérteni a vészjelnek okát. Midőn a vasrácsozattal kerített tág palotaudvar zsufolva telt megrémült néppel, az udvaron föllálítva volt afrikai sátán katonaság, sátán parancsnoka jeladására a rácsozat kapui be-zárattak, a fekete őrség tüzet adott, s oly rémitő mézszárlás kezdődék, melyhez nagyszerűségben fogható 46 évvel az előtt Hiacynthe alatt sem történt, s a melyből csak kevesen mene-külhetének.

A megrémült muláttoknak nem marada egyéb hátra a kivándorlásnál, s másnap seregestől lemenének a kikötőbe, hogy az ottan horgonyzó hajókra szállva menekülhessenek. — De két szomszédos utcán nyomban követé őket a Vódu kato-naság, s a menekülés útját elzárván, a palota udvaron el-kezdett mézszárlásnak egy második felvonása kezdődék. A még megmaradt csekély számú muláttok Port au Prince és Mole St. Nicolas börtöneit népesíték, hogy lassankénti kivé-geztetésök látványában a baromi Vódu fanatismus gyönyör-ködhessék.

E munka egy évvel későbbi időről szól, s még akkor is napirenden valának a kivégzések, s ugyan azon mulátt intelligentia, mely maga közt a fejrőfaj miveltségét megszen-vedni nem akará, 1848-dik évbe a tiszta fekete barbárság által

irtatott ki. Ennyire megy a négernél a mivelődés elleni gyűlölség, hogy bár mi szellemi felsőséget maga közt türni nem akar. A hajdanában híres San Domingoi francia gyarmatot csak félszázad lefolyta alatt, a néger uralom tökéletesen semmivé tette, s népe fokenként visszatért az afrikai eredeti barbár állapotra. Ez oly tény, melynek elösmerésére elég egy pár órai ott mulatás is. A nép jellemét azonban bővebben kiösmerni néhány napi mulatás teljességgel nem elég. Engedje meg tehát a kegyes olvasó az írónak, hogy a későbbi tapasztalatait a maga rendén s illető helyén hozhassa föl a szerént, a mint hosszas vándorlásai közt lassanként ösmeretéhez jutott.

A néger dicsőség bár mennyire mulattató bohózatnak tetszék is eleinte, csak hamar gyűlöletessé válhaték akkoron annyival is inkább: mivel csak nem naponta nagyszerű kivégeztetések hire futamodék. A mint mondák, Soulouque büntető törvényében csak a golyó általi kivégezés vala található, hanem a modorban nagy vala a különbség. Ugyanis a jelentéktelen egyénekre annyira jól tudának czélozni a fekete vadászok, miszerént az első lövésre rendszerént rögtön meghaltak. Nem így történt a jelentékesekkel. Ezekre nézve annyira ügyetlenül látszának fegyverökkel bánni tudni, miszerént többször ismételt sebesülés után csak lassanként mulhatának ki. — Aztán minden lövés után, még annyiszor a már halálosan sebesült előtt tölték újra fegyveröket, és pedig legkevésbé sem sietének a töltéssel. Az ilyeneknek hallása hamar gyűlöletessé tehetik a bohózatot is, s a mulatás utóbbi pár napján meglehet csak azért szállott partra az idegen, hogy ne kelljen a víztől vissza verődött forró nap sokszorozott hevét szenvedni.

Partra érve azonban, mindannyiszor sietett a városon kívüli kertekben, a nagyszerű Bambu- (Bambusa, Arundinacea) csoportozatok mély árnyékát élvezni inkább, mint a rozzant Port au Prince piszkos utcáin folyó, vértől párolgó bohózatot tovább nézni. És valóban épen nem kellemetlenül hangzék, a midőn néhány napi ott mulatás után a Schoonernek ép annyira kedélyes mint élénk népe, a tengerésznek sajátságos erélyességével a további utazásra készlekedék (ap- pareiller).

Hadjuk el tehát e szerencsétlen, meztelen, henye, s egyszersmind a legtúlzottabban kegyetlen néptől bitorlott, különben paradicsomszerű országot. Vegyünk búcsut a tündéries szépségű tájtól, melynek azonban huszonkét ezernyi lakóju fő városa határozottan a legunalmasabb hely a földön, hol a helyett, hogy a társadalmi élet bár mi örömét, multságait, vagy kényelmeit találná az idegen, már első látásakor szomorú pusztult tekintete kényelmetlen érzést s borzadályt kelt föl keblében, piszkos utczái pedig gyűlöletes bohózatok színhelye, mely az emberiséget gyalázza meg.

A belföld felől keletkezett friss esti szellőt fölhasználva, vígan domboruló vitorlákkal, kinyugott paripaként rohana a Schooner Gonave szigete felé.

XI. Fejezet.

— Utazás St. Tomás felé. — A passátok. — Természettani nézetek a légkörről. —

A Port au Princei messze benyúló öbölnek két kijárója van a Gonave szigetnek két oldalán. — A délfelöli canale de la Gonave nevet visel, a másik, vagyis északfelöli a canale St. Marc, melyen bejöttünk volt. Bár melyiket követve, ha San Domingonak napnyugot felé kinyúló csucsai valamelyikét elérjük, azon nagyszerűen fölséges vízterületre jutunk ki, hol az antillák sziget füzére által sajáttságosan elkertelt, belföldinek mondható nagyszerűtenger kebelnek fő utai egybentalálkoznak.

Óriási tóként terül el ez az antillák szigeteinek három legnagyobbika, u. m.: Cuba, San Domingo, és Jamaikának egybentalálkozó fokai (Cap) közt.

E nagyszerű víz medenczének három nevezetes kijárója van, melyek még annyi különböző tengerre szolgálnak, és pedig: északi irányba az atlanti tengerre, nyugot fele a Mexicoi öbölbe, délnek pedig a Caraïb tengerre.

A mely hajó Port au Prince-ből az úgy nevezett szűz szigetekre akar menni — melyek San Domingótól egyenesen

keleti irányban fekszenek — két utat követhet — t. i.: vagy az említett északi kijárón Cap San Nicolast körül hajózva, a sziget északi partja hosszában. Vagy pedig Cap Dame Marie — körül vitorlázva a déli kijárón át. — Ez utóbbi azonban valamivel hosszabb mint az első, de még sem annyival, hogy az évszaknak kedvezményei olykor ezt czélarányosabbnak ne jelölnék (az évszakok változtával t. i. a szeleknek uralkodó iránya is változni szokott, mire gondosan figyelni kell a tengerésznek ha utja idejét mentől rövidebbre huzni, s oknélküli idővesztéseknek magát kitenni nem akarja).

A tapasztalt nyugot-indiai tengerész az északi utat választá, s eként ismét a St. Marc csatornáján kelle ki is menni. Az éjen át csendesén s nagy vigyázattal halada rövidre szorított vitorlákkal. Midőn reggel az örökkévalóság dicső szövétneke a már ösmertetett hirtelen módon meggyuladt, fényének aransugaraiban már jó távol csilloga a hátra hagyott Gonave ős erdejének zöld zománcza.

Még a délelőtti órákban elérvén a Cápót, ismét a már fölemlített síri csendben szunyadó, de szemnek felette pompás és regényes kinézésű partok közelében valánk.

Cap San Nicolastól egész Cap Engañoig, San Domingo legkeletibb fokáig lehet mint egy 400 tengeri mértföldnyi hosszúságu partvidék, melynek nagyobb része közelében vezet a célba vett út. Ezen egész vonalban mindég ugyan azon pusztulás csendje uralkodván; a néző tehetség siker dús élvezete mellett, a tengeri út unalmi oszlatása végett, minden tengerkórságos fanyarságok mellett, az idő rövidítését beszélgetéssel is elősegítjük a mennyire lehet. Utasokkal telt hajón ez nem is bajos, de ott, hol a társaság csakis két személyre szorítkozik, még pedig olyanokra, kiket csak közelebről ösmerkedteté meg egymással a vak történet, ezenkívül egymástól tökéletesen elütő környülmények neveltjei — még a tárgy is, mi beszélgetés alapjául szolgálhatna, nagyon kevés számra s szűk körre szorítkozik. — Kivált ha az egyik fél olyan, ki vagy természeténél vagy más okoknál fogva, társadalmi helyzete vagy hazája felől nem igen szeret, vagy nem akar beszélni — akkor csak hamar megtöbszöröződnek a tengeri út

unalmai. Hanem ez uttal épen most jövénk ki egy sajtászerű ország s nép közül, melyben egyetlen társalgási új barátunk — vagy mi? — nagy otthonosságot árula el.

Ilyen alkalommal tehát önkénytesen elő kell fordulni ilyen forma kérdésnek:

„Fordult-e már ön sokszor meg Port au Princeben?”

„Járásaim egyik fő pontja, s minden évben gyakran meglátogatom. Föl menő utamba is ezelőtt három héttel itt jártam“ (fölfele tengerészi értelemben szélességbeni utat tesz a polusok fele, valamint lefele az egyenlítő felé közeledést teszi elég sajtászerűleg).

„Furcsa egy ország azt meg kell vallani, gyönyörű, a föld olyan, a milyent még nem láttam, az igaz, de népe oly csúf a milyent ismét nem láttam.“

Mély megvetést eláruló vonások lépék el arczkifejezését, s guny nevetéssel mondá erélyes kinyomatu nyelvén:

„Carajo! no sirve nada el Negro sin tratar le de latigazos“ (ostor nélkül semmit sem ér a néger).

E figyelemre méltó nyers kifejezés igen természetesen további kérdésekre nyujta alkalmat. A tropikusok egyenlő enyhe szelétől, meglehetősen nyolcz bogu gyorsasággal hajtva, ily forma magyarázat törekvék a felhozott erélyes mondásnak értelmezést adni:

„A néger természeténél fogva rest. Semmiféle dolgot nem szeret, mi erőfeszítést — ha még olyan csekélyet is — igényel. Szellemi működése pedig felettébb korlátolt lévén, minden iparnak természetes ellensége. Nem hogy valamit kezdeményezne, de sőt a már létező industria is elhal kezei alatt, s hogy a gyümölcsöt élvezhesse, magát a fát vágja le. Tudatlan, henye, szennyes, s mód nélkül erkölcstelen.“

„Félszázaddal ezelőtt a francia uralom idejében nem csak az antillák, de a világ gyöngye volt e sziget, melynek természeti pompáját annyira élvezni látszik ön. — Ama gyönyörű rónaságokat dús ültetvények boriták. — Mindenhol az irtó fejsze csattogása élénkíté, s szakasztá meg az ős erdők mély csendjét, újabb meg újabb tért nyitandó az emberi szorgalomnak. A czukorkészítő katlanok százainak füstje gömbörcsült fel a sötét árnyéku sűrűségek fölébe. A kapa, ásó és

eke győzedelmesen jelölék az élénk fejérnek nyomát. — A most elhagyott Port au Prince tág kikötőjét a világ nemzetek hajói élénkíték, s e gyönyörű partok hosszában fejér viortlák népesíték ama messze berovátkolozó öblöket, szüntelen egybekötötést tartván fenn az akkoriban fényüzéstől csillogó fővárossal.“

„Nézze ön most e rémitő siri csendet amott e földi paradicsom közepette, nézzen körül a tengeren, fogja, itt a távcső, nézzen körül, s mondja meg, ha nem úgy jön-e önnek, mintha Columbus hajójában lenne, mely legelőször közeledék valamely csak gyanított, de még soha nem látott vidék felé. Melynek mély csendje az ős világ emberi lény nélküli nagyszerű növény életét látszik az elemek rég letűnt utolsó harcának forró tengereiből fölvarázsolni. És mégis, ha e csend mélyébe bebo-csátkozunk, csakugyan emberekre találunk ottan, de olyanokra, kiknél az emberi boldogság s jól lét, mentől kevesebb szükségek létezésében öszpontosul.“

„E hijábavaló nép (bocsánat a philántropiát sértő szavakért, de ilyen szavakkal éle a beszéllő), a legféktelenebb vadsággal ölé ki a lovagias francia ültetvényes nemzedéket. Hiacinth, Biassou és társai bosszúból és uralkodási vágyból lázíták fel az általuk egyéb-ként igen jól ösmert népet. Kiölték a fejéreket, és a pompás ültetvények, temérdek drágaság, s paloták a muláttok tulajdona lett.“

„Elkezdődék a muláttok uralma az eredeti feketék kirekesztésével, s az egész uralkodás nem vala egyéb mint egy örökös forradalom. A köz vagyon a leggondatlanabbul fecsérteték s habár a kormányi személyezet olykor pártoskodó erőszak utján változott is, az eljárás csakugyan az maradt. A különbség csakis annyiból állott, hogy nem Péter hanem Pál fecsért. Mindég azonban a mulátt, a tiszta fekete pedig csakis eszközül használtatott fel.“

„E közben évről évre az öröklött fény és gazdagság gyorsan olvadt az új birtokosok kezei közt, melynek fenn-tartására sem tehetségök, sem erélyök, sem képességök nem volt. Mert bárha a mulátt több tekintetben felsőséggel bír a

tiszta néger felett, csak néger ő is, és nem csak eredeti alapfajjának, de a fejrnek is csak hibáit örökli.“

„Végre a tiszta fekete többség meguná a vegyített véri aristocratia kirekesztő zsarnokoskodását, mert nem szenvedheté a néger természet a szellemi felsőséget, melyel a vegyített véri mindenestre felettek bír. A francia gyarmatosok kiirtásának rettenetes művét vezető muláttok maradékai ellen keltek most fel a vezetettek maradékai, kiknek méltó vezetésére ördögöt küldött a bosszuállás istene ebbe a Soulouque-ba.“

„A mult év tavaszán épen ezen utban valék ismét akkor, midőn Soulouque országlásának legelső nagyszerű próbáját adá. Láta ön a kormányi palotának vas rácsozattal kerített nagy terét? No! azon téren bokáig jártak vérben Souloubue méltó katonái, s a parton eljátszodt második nagyszerű jelenést pedig hajóm födeléről néztem.“

„Valami rémitő volt látni, miként mészárolják a fegyvertelen népet. Most már ök egyedül az urak, most lesz ám még szép gazdaság, egy olyan nép által, kibe a földmivelés eránti hajlam teljesen hiányzik.“

„A néger sohasem fog jó szántából dolgozni, még akkor sem, ha a szükség kényszeríti. Inkább házi cseléd lesz vagy koldul, de földmivelő soha. E pompás földön épen legkevésebbé; mert dús földje s éghajlata minden időben nyujt neki egy pár patátát, platanót. Vagy az elpusztult ültetvények elaggott fáí valamely gyümölcsöt, mely éhségén segítsen. Azontul hever a napon mint a nápolyi Lazaroni, azon különbséggel, hogy ennek még is valamit tennie kell, hogy a sokat jelentő „már ettem“-et el mondhassa, amannál pedig ebbe soha hiány nincsen.“

„Az elpusztult ültetvényeken a mint ön is látta, még mais léteznek elaggott, odvas, elszigorult kávéfák, melyek ha bár csak kevés gyümölcsöt hoznak, midőn a kávé érésének ideje közeledik, kimegy a néger valamely elpusztult ültetvényre, egy pár vén fa alját kitisztítja a szinte tetejéig érő dudvától, s eként bevárván a bogyók teljes megérését, egybegyűjt belőle annyit, a mennyit — mert mind megszedeni restelli — tehát néhány fontot. Vagy pedig elmegy a Gros Morne ős

erdejének mélyébe, levág egy értékes becsü fát, melynek fajában San Domingo igen bővölködik (u. m. Swiettenia, Mahagoni, Amiris-balsamifera [Rosenholz], Acacia latisiliqua [Eben], s midőn az europai hajók megjelennek, eladja egy pár rőf durva Calicot-ért. Ebből aztán leszakít egy hasábot, dereka körül madzagot köt, a Calicot darabnak egyik végét elől bele huzza, s lábai között átvonván, a másik végét hátul ismét a madzaghoz erősíti, s ezzel kész teljes öltözéke. A nők pedig gondatlan szabásu, rövid ujjú, s térdig leérő hasonló szövetből készült inget hordanak a népesebb helyeken. Magányukban pedig, még ezen igen egyszerű öltözéket is mellőzik. — Önkényt értetődvén, hogy a felnőtt személyzetnek ily nagyon is egyszerű, s minden fényüztől már csakugyan ment öltözési modora mellett, a fiatalabb koru, mindkét nemhez tartozó nemzedéknek legegyszerűbb, s a természettől öröklött fekete egyenruhája, még a legnépesebb helyeken is, sőt épen a fővárosban is legkevésbé sem föltűnő, melyet a legszorossabb illedelemhez szokott szemek is igen rövid idő alatt nem szokták sértőnek találni.“

„Pues Señor“ mit lehet várni az ilyen néptől, melyen a példa sem segít? Sőt a jó példát nem csak hogy látni sem óhajtja, de kiirtja maga közül. E nép nem hogy civilisálódni akarna, de mais ép oly gyűlölője s ellensége a fejrnek, mint a milyen volt Biassou idejében. Ma nem volna kevésbé tanácsos önnek e sziget beljébe bemenni e népközé — melynek szabadság utáni vágyát, s hősies felszabadulási törekvéseit önök europában csudálni szeretik, s hajlamot találnak bennök a mivelődésre — mint e népfaj eredeti barbár honában, afrika beljében behatolni. Hol meglehet talán több természeti akadályal találkozónék ön, de személyes bátorsága alig ha kevésbbé nem lenne kétségbe vonva mint itt.“

„Ostor kell ennek e nem szabadság, akkor lehet belőlök valamit csinálni, ha egyebet nem, legalább a föld, az ország melyen laknak, az ipar s a civilisatió számára meg lesz nyerve. Mit akarnak e népfaj civilisatiójával, mely kiölte maga közül a civilisatiót azért, hogy maga vissza térhessen az eredeti barbárságra, ha csak a keresztény vallásnak formailag való gyakorlását civilisatiónak mondani nem fogjuk? mert valóságos

követésében lehetetlen hinni, ha tekintetbe vesszük, hogy rendes családi viszony köztük nem létezik, s az erkölcsösség legalantabb fokozatán állva, már a világi polgárosulásra teljesen alkalmatlan.“

Rövid summában sok volt mind ez egyszerre europai civilizált füleknek, melyek ilyen forma okoskodást a rabszolgaság mentegetésére még nem hallottak. Képzeltetik a nagy botrányt, mit egy ilyszerü drasticus rajz némely philantrop körökben előidézhetne. Ugyanis valónak a beszédben oly nemü erélyes kitételek, melyeknek csak hallásától magosra ugrott volna székéről sok tüzes védője az emberi jogoknak. A hallott dolgok természetesen újabb elvitázhatatlannak hitt kérdéseket idézének a pár beszéd szövegébe, de mindannyiszor még addig nem hallott feleletek jövének, melyeknek valósága, vagy létezése méltán kétségben vonható vala. Végre is a sok kétségkedés ilyen modoru félbeszakasztással végződik:

„Ha ön sokáig marad e vidékeken, s a feketék természetével, s szokásaival jobban megösmernedik, előre kezeskedem önnek, hogy sok olyan dolgokkal — melyek jelenleg europai fogalmaival ki nem egyenlíthetők — kifog békülni.“

Hogy sok lesz olyan, mit elmélkedésből helyesen felfogni nem lehet, s csakis a tapasztalás gyakorlati mezején kell hogy annak valódi ösmernetéhez s helyes megítéléséhez jussunk, az tagadhatatlan, de hogy értelemmel bíró emberi faj épen annyira képtelen légyen a civilisatió eránti fogékonyságra, mint azt ekkor először hallani szerencsés vagy szerencsétlen valék, megérteni bajos volt. Méltán keletkezhete tehát oly forma gondolat, hogy tán valami mellékes, örökös háborgásban tartott indulat ecseteli a sötét színezetü képet. Végre több irányu kérdések s bizalmas fecsegések után a gyanu alaposnak mutatkozik. A különben felettébb zárkozott egyénnek kevéssé közlekedő ajkain ily forma történetke síkámlla ki, hogy t. i. öreg atyja gazdag ültetvényes volt hajdan a szigeten. Atyja mint nagyon fiatal ember eltávozék a forradalom kiütésekor a közel fekvő szomszédos Portorico szigetre egy rokonát meglátogatandó. A forradalom elárasztá az egész szigetet, s minden hozzátartozói kiölettek. Aha! hinc illae lacrimae! De már csakugyan az ilyen szenvedélyes kútútból meritett értesülést

bajos vala rögtön elsajátítani. Az emberi jobb érzés a jövőd tapasztalataira tevő át e tárgyban véleménye megalapítását, hanem ezeket e helyen föltárni tán idő előtti lenne.

Vannak ugyan oly szerencsés egyének, kik néhány óra alatt csaknem meglepő tapasztalatokat tesznek valamely nép szokásairól, természetéről. Az ily felfogási tehetség valóban bámulatos, sőt amolyan lomhább felfogó tehetségek előtt épen megfoghatatlan. Mert bár mi nemü s helyhezetü néphez vagy egyénhez a világon — legyen az Európának legcivilisáltabbja, az amerikai ősz erdők szilaj honnosa, vagy a csendes tenger legkevésbé látogatott szigetjének Cannibálja — ha idegen földi egyén közelíti meg — már ön magunkból indulva is ki: bizonyos ünnepélyes, nem mindennapias alakban, kedélyben vagy modorban mutatja magát. E fénymázos magaviselet lemezén át valóban nem könnyű dolog lehet a hátra szorított természetes hajlamokat kiösmerni. Sőt a mint mondva volt, lomhább tehetségeknek épen lehetetlennek tetszik, s azt hiszik, hogy csak hosszabb idő múlva lehet ezek ösmeretéhez jutni. A midőn t. i. jelenlétünk már annyira megszokott lesz, hogy a tartózkodás irányunkban merőben elenyészik. Nem ereszkedve tehát bővebb fejtegetésekbe, folytassuk ez uttal a San Domingoi partok mellett utunkat szent Tamás szigete felé, mely ez uttal czélul tüzetett ki.

De beérvén már Nyugot-indiának szívébe, mielőtt utunkat tovább folytatnók, nem fog tán fölösleges lenni egy kevés geographiai tájékozás annyival is inkább: mivel e munka folytán több olyan nevezések s kitételek fognak előfordulni, melyek a magyar olvasó közönség előtt tán nem mindennapiak. A munka könnyebb átértése tekintetéből tehát egyfelől; de más részről — engedje meg a tisztelt olvasó — hogy az ösmeretek terjesztése tekintetéből is itt fölhozassanak.

A nyugot-indiai Archipelagust egy sziget fűzér képezi, mely a floridai öböltől és a már felyebb ösmertetett Bemini szorostól, egész a Pária-i öbölig (az Orinocco kiömlésénél déli-amerikában) terjed, s ékszer fűzér (Collier) alakba különíti el a Caribb tengert, a mexicói és floridai öblöt az atlanti tengertől. Valódi ékszer fűzére is ez a földnek, melynek nagyobb drága kövei Cuba, San Domingo, Jamaica

és Portorico, az ékszer közepének kitünő diszítését teszik. A többi számtalan apróbb szigetek, melyek azon piczinyiségig oszolnak, míg utoljára alig egy pár négy szög lábnyi térre piczinyülve, azon is valamely regényes alaku s gazdag lombozatu egyes tropikus fa járul a még annyi nagyobb kisebb pompás tűzü drága kövek sorához.

Délre Trinidad, északra a nagy Bahama szigetek mint csak most csiszolt két Smaragd csat fűzi azt Amerika két continenséhez. Leirhatatlan a benyomás, melyel az északi tropikus kör szélére szórt, ezen földi paradicsomkák a közéjek vetődött mérséklett éghajlat lakójára hatnak. Merőben új, ösmeretlen természet nyílik itt meg előttünk, mely szépségében bámulatos, s gazdagságában nagyszerű.

E sziget füzérnek geographiai fekvése az északi szélesség 10-dik fokától a 28-dik fokig terjed, nyugoti hosszóságban pedig az 59-dik és 85-dik fokok közt fekszik a Greenwichi délvonaltól számítva (a munka során mindég ezen délvonal lesz értendő).

Terrajzi fekvése Floridának keleti partjaitól indulva, délkeleti irányt követ Cap Engañoig, mely — mint már mondatott — San Domingo keleti foka. Innen keletnek indulva, ívformában délre hajlik. Észak és kelet felől az Atlanti tenger környezi. Délre a Caribb tenger választja el a Columbiái tartományok északi partjaitól. Nyugotra pedig a mexicói öböl óriási tó ként lép közéjek, és a hasonnevű tartomány keleti partja közé.

E szigetek orographiai rajzát tekintve, három részre, vagyis három külön csoportozatra oszthatók. Egy északi és egy déli csoportozatra, melyek a kisebb szigeteket foglalják magukba. Es egy közép csoportozatra, melyet a már megnevezett négy nagyobb sziget képez, s az említett két kisebb sziget csoportozatot egymástól elkülöníti.

Nem ereszkedvén itt annak megvitatásába, ha valjon Columbus előtt volt-e ösmeretes az új világ földje vagy nem, légyen itt elég annyit megemlíteni, hogy a genuai nagy tengerész 1492-dik év October 12-kén San Salvador szigeten, az említett északi csoportozat egyikén kiszállott. Rajta egy keresztet emelve, azt a Spanyol király nevében elfoglalta. Mely

nevezetes esemény következtében a kicsiny sziget déli csucsa maig is Columbus fokának neveztetik.

Midőn a nagy fölfedező, s emberei az elfoglalt szigetnek dús növényzetét megláták, azt hívék, hogy valamely ponton az ázsiai partok közelében kötöttek ki. Képzelik, hogy azon dús országok egyike van előttök, melyet Mandeville és a két Polo oly elragadtató színben írának le. E tévedés következtében képzelik magokat a keleti Archipelagusban. Miután azonban a nagy jelentékenységu tévedést észrevették, s az új felfedezés teljes nagyszerűségében tárva volt előttük, az előbbeni hibát kiigazítandók, az újonnan talált sziget világot Nyugot-indiának nevezék, azóta e nevezet eléfordul minden azon szigetekre vonatkozó Spanyol okiratokban nem csak, de sőt általánossá is vált.

A felfedezés korabeli némely geographusok azonban e szigetet Antillia név alatt ösmertették. — Ezen elnevezésnek első nyomai megjelentek Péter Martyr d'Anghiera oceanicájában. Bartholomeus de Los Casas, historia General de Indias czimü munkájának első könyve 164-ik fejezetében megjegyzi: hogy a Portugallok Hispaniolat (San Domingo) Antillának szeretik nevezni.

Azon korban az újonnan fölfedezett szigetcsoport két részre osztaték u. m. Islas de Lucayos, és Islas de Barlovento nevezet alatt. Neveztek egyszersmind: Islas de los Caribes, és Islas de los Cannibales nevek alatt is.

Eddig terjednek a régibb korbeli elnevezések. De a földleirási ösmeretek előhaladásával a nagy kiterjedésü szagatott ország határozottabb geographiai elkülönítést s nevezést igényelt. Következésképen ama nagy kiterjedésü tengerkebel, mely a sziget füzér által különítettik el az Oceántól, Cap Floridától az Orinouo kiömléséig egyfelől, s az amerikai két continenstől másfelől, három részre osztályoztatott, u. m. a mexicoi öböl, a hondurási öböl és a Caribb tengerre.

A régibb korbeli Spanyol tengerészek a sziget füzért, kit részre oszták, u. m. Islas de Barlovento, és Islas de los Caribes. Később időkben ez utóbbiak Islas de Sotavento név alatt jönnek elő. E régi elnevezésekből jött aztán a tengerészeknél most szokásban lévő megkülönböztetés: az

angoloknál Windward islands, és Leeward islands, a francziáknál lés iles sus le vent, és sous le vent. (Tengerészi műkitételek: a hajónak azon oldala, mely a szélnek van kitéve, és az ellenkező oldal. Mit tán eként lehetne magyarosítani: szélfeletti [Windward] és széalalatti [Leeward] oldal, vidék, szigetek stb.).

Tisztelt olvasó! ha valamit mondunk s annak érthető magyarozatát nem adjuk, chinai nyelven szóllottunk. Egy ehez hasonló utazási leírás nem beszélhet színházakról, tánczteremokről, vendéglökről, kávéházakról, estélyekről, társaságokról, museumokról, képtárakról, gyárakról, melyek bizonyosan igen érdekes megannyi részeit képezhetik egy utazási munkának. Hanem szólani kell leginkább oly tárgyakról s vidékekről, melyek az olvasó közönség előtt kevéssé ösmeretesek, s a hol a civilisált országoknak épen említett jellegei felette csekély mérvben léteznek. Ha a civilisált világrész valamelyik tartományáról van a szó, a megemlitett tárgyak fölemlítésével a már nagyjában érintett tárgy érthető lesz. Bizonyosan felesleges lenne azt mondani például, hogy egy nagyszerű könyvtárban a könyvek polczokra vannak rendbe rakva. De ha távol világrészekről írunk, hol legfeljebb a természeti tünetények lehetnek vizsgálataink tárgyai, s szólhatunk csakis inkább a természet jeleneteiről, szélről és essőről, gőzkörről és felhőkről, tengeri folyamokról, apályról vagy dagályról, só tartalmáról, mélységéről, hévfokáról vagy színéről. Az égnek árnyairól, a lég hévfokáról, a felhők színéről s alakjáról, hogy érthetők lehessünk, azoknak lehető physikai okait is föl kell emlitenünk. Bár ha bizonyos az, hogy az ily tudományos fejtegetések nem oly mulattatók mint a könnyü szellemdússág már ösmert tárgyacskák felett, sőt tán épen nem is mulattatók, mégis ki nem kerülhetők.

Több ilyes magyarozatot váró tárgy volt már eddig is felhozva. Némelyike értelmezve is volt. Talán nem ártand itt annak is magyarozatot adni, mit értenek a nyugot-indiai szigeteken azon kifejezés alatt, hogy némely sziget, szélnek van kitéve, némelyike pedig szélmentes? Ha ezen elnevezés önkényleges lenne, akkor igen természetesen elég lenne annak egyszerű megemlítése; de e sajtászerű elnevezés teljességgel

nem lévén esetleges, hanem egy nagyszerű természeti phaenomen által indokolt értelmezés, melyet tudniillik a már többször említett passát szélnek iránya okoz. Tekintsünk talán bele ismét egy keveset a természetnek csudákkal teljes nagy könyvébe, melynek lapjai száma ép oly véghetetlen, mint rendkívüli jegyei, betűi s szavai. Mentől tovább forgatjuk e csudálatos lapokat, mindegyikén újabb meg újabb csudákra talál az, ki titkos jegyeit olvasni tudja. Újabb meg újabb ábrákat mutatnak fel, újabb meg újabb színezetek állnak elő, melyek még az előbb nem láttattak.

A tárgyalás alatti kérdést megközelítendő, ismét Physica-Geographiai taglalásra kell kitérnünk. Még pedig ezuttal nem a tengert, hanem a földünket környező léget választván tárgyalásunk alapjául. Azon elemnek tudniillik, melynek fenekén az ember a többi állatok ezer meg ezer fajával együtt mozog, — melynek meg vannak a maga saját uszó állatai mint a víznek, — melyet a legparányibb ázacsok milliói épen úgy népesítnek, mint a tengert, — melynek épen úgy határai vagy is fölszine van mint a tengernek, — s a melyről Buist tanár, a jeles keleti tudós eként elmélkedik:

„Hogy az, egy gömbalaku boríték, mely plánétánkat környezi, melynek mélysége előttünk ösmeretlen, a magosságban aránylag növekedő ritkulása miatt, a midőn saját egymásra nehezülő súlya alól szabadul. Fölszine nem lehet közelebb hozzánk 50 mérföldnél (angol), s alig lehet távolabb ötszáznál. Mindenfelől környez bennünket, s még sem látjuk. Minden négyyszög hüvelykre testünkön 15 fontnyi súlylyal nehezül, vagyis egész testünkön 1700—2000 fontot nyom, s mégis terhét még csak nem is érezzük. Lágyabb a leggyöngédebb pelyhénél, kevesebbé tapintható a legfinomabb nyári szálnál (Grossamer, Sommerfäden (ökörnyál), sértetlenül hagyja a pókhálót, s alig háborgatja a harmatján táplálkozó leggyöngédebb virágot. Mégis a nemzetek hajóit hordja szárnyain a világ körül, s a legszilárdabb anyagokat egybetöri súlyával. Mozgásba hozott ereje elegendő a legnagyobb szilárdabb és erdők s szilárd épületeknek földre terítésére a vizek hullámaikat hegyekre dagasztja, s a legszilárdabb alkatu hajókat szétzúzza mint gyerekek-játékokat. Váltogatva melegíti s lehűti a

földet és annak lakóit az élő állatokat. Felveszi a tengereknek s földnek gőzzeit, magában tartja felolvasztva, vagy pedig felfüggesztve felleg medenczéibe (cistern), s ledobja eső vagy harmat formában a midőn szükséges. Meghajtja útjokban a nap sugarait, hogy a reggeli és esti hajnalt adhassa. El-
 oszlatja és megtöri azoknak különféle színeit, hogy szépitse a napkörének közeledését vagy távozását. Ha lég nem lenne, a napfény rögtön és közvetlenül törne ránk, vagy tűnnék el, s az éjféli sötétjéből egyszerre a dél izzó fényébe mennénk át. Nem lenne hajnalunk, mely a vidékek szépségeit emelje. Nem lennének felhők, melyek az égető hőség ellen árnyékoljanak, s a kopasz föld tengelye körüli forgásában, elsütött s gyengült homlokát fordítaná a nappal ura teljes és mérsékletlen sugár-
 rainak. Ez nyújtja a szeszt (Gas), mely testünket élénkíti s melegíti, s fölveszi magába azt, mely használat által már megromlott, s mint ártalmas kivettetik. Tápanyagot nyújt az életnek épen úgy mint tűznek; mindkét esetben felemész-
 tetik, s képezi tápanyagát magának a felemészítő erőnek. — Mindkét esetben szénenynyel egyesül, melynek rá szüksége van éghetés végett, s ennek megtörténte után ismét eltávolittatik.“

Mindennek a mi a földön létezik, létezése föltétlenül a légtől függ, ez egyik fő conditio sine qua non-ja, mely nélkül a létezhetés planétánk szerkezete mellett csak nem is képzelhető, s a melynek tisztasága minőségben közvetlenül föltételezi minden életnek létezhetését. Ez egyike azon rend-
 kívülüi gépezetnek, melyet a végtelen természet hatalmas keze kormányoz, s mint ilyen minden bizonynyal ismét valamely változhatatlan törvénynek vagyon alárendelve. Melynek ép úgy mint minden egyébnek a nagy természet körében meg vannak sajátyszerü finom kiegyenlítői (compensatio), melyek által megtisztittatik, újittatik s egyensúlyban tartatik. De ép azért ennek is phaenomenjei nem lehetnek esetlegesek, hanem minden jelenetei, a létezés örök törvényéből származnak.

A légről átalános physical ösmertetést adni e munkának célja nem lehet, hanem sok oldalú tengeri út fordulván benne elő, annyira a mennyiben a tengeri physical-geographiával s tengeri utazással egybefüggésben van, légyen itt szabad érinteni, s a mennyiben lehet megmutatni, hogy ennek is,

valamint a tenger vizeinek rendes keringése van a föld körül, s hogy a szél általi légmozgás nem csak esetleges dolog.

A tengernek síkjain, hol a szelek vonalainak semmi akadály nem gördül elejébe, hol nincsenek heglánczok, melyek irányukban akadályozzák, nincsenek havasoktól környezett völgyek, melyeknek magas oldalai a légvonalnak más irányt adjanak, közelében nincsenek continensek, melyeknek a vizektől különböző sugarzati (radiatio) képessége a légvonal irányát háborgassák, — úgy tapasztaltatott: hogy a szeleknek bizonyos általános főiránya létezik.

Mióta Columbus a világ tengereit az emberi iparnak megnyitotta, a nagy tengerek hajózási gyakorlatilag ösmerni kezdék, hogy a tengerek bizonyos vidékein állandó légfolyamok léteznek, melyekre teendő útjokban mint bizonyosokra számíthattak. Van annak már kétszáz éve, hogy a tudomány előtt is ösmeretes, miszerént az egyenlítőtől elindulva a sarkok felé, az északi sark felől egy határozott jellegű állandó légfolyam tapasztalható, mely észak-keleti irányból szakadatlanul az egyenlítő felé nyomul. Ugy szintén az egyenlítőtől a déli sark felé tekintve, egy hasonló természetű légfolyam, rézsutasan ellenkező irányból, az az dél-keletfelől közelít az egyenlítő felé.

E csaknem ellenkező irányból jövő két szél, felettébb ritka megszakadással örökösön fúj, hol nagyobb hol kisebb erélylyel, egészen soha el nem szünik, de viharba sem megy át, és olyannyira állandó, mint valamely száraz folyónak örökös folyása, mindég azon egy irányba haladva a nagy tenger síkjain.

Változás bennök csakis azon helyeken történik, hol a száraz földet megközelítik, hol valamely terjedelmes pusztának felhevült színe zavarba hozván a légviszonyt, az állandó légfolyamnak egy részét mint száraz földi, tengeri vagy periodicus szelet rendes útjából eltéríti. De a tenger síkjain, hol ilyen háborgató okok nem léteznek, az irány változatlan.

Gyönyörű a hajózás ezen állandó szelek égköre alatt; az idő mindig szép, s a lég kristályában fürösztetett égnek kék függönyéről potencirozott fénynyel tündöklenek le az éjnek csudálatos ragyogású gyémántjai. Valódi ünneplő vidékek

ezek a tengerész fáradalmas pályáján, mert a sarkok bár melyikétől az egyenlítő felé irányzott útjában elérve e bámulatos vidékeket, teheti azon tul, hogy vitorlájához se nyuljon. Ellenkező szelek vagy viharok nem nyugtalanítják, nem fenyegetik többé, s heteken át kipihenheti a magosabb szélességekben kiállott fáradalmait s nyugtalan éjek erőfeszítéseit. A lég, mind annak daczára, hogy a függőlegesen lesugárzó nap hevíti, enyhességében végtelenül kedves, mert a sarkok felől jövő örökös légvonal alig engedi a hőmért, hogy a napnak legmelegebb idején is délutáni két órakor a 20 fokot meghaladja. Már a hajózat régibb korában ösmerék a Spanyol tengerészek e szende fuvalmak vidékeit, kik azoknak gyönyöreitől fellelkesülve, a passátok vidékét Golfo de las damas névvel jelölek.

E két, csaknem ellenkező irányból egymással szembe jövő szélnek egymással találkozni kell, igen természetesen; a találkozási pont széles tért foglal el az egyenlítő közelében, mely igen sajátos természeti jelenetek színhelye. Örökös szélcsendek körének lehet ezen egybetalálkozás vidékét nevezni, mely foltonként kóválygó hihetetlen bőségű záporokkal, rémitő menydörgésekkel s olykor forgószelekkel vegyül.

Im a nagyszerű természetnek egy sajátos bámulásra méltó tüneménye, melyet a nagy tengerek síkjain, tudományos és nem tudományos tengeri utazók egyaránt észleltek, s a melyek a tudományok egyik felkentjét Halley-t ez előtt csaknem másfélszázaddal méltán vezetheték ily forma gondolatokra: (lásd: philosophical transactions for the year 1735 on the cause of the general trade winds).

„Mivel a két légfolyam szüntelenül folyásban van a sarkoktól az egyenlítő felé, bátran feltehetjük, hogy a mozgásban lévő lég valamely csatornán, vissza kell, hogy térjen ismét a sarkokhoz, hogy a passát folyamot mozgásban tarthassa, mert különben elfögyna a lég a sarkoknál, az egyenlítőnél pedig egybehalmozódván, a passátoknak meg kellene szünni léghiánya miatt, mely szelet képezhessen.“

„A légfolyamnak visszatérése csakis a magosabb régiókban történhetik, tehát a passátok felett, és pedig ezekkel épen ellenkező irányban, hogy pedig a sarkoktól jövő passátok

keletre hajló irányban mutatkoznak, ezt a földnek sarka körüli gyors fordulása bőven megfejtí.“

„Ugyanis a lég részecskék olyan elindulási pontról jönnek, mely a földnek sarka körüli forgásában bizonyos határozott gyorsasággal bír, s ettől halad olyan irányba, hol az érintendő pontok fordulathelyi gyorsasága, a kör nagyobbulásának arányában növekszik, gyorsabban haladó pontokat érintve tehát, a bizonyos délvonalon elindult, s az egyenlítő felé törekvő légréznek tetszőleg keletfelől jövő irányúnak kell mutatkoznia.“

„De ép ezen oknál fogva a felső légfolyamnak, mely az egyenlítőtől a sarkok felé törekszik, az elébbihez éppen ellenkező irányúnak kell lenni a midőn a gyorsabb sarkkörül fordulósi pontról indulva, annak momentumával érinti a lassabb fordulatu pontokat. A légfolyamoknak tehát bizonyos spirális forma utat kell követniök, az az: északról az egyenlítő felé északkeleti, a déli sarktól az egyenlítő felé délnyugoti, s északnyugoti irányba.“

Hogy Halley-nak e magyarázata érthető legyen, képzeljünk magunknak egy tengelyt, melyre különböző átmérőjű körök legyenek alkalmazva; ha a tengelyt forgásba tesszük, a különböző átmérőjű körök szélpontjai meg annyi különböző gyorsasággal fognak a forgásban haladni. A nagyobb köré gyors lesz, míg a kissebbé lassabb, s a legkissebb átmérőjű köré éppen nagyon lassu.

Képzeljünk már most egy ilyen tengelyt, melynek közepén legyen a legnagyobb kör, s ettől két felé, mind kissebb és kissebb a tengely két végéig; tegyük a gépet forgásba, még pedig keleti irányba; indítsunk el valami tárgyat a tengely végétől egyenes irányban a középen lévő legnagyobb kör felé úgy: hogy a közbe eső, rendre nagyobbuló körök széleit érintse.

Az eként elindított tárgy a leglassabban forduló körnek fordulathelyi gyorsaságával fogja érinteni mindég a közelebbi, de már nagyobb gyorsasági momentummal haladó kört. Igen természetesen itt keletfelőli irányúnak kell mutatkoznia, s a keletre való elhajlási szöglet lassanként nőni fog a szerént, a mint utjában a gyorsabban haladó köröket eléri. Hasonló eset

észrevehető mindenben a passát szelek irányában is, mentől közelebb az egyenlítőhöz, annál inkább keletre hajlik irányuk, s az egyenlítő közvetlen közelében már csaknem egészen keleti szélnek mondható.

Ellenben ha a legnagyobb körtől indítjuk el tárgyunkat a tengely végek felé, és pedig az illető legnagyobb kör gyorsaságának fokozatával; visszatérő utjában épen ellenkezőképen kell hogy érintse a lassubb haladásu körök íveit, s e szerint a *vis inertiae* az, mely a tárgyat spiralis, vagyis loxodromicus ívben haladni kényszeríti.

Ilyes valami történik a természetben is, és ha a földünket környező légnek minden részecskéiben ilyen mozgás létezését teszszük fel, a légkerengésének egyszerű fogalma előtünk áll; s ha mást nem is, legalább két főbb légfolyam létezését fogjuk feltételezni: egy alsót a sarkoktól az egyenlítő felé, s egy felsőt az egyenlítőből a sarkok felé.

Halley a passátokról adott értekezletében ennyire terjedt a nagyszerű természeti működés megfejtésében. E magyarázat bizonyosan elég is lenne a légben mutatkozó tények megfejtésére, ha t. i. a passát szelek a sarkoktól egész az egyenlítőig terjednének minden megszakadás nélkül. Ha ez azonban így lenne, földünk felszínén nem létezne más szél, mint az északi sarktól egy, a déli sarktól pedig más az egyenlítőig. Maga a tudomány — a mennyire a lehető physikai okokba betekinthezett — azt mondja: hogy a passátokat a napnak nagy hősege okozza, mely a tropikusok alatt a maga teljes erejében működven egész éven át, a levegőt kitágítja, mely aztán tért nyerni törekedven, az egyenlítő körében felfelé tolul; a felsőbb régiokban pedig észak és dél felé indul, s eként alatt, a földszínén folyamot idéz elő a sarkok felől hogy az egyensúlyt helyreállítsa. E physikai okból erednének a passátok.

Mind ez ellenvetés nélküli magyarázatot adna a természeti jelenetnek, ha meggondoljuk, hogy a forró égöv melegének mulhatatlanul meg kell ritkítani a körében létező levegőt, tehát tömegében növelni, s ez által fajsúlyát kevesíteni. A sarkok nagyhidegének pedig az ottan létező levegőt egybe

kell szorítani, illetőleg tömegét (volumen) kisebbiteni, s fajsúlyban nehezebbé tenni.

Az eként keletkezett levegőbeli egyensúly megzavarása következtében önkénytesen folyamoknak kell a légben keletkezni; a sarkok hidege által összeszorított nehéz lég, az egyenlítőnél létező megritkult könnyű légfelé fog nyomulni, s azt nyomása által felfelé szorítani, a felnyomott légnek pedig indulni kell oda, honnan a nehezebb lég jött. Utjában ez a sarkoknál meghűl, egybeszorul, nehezebb lesz, amaz pedig a tropikusok alatt felmelegszik, megritkul, könnyebb lesz, s így a kölcsönös helycserélés örökös mozgásban tartandja.

Ezen physikai csalhatatlan okból indulva ki, a passátoknak a sarkoknál kellene kezdődni s az egyenlítőig terjedni megszakadás nélkül. Mivel pedig földünk egyenlítő vonalának minden egyes pontja óránként 900 mértföldet tesz rendes napontai fordulásának útjában, s e vonaltól a sarkok felé mindenik vonal kevesebbet, egészen a sarkok azon pontjáig, hol a mozgás csaknem semmisnek mondható, az ezen pontról elindult légrézecskeknek a már említett keleti irányban kell, hogy a gömb nagyobbuló kereteinek pontjait érintse.

Hanem a tapasztalás azt bizonyítja, hogy a magyarázat nagyon hiányos, mert a természetben olyan jelenségek mutatkoznak, melyek a feljebb megállapított physikai elméletből ki nem magyarázhatók.

Ugyanis a természetben oly sajátos jelenségek mutatkoznak mindkét haemispheriumon, melyeket a feljebb idézett physikai okokon alapult elméletből megmagyarázni sehogy sem lehetett. Melyek hogy jobban megérthetők legyenek, szálljunk egy hajófedelére, s tegyünk rajta képzetünkben egy utat az egyik sarktól a másikig.

Elindulva tehát az északi sarktól az egyenlítő felé, az elébb felállított theoriával épen ellenkezőleg délnyugoti irányu, ellenkező széllel, gyakran viharokkal, szemben küzdünk mind addig, míg az északi szélesség 30-ik vagy 29-ik párvonalát megközelítettük. E pont körül azonban bizonyos szélességben szélcsendet veszünk észre, s a mi benne föltűnő az; hogy hajónk légmérője egyszerre magosabb állást mutat, mint

milyent mind eddig az épen elhagyott délnyugoti szélkörében mutatott.

Egy egy kóválygó bizonytalan fuvalom végre irányunkban lassanként előre segít, s ime légmérőnk szállani kezd, le jó azon pontra, hol a délnyugoti szél körében állott, de ezzel egyszersmind kellemetes hűs szél keletkezik, mely a már növekedő nap hevét mérsékli, sőt a mi több felette kedvező, mert az eddig tapasztalttal épen ellenkező, az az északkelet felől jövén, vitorláinkat kedélyesen domborítja, s gyorsan hajt az egyenlítő felé.

A szél mindég egyenlő, éjjel nappal szünet nélkül fuj, mindég északkeleti irányból. Matrózaink heverésznek, az egyszer lefeszített vitorla köteleket napokon át igazítatlanul hadják, s a kormányos csak játszik könnyen engedelmeskedő kerekével. A nyugalmas útazás azonban az egyenlítő megközelítésével nagyon változik; a rendes irányu szél lassanként cserbe kezd hagyni, míg végre egészen kimarad, és! az addig domboru vitorlák lankadtan függnek le a tikkasztó melegséggel párosult szélcsendben. Egyszersmind légmérőnk is alantabb állást mutat mint eddig egész útunkban tapasztaltuk.

Terhes fekete felhők borzasztó záporokat öntenek le hajónktól csak egy pár mértföldnyi távolságban, s szemünk láttára a legrémitőbb orkán látszik dühöngeni, melyben gyakran hajót látunk életre halálra küzdeni, míg saját hajónk mozdulatlanul egy ponthoz szegezve, egyik oldaláról a másikra dőléngéz a türelmet teljesen kifárasztó szélcsendben. Majd azonban rajtunk a sor; borzasztó menydörgéssel párosult özön eső, s minden pillanatban elnyeléssel fenyegető orkán közegette vagyunk, mely a milyen gyorsan keletkezett, ép oly gyorsan el is múlt, jó tova elvitt, és! ismét szélcsend.

Ezen olykor felette borzasztó változatosságok közt végre hosszabb vagy rövidebb idő alatt úgy látszik az örökös csenek, záporok, menydörgések és viharok körét túl haladtuk. Az ég tán még sokkal tisztább fényben kezd ragyogni mint az épen elhagyott unalomteljes öv másik oldalán az északkeleti passát körében, és lám! ismét fris szél mutatkozik, hasonló a viharokkal vegyített csend öven túl tapasztalhoz azon különbséggel, hogy ez délkeleti irányból jő, mely ellen

csendesen küzdenünk kell. A légmérő is ismét felhágott azon pontra, melyen az északkeleti passát körében, s az északi 30-ik párvonalon túl a sarkfelé vonulni tapasztalt szelek körében állott.

Megközelítjük a déli félgömb 29—30-ik párvonalát, és ép azon jelenségeket tapasztaljuk itt is, melyeket az északi 29—30-ik párvonalnál már észrevettünk, itt is hasonló csendkör, s a légmérőn magosabb állás. — Túl haladva e csendkőrön is, ismét kedvező szelet találunk, hasonszerűt ahoz, melyet az északi félgömb 30-ik párvonalán túl észleltünk, csak hogy ez ellenkező irányból jő, északnyugotról, s gyorsan visz a déli sark felé, és ha a déli sarktól vissza indulunk az északi csillag irányában, az épen leirt jeleneteket ismét, s mind annyiszor tapasztalni fogjuk.

A tapasztalás változhatatlanul ilyen jeleneteket mutatván fel a tengerek síkjain, igen természetes, hogy a Halley feljebb említett magyarázata nem hogy kieligítő lenne, de sőt felette hiányos; mert hogy az egyenlítőnél a két passát által oda halmozott lég felfelé emeledjék, azt megérteni igen könnyű, s a tudomány előtt ösmeretes physikai okoknál fogva, természetes. Hanem a Halley elvé szerént, épen ezen természetes okból kiindulva, a már egyszer a magosba emeledett légfolyamnak folytatni kellene útját a föld sarkokig, hogy onnan mint alfolyam, a földgömb színét seperve térjen vissza az egyenlítő felé. De a tapasztalás mást bizonyít, t. i. mindkét félgömbön két különböző légfolyam egymástól eltérő irányba indul ki a szélességek bizonyos pontjától, hol bizonyos szélségek észrevehető, s a hol igen fontos és figyelemre méltó azon tény, hogy a légmérő magosabb állást mutat mint bár hol másutt a tengereken.

Mindkét félgömbön tehát csakis bizonyos szélességi foktól tapasztalhatók, az állandó északkeleti és délkeleti passátok; e fokok nem is esnek nagy távolságra a tropikusok széleitől, illetőleg a rák és bak térítőjétől. Mindkét félgömbön körül belől a 29—30-ik fokra esik ama nevezetes elválasztó vonal, melyből egy állandó légfolyam indul az egyenlítő felé, egy más pedig ugyan onnan az illető sark felé, az első mint északkeleti s délkeleti passát, a második mint

délnyugoti, s északnyugoti szél. Az angolok az elsőt trade winds, a másodikat pedig passage vagy variable winds névvel jelölik.

A természetnek tapasztalás által bebizonyult ezen bámulatos működése igen természetesen sokkal bonyolultabbnak mutatkozik, sem hogy annak az eddigelé ösmert physikai okokból legkevesebbé is magyarázatot adjon azon physikai elmélet, miszerént a lég a tropikusok melegétől felhevülvén, megritkul, a magosba felemelkedik, s onnan mint felfolyam foly a polusok felé; melynek következtében maga a tudós Halley félreveté saját theoriáját. Később azonban egy más jeles természetbuvár Hadley, a Halley eredeti eszméjét felkarolva, a rendkívüli természeti működés körüli szorosabb észlelésekre vezeté a tudomány felkentjeit.

A felette érdekes vizsgálatok első stadiumában, támaszkodva a már ösmert physikai lehetőségekhez, a magyarázat oda módosult: hogy az egyenlítő melegségének vonzereje csakugyan nem terjedhet ki egész a sarkokig, mindkét félgömbön tehát csakis bizonyos távolságról téríti a légfolyamot maga felé, s az e körön kívül eső szelek az esetlegességek szabad játékának vannak kitéve. Igen, de a tapasztalás azt mutatja, különösen a déli félgömb tengerein, hogy az esetlegességeknek átengedett szelek is ép oly rendszeresen fujnak a sarkok felé mint a passátok az egylítő felé, mi vonzhatja tehát e szeleket a sarkok dermedtő hidege felé? Eddigelé a tudomány nem ösmert physikai okokat, melyekből a mindkét félgömb 30-ik párvonala körül mutatkozó csendkör létezésének magyarázatot adni lehetne, sem pedig azt meg nem fejté, miért legyenek e csendkörök éppen a 30-ik fokhoz kötve kiválólag minden más fokok felett? csakis annyi bizonyos, hogy ez valóban így van.

Próbáljuk meg a nagyszerű természeti mély titoknak valami magyarázatot adni, de hogy ezt tehessük, valamennyire el kell távoznunk a physikai ösmert okok rámájától.

Azt mondja az amerikai genialis természetbuvár Maury: hogy azon légrészecske, mely az északi polaris vidékekről elindul, valami oknál fogva — mi a tudomány által kielégítőleg megmagyarázva még nincsen — a helyett, hogy a Halley

theoriája szerint a földgömb színén haladna az egyenlítő felé — a magosban utazik, míg nem eléri a szélesség 30-ik párvonalát. Itt találkozik egy hasonló légfolyammal, mely az egyenlítő felől jő, s a sarkfelé megy, az onnan jöttek helyét elfoglalandó. Tehát ezen 30-ik fok körül találkozáván a két légfolyam, gyorsaságuk teljes erejével egymás ellen nyomulnak: de kölcsönös erejük hasonszerü lévén, igen természetesen egyik a másikat egyensúlyozza, semlegesíti, csendnek kell tehát érintkezésekből keletkezni.“

E sajátságos szélcsendkör már a régebb Spanyol hajósok előtt is ösmeretes volt, s elég sajátságosan Golfo de las Yeguas (kanczák öble) névvel jegyeztetik. Az Angol tengerészeknél horse latitudes (lovak szélességei) név alatt ösmeretes. Maury, Calms of Cancer (rákjegy), és Calms of Capricorn (bakjegy), csendjeinek nevezi igen helyesen.

„E csendkörtől két folyam indul el, és pedig egymástól eltérő irányba; az egyik az egyenlítő felé mint északkeleti passát, a másik az északi sark felé mint délnyugoti szél. Mindkettőnek kiindulási pontja ugyan azon egy szélességi párvonal, mind kettő a felszínen indul ki, tehát felülről lefelé törekvő folyam által kell hogy keletkezzenek. Ebből kifolyólag, itt nagy nyomás által okozott légegybesűrűedésnek kell történni, melyet a felülről lefelé nyomuló lég okoz. Ilyes minek csálhatatlan létezésére mutat főként azon tény; hogy a légmérő ezen csendkörben magosabb állást mutat mint azon kívül akár dél- akár északfelől.“

„E sajátságos ponttól, a sarktól elindult légrésezcske — mely eddig a magosban utazott — útját a földszínen az egyenlítő felé folytatja, s képezi az északi félgömbnek északkeleti passátját. Az egyenlítőnél azonban találkozik egy hasonló légrésezcskével, mely a déli sarktól, ehez mindenben hasonló utat tett; és pedig találkozásukban egyenlő erővel, s nyomással hatván egymás ellen, itt is csendkörnek kell keletkezni.“

„Az egyenlítőnél eként felhalmozott lég, a függőlegesen lelövellő napsugaraitól felhevülvén egyfelől, de másfelől szüntelenül nyomatva az ellenkező irányokból megszakadás nélkül érkező passátoktól, felfelé kell helyet keresnie, s így épen ellenkező jelenetét képezi annak, a mi a rák csendkörénél

történik, mit bizonyítani látszik a légmérőnek itt, alantabb állása mint bár hol a tengerek más vidékein.“

„Felemeledvén a magasba az észak felől jött légrésezecske, melyet útjában követünk — nem tér vissza elindulási helye felé, hanem az egyenlítő csendkörén átszűrődve, átkél a déli félgömb régióiba, s mint felfolyam megy a déli sark felé. De eljutva a déli szélesség 30-ik fokához, ismét találkozik egy ellenkező irányból jövő légfolyammal, mely a déli sark felől jö, s hasonló természeti jelenetet idéz elő, mint az északi 30-ik fok körül tapasztaltunk. Itt tehát ismét alá száll a földszíneire, s ezen túl légrésezcskénk alfolyamként mint északnyugoti szél fuj a déli sark felé.“

„Elérve a polaris régiókat, még pedig rézsutas irányba, s nyomatva hasonló légrésezcskéek által, melyek a lehető délvonalok meg annyi pontjain csakugyan rézsutas irányban a sarkhoz érkeznék; itt ismét csendpontot kell képezniök, melyet ismét az egybeütköző hasonszerű erőknék egymást semlegesítő hatása idéz elő. A föld egész környezetéről oda törekvő lég, mindinkább rézsutas irányt vévén, végre az egész, egy légörvénybe megy át. Emelkedik ismét a magosságba, a már leirthoz hasonló utat ismétlendő mint felfolyam a bakjegy csendköréig, vagyis a déli szélesség 30-ik fokáig, innen mint alfolyam, vagyis délkeleti passát az egyenlítőig, itt felemelkedve, útját a már ismertetett módon vissza, kiindulási pontjára az északi sarkhoz.“

„Elérve tehát ismét e kiindulási ponthoz, tolatva valamely hatalmas erő által, melyet a tudomány nem csak a légvizirányossága megzavarásának, hanem ugyan azon főtényezőktől, t. i. az egyenlítő melegsége, s a sarkok hidegsége által a levegőben okozott fajsúly különbségnek egyaránt tulajdonit — a szél megközelíti a sarkokat, a földnek napontai forgása által feltételezett rézsutas irányban, és pedig: az északi sarknál délnyugoti irányból, mely az egybetalálkozási pontnál visszás örvényzetet kell hogy képezzen, az az ellenkező fordulatot az óra mutatók rendes járásával, jobbról balra. A déli sarkhoz pedig a szél északnyugoti irányból közeledvén, az örvényzetnek balról jobbra kell történni, vagyis az óra mutatók járásának rendes irányába.“

Maurnak e gyönyörű elmélete bizonyosan inkább meg-
egyeztethető azon kétségbe nem vonható tényekkel, melyeket
a tapasztalás bizonyít, mint bár mely más tudományos elmélet,
mely eddig elé e nagyszerű természeti működés magyarázatául
megjelent. Szinte hajlandó az emberi elme azt föltétlenül el-
fogadni, mert a tényekkel való bebizonyítás az emberi képes-
séget csak nem túl haladja, de ha szintén az emberi elme a
kézzel fogható tények hiányát elméleti szilárd fejtegetésekkel
némileg pótolhatná is, ha annak physikai magyarázatot aka-
runk adni, akkor az eddig ösmert physikai tényező okoktól
el kell távoznunk, s a megfejtést még eddig csak alig sejtett
tényezőkre kell hogy alapítsuk. Próbáljuk meg mind a kettőt,
lássuk minő eredményhez juthatunk.

Mielőtt a Maury elméletének lehetősége fejtegetésére szál-
lanánk, legyen szabad egy igen fontos tényt megemlíteni.
Ugyanis: vannak a természetben némely igen sajátságosan
egybevágó tények, melyek az épen megemlített két ellenkező
irányu örvénnyel a sarkok körül sajátságos egybehangzás-
ban vannak, t. i. hogy az északi félgömbön keletkezett örvény
viharok nagyobb részének fordulási iránya ugyan azonos az
északi sark körül feltételezett légörvényzet irányával, az az:
jobbról balfelé. És hogy minden ilyes forgószelek a déli fél-
gömbön ellenkező irányuak, az az: balról jobbra, mint a lég-
örvényzés a déli sarknál történik, a mint azt Redfield, Reid,
Piddigton s mások bőven bizonyították.

De van e ténynél valami még sajátságosabb a természet-
ben, mi eddig elé még tán aligha volt figyelemre méltatva.
Észlelheti mindenki, ki favágással vagy feldolgozással foglal-
kozik, hogy a fa, ha látszólag még oly egyenesnek is mutat-
kozik, idegzete szálainak hasáb iránya az egyenes vonaltól
többé kevesebbé mindég elhajlik, némely fánál igen rövid,
másnál hosszabb fordulatban. A fát ha villám sújtja, e csava-
rodás irányát követve, száll tetejétől gyökeréig. Ugy látszik,
hogy az ellenkező irányu csavarodási hajlam meg van a két
félgömb fáiban is, ha általánosan tán nem is, de nagy részben.
Legalább én úgy tapasztaltam: hogy a tropikusok közt mind-
két különböző irányu csavarodás feltalálható, s hogy a lehető
legegyszerűsebb, minden elcsavarodás nélküli fák leggyakrabban

s a legfeltünőbbben épen az Amazon folyó partjainak ős fáiban látható.

És itt méltán felmerülhet azon kérdés: minő rendkívüli hatályu tényezőnek kell a természetben rejleni, mely e saját-szerű öszhangzását idézi elő a légnek örvényzete közt a sarkoknál, s a forgószelek közt, melyek helyi viszonyok által vannak okozva, nem említve itt a fák alkotására nézve érintett észrevételemet, melynek határozottan lehető állítására tett vizsgálataimat tökéletesen eldöntöknek állítani még nem merem?

Ezen ismét a tapasztaláson alapult tény észlelésével tán nem hibázunk, ha a földünket környező légben rendkívüli egybehangzó erők működésének létezését feltételezzük, s e feltételezéssel azonnal a jeles Maury által felállított légkerengés eszméjéhez jutunk.

A tudománynak e meglepő elmélete ismét azon fogalomra vezet, hogy bizonyos megfoghatatlan sajátság és impulsusnál fogva, légrézszecek kikerülnek a feléjük közeledő más légrézszeceket, egymást érintik, egymáson átszűrődnek, egybe nem vegyülnek, hanem mindenik külön folytatja saját, a természet hatalmas ujjától kimutatott útját. Melyhez hasonszerű fogalmat már a tenger vizének kerengéséről szólló czikben is bőven felfejtve talált a türelmes olvasó, s a melynek, ha a tengerek mélyeit tetszés szerént átfürkészhetnök annak úszó lakóival, tán bővebb megfejtését adhatná a tudomány; de mivel a halak sajátságaival nem birunk, meg kell elégednünk azzal, mit a felszinen talált jelekből következtethetünk.

A földet környező légnek azonban épen a fenekén mászkálva, talán valamivel nagyobb körre terjedhetnek észleléseink, mert ám közelebb vagyunk tán ahoz a mi felettünk s körülöttünk történik, s a mi éltető elemünk, legalább láthatjuk ha kézzel nem is tapinthatjuk, inkább, mint azt, mit alattunk a mélységek sötét fátyola rejt.

Láttuk a világ vizei kerengésének elméletében a távozó meleg vizeknek, hideg folyamok általi pótoltatását. Láttuk a csudálatos működést, melyel ugyan azon anyag részecskéi egymást kikerülik. Láttuk, hogy a pótló hideg folyamoknak a sarkoktól kell jöni. Végre belebonyolódtunk a folyamok és vízfolyamok magyarázhatatlan tévutaiba, melyeknek csudálatos

szerkezetéből azonban legkevésbé sem gyaníthatunk olyas mit, mintha a vizek teljesen rendezett kerengést tennének a föld egyik sarkától a másikig. Vannak azonban a légkerengésének elméletében, bizonyos, a pókszálnál finomabb jelecskék, melyek nagyon valószínűvé teszik, hogy azon légtömeg, mely az egyik sarknál a magas régiókba emelkedve, az egyenlítő felé elindul, kikerülve az ellenkező félgömből véle szembe jövő hasonló légrézecskeket, csakugyan a másik sarkig, s még vissza vándorol, bárha a tudomány előtt olyas tényező okok eddig elé nem ösmeretesek, melyek e sajtászerű természeti működést előidézhetnék.

Hogy ilyes valaminek történni kell, annak számtanilag való csálhatatlan bebizonyítása lehetetlen ugyan; de az ellenkezőnek is megmutatása éppen annyira, sőt tán még inkább lehetetlen, hol pedig a tetteges bebizonyítás hatáskörünkön kívül esik, ott a jelekből vont következtetést a tudomány megengedi.

Ilyen jelek egyike az, hogy a rák csendkörénél a tengereken át kettős légfolyam létezik, melynek egyike szakadatlanul megy az egyenlítő felé, a másik pedig a sark felé. A sark felé törekvő légfolyam, bár ha Európa s Amerika közt nem is, éppen olyan változhatatlan mint az egyenlítő felé menő folyam, minek oka főként tán az: hogy planétánk száraz részének sokkal nagyobb része éppen az északi félgömbön van, de mindenesetre e szél rendes vonala úgy áll a nem rendes állapothoz, mint kettő az egyhez.

E tény magában még igen nagy fontossággal nem bírna, de nevezetes benne az: hogy a két ellenkező irányban, ugyan azon helyről kiinduló szelek különböző természetűek, t. i. az egyenlítő felé menő tökéletesen száraz, s alig tart valami csekély mennyiségű nedvességet. A másik pedig, mely a sark felé törekszik éppen ellenkezőleg, nedvességgel terhelve van.

Vajjon a tapasztalás és számtalan gyakorlati észlelések nyomán nyert ezen tény nem egyenesen arra mutat-é: hogy itt, hol e két ellenkező irányu szélnek kiindulási pontja van, két különböző természetű szélnek kell egybetalálkozni? t. i. egy száraznak s egy nedvesnek, mely ha egybe vegyülne — vegytanilag értve a vegyülést — bizonyoson az egyik közölné tulajdonát a másikkal, s mindkét szélnek egyenlő nedvességi

tartalommal kellene birnia. De az észleléseken alapult tapasztalás azt bizonyítja: hogy nem úgy van, hanem az egyik száraz lévén, az egyenlítő felé haladó 3000 mértföldnyi útjában, hatalmas elpárologtató erejénél fogva, szüntelenül nedvességet vesz fel magába, még pedig a mint már más helyt mondva volt, igen nagy mértékbe. A felvett nedvességből egész útjában igen kevés, vagy épen semmi nedvességet sem bocsát le magából, míg nem az egyenlítő közelében délkeletről véle szembe jövő hasonmássával találkozik. Érintkezésökben egymás erejét paralisálva, az egyenlítő csendkörét idézik elő, s mindkettő, a hosszas út alatt felszivott nedvességtől nagyon terhelve, itt örökös esőzést okoznak.

Menjünk már most a másik szélhez vissza, ahoz tudniillik, mely a rák csendkörétől a sark felé tart, tekintsük meg ennek is természetét. A mint már mondva volt, ez nedvességgel teljes; elpárologtató képessége csekély, vagy épen semmi. Utját esőzések jellemzik, melyet keblében hord a continensek termékenyítésére s forrásai táplálására. Végre azon physikai oknál fogva, hogy a meleg lének hideg régiókba való átszállásával szokott a gőzök egybesűrűdése történni, a sark örökös jegét elérve, a nagy hideg, minden viz részt belőle kifacsar, s mint száraz légtömeg, kész az egyenlítő felé ismét visszakerengeni.

Egy száraz és egy nedves széllel találkozunk tehát ugyan azon kiindulási pontnál, melyek közül a nedves bizonyosan nem saturálódhatott azon ponton, hol alászállott a magosból, mert erre sem physikai idő, sem tér nincsen. A száraz sem vesztheté azon ponton minden vitzartalmát, mert ezen esetben nem esőnek, de vízőzönnek kellene a rák csendköre keskeny területén leomlani. Ezenkívül megjegyzendő: hogy az egyenlítő felé haladó száraz szél hűs és frissítő természetét megtartja annyira, hogy a tropikusok hevét kellemes fokra mérsékli, melynek enyhítő voltát csak akkor kezdi a tropikusok vizeit hajózó valóban becsülni, a midőn a kevesedett szélességi fokok alatt nem ritkán előfordulni szokott szélcsendek elsőjének nyommasztó kinjait kiállotta. Ellenben a sark felé menő nedves szelek lanyhák szoktak lenni, melyek igen gyakran a legkeményebb tél fagyát is olvadásba indítják.

Tapasztalni lehet e jeleket continensünkön is, bárha nem oly rendszeresen mint a tengerek síkjain, mert a száraz föld viszonyaiban a kivételes környülmények száma temérdek, itt pedig csakis a főszabályról lehet szó. Avagy ki nem vette észre az északkeleti szélnek nagy szárító erejét? nem ezek szoktak-e oly években uralgani, a midőn nyári hónapjaink nagyon szárazok, s a melyeknek tikkasztó hevét, csak egy-egy, olykor előforduló nehéz menydörgéstől követett, rövid ideig tartó zápor enyhíti, mely hirtelen elrohan, gyakran szélvihar kíséretében, hamar eltűnik mint jött, a nélkül hogy sebessen elrohanó vizei a szomszjas földet, bár csak kellőleg enyhítették volna? Hasonyszerű jelenetek láthatók a tropikusok alatt is, csakugyan a phoenomenek ott sokkal nagyobbyszerűek. Ugy szintén ösmeretes dolog a tudománnyal legkevesbé sem foglalkozó földnépe előtt is, hogy a délnyugoti szelek megindultával esőt, lágyulást várhat. Az olyan év, melyben ezek uralkodni szoktak, nedves szokott lenni, a megállapodottnak látszó kemény tél hóleplét pedig olvadásba teszi, s a mellett csekély szárasztó erővel bír.

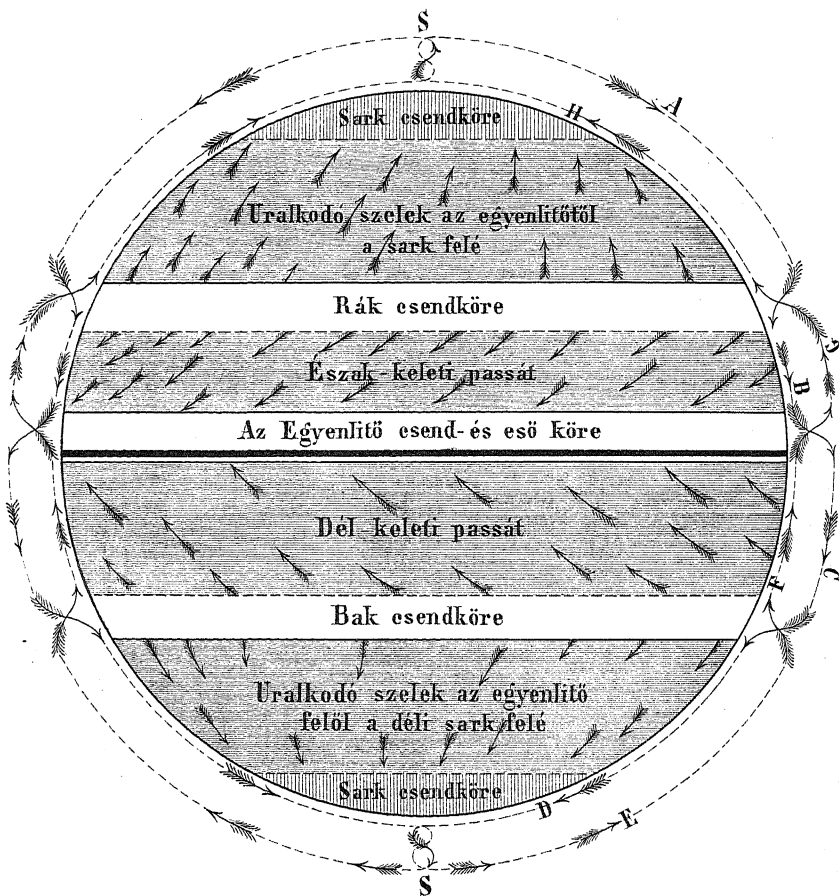
Mind ezen természeti jelenetek igen tisztán észlelhetők, kivált az északi félgömb continenseinek némely részein, ugy e honban is; mert a mint már feljebb is érintve volt, a száraz föld közelében még a tengeren is zavarba jő a légkerengésnek szerkezete, csakis távol minden nagyobb földterülettől a nagy tengerek síkjain feltalálhatók ama rendszer szabályos jelenségei, melyeknek leírása itt megkísértetik.

Lássuk most, e tények minémü okszerű gondolatra vezethetik a természet buvárt? e végett térjünk ismét a két ellenkező irányba egymástól kiinduló szél elválasztó pontjához; az egyik — mely az egyenlítő felé megy — száraz és hűs, hőfokát viszi magával a tropikus vidékekre. Minden lépten, s minden órában temérdek vizgőzőket vesz fel magába. A gyakorlati észlelések azt tanusítják, hogy e szelek bárha egész útjuk alatt vizgőzőket vesznek fel magukba, a teljes saturatio pontját csakis az egyenlítő közelében érik el, de az egyenlítőnél már annyira saturálva vannak, hogy délkeleti hasontermészetű társukkal találkozva, a tropikusi napnak hevétől tágulva, felfelé emelkedésökben terhüket már nem bírják, s nedvesség-

göknek felesleges részét ott helyben lerakják. E vizgőzöktől saturált meleg szél tehát nem jelenhetik meg a 30-ik párvonalok csendkörénél — hol t. i. az a magasból ismét a földszíne alá száll — mint tökéletesen száraz, és hűs légfolyam. Jönie kell tehát a száraz és hűs légnek onnan, hol az alacsony hőmérséklet által nem csak minden nedvességétől megfosztatott, de hőfoka is mérsékelve lön.

A másik légfolyam, mely a rák csendkörétől a sark felé törekszik, nedvességgel van terhelve; tudjuk, hogy útját mindenütt esőzés követi; s bárha időn, és helyenként vesz is fel ismét valami kevés nedvességet, de csakis a száraz földön, mert a gyakorlati észlelések azt bizonyítják, hogy a tengereken melyeket érint, s hol rendszeressége tapasztalható, semmi legkisebb elpárologtató erővel nem bír. De mindenesetre a száraz földön is, a lerakott nedvesség mennyisége sokkal felyül mulja a részletes elpárolgás mennyiségét, míg végre a sark jéghegyeinek hidege az utolsó csepnyi nedvesség tartalmát is kipréseli belőle egyfelől. De más részről figyelemre veendő az: hogy mérsékelt lanyhaságu temperaturát visz magával a télnek zuzmarás légkörébe épen úgy, mint az öböl folyam az északi vidékek partjaira. E légfolyamnak tehát, a már említett physikai okoknál fogva meleg égkörökből kell jönie, mert csakis azon esetben történhetik a gőzöknek egybesűrűsése s leverődése, ha a gőzökkel terhelt meleg lég, hideg régiókba megy át, nem pedig ellenkezőleg.

A leirtoz mindenkben hasonló, sőt sokkal tisztábban észlelhető phaenomen tapasztalható a bak csendkörénél is a déli félgömbön, mi azt hiszem a teljes meggyőződésig arra mutat: hogy a sarkok hidege által minden vizrészeztől megfosztott száraz légtömeg, a sarkoknál felemelkedve, vagyis a föld felszínétől elszorulva! mint felfolyam megy a téritők csendköréig. Itt találkozáván egy hasonló tömegü, de nedvességgel saturált más légtömeggel, egybe ütközve, s egymás terhétől nyomatva, együtt alá szállnak; de a földgömb felszínét elérve, valami mély természeti titok működésénél fogva, egymástól külön válnak ismét, egymást teljesen kikerülik, egymáson átszűrődnek. A sarkoktól jött száraz légtömegek mint alfolyamok az egyenlítő felé indulnak, a nedvességtől terheltek pedig,

Mellék-ábra a 77. laphoz.

hasonlólag mint alfolyamok a sarkok felé tartanak. Mindezek alkalmasint a teljes meggyőződésig bizonyítani látszanak, hogy egy ilyenforma légkerengésnek csakugyan létezni kell az egyenlitő és a sarkok között.

Bárha a tudomány mind eddig nem volt képes a valószínűleg létező ilyenét légkerengésnek okadatolt magyarázatát adni, mert az előtte ösmeretes physikai tényezők e rendkívül bámulatos természeti titok megfejtésére bizonyosan elégtelenek, még is minden további észlelés arra mutat, hogy ilyenforma légkerengésnek valóban létezni kell. A hideg és meleg, az esők, a napfény, a felhők — meggyőződve lehetünk — hogy nincsenek csak amugy az esetlegességnek alárendelve; bizonyosan változhatatlan törvény és rend szabályozza azoknak elosztását, mely ép oly határozott a maga működésében mint a holdnak változásai, s az évszakoknak rendes ismétlődései. Ha esetleges történettől függene az, hogy a száraz lég ez vagy amaz oldalán szálljon ki a térítők csendkörének, vagy a vizgőzökkel terhelt lég vissza térjen oda a honnan jött, vagy ne térjen, ha ily esetlegességek létezhetnének a természet működésében, könnyen képzelni lehet, hogy nem is említve meg az évszakoknak bizonyosan bekövetkezhető rendetlenségét — lennének, vagy legalább lehetnének éveink, melyeken át folytonos lenne a szárazság, s mások, melyekben az örökös esők végpusztulást okoznának. De távol ettől, mindkét félgömbön bizonyos arányt veszünk észre mindkettőből, s kivéve aránylag csekély körökre szorítókozó egyenetlenségeket, az egészre nézve az arány évről évre feltűnő szabályosságban marad.

Hogy valami rendkívüli tényezőnek léteznie kell, mely a feltételezett csudálatos rendszert vezeti, azt a tapasztalás mutatja, vagy legalább a lehetőség bizonyosan mellette szóll, hanem hogy a légkerengés egyik föld sarktól a másikig terjedjen, az az, hogy például: az északi sarktól elindult légtömeg mint felfolyam menjen a rák csendköréig, *A* (lásd a rajzot) onnan mint alfolyam, vagyis északkeleti passát *B*, az egyenlitőig. Innen mint felfolyam *C*, a bak csendköréig. Ettől mint északkeleti alfolyam *D*, a déli sarkig. Onnan mint felfolyam *E*, a bak csendköréig. Tovább mint délkeleti passát *F*, az egyenlitőig. Innen mint felfolyam *G*, a rák csendköréig,

s végre onnan mint délnyugoti szél *H*, vissza az északi sarkig; — ezt kimagyarázni csakugyan bajos, mert a világ összes tudománya által felállított physikai elvek tömkelegében sem lehet oly természeti törvény létezését találni, mely tiltakoznék oly forma állítás ellen, miszerént: azon légtömeg, mely az egyik sarktól az egyenlítőhöz ért, s ott felemelkedett, hogy ne térne, vagy térhetne vissza ugyan azon sark felé, melytől jött. Nem ösmerünk a természetben olyan tényezőt, mely ezt akadályozhatná. De ha valami ilyenszerű tényezőnek létezése méltán kétségbe vonható is, vannak még is némely körülmények, melyek egyenesen arra mutatnak, hogy általánosan véve csakugyan nem ismétli a lég körútját azon félszeg és tökélytelen módon, hanem valóban a feljebb körvonalazott tökéletes kerengési rendszert követi egyik sarktól a másikig, melynek valószínűségéről észlelhető adatok tanúskodnak.

Minő könnyű lenne ennek megfejtése, ha a szelek szárnyaira valamely bizonyos jegyet tehetnénk, melyet aztán más égbölcökben feltalálva, következtetéseket vonhatnánk annak lehető útjáról. Hanem itt a Beechey tengernagy palaczkjainak se helye se alkalmazhatása. Ha a léghajózásnak mestersége valaha annyira fejlődhetik, hogy azzal tetszés szerint lehessen a légkört átszelni minden irányba, akkor e nehéz természet tudományi kérdésre sok felvilágosítás fog derülni, de mielőtt e találmány teljesen az emberiség javára vagy kárára viradna, addig nagy sötétségben kell e tekintetben tapogatóznunk.

Vannak azonban még is némely jelecskék, melyek bárha a fentebbi állítás valóságáról elvitázhatatlan bizonyosságot nem is tesznek, annyit mindenesetre a kétségeskedésen felyül emelnek; hogy a lég, vagyis tán inkább annak részletei, csakugyan egyik félgömről a másikra átkelnek.

A világ hírü tudós Ehrenberg Passat-, Staub- und Blutregen, czimü kitünő munkájában azt mondja: „hogy a Cap de Verd szigetek, ugy Lyon és Genua, sőt Tirólban is tapasztalt, ugy nevezett vér esőkben, s tengeri porban, dél-amerikai ázacsokat talált.“

Ha figyelemmel vizsgáljuk a világ térképét, s az illető szélességi fokokat, nem lesz bajos átlátni, hogy ezeket csak-

ugyan egy délnyugotról jövő felső légfolyam hozhatta onnan magával. Mivel pedig az éjszakai félgömbre induló felfolyamnak, a felebb megmagyarázott oknál fogva, délnyugotról kelet felé hajló irányúnak kell lenni, minden kétségen kívül csakis azon az úton jöhettek oda, hol a nagy microscopista találta azokat.

E tény igen fontos bizonyítványul szolgál arra, hogy a déli félgömb passátja miután az egyenlítőt elérte s a magosba emelkedik, csakugyan át kél az északi félgömbre mint felfolyam, mert különben miként lehetne a délamerikai ázacsok lehullását Európába, megérteni, s ha tömörebb természetű anyagokat képes akkora távolságra elvinni, bizonyosan a víz gőzöket is, melyeket magával hoz, a földgömb azon vidékein szedte fel, honnan az ázacsokat hozta.

De mind a mellett, hogy a másik félgömbről valamely vizgőzzel s ázacsokkal terhelt légrészecske át is jő a mi félgömbünkre, eldöntőleg még sem igazolhatja a légkerengéséről feállított theoriát; mert miután a két ellenkező irányból jövő passátok az egyenlítőnél egybetalálkoznak, s a felsőbb régiókba felemelkednek, csakugyan ez nem nyujt elég okot azon állításra, hogy itt legalább, hol mind a két légtömeg ugyan azon természetű, t. i. mindketteje vizrészektől saturált — a kettőnek teljes egybevegyülése ne történjék. Ilyesmi megfejtésére valami ösmert physikai okot felhozni nem is lehet, s még kevésbbé lehet valami olyas erő létezését felfogni, mely az egybetalálkozott tömegeket nemcsak elkülönítve tartsa, de sőt a délkeletről jött F mint felfolyam G keljen át az északi félgömbre, az északról jött B pedig, mint felfolyam C a déli félgömbre. Inkább talán olyasmit lehetne képzelni, hogy az egyenlítőnél felemelkedett lég egybevegyülvén, onnan önkénytesen, mint felfolyam, a két félgömbre egyenlően oszlik el. Így is megtörténhetik a másik félgömb ázacsainak a mienkeni megjelenése, mert ilyesmit épen a teljes egybevegyülés eredményezhetne.

Ez ellenvetés nélkül igaz, hanem ha a teljes egybevegyülést, s a magosba emelkedett levegőnek esetleges kétfelé oszlását itt megengedjük, akkor ismét elő áll azon lehetőség, mely feljebb a két ellenkező irányba induló alfolyam kiindulási

pontjáról fel volt említve, hogy ezen eloszlás is nem lehet esetleges, az egyenlítőnél kivált tán inkább nem mint a téritők csendkörénél, mert különben vagy az egyik vagy a másik félgömbön tán épen vizözön keletkeznék, míg a másikon a vizek teljes kiapadásával az organicus élet szünnék meg. A természet működésében tökélytelenség nem lehet. Abba minden ugy van elrendezve, hogy működésében az anyagból egy atom, s az időből egy másod percz sem hiányozhat, rendnek kell lenni ebbe is valamint minden más működésében, mert törvényei semmi esetlegességnek helyt nem adnak.

Képzeltethjük ugyan, hogy a felemelkedett lég kétfelé oszlása már magában oly tökéletes, s létezik a felső régiókban egy bizonyos eloszlató erő, mely az egyenlő félgömböknek egyenlő mértékben küldi el osztalékát, ilyes mit igen is méltányosan feltenni lehetne. Hanem megjegyzendő itt az: hogy a két félgömbnek nincs egyenlő mértékben szüksége a nedvességre. Az északi félgömbnek sokkal nagyobb szárazföld területe lévén mint a déli félgömbnek, több esőre is van szüksége a rajta lévő kiterjedtebb organicus élet fenntartására. De ezen kívül, a mennyi nagy folyó a világon van, kivéve — egyet — mind az északi félgömbre esik, nem számítva mindenesetre az Amazont, mert az épen az egyenlítő alatt lévén, inkább mindkét félgömb sajátja. Ezen nagy folyók fenntartására ismét nagy víztömeg kell, hogy pedig ez nincs esetlegességeknek alá vetve, bizonyítja azon tény, miszerént a folyók vizeinek tömbe évről évre közelítőleg egyforma mennyiségű, s több éveket egybe számítva mindég ugyan azon viz mennyiség közép arányát adják. De más részről nem csak a helyes okoskodás az, mely az esőformában lehullott vízmennyiséget különbözőnek feltételezi a két félgömbön, mert temérdek meteorologiai észlelések által tökéletesen bebizonyított tény az, hogy az északi félgömbön sokkal több esőzés történik mint a délin. A tudományos körökben az a vélemény: hogy két annyi eső esik az északi félgömbön mint a délin. Az északi félgömbön leverődni szokott víznek közép mennyisége Johnston szerint 37 hüvelyk, a déli félgömbön pedig csakis 26-ot mond. A tengerészek által lett észlelések is körül belől ennyire teszik.

A tengerek meteorologiai viszonyainak kifürkészésében fáradságtalan Maury, temérdek számú tengeri naplók (Log book) egybehasonlításából 260,000 napi észlelés alapján úgy találta: hogy a szélszendek, esők és viharok száma sokkal nagyobb az atlanti tengernek északi, mint déli felében, mely észlelések egyenesen azt bizonyítják: hogy a légviszonyok sokkal változóbbak a túlnyomó száraz föld területtel bíró északi félgömbön, mint a délin, hol a vízterület bir túlnyomossággal. Esők, ködök, menydörgések, szélszendek és viharok, sokkal gyakoribbak s rendetlenebbek hely és időre nézve az innenső részen, mint túl az egyenlítón. A természetnek tehát valami módon úgy kell intézkedni, hogy a vízleverődésbeni különbség egyensúlyban tartassék a két félgömbön, s mindenikének a maga illétéke a szelek hatalmas szárnyain haza vitessék.

Tekintsünk már most a tengerek síkjaira, honnan a megkivántató vízleverődések tápanyagának kerülni kell. A tapasztalás azt bizonyítja: hogy csaknem minden nedvesség, mely a két félgömbön leverődik, minden kétségen kívül a passátok vidékeiről kerül, és pedig az elpárologtatásnak főtényezője éppen a két passát, mely a gőzöket magába veszi, s a magosba viszi. Ha a két passátnak térköre egyenlő, ha egyenlő mennyiség s minőségben közelitik meg az egyenlítő csendkörét, akkor megnyugodhatunk abba is, hogy az elosztó erő az egyenlítőnél van, mely a nedvességgel saturált léget aránylag küldi az illető félgömbökre.

Felette meglepő tény azonban az: hogy a déli félgömb passátja szélességi fokszerént is sokkal nagyobb tért foglal el mint az északi. Kivált nyár végével szeptemberben átjő olykor az északi szélesség 15-ik fokáig is, a midőn az északi passát még martiusba is — a mikor t. i. legerősebb — csak ritka évben lépi át az egyenlítőt, többnyire azon innen marad, s mikor átlépi is, legfeljebb a déli szélesség második párvonaláig terjed, rendesen pedig az északi szélesség másodig párvonalánál állapodik meg. Ez már magába is csekélyebb tért jelöl ki az északi passátnak egyfelől, de másfelől vegyük tekintetbe a passátok terét hosszassági fokok szerént is.

A szelek, melyeknek az északkeleti passátot képezni kell, elindulván a rák csendkörétől az egyenlítő felé, azoknak

körül belől csakis kétharmada érinti az északi félgömb tengereit. A másik egy harmadrész, Azsiának, Afrikának és Amerika északi felének continenseit sepri, hol aránylag csekély tér lehet az elpárolgásra, mint az a föld térképének egyszerű megtekintéséből önkényt kiviláglik.

Az északkeleti passátok térköre közép arányba az északi szélességnek 29-ik és 7-ik párvonala közé esik, mert megjegyzendő: hogy ez az évszakok szerint változni szokott, s velök a csendkörök is változtatják helyöket. Különösön az egyenlítő csendkörének oscillatiója épen nagy, s észak felőli széle gyakran az északi szélesség 15-ik párvonalán is innen jő. Melyből látható, hogy a légkör egyenlítője nem ugyan azonos a geographiai egyenlítővel.

Ha felszámítjuk hogy mennyi száraz, és mennyi vízterület esik e kijelölt párvonalok közt, azon eredményhez jutunk: miszerént Chinától elkezdve, Azsián, Afrikának szélesebb részén, s Amerikán át a csendes tengerig, körül belől egy harmada száraz föld, melyet, ha egy darabba képzelünk, körül belől 2640 geographiai négyszög foknyi tért fogunk találni, maradván e szerint mintegy 5280 geographiai négyszög foknyi elpárologtatási tér az északi félgömbön, 15,840 geographiai fok ellenében, melyel a tulsó félgömb bír.

A fellebb körülírt légkerengési hypothesis szerint, épen ezen korlátoltabb térre szorult északkeleti passátok azok, melyek vízfolyásokkal terheltén, az egyenlítő csendkörénél felemelkedve, vezetik át a nedvességet a déli félgömb öntözésére, s folyói táplálására. Az épen bemutatott számítás szerint azonban, az északkeleti passátnak csakis kétharmada lehet vizgözzel teljesen megterhelve, következképen azon eső mennyiségnek, mely az északi félgömbön esik le, csakis kétharmada kellene, hogy a déli félgömbön leessék, s gyakorlati tapasztalatok azt bizonyítják, hogy ép ezen arányban történik is.

És viszont a délkeleti passát az, mely azon vizgözzel veszi fel, melyek az északi félgömb nagy kiterjedésű föld területeit öntözik, s számos nagy folyóit fenntartják. Mivel pedig térkörüik sokkal nagyobb, hatásuk erejének körül belől három annyi víz tér vagy on kitéve mint az északkeleti passátnak,

természetesen több esőt, s több folyókat kell hogy az északi félgömbön találjunk mint a délin.

Valjon mind ezen tudományos észlelések alapján bebizonyított környülállások s tények, nem méltán vezetheték-e a mély tudományu Mauryt azon sajtászerű theoriára, melyet a légkerengésről felállított? nem vezetheté-e erre ezen éles észlelőt, ki a természeti jelenetek észleléséről eként nyilatkozik physikai geographiájában?

„Annak, ki a természet működéseiről elmélkedik, s azokat planétánkon tevékenységben látja, sem jel, sem tény, nincs bizonyos czél vagy értelem nélkül. A szél, eső, köd és felhő, apály és dagály (a tengernek), a tenger folyamai, sótartalma, mélysége, melegsége és színe, az égnek árnyalatai, a légkör hőfoka, a felhőknek színezete s alakja, a fák magossága, leveleinek nagysága, a virágok dús színezete, mind ezek külön és együttvéve, mind megannyi physikai combinációk kifejezői, megannyi titkos jelei a nagy természetnek, melyekben törvényeit velünk ösmerteti; melyeknek megértésére szükséges, hogy a fürkésző lélek semmit el ne mulasszon mi észlelése körébe jut, ha látszólag még oly csekélységnek tetszenék is, mert a természet könyvében minden legcsekélyebb tény megannyi szótagot képez, melynek türelmes egybeszedésével, s a szótagok egyberagasztásával juthatunk végre azon nagy könyv megértéséhez, mely tárva áll ugyan mindenkinek, de csak kevésnek jutott részébe azon szerencse, hogy rejtélyes szavait megértse.“

Hanem ezen theoriával már össze nem fér többé az eddig érvényesített physikai ok: hogy a légkerengésnek fő okozója az egyenlítő körüli nagy melegség lenne. Lehet ugyan ennek igen nevezetes befolyása az egésznek működésében, de hogy az egyedül legyen a vis motrix? e fogalom nem kielégítő. Feltételezi ugyan ez egy alsó és egy felső légfolyam létezését, de csakis azon értelemben, a mennyiben a meleg lég könnyebb a hidegnél; a mi kicsibe is tapasztalható, ha télen át egy jól befűtött szoba ablakait megnyitjuk, azonnal kettős légfolyam fog az ablak nyílásán megindulni, t. i. az ablak nyílásában alól, egy hideg légfolyam be a szobába, felyül pedig egy meleg folyam kifelé, melyet pusztá érzékünkkel is észlelhetünk.

De ez csakis egy szakadatlan felfolyamot feltételez az egyenlítőtől a sarkig, s onnan egy alfolyamot az egyenlítőig. A tapasztalás azonban ilyen forma egyedüli két folyam létezésének merőbe ellent mond, mert a mint már mondva volt: van mind a két félgömbön bizonyos ösmeretes pont, honnan ellenkező irányba törekvő, egymástól határozottan távozó két légfolyam indul ki.

E különös phaenomen megfejtésére, sem a melegség, sem a sarkok hidege, sem az ezek által okozott egyensúly, vizirányosság, vagy fajsúly megháborítása sem nem elég, s legkevésbé sem kielégítő.

De másfelől esetlegességeknek kellene bekövetkezni bizonyosan, mi a természet működésében teljes lehetetlen. A hol ilyen esetlegességek részletesen történnek — minek nagyon korlátolt kiterjedésben bekövetkezhető lehetőségét megtagadni nem is lehet — valjon nem épen ott szoktak-e az elemek dühöngőbb viharai keletkezni, mint egy erőszakosan helyreütasítandók a részletes eltérést is? legalább ezen feltétel némileg felvilágosítja a viharok okait, melyek természetöknél fogva ilyes valami esetlegességet feltételeznek. Mert ha a viharok időhöz lennének kötve, nem lehetne megérteni miért történt a vihar ma, s miért nem tegnap? Azért: mert az esetleges ok ma fejlődött ki, s tegnap még nem létezett, holnap pedig ismét minden természet törvényi viszonyok rendben lesznek e helyen itt, s esetleges háborítások történhetnek más helyen valahol.

Hasonló viszonyok képzelhetők a tenger vizeinek kerengésében is, melyeknek kielégítő megfejtését az elpárolgásban, s fajsúlya megháborításában egyedül fektetni nem lehet. Az elpárolgás lehet a tenger vizeinél igen nevezetes tényező, mely azonban csakis valami egyszerűbb vizkerengést feltételezne, de mindenesetre nem kielégítő annak megfejtésére: miért a tengerek legnagyobbyszerű folyama, az öbölfolyam, épen ott és arra foly, hol azt örökösön folyni találjuk, s miért nem változtatja folyását másfelé is? Lenni kell valami nagyszerű természet titkának bizonyosan, mely a két különböző természetű légfolyamot egymástól eltávozó irányba indítja a két térítő csendköreinél, s a mely a déli félgömb nagyobb terjedelmű

vizteréről küldi az esőt az északi félgömb nagyobb kiterjedésű száraz földje áztatására, és sokkal nagyobb számu folyói fenn-tartására, lenni kell valami hatalmas tényezőnek, mely az öbölfolyamot változhatatlan medrében folyni parancsolja.

De minek is szoritnók a tudományos fürkészetet csakis oly tényezőkre, melyeknek nagyszerű sajátosságait számokkal tudja kifejezni s meghatározni a tudomány? hiszen vannak még anyagok, még pedig hatalmasok, melyeknek létezése ös-meretes a tudomány előtt, bárha értéköknek mérvet adni még nem képes. Nem lehetnek-e ezek befolyással a természetnek nagyszerű működésében? nem lehet-e hatásuk saját nemökben ép oly hatályos mint a száraz passátoknak elpárologatási ké- pessége, s a légnek hordereje, melyel a rémitő mennyiségű és súlyu víztömeget egyik félgömről a másikra viszi? melyre a szükségelt erőket ha valaki felszámítani akarja, oly rémitő mennyiségű lóerők equivalenséhez jutna, melyhez képest az egész világnak összes gépmennyisége microscopi kicsinységre törpülne.

A tudomány azt mondja: hogy a légnek körül belől egy ötödrésze Oxygen, s a tudománynak egyik főpapja Faraday felfedezte, hogy az egyszersmind delejes tulajdonsággal bír, mert hogy villanyosság létezik benne, az épen szembe tűnő. A tudomány legközelebbi előhaladásában tovább megy, s azt mondja: hogy még valamit talált benne, mit eddig nem ösmert, s ezt Ozon-nak nevezé. Valjon ezeknek nem lehetne-e szere- pet adni a mennyire véghetetlen tökéletes ép annyira finom gépezet működésében? csakis a meleg, a hideg, és a földnek napontai megfordulása legyen azon tényező, mely a nagyszerű működést mozgásba tartsa?

Igen, de e három tényező magában teljességgel nem elég a természet működésének teljes megfejtésére, s bizonyosan egy gondolkodó szellemet sem elégithet ki, a feljebb egybe vont adatokban közlött okoknál fogva.

Delejesség és villany, két nagyszerű physikai tényező, melyeknek bővebb kiösmérése, s egymás irányában létező viszonyainak bővebb meghatározása a jövő kor valamely tün- dőklő geniusának dicső monumentumát teendő. Oly titkokat és erőket fog ez a világgal megösmertetni, melyekhez képest

a gőz és a villanyos szavakat vezető sodrony csak gyermek játék, s az emberiséget oly tökély pontra fogja vezetni, milyentről a jelenkornak még csak fogalma sincs. Szinte látja, érzi maga körül a nagyszerű titkot az, ki a természet működéseinek könyvébe kissé beletekintett, bárha nem is képes ráfordítani a rejtett lapra, melyre a megfejtés írva van; irigylendő a láng ész, melynek részébe e dicsőség jutni fog!

E sajátságos, s bizony még kevéssé ösmert két finom elemnek polaritása az, mely a lég s a világ vizei csudálatos kerengési rendszerének kulcsához kell hogy vezessen. Mindkettő bizonyos adott környülmények mellett megköthető, és pedig kétféle minőségben, mit a tudomány tetleges és semlegességgel jelöl. E két különböző állapot egymást magához vonja, míg külön az egyik a magához hasonlót eltaszítja. Észlelhető e jelenet a villanyosságánál éppen úgy mint a delezességnél; a távirdai sodronyon két szikra, egymás kikerülésével megy rendeltetése helyére. A tálvizben uszkáló delezett két gyermekjáték, a feléje tartott hasonlólag delezett ércz pálczácskának egyik végéhez csak az egyik játék tárgy (hal, kacsa stb.) közeledik, s ha a pálczácskának másik végét fordítjuk feléje, távozik, s a másik játék tárgy közeledik, s megfordítva.

Az egyik gondolatinkat betűkben, szavakban jegyzi le a sodrony másik végén nagy távolságokban, túl a tengerek mélyein. A másik érczrészeket megfoghatatlan úton s módon visz el egy helyről, s a tűznek erejével égeti be más tárgyak pórussaiba más helyen. Már azt kell hinnünk, hogy az állati magnetismus valami megfoghatatlan, rendkívüli helyzetbe teszi át mind a testi idegzetet, mind pedig a testben lakozó lelket, mert bárha e téren sok nyegleség történt s történik, van benne mindenesetre sok rendkívüli, s a legmeglepőbb való is.

A tudomány azt mondja, hogy a kettő közt sajátzerű viszony létezik, az az: a villany és delez pozitív és negatív-tássa közt bizonyos egybefüggő viszony létezik, melyel egymás irányában s ellenében hatnak. Itt van a nagy titok, mely a jövő kort nagygyá teendi! ez a viszony az, melyet meg kell fejteni s a tudomány hatalmába keríteni; akkor a Maury

elmélete a vizek s a légkerengéséről meg lesz fejtve. De egyszerűsrimind ösmeretes lesz azon nagyszerű természeti erőkné titka is, mely az öbölfolyamot északi útjára szoritja, s a két külön légfolyamot egyik félgömről a másikra hajtja, míg azonban ez felfedezve nem lesz, addig a korlátolt gözerő is hasznos. A természeti jelenet magyarázatára pedig legyen szabad épen a legcsekélyebbet felhozni abból, mit a kevéssé ösmert nagyszerű tárgy mezejéről ösmerünk.

Ösmert dolog: hogy ha egy vas pálczán villany szikrát bocsátunk át, az delejes lesz; még pedig ahozképest a mint a villany szikra bele bocsátatott, egyik vége tettleges, a másik semleges erőt fog mutatni. Ha már most e vas rudacsát megforditjuk, s az ellenkező véget tartjuk ugyanazon villany üteg alá, a delejesség benne megszünik. Tehát ugyan azon villanyosság az ellenkező két végen rendre alkalmazva, egyszer delejességet önt beléje, máskor elveszi tőle.

E triviális példából is látható, hogy a villany és delej közt nevezetes viszony létezik. Tekintsük meg már most mi történik a természetben? Mentől magosabb párvonalra érünk a sarkok felé, annál ritkábbak és gyengébbek a légkör villany ütegeinek ürülései, s mentől közelebb az egyenlítőhöz, annál nagyszerűbbek, annál gyakoribbak. Ki csakis a mérsékllett éghajlatnak menydörgéseit ösmeri, nagy képzelődő tehetségének kell lennie, hogy a tropikusok, s különösön az egyenlítő csendkörének égi viharairól fogalma lehessen, az arány körül belől az, mi egy pisztoly elcsattanása, s az ágyu durranásának mély moraja közt van.

Villanyos szikra csak ugy keletkezhetik, ha két ellenkező poláritás közeledik egymáshoz. A légfolyamokban nem csak lehet, de valósággal meg is van a poláritásbeli különbség, miről a legegyszerűbb kísérlet azonnal meggyöz bár kit. A vezető, mely a két poláritás közeledését eszközli, a felhők — melyeknek keletkező helye a két fő légfolyam, t. i. az alsó és felső légfolyam közt van — e vezetőben történik a különböző poláritások egybeütkezésé, s az eldurranás.

A tudomány hajlandó azt mondani — és méltán — hogy földgolyónk egy delejes test; több természet tudósok, s jelesen Faraday szerint a légfolyamok is delejesek, s ha azok, igen

természetes, hogy bennök a positivitásnak és negativitásnak létezni kell, ez pedig a villanyos ütések által épen úgy megváltoztathatik a légfolyamokban is, mint a már például felemeltetett vas darabban.

Hogy a cél, melyre ezen okoskodás irányozva van, volta-képen megértessék, fordítsuk figyelmünket ismét egy mindennapias physikai tényre: a delejtü, bár milyen irányba állitsuk szelenczéjének vizirányos vonalát, mindég és mindég ugyan azon hegyét fogja fordítani ugyan azon földszark felé; tegyünk véle bár mit, mind addig, míg delejesség van benne, hegyes vége északfelé fog állani. Vegyük ki már most e tűt szelenczéből, fosszuk meg eddigi delejességétől egészen, s bocsásuk belé aztán ellenkezőleg a delejességet, az az: változtassuk meg benne a poláritást. Ha eként aztán vissza teszszük szelenczéjébe, nem az a vége fog északnak fordulni mely az elébb fordult, hanem a másik.

E hiábavaló mulatságot egy villanyozó készlet segedelmével magunknak megtehetjük, de bár minő hiábavaló lenne is tán mint foglalkozás, ha a Maury tanácsát követve a csekélységből is következtetést vonni akarunk, valjon ez nem vezethet-e azon gondolatra, hogy ama nagyszerű villany ütegek, melyek bizony nem csekély ütésekkel rázkodtatják meg a légfolyamokat, azoknak delejességét aként változtathatják, miszerént: a mely folyam az egyik sark felé vonzódott, delejessége változásával a másik sark felé vonzódjék? Lehet erre nézve jelentékes befolyásu a hőfokozat is; Faraday gyakorlatilag megmutatta; hogy ha az Oxygennek hőfoka nevededik, paramagnetikus ereje kevesedik, mely azonban ha a hőfok kisebbedik, erejét ismét vissza nyeri.

Ugyan is e nagy természet tudós ezt mondja; hogy: — „Ezen sajátságait átviszi a légebe olyképen, hogy ez utóbbi valósággal egy deles közeg (medium) lesz, melynek delejes ereje természeti körülmények befolyása által örökösön változik. Ha egy csomó lég meghül, paramagnetikus sajátsága növekszik, ha pedig hevül, paramagnetikus sajátsága kevesedik“ (lásd *philosophical Magazine and Journal of sciences*. 4-th series No. I, January, 1851, a 73-ik lapon). Tehát

a villanyosság tüneményei gyengülnek, ott a hol a delejesség ereje nő, s viszont.

Valjon már most nem több-e mint valószínű, hogy a légnak ezen delejességében rejlik ama csudálatos erő, mely a légréseket a csendkörökön át egyik sarktól a másikig vezeti? s hogy ez azon tényező, mely a légtömegeket gőzeivel s ázacsáival egyik félgömről a másikra hajtja? mert hogy a tömör részecskéket utja közbe le nem ejti, azon legkevésbé sem akadhatunk meg, mert látjuk e sajátságát a már érintett érczek gálvánizálása műtételében, hol valóban érczrések, s nem más, legkevésbé pedig pusztá képzelődés — vezettnék láthatatlan s észlelhetetlen úton egy helyről a másikra. Ezen felette gyönyörű, de aránylag parányi physikai működésben is valjon nincsen-e meg a villanynak, delejnek, nedvességnek és hőfokozatnak együtt, és mindeniknek külön, saját megteendő kiszabott kötelessége, melynek épen a szükségelt módon s arányban kell történni, hogy a műtét sikeres legyen?

Vegyük továbbá figyelemre Ampère-nek elméletét a delejes polaritásról, mely mutatkozik ha villanyfolyam vezettnék át egy sodronyon, mely a nap menete irányában, vagy pedig ha ellen, van spirális formába kalácsolva, melyet ha össze hasonlítunk Faradaynak, és von Feilitzsch, Griesswaldi tanár észleléseivel, egy csomó tényeken alapított eszméssel fogunk találkozni, melyeket a légkerengés létezésének fogalmához alkalmazva, méltán vezetheték Maury-t az egymást kikerülő légfolyamok eszméjére.

Valóban nem hiányoznak a felvilágosító jelek, melyek a közeledő teljes megfejtést már is előre jósolják; ilyen felvilágosító nevezetes jelek egyike Quetelet jeles Belga tudóstól jó, ki megmutatja: hogy a légnak nagyszerű villanyüteg tárai a felsőbb régiókban léteznek, teljesek azok positiv villanyossággal; melynek fokozata a temperatura szállásával növekszik. Több kitűnő tudományos tekintélyek finom észlelései, jelesen figyelemmel kísérve mind azt, mit Oersted a légviszonyokról mond, mind inkább azon gondolatra vezetnek, hogy a delejesség polusait tán méltán kereshetjük azon régiókban, hol a fentebbi állítások szerint a légfolyamoknak örvény alakbani öszszetalálkozása ismét csendkört képez a sarkoknál. Valjon

nem lehetséges-e hogy a két sarknál, vagy közelében létező delejességi polusok egymás irányában, ok és eredményszerű viszonyban álljanak? E kérdés már több évekkkel ezelőtt felmerült a tudomány terén, s Maury igen nevezetes elméleti értekezést adott róla: („lásd, Maury's sailing directions című remek művében) de azt hiszem hogy a passátok körében, valamint a sarkokfelé vonuló szelek térkörében — midőn kivált az északi félgömbön rendes irányukat követik — ugyan azon időtájban teendő észlelések, e tárgyra nézve érdekes felvilágosítást adhatnának, s fájlalni lehet, hogy a tudomány eddigelé e helyekről adatokkal nem bír. A kísérlet igaz hogy nem könnyű, de nehezebb tárgyakat is legyőzött már a szorgalom s kitartás.

Hogy tudományos természet buvárok valaha eljuthassanak a sarkokfelé nyomuló légfolyamok egybetalálkozó örvényzetének mogorva régióiba, hogy ott tudományos eszközeik segédelmével a föld delejes polussainak viszonyairól észleléseket tegyenek, arra alig van remény. Sok próbák tétettek már e tekintetbe, de az emberi akarat, ügyesség, s áldozat készség mind annyiszor megtörött az elemek hatalmán, s többnyire áldozatul estek a merészkedők. Meglehet, tán nem is lenne jó, hogy a végcélhoz valaki valamikor eljuthasson, mert létezni kell ott olyas valaminek, mit az ócsárolhatatlan következeteségű természet szükségesnek tartott, hogy minden lehető megközelíthetés ellen biztosítson. Azonban elméleti számításnál fogva, tudományos emberek okokkal támogatják: hogy az északi sark közelében egy örökös csendkörnek létezni kell. Közelebbi időkben Bellot ténylegesen állítja a csendkör létezését a jeges zónákban. Coffin tanár egy tudományos iratban (lásd Smithsonian contributions to knowledge, VI. kötet 1854), melyet az északi félgömb legtávolabb vidékeiről irt, fejtegetéseiben hasonló eredményhez jut. Értekezletében felhoz ötszáz s néhány meteorologiai állomások adatait, melyek temérdek észleléseket foglalnak magokban. Egybevetve ezeket, meteorologiai polussát az északi szélesség 80-ik, s a nyugoti hosszúság 106-ik foka körül teszi. Gauss pedig, a delejesség polussának az északi szélesség 73° 35', és nyugoti hosszúság 95° 39' fokokat adja.

Valamint a már ösmertetett csendkörök egyike sem képez bizonyos vonalt, sőt inkább kisebb nagyobb szélességre kiterülő övet képeznek, melyek évszakonként változtatják mind helyöket, mind pedig területöket, úgy ezen polusoknak is egyike sem határozható bizonyos állandó ponthoz; sőt tekintetbe véve azt, hogy e polusokban nem pontokat, hanem inkább bizonyos nagyobb kisebb köröket kell képzelnünk, melyek mind kiterjedésre, mind pedig helyre nézve, épen úgy változásnak vannak alávetve mind a csendkörök — sajátságosan feltűnő, hogy különböző világ részekben s helyeken, különböző tudósok, különböző tárgyak feletti vizsgálódásaikban meg annyiféle észleléseket követve, a háromféle polusnak közelítőleg ugyan azon helyet adák, mi bizonyosan nem esetleges, hanem physikai okokra alapított tény.

A sarkok csendjeinél a lég felfelé törekszik, minek következtében légritkulásnak kell történni, ez pedig a hévfok szállását feltételezi. Tehát a szél és legnagyobb hideg polusának ugyan egynek kell lenni. A fellebb felhozott tényeknél fogva feltehetjük, hogy a delejesség polusa szoros egybekötetésben van ezekkel, s ezen uton is ismét rájövünk azon viszony létezésére, melynek a légkerengése és a delejesség közt lenni kell.

A légfolyamok spirális formában közelítik meg a sarkokat, fordulván az északi sarknál jobbról balra, a délinél pedig ellenkező irányba — mint már mondva volt. Az északi félgömb forgószeleinek nagyobb része jobbról balra forog, a déliek pedig balról jobbra. Csavarodást veszünk észre a növények nagyobb részében. És valjon nem tekinthetünk-e a delejességre mint főtényezőre, mely e sajátságosan egybevágó szerkezetet vezet? Valóban e felfedezések méltán felkelthetik azon eszmét: miszerént azon légtömeg, mely az Antarci sark körül örvénybe gyült, a delejesség törvénye szerint, onnan eltaszittassék, az ellenkező polus által pedig észak felé vonassék.

De tegyük fel, hogy az ellen vonzerőnek hatása ne kezdődjék a polusnál; az oda szünetnélkül tóduló légnek miután a magosba emelkedik, s a földtől bizonyos határokon túl el nem távozhatik, vissza kell indulnia mindenesetre — delejes

tulajdonát magával vive — az egyenlítő felé. A térítő csend-körénél alá szállva, mint passát közelíti meg az egyenlítőt, s épen itt azon hely, hol a rémitő villanyos ütések által, a tropikusok hevétől különben is gyengült paramagnetikus sajátsága megváltoztathatik, s oly viszonyba tételik, mely az ellenkező polus vonzerejének engedelmeskedik.

Bárha matematikailag bebizonyítani nem lehet, hogy épen a delejesség legyen azon tényező, mely a léget kerengésében vezeti, s a viharokat ellenkező irányban örvénykedtetni, mindenestre bebizonyul az: hogy egy ily mély titok fedte tényező létezik a természetben, mely a vért hajtja az élő test erein át, a nedvet mozgásban tartja a növényekben, s a mely a légré-szeket, s vízfolyamokat átvezeti tetszőleg hasonló sajátságú lég és vízrészeken. Itt kell keresni alkalmasint az öbölfolyam irányának is okát, mert minden eddig felállított eszmék nem elegendők oly toló erők ösmertetésére, melyek a nagyszerű eredményhez illő arányban álljanak. Ebbe kell keresnünk azon okot is; miért történik oly meglepő egymást kikerülése a légfolyamoknak, mindkét félgömb 30-ik szélességi fokánál. Hogy pedig ez kiválólag épen itt, s nem más fok alatt történik; annak egyszerű physikai oka van, és pedig: az egyenlítő-től a sarkok felé menve, a kör szabályainál fogva, a hossz-asági fokok mind keskenyebbre szorúlnak, míg végre a polus-nál egy pontba összpontosulnak. Azon légtömeg tehát, mely az egyenlítőnél egy hossz-asági fokban 60 mértföldnyi tért foglal el, a szélességi 45-ik fok alatt, hol a hossz-asági fok már körül belől 40 mértföldnyi térre keskenyült — el nem fér; s számokkal igen könnyű megmutatni, hogy a 60-ik szélességi párvonalon csak fele mehet át azon légtömegnek, mely a 30-ik párvonaltól indult el. A negyedrészt körben pedig 90 fok lévén öszszesen, igen természetes, hogy a két légfolyam egybetalál-kozó pontja csakis a 30-ik foknál lehet, mert az egyenlítőtől elindult légtömeg a harminczadik párvonalon túl, két annyi tért igényel geographiai szélességben, hogy az azon arányban kisebbülő hossz-asági tér pótolva legyen.

XII. Fejezet.

Nyugot-Indiának geographiai ösmertetése. — Természeti tünemények a nyugot-indiai szigetek közt. — Megérkezés St. Tomásba. — St. Tomás ösmertetése.

Már most kegyes olvasó, miután ezen unalmas tudományos értekezlettel egy pár elálmosító perczet okoztam, ismét áttérhetünk a kevéssé talán igen is rögtönzve félbeszakított tárgyra. Ha unatkozott, unalma közbe bizonyoson megjegyezte magának a fellebb mondottakból azt, hogy a két hemisphaeriumnak bizonyos szélességi fokától, két örökösön mozgásban lévő gyönyörű szél fuj az egyenlítő forró tűzhelye felé. E szeleket mintha épen vitorlás hajók számára teremtette volna a mindenség ura; közép útvonalban sem igen erősek, sem igen gyengék, hanem épen olyanok, a milyent bár mely tengerész magának óhajthat, s bár melyik szélére ha elér a tengerész, kedvetlenül tekint vissza vigan birkázó egyenlő hullámozására, hol vitorlási szakadatlanul ama szép domborságot mutaták, mely annyira festőivé teszi a vitorlás hajót menete teljes méltóságában. Nevetve tekint ott a tengerész a más éghajlatokban oly sokat kezelt, most nyugvó köteleire, melyek végeit csinosan egybekalácsolva szegére akasztja, mert tudja, hogy e vidékeken nem kell velök bibelődnie. Énekelve néz a kormányos alig motszanó delejtűjére, s játszodtatja feltünőleg könnyen engedelmeskedő kereke fogait tenyere öblében. Dohányozva tekint a hajós nép a tropikusok vizeinek feneketlen kétségébe, mert tudja, hogy a Golfo de las damas enyhe rónáin elandalodott figyelmét kedvetlen fuvalmak háborgatni nem fogják. E vidékeken a tengerészek egymáson üzött — bárha olykor darabosocská — tréfákkal töltik idejüket, s nevetkeznek a tengerészek sajtóságos gondtalan vig kedélyével; az olyan pedig, kinek ily tengeri útvonal foglalatossága nincs, s először látja e csudatелjes éghajlatot, bámulva tekint fel az égívének fényére, melyen semmi más, mint olykor a passát szelek parányi felhői vonulnak át, melyek oly leirhatatlanul gyönyörűvé teszik a naplementét a passátok vidékein.

A sötétkék vizek néha számtalan Echinus-ok (Seeigel) játszadoznak a napfényében, s bizonyos távolságból szemlélve úgy tetszik, mintha a tenger egy végtelen virágszőnyeg lenne. Szabályos hullámzásainak ezüst habjain átrepülő halak rajai csapkódnak, s a gyönyörű színekben játszó delfinek nyájai pajkoskodva ugrálnak a hajó körül. Mind ez elüzi e vidéken a tengerek egyhanguságát, a lelket a nagy természet bámulására ragadja, érezni kezdjük az életnek becsét, s kedélyünk jóságára, szelidségre hangolódik.

Megtétekintve a tárgyalt vidék térrajzát, könnyen észrevehető, hogy a nyugot-indiai szigetfűzér e szelek útjába esik; mivel pedig ezen szigetek száma temérdek, lehet képzelni, hogy geographiai megkülönböztetés tekintetéből, némelyike szélfeletti, másika pedig szélalattinak nevezhető.

Ha a sziget csoport fekvését tekintetbe vesszük, úgy szintén a passátoknak is irányát, szoros értelemben tán csakis Cuba, Jamaica és San Domingo lennének szélalatti szigeteknek nevezhetőek, hozzá lehetne adni talán még Portoricót is, a mennyiben t. i. ezek vannak inkább szél ellen fedezve a kisebb szigetek csoportozata által. Szélfeletti szigeteknek pedig nevezni kellene azon csoportozatot, a mely Portoricótól a Páriai öbölíg terjed, vagyis a melyeket a felfedezők *Islas de los caribes* névvel jegyezték.

Az Angol tengerészek azonban másként alkalmazzák az elnevezést; ugyan is mindkét kitételt csakis az utóbb említett caribes csoportra alkalmazzák, s e csoportozatot magába, szélfeletti és szélalatti szigetekre osztják a szerint, a mint helyzetők van, az az: a mint egy kereskedelmi körútban azokat a hajók érinteni szokták. Ezen inkább csak a szokásra alkalmazott tengerészi elnevezés következtében, szélfeletti szigeteknek neveztetnek: minden szigetek Trinidad-on elkezdve Martinico szigetéig. Szélalattiak pedig azok: melyek Dominica-n elkezdve, Portoricoig terjednek.

A *continentalis* geographusok azonban más elosztást tesznek, t. i. nagyobb és kisebb antilákra osztják, mely bizonyosan sokkal czélszerűbb, mint az Angol tengerészeknek elébb felhozott elnevezése. Nagyobb antillák nevezete alatt értetődnek a már megnevezett négy nagyobb szigetek. Az apróbb

szigetek északfelőli csoportozata, mely a régibb Spanyol ten-
gerészeknél islas de Lucayos név alatt jö elő, Bahama szig-
eteknek nevezetnek. A többi szigetek pedig mind a kisebb
antillákat képezik. Ez utóbbiak további elosztást kaptak:
azon részök, mely régebben Caribes név alatt volt ösmerve,
teszi a széleletti szigeteket. Széalalattiak pedig csakis azok,
melyek a páriai partok mentében egész a maracaibo-i öböl-
ig elszórvák. E szabályt követve tehát, ily elosztást találunk:

1. Lucayos vagy Bahama szigetek nevezete alatt ér-
tendő mind azon kisebb nagyobb szigetek, szigetkék és szik-
lák, melyek a floridai öböltől és a bemini-i szorostól, Cuba
szigete északi partjának hosszában, a 69 hosszasági fokig nyu-
gotra a greenwich-i délvonaltól terjednek. Ezek közt van
San Salvador is, melyre Columbus legelőbb szált ki.

2. Cuba, San Domingo (Hayti vagy Hispaniola),
Jamaika és Portorico, a nagyobb antillák.

3. A kisebb antillák ezek:

a) Széleletti (Windward) szigetek: az ugy nevezett
szűz szigetek (virgin islands, les isles vierges) u. m.
Vieque (angolul Crab) Culebra, St. Tomas, St. Juan, St.
Pedro, Tortola, Virgen gorda és Anegada. Ezen nyolcz na-
gyobbacska sziget, s az ezekhez tartozó több apró szigetkék
szűz szigetek név alatt ösmeretesek. Továbbá: St^a. Cruz,
Anguilla, St. Martino, St. Bartolomeo, Saba, St. Eusta-
quio, St. Cristobal, Nevis, Redonda, Montserrat, Antigua,
Barbuda, Guadalupe, Todos Santos, Deseada, Mariagalante,
Dominica, Martinico, St^a. Lucia, Barbados, St. Vicente, Be-
quia, Las Granadinas (ezen nevezet alatt több apró
sziget értetik) Granada, Tobago és Trinidad (a régi
spanyol nevek).

b) Széalalatti (Leeward) szigetek:

Oruba, Curazao, Buen ayre, Los roques, Orchilla,
Blanca, Tortuga, Salada, Margarita, Cabagua, Coche. Némely
geographusok a négy utóbbit kirekesztik a szélalatti szigetek
sorából azon okból, mivel nagyon közel vannak a venezuellai
partokhoz, hanem ezen esetben Trinidad szigetét is kikellene
rekeszteni a széleletti szigetek sorából, hasonló ok miatt.

A nyugot-indiai szigetek hat európai hatalmasság birtokában vannak, kivéven San Domingo-t (Hayti), mely független és Margarita szigetét, a hozzá tartozó apró szigetekkel, mely a venezuelai államhoz tartozik.

Ezen archipelagusnak szárazföld területe 86,548 angol négyszög mértföld, mintegy: három és fél milliónyi lakóval, és pedig:

Franciaországhoz tartozik:

San Martino egy része, Guadalupe,			
Todos Santos, Deseada, Mariagalante, s	□ mértföld	népesség	
ezekhez tartozó sok kis sziget:	631	134,540	
Martinico, vagy Martinique	380	121,149	
összesen	1,011	255,689	

Ezen adatok átvétettek ily czimű munkából: Tableaux de population, de culture, de commerce etc. sur les colonies Françaises pour l'année 1841.

Spanyol birtok.

	□ mértföld	népesség
		körül belől
Cuba, a hozzá tartozó számos apró szigetekkel	43,412	900,000
Portorico, Culebra és Vieque szigetekkel	3,025	380,000
összesen	46,437	1.280,000

Nagy britanniai koronához tartozó:

	□ mértföld	népesség
		népesedés
Az összes Bahama szigetek minden azokhoz tartozó szigetekkel és sziklával	5,424	26,491
Jamaika	4,256	377,433
A szűz szigetekből: St. Petro, Anegada, Virgen gorda, Tortola, stb. aprók	94	6,689
Anguilla	29	3,600
St. Christobal (Christopher) St. Kitts	68	23,177
Barbuda	72	509
Antigua	107	36,178
Nevis	385	9,571
Montecerrato vagy Montserrat	47	7,365
Dominica	277	22,469
St ^a . Lucia	275	21,001
Barbados	1,663	122,198

	□ mértföld	népesedés
St. Vicente	131	27,248
Las Granadinas	30	29,002
és Granada	109	
Tobago	120	13,208
Trinidad	2,030	59,815
összesen .	132,738	785,954

Dán országhoz tartozik:

St ^a . Cruz, St. Tomas, St. Juan, s egy csomó apró szigetke	164	41,490
---	-----	--------

Német alföldi birtok.

St. Eustaquio	24	2,500
Saba	10	450
St. Martino (egy része)	80	4,000
Curazao s a hozzá tartozó részek . . .	280	10,000
összesen .	394	16,950

Az ezen birtokbeli népesedés csak hozzávetőleges, a tér mennyiség bizonyosabb adatokon alapszik.

Svéd gyarmat.

St. Bartolomeo	25	1,600
--------------------------	----	-------

A venezuellai köztársasághoz tartozik:

Margarita szigete és a közelébe fekvő apróbb szigetek	243	18,000
A független Heyti (Hispaniola vagy San Domingo), a hozzá tartozó Samana, Tortue, és Gonave szigetekkel hozzá- vetőleg összesen .	25,000	1.000,000

(Ezen számításokba az Angol és Francia birtokok hiteles adatokon alapszanak, a többi mind, inkább csak hozzávetőleges, s ha valaki a hely színén tudakozódik, oly különböző eredményeket hall, melyekből közép számítás vonni fölöslegesnek fogja tartani).

De szálljunk már vissza az elhagyott hajóra, ott valahol San Domingó északi partjainak közelében. Tekintsük a jeleket, melyek e szélességekben mutatkoznak.

Tapasztaltatott, hogy a tropikus ég öv alatt, a nagyobb kiterjedésű száraz földrészek közelében a rendszeres légfolyamok, u. m. passátok vagy monszunok, gyakran háborítottak rendes utjokban. Okát ennek a tudomány főként abban keresi: hogy a visszaverődő napsugarok nagy mértékben felhevítvén az ilyen száraz földek légkörét, a hevülés által okozott ritkulás következtében azt felemelkedni kényszerítik. A szomszédos légfolyamoknak tehát multhatatlanul e légritkulás felé kell indulniok a lég egyensúlyának helyreállítása végett. De az éj beköszöntével az ilyen földek légköre, mely nappal felmelegedett, az éjnek változott mérséklete, a földnek kiszáradása, s gyakran záporosók következtében lehül, s e miatt egybeszorulván, ismét mint ellen légfolyam kifelé fordul, s fúj a tengerre. E rendszeren változó szelek a tengerészeknél száraz és tengeri fuvalmak *land and sea breeze* név alatt ösmereteseek. Földünknek némely részein ezen száraz és tengeri szellők naponta ismétlődni szoktak. A Haytii partok közelében is tapasztalhatók. Ilyenkor aztán, midőn a reggeli bizonyos órában, a királyi fürdőjében megfőrsztett napnak arany tányéra, nagyszerű fürdőjének csillogó határtalan medencéjéből kikel, s az élvezettől frisen fénylő, izzó sugarai gyors szárnyakon sietnek a mindenségre világosságot önteni, sűrűdött gőzkör mutatkozik Haytinak sötétlő mély zöld tömkelege felett. Ama gyöngéd szárazföldi szellő épen ezen időtájban szokott a hullámokban játszadozni, terhelve van az ilyenkor a tropikusok számtalan virágainak s balzsamot izzadó növényeinek zamatjától, még addig sem nem ösmert sem nem élvezett illattárral tölti el a levegőt, s átvarázsolja az élvezőt ama bizonyos mit sem gondoló, mit sem törekvő, s csakis a jelent élvezni tudó állapotba, mely — mint már valahol említve volt — Nyugot-indiakon még a gondok súlyától nyomasztott keblet is meglepni szokta.

A kelő nap dicsőségének kíséretében az éjnek csendje felébred, mindenütt és mindenben a néma természet nagyszerű *Gloria in excelsis-e* megzendül, melynek ömlengései olyannyira magasztosak s kifejezés teljesek. Minden a mi él, érzi az ébredés mozgalmainak szükségét, s mindenik a maga sajátos módorában, meg annyiféle hangon, s kiejtéssel köszönti

az ébredés perczét. Az örök hála dicsőítő hymnusa ez, mely a forró sugallatok mélyéből emelkedik, s örömtelten köszönti minden a nagy természetnek reggeli áldást osztó szellemét. Az éjnek fris harmatától megújult lég felkarolja a boldogság érzetének ezen elragadtató zenéjét, s a hála hangokkal — melyeket a természet dicső képe mindenhol s minden lélekben felébreszt — egyé olvadva, mély komolysággal előre tör, az életnek napontai hála zengéseit, a föld és tengerek síkjain szét hordandó.

Élni kezd minden; a nagy sziget felől jövő fuvalom szárnyaira támaszkodva karcsu vízi madarak rajai élénkitik meg az illatozott levegőt, hegyes szárnyaikon könyedén hintázkodva, játszadozva rohannak a ritkán látott tárgy felé, mely e puszta vidékeken megjelent hajóban mutatkozik; mint egy báméskodnak a nem mindennapias látmányon, körülötte kanyarognak, a vizre szállanak, meg felrebbennek, és sajátyszerű sívításaik érthetetlen nyelven alamizsnát kérni nem csak látszanak, de mindenesetre várnak is valamely szokatlan, még soha, vagy legalább már rég nem izelített falatot. Ilyenkor ha valami étekmorzsa dobatik le a hajóról, a hajó körül repkedő nagyon éles szemű szárnyasok mindenike nyilgyorsaságával rohan a pontra, hol a bedobott eledel lehullott; gyorsan elkapkodják, s ismét szárnyra kelnek, a tova haladt hajót egyhangu koldulásaikkal ostromlandók. Nem kevéssé mulattató e szárnyas kéregető kíséret meglepetése, a midőn olyas nemű tárgy dobatik le, mi különben nem igen válogatós inyöknek sem izlik, például: fadarabkák, palaczk dugaszok, szalma stb. Erre is megtörténik a rárohanás és kapkodás; de mint egy elijedve vagy boszongodva a nem várt csalódáson, sívításukat kettőztetve rohannak a gyorsan elhaladt hajó után, s valóban csak csekély idő kell nékiek arra, hogy az emberi találmánynak vélt gyorsaságán túl tegyenek.

A partok oldalaiba messzire bekanyaruló öblök sekélyebb vizeit számtalan másnemű vízi madarak, réczék, buvárok, ludak, hatytyuk ezerei játszi uszkálással, vagy lebukdosással élénkitik, a partokat ócsárolhatatlan simaságban s tisztaságban szegélyző homokon pedig, nagy tokáju gödények philosophyusi komolysággal lépdelnek, mint egyedüli urai a háborítatlan

mély csendnek, melyet semmi nesz sem háborít, mert hiányzik ott az élénk mozgalmat kedvellő vadász, kinek fegyvere csattanásától felriadjanak, hiányzik valamely halásznak vigan domboruló vitorlácskája, mely a gondtalan sürgölődők pajzánkodását zavarja. A helynek teljesen ök az urai, s uralkodásuk magányának csak nagyon ritkán jelenik meg valamely más látogatója — legfeljebb egy egy szárazföldi madárka, mely a dicső reggelben felébredve, örömeiben mint magáról megfélekedezett, reggeli kirándulást tesz a száraz fuvalmak ölén a kedélyesen gömbörcödő kék tükör felett.

A mint a nap felebb száll, a lazur színü boltozat tündöklő fényben ragyog; ekkor a száraz fuvalom mint egy kifáradva játékában nyugalomra vágyani látszik, de mint szunyadni készülő gyermek, itt ott még játszian mozgatja tagjait, s a finom szövetet foltonként még gyöngéd ráncokba gömböriti, mintha aludni nem tudna; míg végre kimerülve, játéka mind inkább csendesül, a mozgások s pillantások ellomhadnak, s a teljes csend ölébe nyugalomra szenderül.

Nem így a légkör, mely a növekedni kezdő hőségben megtisztulva, tündöklök, csillog, szikrázik, s a most már simára gyalult fényes vitztükör szende hajlongásain, mint megannyi fényesre pallérozott tükörlapok millióin a rajtok ugráló, tánczó világosság izzó sugarai meg annyiszorosan visszaverődnek.

Vajmi különösen elragadtatók a száraz szellő megszűntének percei; mint éji kedves visiók, melyek álmainkban az éber lélek előtt elvonulnak, kedves phantomok szende seregei lebegnek az elszunyadó száraz szellő karjain. A száraz föld partjai, mintha valamely hatalmas varázs erő büvölte volna meg, felénk közeledni látszanak, s mintha hajónk fődélzetéről nagyszerü stereoscopon átszemlélnők a távolban létező tárgynak nem csak előttünk feltárt pompáit, de még részleteit is; minden tárgy tisztábban látható, s a körvonalok feltűnőleg jelöltek. Már nem csak sűrű zöld tömeget látunk az erdővel borított helyeken, hanem sudarokat, ágakat, s ezek lombjait, leveleit képesek szemeink elválasztani, a messze távolban pedig hegyek, sziklák mutatkoznak, melyek máskor kivehetők nem voltak.

De e dicső látványnak élvezete kevés ideig tart; csak hamar a hajó födélzetének deszkái égető melegek lesznek lábaink alatt, s a légkörnek tikkasztó heve nyomni kezdi idegzetünket. Híjában keresünk menhelyet a teremben, haldánkban, vagy a lankatlan lefüggő vitorlák árnyékában, magunkat elrejtendők a napnak perzselő lángja elől, melynek sugárai mázsák súlyával nehezülnek ránk. A nyugalom nem enyhít, a mozgás pedig szörnyü alkalmatlan, mindenki rejtőzni szeretne a nyommasztó légkör elől, s óhajtva várja az enyhülés percét, melyet csakis a keletkezendő tengeri szellő hozhat meg.

A mélységek lakói is felriasztatván a napnak ragyogó fényétől, elkezdett munkájokban nyugtalanzkodni kezdenek. A héjanczok milliói türelmetlenül várják a passát megújulását, mely az elpárolgást siettesse, hogy ennek segélyével bőven nyerhessék az anyagot, gyönyörű, s mesterségesen készült felöltönyeik készítésére, melynek különb szinezetet s zománczozást tudnak adni a mélységek fenekén, mint milyent az emberi művészet előállítani tud minden ügyességével. Valamint ezek, ugy a vizalatti kertek sajtászerű növényzete is, a szelektől, felhőktől, s a világosságtól várják létök, és szinezetök tápanyagát.

Midőn a nap eléri a kék boltozatnak legmagasabb zárkövét, és égető sugarait legnagyobb erővel lövelli a tenger színére, a lég delejes álomba látszik merülni. De épen ekkor, mintha valamely delejes hatalom akarátjának — melynek ellent nem állhat — alá lenne rendelve, bizonytalan s határozatlan mozzanatokkal engedelmeskedni látszik a rajta uralgó hatalomnak; lassanként mozdul, s bárha még öntudatlanul, de még is álmában követi az akarát hatalmát, és! látjuk a fuvalom közeledését a végtelenség határive felől. Engedelmeskedik az akarátnak, mely ismét a száraz felé vonulni parancsolja, s kezdi visszanyomni a megállapodásra jutott légtömegeket. Ugy tetszik azonban, hogy a csendet képező légoszlopzatok nem könnyen megrendithetők. Amott a távolban a különben tündöklő vizszönyegen sötétebb színü árnyolat mutatkozik, s tűnik el váltogatva, lassanként azonban megállapodik, s közeledni látszik. A mindenektől sóvárgott tengeri szél az,

mely az ellene daczoló akadályt legyőzni törekszik; de erőfeszítéseiben eltelik egy, sőt két óra is, mielőtt a légnak függőleges oszlopzatai engednek, s a sötétebb színezet a láthatáron állandó lesz. Ekkor kicsiny fejér felhőcskék mutatkoznak a sötét árnyolat irányában, a restül lefüggő, s rongyként lóginyázó vitorla ismét hasasodik, végkötelei feszülnek, a részeg emberként dőléngező kormány szilárdulni kezd, a haladni induló hajó ormánál ketyegni halljuk a vizet, s meg van a keletkező fris tengeri szélnek előjátéka.

Minő éldelettel fogadja a tengerfelőli első fuvalmat még a vén tengeri farkas is: hát még az, ki egy tropikus szélcsendnek égető, tikkasztó, kábitó, öszszeszorító, izzasztó s minden más kellemetlenségekkel bélett nyomorait legeléször próbálja. Nagyon sajtáságos is ez az érzés; legelébb is talpainkkal érzünk valami nagyon kellemetlen égető meleget, a naptól hevített földézet deszkáján; azután nyomni kezd valami egész testünket, mintha a lélegzést akarná mellünkől kiszorítani, a lélekzés nehéznek tetszik, s a beszívott forró lég mintha égetné az orrlyukait. Rémitő izzadás tör ki még a hajszálakon is, a szomjasság szünet nélkül kinez, a fej kábult és semmi elfoglalásra sem alkalmas. Sétálni alkalmatlan, mert minden mozgás felettébb kellemetlen, ha fekvéssel akarunk enyhülést nyerni, pár percz mulva már égető a fekhely alattunk. Ilyen környülmények közt bár ki is hajlandó lenne azt hinni: hogy öltözetül a hús lenvászson legalkalmasabb lenne; ez tévedés. A lenvászson igen szép főként a mérsekllett vidékeken, hol ha van is izzadás, de koránt sem oly mértékben, mint egy tropikus szélcsendben, s bizonyosan a tropikusok alatt tanácsosabb a kevésbé szép, s nem elegans pamut, sőt — ki hitte volna — a gyapjuszövet épen a legjobb s legkényelmesebb; mert ez a bő izzadságot magába veszi, s a testet szárazan tartja, míg a lenvászson rögtön átázik, s midőn a hűsítő szellő jó, érintése nem csak hogy kellemetlen hideg, de sőt, a legmakacsabb rheumákat szokta okozni. Ezt méltassa becses figyelmére kegyes olvasóm azon esetben, ha sorsa valaha a tropikusok alá vezetné, mert nincs képzete arról, mennyire van a rheumáknak kitéve a mérsekllett égő lakója, ha tropikus vidékekre jut.

Valódi éldelettel fogadjuk tehát a tengerfelől jövő első fuvalmat, mely oly annyira kellemesen hűsítőleg hat a nyomasztó légtől lankadt testünkre; de a keletkező szélnek ezen előpóstái, a mint jönnek, ép oly hirtelen el is szűnnek; tüstént jönnek azonban más hasonló kedves szellőcskék, melyek mindinkább hosszasabbak lesznek, míg végre a rendes passátnak hűsítve frisítő lehellete teljes mértékben be áll.

A fölséges passát gyönyörű egyenlő ránczokba kezdi sodrogatni, a végtelen finom szőnyegnek átlátszó kék szövetét, s minden ráncztetöt hófehér habfátyol reczézettel ékíti az ünnepies tisztaságu öltözeten. A fölséges partokon szendén lóginyáznak a pálma fajok méltóságteljes koronái, mint megannyi óriási legyezők kitárt pávatollai, mintha lengésökkel sietni intenék az enyhe passát fuvalmaik, a hátuk megett egybefonódott csalitok fényes zománczának felfrisítésére.

Midőn a nap hanyatlása felé közelg, a passát — mely a száraz föld felhevült légköre felé vonatik — komolyan kezd fujni, mintha napi szakmáját a legnagyobb erélylyel akarná bevégezni. A meghűsült légkörnyezet, mely a nagy hőség ideje alatt minden élő lénytől megürült volt, ismét megélenkül a rejthelyökből ismét előjött tollasokkal. A sima mélységek feletti vándorlásában megfrisült lég szürkés színt kölcsönöz a bőven felemelkedő gőzöktől. A szárazföldnek vizből kiemelkedő gerinczeire homály fátyol ereszkedik, s a sziget magasabb középpontja felett felhő függöny kezd mutatkozni. A föld már csakis a sötétebb színezet által észrevehető, és a mi egy pár órával elébb a lég tiszta szeszében oly közelnek tetszett, most épen ellenkezőleg nagy meszszeségre látszik távozni, s a távolság megítélhetése még a gyakorlott szemeknek is lehetetlen. A komolyan neki förmült szél nyujtott csapásokkal korbácsolja a vizet, melyen hófehér fodrozott hajfürtökkel ékített, rövidre szaggatott hullámokat emel, s a keményen kidomborult vitorlák nyilsebességével hajták a csinos Schoonert. E közben koronként felhők jelennek meg a magasban, s a már nagyon is megsűrűdött homály miatt meszszi-
szire látni nem lehet.

Midőn az esti óra közeledtével, a nap ismét a tengerbe merül, meszsze bent a száraz felett mindinkább tornyosulnak

a felhők. Végre be áll a gyors szárnyakon jövő éj, a szél nyugalomra szállni készül, s mihent ostorát leteszi, a felbozantott tengernek is zaklatott tagjai lecsendesülnek; már szél és hullám elnémult, s ismét minden mély csendbe merül. A víz felett ilyenkor a lég megtisztult, a száraz föld felett pedig sötét és vastag lesz.

Az esti szélcsend ismét kellemetesen hat ránk; a rövid hullámzatu nyugtalan tenger, a szél, s a felfecskendő vizpor — mely sókéreggel borítja az arcot — a nedvesség a légbe; mind ez már fárasztó lett, s jól esik a rákövetkezett csend. Csak hamar azonban a felhők sötét tömkelegei — melyek az éj sötétje teljes beállítását csak siettetik — fenyegető tekintet öltének magukra, már hallik a menydörgés mély morajja a távol hegyek közt, a szikla bérczek százszorosan vizhangoztatják recsegő esattanásait, míg a villámoknak nagyszerű tűz leplei kékes lángra gyujtani látszanak a már nagyon sűrűvé vált homályt, s a nehéz idő tropikusi teljes nagyszerűségében elő tör. A zápor özönlik a sziget rónáin s hegyei közt, s a nehéz felhők lassanként az egész látkört elborítják.

A harmadik hajózási nap estvénél ilyenyszerű borulat szálla ki Portorico felől a tenger síkjaira, melyek bárha viztartalmuk nagy részét Portorico nagyszerű őserdeiben lerakták, villanyos ütegei még kimerülve koránt se valának.

A tropikus nehéz felhők felvonulása a tenger síkjain, távol a száraztól — az az annyira, hogy a föld láthatárunkon kívül essék — valami sajátságos ünnepélyes borzadályt idéz elő kebleinkben. Van bizonyos rendkívüli ünnepélyesség az ilyenkor uralgani szokott mély csendben. Bizonyos nyugtalanító rejtélyesség látszik környezni a mindenséget, mely a vizeken megvénült, száz veszélyek borzadályával megküzdött vén tengerész lelkét is bizonyos aggodalommal látszik ellepni. Mintha valami nagyszerű borzasztó esemény előkészületének percén állanánk, s minden pillanatban a meny és föld megnyílásának rettenetes drámája lenne megkezdendő.

Rémitő sötétség borul ilyenkor a légkörre. Az éjnek rendes setétségéhez bár hozzá szokott szemek, a hajó födelén létező legközelebbi tárgyakat sem képesek megkülönböztetni. A vízkör — mely a láttért képezi — tinta fekete lesz, s a

mély sötétség teljes beálltával, nem látjuk a fényes elemet még a közvetlen közelségben is.

Rémséges fekete kör mutatkozik felettünk, körülöttünk, alattunk, s mindenfelől, mely úgy néz ki, mint szakadatlan sötétségtömkeleg, melynek közepében — vagyis inkább közte — a hajó födélzete inog, s csakis e sajátságos ruganyosságú ingás emlékeztet, hogy a deszkának — melyen állunk — talapzata nem ugyan azon elembe merül, mely felettünk s körülöttünk van.

Nincs a világon eset vagy alkalom, mely az eredeti chaosra annyira emlékeztetne, mint egy ilyenszerű jelenet a tropikusok tengerein. Csakis ilyen forma lehetett a mindenség, mielőtt a teremtés nagy percze elkezdődék.

Szorult kebellet merülnek ilyenkor a tapasztalt tengerésznek is sötétséghez szokott szemei az átláthatatlan homályba, mert a szél elhallgatásával magát teljes tehetetlenségben érzi, s nem tudja mit hoz a legközelebbi percz kivált ép ezen égkörökben. Mert ha a nehéz felhőket szél, eső, menydörgés nem követi, épen ilyenkor szoktak ama — kivált éjtelmes — rémitő vitzölcsérek (Wasserhose) lebecsátkozni, melyekről majd más helyen szó leend.

Mint már említve volt, e komoly tekintetű felhők, nedvességi terhőket a száraz földön már nagyobbára lerakván, csak kevés marada belőlle, mit hangosan potyogó nagy cseppekbe gyéren hullata a tenger színére nagyszerű menydörgés kíséretében.

A nagyszerű tropikus villámlások igen természetesen pillanatnyira vakító fénynyel önték el a chaoticus környezetet. A természetnek ép oly rémitő mint nagyszerű e sajátságos jelenete örökre felejthetetlen csudálatos pillanatokkal önti el az egész mindenséget. A felettünki boltozatfélkör lángra gyuladni látszik, hogy annál borzasztóbb tekintetet kölcsönözzön a zöldeskék ólom színbe játszó s méltán a pokol felszínének képzelhető olvasztott szurok pusztának, mely alatt a gehenna ég.

Különösön meglepő látmány, ha ilyenkor a legtávolabbi láthatár szélén, valamely hajó szélesen fejrő kendőivel keresi a szeszélyesen szakadozott léghuzásokat. — A pillanatra

látott tárgy rendkívüli közelségben tetszik, s nem csak körvonalazata, de sőt kötélzete is, tisztán kivehető a fekete háttéren.

Érdekes ily jelenet juta az író részébe, a midőn egy hadihajó fejr vitorlákkal rakott három árboczainak felső két ize (top mast és top galant) mutatkozik a láthatár leg-szélsőbb vonalán. Mintha az alsó iz nagyobb vitorlái a vízbe uszva, hordották volna azokat, vagyis mintha a hajó épen a lesülyedés perczén lett volna, s felsőbb izei épen akkor követék vala a már víz alá merült hajó testét. A távolság t. i. oly nagy volt, miszerént a föld elhajlása már elfödé a hajót.

Ilyen tengeri menydörgések alkalmával nem kevésbé fel-tűnő a benyomás, melyel azok a tengerészre hatnak. Semmi más eset azt a komoly csendet elő nem idézi egy hajón, mint az égi háboru. Olyankor mintha minden tengerésznek szava elállott volna, mely némasággal tekint bele a nagyszerű drá-mába, mely nagyszerűségében páratlan, mint maga a termé-szet, mely azt eljátszodja.

A negyedik nap reggelén napkeltekor gyönyörű kis sziget közelében kelénk ki morpheus karjai közzül. Culebra szigete vala ez, a szűz szigetek egyike, s nem csekély megnyugtatóst ada azon hír, miszerént még az nap St. Tomásban leendünk. Mert higgye el a kegyes olvasó, hogy bár kinek ha még annyira is élvezi a tengeri utat, a partra szállás nem kellemetlen ujdonság. Annak pedig, kinek gyomra többnyire nagy felfordultságban tölti a hajózás idejét, annak bizonyosan épen kedves hír, ha szinte a passátok gyönyörű körében hajóz is.

Elmarada tehát az ép annyira szomorú mint gyönyörű San Domingo partjainak siri csendje, s már a múlt napon észre-vehető vala, hogy a néger uralomnak mindent paralizáló he-nyesége köréből eltávoztunk. Széltől domborult fejr vitorlák kezdének itt ott a láthatáron mutatkozni, melyek az ipar és mozgalom vidékeiről a gazdag antillák felé közeledének. — Jelesen ép e helyen utjokba valánk azon hajóknak, melyek San Juan de Portoricoba, a hasonnevű sziget fő kikötő helyébe, vagy pedig az ugy nevezett Mona csatornán át, Portorico és San Domingo közt, a Carib tengerbe vagy onnan kitörekvének.

Korán reggel az ugy nevezett szüzek csatornájában válnak. — Jobbra Culebra szigete zöldelle, balra pedig St. Tomás kicsiny szigetnek sziklás köves hegyei emelkedének. — St. Tomásnak bárha elég eleven kinézése, nagy ellentétet képez a dúsán zöldellő Haytival. — Míg ez soha előbb nem látott nedvdús zöltség nevető és viritó zománczával lepi meg a báméskodó szemeket, St. Tomásnak naptól fejírt sziklái a San Domingoihoz képest kiaszottnak tetsző növényzete inkább a sarkok kopár vidékeire emlékeztet. De ha a közelében elsórt apró sziklákat tekintjük, melyeknek víztől feketült mocskos, nedves homlokai, mint meg annyi szörnyei a mélységeknek, barnán feketülnek a víz színének csak alig érintésétől kezdve kisebb nagyobb magasságig a víz színén felül is, a tetszőleg sovány növényzetű sziget még élénk tekintetet mutat.

St. Tomás szigete egész kiterjedésében nagyon csekély, s alig lehet tán nagyobb. Budapestnek területénél; kerülete ugyan is csak 18 angol mértföld. A tengerről tekintve szikla dombokból alakultnak lenni látszik, melyekről — kivált az esős évszak beállása előtt — a növényi életet mintha a tropikusok forró napja forrázta volna el; némelyike az emelkedetebb domboknak annyira kiszáradt sovány füvel látszék borítva lenni, mintha elég lett volna egy gyufa hozzá érintése arra, hogy egyszerre lángot vessen, s ellobogva a sivar kopárság általános legyen. És még is e kicsiny pontocska — mely más tropikus helyekhez képest silány kinézésű — sokkal jelentékenyebb szerepet játszik az antillák sorában mint sok más, nálánál nagyobb területű s gazdag termékenységi társai.

Mint már felebb említve volt: ez, St^a. Cruz, és San Juan szigetek a Dán uralom gyarmatai; mennyire terjed azon kormányznak előrelátó okoskodása birodalma ügyeit illetőleg, annak csak rövid taglalása is felesleges lenne itten, de hogy nyugot-indiai gyarmataira nézve némi tekintetben sok előrelátó tapintatot fejtett ki, az tagadhatatlan. St^a. Cruz és St. Juan szigetek a természettől gazdagon lévén ellátva mindenel, mi a dús termelésre megkívántatik, azokon a colonialis gazdasági czikkek termesztését kifejteni törekedett. A kicsiny St. Tomás erre alkalmas nem volt természeti képletének mos-

tohasága miatt, de jelentőséget adott ennek is a szabad kereskedés által, melyet azon szigeten felállított. Ennek következtében keletkezett rajta ama gyönyörű kis város, mely jelenleg Nyugot-indiákon kereskedési tekintetben Habana után bizonyosan a legjelentékesebb pont.

St. Tomás ugyan is nem csak Nyugot-indiának, de az egész Carib tengernek, a Mexicoi és Hondurazi öblöknek főközlekedő pontja; egy világ kereskedelmi csarnok, hol a világ kereskedő nemzetjeinek lobogói találkoznak egymással, s az iparos népek készítményeinek tengereken túli egyik főraktára. Mondani lehet róla, hogy az, az atlanti tenger vizpusztáinak Nisni Novgorodja, hova Déli- és Középamerikának kevésbé iparos népei vásárba szoktak járni. Utközbeni pihenő szállója ez egyszermind az Európából a Carib tengerbe, a Mexicoi, s Hondurazi öbölbe szándékozó hajóknak épen úgy, mint a nyugot-indiai Agol posta gőzösköknek, melyeknek St. Tomásban van összehalálkozási főhelye. Régebben a regényesség nimbusába burkolt Boucanierok fő szinpada volt, s még jelenleg is a nyugot-indiai tengereken tartózkodó mindennemű kalandorok, csempészek és kalozok működéseinek légyottja. Szóval: minden tekintetben egybentalálkozási keresztútja ez Nyugot-indiáknak, hol mindég alkalmat lehet találni bár mely szigetre vagy vidékére azon tengereknek.

Hanem ha a kegyes olvasó megtekinti a világtérképét, méltán felmerülhet előtte azon kérdés: miért legyen épen e hely — ha nem is csak St. Tomás szigete — oly kiválólagos átkelési pont azon vidékeken, a midőn a számtalanra szaggatott szigetcsoport közt meg annyi átkelő rés nyílik az azon régiókba törekvő hajóknak? Ez szemnek így tetszik ugyan, de a gyakorlat mást parancsol. Mert a mint már felebb is bőven kifejtetett, a tengernek is megvannak a maga országútai, melyeket szorossan követni kell, ha a hajó biztosan és gyorsan célhoz akar érni. A mely hajó Európából a mexicói öbölbe akarna menni a Bemini szoros felé, az öböl folyam egész ereje ellen kellene küzdenie. A Bahama szigetcsoportozat közt nagy zátony területek vannak, melyek felett csakis csekély vizvonatu hajók simulhatnak át, sőt ezeknek is a sok sekély helyek, s számtalan vizalatti sziklák, az átkelést

nagyon veszélyessé teszik. Egy amerikai hajós kapitány ösmé-
rőm évek teltével, teljes bosszusággal beszélé elő, minő várat-
lanul szenvedé hajótörést a bahamai zátonyokon. Hajója nem
vala mély vizvonatu. Tudá, hogy a szándékolt vonalon min-
denütt, hol a víz legsekélyebb lesz is, három lábnyival mé-
lyebb vize lesz mint hajója kívánná. Cuba szigetére szándé-
kozott, s nagy érdekében feküdt útját mentől rövidebb idő
alatt tenni meg. Az idő szép vala, s kedvező, neki foga
tehát a Bahamák labirintusának, remélvén: hogy ha elébb nem
is, de 48 óra alatt a mutatkozó kedvező szél segedelmével
átkelhet az ismét biztos mély vízbe. A szigetek közt azon-
ban, midőn a legsekélyebb helyekre ért szélcsendet kapott,
mely után egy nem is erős vihar magas tengert csinálván (ez
a kitétel nagy hullámzást értelméz), hajója menthe-
tetlenül el vala veszve, a zátonyhoz csapódott, s szét ment.

A térképen mutatkozik, más út is, mely az atlanti ten-
gerről Habanába s a mexicói öbölbe vezethetne; ez, Haytinak
északi partjaitól, a Bahama szigetek és Cuba közt, az ugy
nevezett régi Bahama csatornán vezet, de ezen átjárónak ve-
szélyessége még Columbus ideje óta ösmeretes, ki abba két
hajót vesztett mind a mellett, hogy oly remek tengerész volt,
miszerént utait s képességét a mai kor legkitünőbb tenge-
részei is bámulják. E csatorna jelenleg nagyon ritkán lát
vitorlát síkjain, némely vakmerő tengerész ritkán, leginkább
pedig kalandorok járják vizeit, s annyira rosz hirben van,
miszerént a hajó, melyet e helyen ér veszély, kártérítést a
biztosító társulatoktól nem követelhet.

Továbbá, az europai hajóknak a Zargassó tengert is ki
kell kerülni, s e végett bárha északi vidékekről jönnek is,
előbb le kell menniök a Cap de Verd szigetekig, vagy leg-
alább is Madeiráig, innen aztán átkelve Nyugot-indiákra, már
a szigetek fekvése miatt is, a szűz szigeteket érik el legelébb.
Az antillákon pedig csakis St. Tomás lévén ugy nevezett sza-
bad kikötő, s e mellett szabad kereskedés is; igen természe-
tesen találkozó helynek kell annak lennie. Előtünik itt azon
máshelyen már említett esetnek magyarázata, miként kelet-
kezhetik szegény képletű helyen is élénk közlekedésü s nagy
forgalmu tengeri kikötő?

St. Tomás szigetnek kikötőjét egy beléje mélyen benyúló öböl képezi; melyet egy sziklanyelv alakít oly formán: hogy bemenet a sziklanyelv jobbra esik, s magát a sziget testét a bal oldali rész képezi. A kikötőt képező öböl közepe táján a szikla oldalak egybeszorulnak, s a vízszinén kevéssé fölül emelkedő sziklák által a kikötő úgy szólván belső és külső öbölre vagyis kikötőre osztatik.

Az öböl végén bent, sűrű árbocz erdön át, látható az elfogadással annyira kinálkodó, nevető, viritó St. Tomás városa, mely az érkező hajóval szembe, három halmocskára van építve. Tisztaságot és csint nyilvánító fejr épületeivel, nagy ellentétet képez az épen elhagyott, s még élénk emlékezetben lévő Port au Prince rozzant tekintetével, s nyájason látszik köszönteni az érkezőt.

A három halmot természetesen két bércz különítvén el egymástól, az épületek megszakadás nélkül az emelkedő tér elhajlásait követik, mi a városnak festői függönyzetes alakot kölcsönöz. Az épületek sora kidomborul a halmok domborúságával, s lenyomul a mélyedésekkel. E fekvés természetesen temérdek ablakokkal áttört falhomlokzatokat mutat a kellemetes látványtól eltelt szemeknek. A város felső szélein pedig az épületek gyérülve, némelyike meg annyi külön emelkedettebb helyen, diszes architecturában válik ki a többi épületek sorából. Melyek mint meg annyi kiállított előőrsök, az alább elterjedő város felett örködni látszanak, s minden hajónak a határtalan síkságoni felmerülését a beszállásig kísérik a magasból.

Az épületek végződtével a halmok lankáson emelkednek a háttérben, s a láthatárt egy meglehetősen emelkedésű hegykúp zárja. A félkör formába csoportosuló halmok teteit itt ott kisdud régi erődítvények koronázzák, melyeket többnyire a Boucánierok regényes korának tulajdonítanak.

A mélyen benyúló öböl bejárását balról igen csinos diminutív erőd védi, benn pedig, a város homlokzatában létező, hasonlólag ilyszerű meglehetősen ódon Citadella úgy néz ki, mintha fenyegetőzni akarna azon esetbe, ha netalán valakinek eszébe jutna patvarkodni az — — igen! a kocsmában, s bizonyosan nem valamely Fregát földézetén. Mind két erődítvény

ugy néz ki, mint valamely csinosan egybealakított szinpadí diszitmény. — A rajtok mutatkozó fegyverzet is szinpadszerü benyomást tesz inkább a szemlélőre, s önkénytelenül emlékezteti az europai katonai növeldek alsóbb osztályainak kis vitézeire, kik tanulmányi gyakorlat alkalmával annyira martiális tartásba teszik magukat, hogy önkénytelenül is jó indulatu mosolyra kényszerül a néző.

Épen ugy mint ezeknél, kicsiny fegyver, kicsiny egyenruha, s kicsiny emberke, minden aránylagos tiszta és csinos. Ugy St. Tomás is kicsiny világrész magába, virágfüzér (guirland) alaku kicsiny fővárosával, s hasonló aránylagos erődeivel kedves benyomást tesz látogatójára. Közeledjünk tehát e barátságosan integető lakok tömkelege felé.

St. Tomás kikötője kényelemmel s mély horgonyzó helylyel kínálkozik az e vidékeket felkereső hajóknak, s a legnagyobb hajók befogadására is alkalmas. — Mindazonáltal hadihajók — melyek itt gyakran megfordulnak — s az europai gőzös póstahajók a külső öbölben horgonyoznak. — Azon alkalommal is egy kicsiny Flotta vala ott kipányvázva: egy Dán hadihajó, két Angol Fregát, egy amerikai Sloop (Corvette) és egy nagy gőzös, a (West india mail steam ship Company) nyugot-indiai pósta gőzös társulat tulajdona.

Midőn valamely kikötőbe hajó érkezik, sok figyelmes szem kíséri annak mozdulatait. A tengerész nem csekélyebb érdekekkel vizsgálja az érkező hajó részleteit s magatartását, mint a lókedvelő az előtte elhaladó délczeg paripa ellépdelését. Valamint ennek szemlélésében növekszik az érdek ha jeles lovas ül a nyeregben, ügyes kéz tartja a kantár szárazakat, és a szakavatott rögtön észreveszi a lovas minőségét; ugy egy hajónak — ha szinte kisebb rendü is — ha jeles parancsnoka van, azonnal magára vonja a közelben lévő szakavatottak figyelmét. Minden horgonyzóknak födelezeréről, fegyverzett s fegyverzetlen vizsga szemek fordulnak még a hadihajók sätrozott födelezeréről is az érkezőre.

Mint kisebb rendü kereskedelmi hajónak, a mienknek a belső öbölben vala helye a város homlokzata előtt. Ugy lát-szék, rejtélyes kapitányunk e helyen nagyon otthonos vala. A mint a hajók tömkelegébe bele vegyüle, több hajóról

köszöntő szavak üdvözlék egy rakás féle nyelven, melyekből körül belől féltuczatt ha ösmeretes is lehetett a nem kevés szőejtést hallott füleknek, a köszöntések cserélgetésébe voltak olyan hangok is, melyeket ha valaki chinai, ostiák, vagy Timbabache nyelvnek jelölt volna, a kétségnek legkisebb nyoma sem merült volna fel, s e tekintetbe valóba a Babel tornya építésénél létezhetett nyelvzavarodás históriájának épen kezdetéhez érkezetteknek valánk képzelhetők.

Végre a horgony nehéz csörömpöléssel rántá maga után hosszú lánczát, s a csinosan épített kikötő partjára szállánk.

Ha valamely piaczosabb nyugot-indiai helyre érkezik a mérséklett égöv lakója, legelőbb is a tropikus gyümölcs piacok tartalma ragadja meg figyelmét, mely St. Tamásban legelőbb mutatkozik az idegennek a maga teljes fényében. Mert bárha San Domingo Nyugot-indiának egyik legkitünőbb földje, a rondaságtól büzhödt, rozszant Port au Prince nem képes a gyönyörű tropikusok dús gyümölcseiből valamit fölmutatni. Mert erre a néger tunyaság nem alkalmas. — De annál több szebbnél szebb alaku gyümölcsfajokat lát aztán az ember St. Tamásban, nagyrészbe merőben különbözőket a mi fajainktól. Némelyikét ösmerjük ugyan, mert Olaszhonba is bőven terem a narancsnak számos faja, s amolyan halommali árulását mint nálunk az almának, már a közel Triestben is szemlélni lehet. Ugy a gránátalma és fige, ép oly bővségben látható. Ösmerjük az Ananást is — mert ez bárha nem oly közönségesen látható az Olaszföldön mint például a narancs — még is legalább a csemege árus helyeken nálunk is föltalálható, mert finomsága a természeti nehézségek legyőzését könnyüvé tette a szorgalmas europainak. Hanem Nyugot-indiának gyümölcs piaczaín nem úgy van ám a dolog mint a mérséklett vidéken, hogy ha három vagy négyféle gyümölcsöt felemlitünk, azzal a piacz czikkeinek nagyobb s bizonyosan nevezetesebb része elmondva legyen, ott a finom gyümölcsök száma temérdek, s változatossága meglepő nem csak ízére vagy zamatjára, de kül alakjára nézve is. De nem oly könnyü dolog ám ezek név sorával megküzdeni mint valaki képzelné, s a már egyszer meg is tanult sajátságos neveket észbe tartani, miután pedig több évek óta, a tárgyat sem nem láttuk, sem emliteni

nem hallottuk, még bajosabb. A tűzben elszerencsétlenül napló meglehetős sort elő tudna számolni, ha véle együtt a nevek is a légebe nem oszlottak volna.

Futkároz a meglepetett szem e gyönyörű kirakatokon, s önkénytelenül emlékezteti az embert, hogy bizony nem Kolozsvárt van. De épen egy ilyszerű látmány egyszersmind leg hamarább rá emlékezteti a vándort édes szülőtte helyére, melyet kitudja, meglát-e még valaha? Vagy pedig a sors könyvébe tán úgy vagyon följegyezve, hogy idegen könyörülő kezek, idegen föld gyomrába bocsássák örök nyugalomra az elköltözött lélek dermedt lakházát. E gondolat borzasztó a vándorélet első éveiben, s jobb minden módot felhasználni, hogy e gondolat eltávolíttassék, mert annak képzete, hogy rémitő távolság fekszik köztünk s azok közt, kiket a földön leginkább szeretünk, ólomsúlyként nehezedik lelkünkre, és képes tökéletesen paralizálni minden tevékenységünket. Bizony az élénk emlékeztető jelek a Kolozsvári születésüt visszaemlékezteték, hona piaczára, tudják kedves honnosim — ott a Bánfi ház előtt. Eszébe jutának a jó cseresnyék, dinnyék, a gyógyi almák, és izembart körtvék, kajszin baraczkok, szőlő, stb. A gyakran boszszus kofák, kiknek felbőszült nyelve elől csak futás mentheti meg a szerencsétlent, ki haragjuk célja lett. De csakugyan tán e dühös kitörések is bájos zene kedvességével birhattak volna, ha azon élénk emlékeztetés percében hallatták volna ropogó és pattogó keleplésüket, s jó emlékezetül legyen mondva, az elégett napló lapjai kedvesen emlékeztek rájuk.

Végre a szemeket könnyen nedvesítő gondolatok egy gyönyörű Ananás példány megvásárlásával félbe szakadának. Ára nem vala több, mint egy pár szép almának a Bánfi ház előtt. Ezzel kézbe, nem kevésbé meglepő vala a St. Tomási pompás és nagyszerű vendéglőbe való belépés, melynek már külseje is annyira különbözék a Port au Prince-i rozzant hotel de la Marine-tól, mint ég és föld, de a melynek neve az elszerencsétlenül naplóval felejdékenységbe ment, a csapodár emlékező tehetség pedig egy évtized óta annyi hotel nevezetel terhelődött, miszerént ezen hotelek legjobbika egyikének melyik szolgálhatott jelétül? ráfogás képen is bajos lenne meg-

határozni. Ha azonban olvasóim valamelyikét a történet oda vetné, utasításul elég lesz annyit mondani: hogy a feljebb említett diminutiv Citadella mellett van, s terjedelme minden biznyal szemébe fog tűnni.

Ezen hotel bizonyosan az egész civilisatio körébe, a legjobb hotelek sorába számítandó, kár vala, hogy az utolsó földingás felső emeletét megrongálván, faszerkezettel pótoltaték, hol a lakó szobák igen rögtönzöt kinézésűek. Alsóbb emeleteiben azonban a szobák magasak és jó levegőjűek, kényelmes ruganyos madráczokkal s függönyökkel ellátott ágyakkal kínálkodnak, a szolgálat oly pontos, mint a Rajna mellék, vagy Páris bár mely első rangu szállodájában. Csin, tisztaság, rend, és kényelem tűnik elő mindenütt. Nagy teremnek pedig terjedelmessége annyira meglepő, miszerént a Louvre, vagy a Luxemburgi palota teremeire emlékezteti az idegent. De a mi legföltünőbb: az, gazdag és finom asztala, mely bizonyosan bár mely finnyás inyet is képes kielégíteni. Párisnak legelső éthelyeivel — még pedig olyanokkal mint Verry vagy a híres Fréres Provanceaux — teljes mértékben vetekedhetik, sőt egy gazdag ebédhez megkívántató legfinomabb czikkekből — mint milyen a gyümölcs és hal — hasonlithatatlanul fölül áll az említett két híres konyhamester nagyhirű asztalánál. Megjegyzést érdemel főként a számlának sokkal csekélyebb volta. Feltűnő ez itt főként azért, mert a kicsiny St. Tomás kopár sziklája sem nem elegendők sem nem képesek e nagy szállodát a szükséges kellekekkel ellátni, csakis a sokféle hal az, miért partjaitól eltávolozni nem szükséges, minden egyéb élelmi szer, valamint a gyümölcs is, főként a közel lévő, természetből megáldott St. Cruz szigetéről, s részént San Juanból jő. A bő marha, borju, stb. hús kellekeket pedig hasonlólag a közellévő, s marha tenyésztésben különösen gazdag Portorico adja, a szálloda pinczéje is bár mi nemű bor, vagy más finom ital nemekkel bőven el vagy látva.

Ez utóbbi czikke kivált, tekintve a nagy távolságot — hol vélek mint régi ösmerőkkel találkozunk — meglepően olcsók, mit a nagy közlekedés s szabad kereskedés okoz.

Vajmi kedves érzés mindenkor, tengeri út után a partra szállás; ilyenkor egy kényelmes lakás százszorta kedvesebb

mint bár mely más alkalommal. A rengő talapzattal fölcserélt pamlagon az első pihenés valódi élvezet, mintha hosszas gyakorlás, vagy más erőfeszítéstől lankadt tagjaink meg se tudnának válni a ruganyos nyughelytől. Mi kedves ilyenkor a frissítő mosakodás, melyre minden megkívántató kellékek kenyelmével kínálkozik a jól elrendezett szoba. És a frissülés után oly kedvesen kínálkozik ama rögtön vásárlott szép tropikus gyümölcs, mely nálunk csak a leggazdagabb asztalokat ékiti, s ott is csak kevés szeletekben élvezhető mint ritka csemege, most egy egész kínálkozó szabad rendelkezésre, és pedig akkora, hogy négy, virágházba nevelt kitelhetett volna belőle. — Illata ingerlő vala, s a száj nedvet gyors fejlődésbe hozá — ki a bicsokkal, tehát, lássuk sok cukor szükségeltetik-e hozzá? — De hogy kell cukor, de hogy kell, hiszen alkalmatlanul leözönlő tiszta sárga nedvét tán cukornád szomszédjától kölcsönzé — már a harmadik nagy szelet is tűnni kezde, a midőn az ajtón kopogás hallatszék — tessék! — s belépe a hajó parancsnok egy más könnyű de nagyon tiszta és csinos öltözékű egyénnel. Látva a lakmározást, aggodalmat tanusító arczkifejezéssel szólla:

„Mit tesz ön?”

„No hát élvezem e dicső föld egyik legpompásabb terményét, szolgálhatok?”

„Köszönöm, s valóba el is fogadhatom minden kétkedés nélkül szives kínálkozását, mert én ezen égöv szülöttje vagyok, de ön mint mérséklett égaljnak gyermeke óvakodjék e föld zsiros gyümölcsseitől, és pedig huzamos ideig, míg e forró légkörben valamennyire honnosul, mert ha a vomító-val (Sárga láz) ijeszteni nem is akarom, egy veszélyes láznak bizonyosan kiteszi magát, mely magába is már nagyon veszélyes az idegenekre nézve. De azon kívül ritkán történik, hogy vomító-ba ne menjen át. Most különösön miután már evett, figyelmeztetem, nehogy valami szeszes italt, bort vagy pálinka nemüt igyon rá. Ha szomjas lesz, igyék tiszta vizet, de ez is nehogy jeges legyen. Ismétlem, őrizkedjék e vidéken különösön a gyümölcstől, és a tejtől, a szeszes italokhoz is csak mérsékeltén nyuljon.”

A jó tanács mindég köszönetet érdemel, mely után a tiszta nyári öltözetű egyén mutattaték be, mint kívül a czélzott tervek felett ezentúl az értekezletet folytatni kell.

A bemutatott egyén a közép kort túlhaladott, inkább korosnak mondható ember volt, éles tekintetű fekete szemei az emberi vesékben vizsgálódni látszának, maga viseletén végzetlen nyugalom ömlék el; magas, inkább száraz termete szép tartásu vala, s társalgásában nagyon udvarias. Arczának színe a nyugot-indiai spanyolt jellemzé.

Nyugot-indiakon a közönségesen használt öltözké rendesen könnyű szövetű fejr nadrag, s egy hasonló kelméből vagy pedig nagyon finom szalma szín selyem kelméből készült felső ruha. Fővegül finom — úgy nevezett — Panama kalap (de a mely valósággal nem Panamából, hanem Guayaquilból, Payta-ból, s más Perui, Equadori és Bolíviai pontokról kerülnek, a Panama vidékén készültek, durvák, s csak a köznép viseli), és fénymázos czipő járul. Meg annyija úgy néz ki, mint egy egy megtettesült nyár. E divat igen jól megegyez az éghajlat forróságával, s csudálni lehet, miért nem használtatik általánosan minden alkalommal. A kérlelhetetlen társadalmi szokás azonban, a rendes napi foglalatosságon kívül, társaságban, ebédnél, séta vagy kocsizás alkalmával, stb. a tropikusok alatt felette alkalmatlan fekete frakkot, kabátot kérlelhetetlenül igényli, s a bon ton-hoz tartozik.

A nyáriasan öltözött udvarias új ösmerős kevés szócserelés után egy csomó szivart vona ki zsebéből, mondván:

„Nem kétlem, kegyed szokott szivarozni, épen most kapék egy habanai barátomtól egy küldemény szivart, mint valami igen jó minőségűt, szerencsémnek tartom ha önnek szolgálhatok belőle.“

New-Yorkban ugyan már bőviben kapható a finom habanai, s néhány napi ott mulatás elég alkalmat ad azok megösmérésére, de ezek még is első tekintetre figyelmet gerjesztének, nem annyira alakjuk, mint saját szerű színökkel, melyet ha egyszer lát valaki, nem lesz bajos azon túl, a finom habanai szivarra első tekintetre ráösmerni. — Barna külsőjén van valami bizonyos zöldes sárga árnyozat, mely a híres Vuelta de

Abajo dohány legválogatottabb leveleinek sajátja, de e kiválogatott legfelsőbb osztályu dohány, honában sincs oly bő mértékben, hogy az a világ kereskedelmi piacán megjelenhessen, csakis magány kezeken fordul meg az, tulajdonosoknál, vagy külön megrendelőknél. No! hiszen bortermő vidéken is, a bornak legfinomabbja a borászatban gondos tulajdonosok pinczéjében található.

Finom Sultán dohánynyal töltött török pipa, nyolcz láb hosszú anatóliai megygy száron át, az izletes borostyánkő szópókával, bizonyosan a pipázás non plus ultraja. A mi ez a pipázás terén, ugyan az egy eféle válogatott cubai termék a szivarozásnak már nagyon elterjedt, s mindinkább terjedő körében. A szivarok e non plus ultraja nem is erős, nem is gyenge, a kettő közt a legizlőbb közép arányt tartja, zamatja oly kedves, hogy a szobát illatozza, de e tárgyról majd bővebben leendő szó e munkának valamely más kötetében, hol Cuba szigete fog előkerülni. Jelenleg legyen elég annyit megemlíteni, hogy a legkellemesebb szivarozás közbe, a társalgást meghívás fejezé be más nap estvére Theára az új ösmerős lakába, hová a kapitány úti társ, s már jó barát vezetőül szolgáland.

A nap Portorico felé leereszkedésében gyönyörű fényt vete St.omásnak kopár homlokára. A kellemesen hűsítő esti szellő kicsalá az égető nap elől elrejtezett lakókat. A házak erkélyei, verandái, piacjai megnépesülének, s kinek egy először látogatott helyen ösmerői nincsenek, vagy legfellegb nagyon kevés számra szoritkoznak, s ezeket is saját foglalatosságuk eltartóztat, egy szivar — kivált oly pompás, mint épen az elébb megösmert — rendkívül kedves sétatárs. Le tehát a miniature nagy kereskedő városnak miniature falai s utczái tömkelegébe.

St.omásnak utczái meglehetősen szabályosak, kivált a partra ereszkedő részében, sőt a dombok oldalain is, a meny nyire t. i. a föld elhajlások engedik. Csin, tisztaság ömlik el a finom macadamizált utakon. Épületei mind köből emelvek, s mint felebb is említve volt, mindenütt a csin és tisztaság jellemzi, s egy bizonyos neme az újdön friseségnek ömlik el rajta, mely kellemes benyomást tesz a disznó ólszerü Port au Princeből érkezetre. — St.omás azonban mostani szép

kinézését gyakori égéseknek, s nagyszerű földingásoknak köszönheti, melyeknek romboló karjai közül mindannyiszor megifjadvá fejlődék ki. Még a diminutiv erőd is úgy néz ki, mintha épen az nap faragták volna ki kártyából. Vagy frisen festetett volna, az azon napra esendő valamely látványos szindarabnak első előadására.

Csudásan hangzik a rendkívül nagy nyelv vegyiték, mely St. Tamásnak utczáin hallható. Midőn a járó kelő nép közzé vegyül az idegen; már a bábeli nyelvzavar teljes fokra érését képzele maga előtt. Szinte kedve jön az embernek még egy pár nyelv hangzatát közibe dobni, hogy annál tarkább légyen a vegyiték. Zajong itt az Angol, Francia, Olasz-, Spanyol-, Portugal-, Német-, Dán-, Hollandi- és Svéd-szó, még pedig mind ezeknek nem csak miveltebb modora, hanem sok vidéki kiejtései is. A Bordeauxi igyekszik a provanceival értekezni, a Gallego a Biscayaival, a Breton a Wales-ivel, s a Hollandi a Hamburg vidéki platt Tütsch-el. Még egy kevés Sláv, Magyar és Görög kellene hozzá, s kész lenne a világon tán a legpolyglottabb hely.

Tengeri kikötőkben mindenütt nagyobb kisebb mértékbe bábelszerű társalgás létezik, hanem mindenike felett e tekintetbe Konstantinápoly, Alexandria, St. Tomás és St. Francisco Californiában, bizonyosan elsőséggel birnak. Mindeniknek meg van sajátos jellemző oldala, de a négy közül tán St. Tomásban legbajosabb lenne kitalálni melyik az uralkodó nyelv, az az, melyik nyelv légyen az, mely legtöbbet beszéltetik? — Konstantinápolyban a töröknyelv túlnyomósággal bir, mert egyfelől a kormány és törvénykezés nyelve, melyet a más ajkuak is, kik Konstantinápolyt lakják, tudnak. Alexandriában az arabnyelv alkalmasint leggyakoribb. St. Franciscoban pedig határozottan az Angol. St. Tomásban lehetetlen ráfogás képen is valamelyiknek túlnyomóságot tulajdonítani. A kormányzati nyelv ugyan a dán, a törvényszékeknél is ez a törvényes nyelv; de a közéletben tán kevésbé halható mint bár mely másik, a kereskedők pedig könyvvitelöket azon nyelven tartják a mely nemzethez tartoznak, az ösmeretlenek egymás megszólításában, vagy első találkozás alkalmával azonban az angolnyelv mutatkozik szokásosnak.

Konstantinápolyban és Alexandriában létezik még egy más nyelv, mely semmi ösmeretes nemzetnek nem sajátja, ez az úgy nevezett Lingva franca. Sajátságos vegyíték francia-, spanyol-, olasz- és görögnyelvből, melyet az odavaló keresztény köznép beszél, s a mely e nép közt keleten más helyen is hallható. San Franciscoban ilyes mi nem létezik. St. Tomásban azonban két ilyen nyelv van: egyik a bennszülöttek creol-dánnyelve, mely csakis St. Tomásnak sajátja, s még a szomszédos St^a. Cruzban sem beszélik. A másik, Creol hollandinyelv. Vegyíték spanyol-, hollandi- és franczianyelvekből. Ez Curaçao szigetről származott át, hol az a köznép nyelve.

Valamint a nyelvzavar, úgy a nép is meg annyi jelleg (Characteristica) által lepi meg a jövevényt, látható itt a csinos termetű, s öltözetében egyszerűséget csínnal és keresettséggel egyesíteni tudó francia nő. A szobor nyugodtságával jellemzett komolyan szép angolarcz. A pongyoláson lomha, de kecses (gracieuse) mozdulatu spanyol nő, s végre a többit mellőzve — megemlítendő ama bizonyos, honosim soka előtt ösmeretes szende kék tekintet, szőke fürtözettel, melynek látására egyszerre északi némethonba átvarázsolva képzeletét magát az idegen: a Lottchen meg a Hanchen nevek mintha kiszóllának a jellemzett szőke tekintetből. Általában mondva St. Tomás annyira hasonlít egy hollandiai vagy északi némethoni városhoz, miszerént ha valaki rögtön varázsoltatnék utczái tömkelegébe, azt hinné, hogy valahol Harlem vagy Bréma közelébe pottyant le a felhőkől. Aztán az ösmeretes (Gemüthlich) szokások s életmód is átszármazott Heinrich és Fritz kíséretébe, s tisztelet nékiek, igen barátságosok, udvariasok és miveltek. Estvéneként gyakran lehet hallani az ösmeretes metaphisicai modoru vitatkozást lakaik körül. Valamint Beethoven és Mendelsohn szellemdús dallamai ügyes ujjak által hangoztatva törnek az alatt sétáló füleikhez. De a nemzeti sajátosságok a többi nemzetbelieknél is épen úgy megvannak. Hosszasabb ott mulatás alatt az ösmeretségi kör is szélesedve, kedv szerént meglehet választani az üres órákban annyira szükséges társaságot. Tökéletesen az egyén izlésétől függ, ha angol, francia, német, spanyol vagy mi modorba

szándékszik kivált estvójét eltölteni. — Mert mindeniknek meg van ám a maga sajtósága módora — s e választásban tetszése szerint változtathat St. Tomásban. Ez mindenesetre igen jó nyelvskola, melynek meglepő tanuságául már a szállodabeli pinczerek is szolgálnak, kiknek mindegyikében megannyi Mezzofanti rejlik. Bizonyosan nincs a világon szálloda, hol annyira tökélyesített polyglott pinczerek léteznének. — Volt különösön akkor egy dán főpinczér, ki büszkén mondá a kérdezőnek: „je parle toutes les lanuges.“ Hanem midőn a magyar nyelvet hallotta, csakugyan nagyon is kétkedni kezdett tudományában, s meg nem fogható miként lehet az, hogy épen egy szót sem ért belőle.

Egy fölséges tropikus esti séta után, a sok tengeri rengetőzésektől fáradt, vagyis inkább szokatlanul kényelmetlen rendetlenségbe hozott izmok, az esti szellő minden kellemessége daczára, hamar nyugalmat óhajtanak. Mind a mellett is hogy az első éj — mit a tengeri út után a szárazon töltünk — nyugalmasnak nem nevezhető, legalább az éber nyugalom ujulást nyújt, s más nap frisülve kél ki az ember fekhelyéből. A rengeni tetsző, de igen kényelmes ágy enyhe nyugalmat ada mind a mellett, hogy az éj folytában legalább ötvenszeri felébredés még mind a hullámok felett odongó ágyat, vagyis inkább alvó helyet — képzelte a nyugalomra vágyóval. Mint lázba szenvedőnek, álmok, képzelődések ezerei vonulának át a titokteljes tulvilági láterő előtt; s a legsajtószerűbb csoportzatokba vegyíté a kedves és kedvetlen jeleneteket. A szende családi jelenet harcztömkelegébe zavarodék. Elhunyt kedvesek, életbe lévők körébe mutatkoznak. Dúsan áldott mezők s pusztulás tűz vészei. Palota és börtön. Gazdag lakmározás, és tengerkórság rohanva válták fel egymást a felizgatott képzeletben. Kivált az utóbbi, sajtóságon bohozatos érzet idéze elő; midőn kinjaitól felébredve egészen csendesülve érzí magát az álomban nyugtalanított.

A gyakori felébredéstől hosszának tettszett éj végefelé, az álmok legtarkább vegyülete közt, egy hatalmas durranás riasztá fel az izgatott idegzetet. Ugy tetszék, mint ha valamely újabb földingás nem csak a szálloda megmaradt részit s a várost, de az egész szigetet halomra akarná rombolni,

melynek következtébe az ágyból a meglehetősen tág szoba közepére való vándorlás csak pillanat műve lehetett, mi azon felül még öntudatlanul is történt — elég az, hogy a teljes felébredés a szoba közepében fennállva történt, elvadultan hallgatva a durranást rögtön követett dobpergésre. A Citadella épen a szomszédba lévén, minden kétségen kívül az alvilágszerű zaj onnan jött. De mi adhatta rá alkalmat? a tengeri hatalmak háboruba nincsenek, a Boucanier-ek is már rég eltűntek a tengerek színéről. — Kevés idő mulva elcsendesüle a dobpergés is, s az éji csend ismét beállott, az óra 5 perczet mutata 5 óra után. A magyarázat reggel történék meg, az ijedtségnek elbeszélése után. Hogy t. i. reggeli 5, és esti 8 órakor, a némely kikötőkben szokásos zár, és nyílási lövések nagy pontossággal történnek St. Tomásban. Ez a séta közbe a mult estve könnyen kikerülheté a figyelmet, reggel pedig a figyelmeztetés nagyon is rögtönzött modorban történvén, bohózatossá felrezenést okozta.

Bár hol a világon az idegenre nézve a vasárnap a legunalmasabb nap szokott lenni, s a milyen kedves a hetedik nap rendes megünneplése családi körben, vagy rendes foglalatosságaink sorában, épen annyira hosszadalmas ott, hol sem családi körünk, sem rendes foglalkozásunk nincs. — Vasárnaponként még föltünőbb az idegennek egyedülisége, mert ha netalán a köznapi forgalom közepette egy vagy más egyénnel félig meddig meg is ösmerkedett, ha másként nem is, legalább azon rejtélyes ok miatt mit sympathiának neveznek, az ilyen sympatheticus ösmerő is a vasárnapot családi körben tölti. Különösön az ilyen elfoglalt kereskedői nép, ki az egész hetet irodájában, s raktárában tölti, annál inkább családja körébe vonul aztán vasárnap.

A meghívás ugyan ezen napra szólott, de csak estvére, estig tehát elkelle valahogy az időt ölni. Daczára a tropikus napnak, az ilyen nap, a már említve volt három halom tetejének — melyre St. Tomás építve van — megjárásába, kellemesen telhetik el. A hőség is egy óráig délután nem ép olyan nagy, hogy egy csendes sétát tenni ne lehessen.

A halmok emelkedettebb helyein igen szép izléssel épült, magányosan álló lakok vannak elszórva, a St. Tomási gazda,

gabb családok rendszerént ezekben laknak. A földnek silány-sága miatt nagyobb kerteket s gazdag növényzetet ezek körül ugyan látni nem lehet, van azonban még is téve annyi, a mennyit a föld mostohasága megenged, melyek aztán annyival kedvesebben tűnnek fel, mint megannyi oasisek a szikla pusztákon. — A kilátás pedig bir mind annak teljes pompájával, mit egy tengerparti kedvező fekvés nyujthat. — Lábaik előtt a csinos kicsiny város diszitményszerű erődeivel. Előtte a mindennemű kisebb nagyobb hajók seregei sajátságos kinézésű árboz erdejével, s megannyi fajú, öltözékű s nyelvű népével. — A kül láthatáron pedig a tenger, mint végtelenség jelképe nyilik meg előttünk, itt ott egy egy fekete pontot látatva az enyésző távolságban, jeléül annak, hogy a végtelenségnek e jelképe mindenütt életet hordoz szárnyain. De szörnyen égető kezd lenni a nap, s bár mennyire gyönyörű legyen is a kilátás, valósággal csak akkor lenne élvezhető, ha e magány lakok valamelyikének hűs ablakából lehetne arra tekinteni. De hiába, ha nem ösmerjük a tulajdonost, a vasárnap legkevésbé alkalmas arra, hogy tolakodók legyünk, ha t. i. a mostani világban e sok előnyökkel biró tulajdonnal barátságos viszonyba nem vagyunk. A hiány azonban csak a volt, hogy Nyugot-india szokásainak ösmerete még hiányzék, mert ha ez nem lett volna, az első séta kipihenésére kellemetes enyhelyet nyujtott volna a legelől talált épületnek árnyékosan hűs előcsarnoka. Le tehát a vendéglőhöz, melynek tág csarnoka hűs menhelyet adand az esti óra bekövetkeztéig.

Naphaladatkor az útitárs hajó parancsnok társaságában, a városnak felsőbb szélein lévő csinos magány lakok egyike felé történék a séta. A lak hűs előcsarnokában a jó szivarok tulajdonosa még más két férfi társaságában, élvezé az enyhe esti szellőt. Az üdvözlés nyájasan fogadtaték a spanyoloknál szokásos udvariassági felelettel.

„Es la casa de usted Caballero“ (háza az öné Uram).

A kölcsönös bemutatások után, igen természetesen sok kérdések tétettek az akkoron felette érdekes europai dolgokról, melyeket bárha a világnak minden részeiből oda rendesen jövő hirlapokból ösmerének — még is a részletek minden

tekintetbe érdekesek valának. Beszélgetés közben finom thea hozaték, a tropikusok gyönyörű gyümölcs fajai kíséretében, s valami igen finom czukorba főzött édesség, mit nem ösmerék. Nem hiányzott a már említett finom szivar is, csak az volt meglepő, hogy a társaság többi tagjai nem használták, hanem a finom szivart megvetve, csak apró, alig öt perczig tartó papír szivarral pótolák, melyeknek meggyújtásására, izzó szenet tartalmazó ezüst serpenyő tétetett az asztalra. Az est többnyire komoly beszélgetésekben telék. Nők nem valának láthatók. A rendkívül figyelmes szolgálat két néger által törté-
nék, kik rabszolgák valának.

Rabszolgá álladalom lenne-e tehát ez, s a két szerencsétlen — kik a vendégek óhajtását a szemekből kilesni lát-
szának — azon nyomornak és szenvedésnek alája vetett mar-
talékai, milyenektől az oktan állatokat is megóvni törekszik a civilisatio, s a melyekről oly sok különösön szivreható, borzasztóan rettenetést olvasunk és hallunk regényekben, me-
sékben, sőt komoly helyzetű szószekekből is? — Ilyszerű
gondolatok villannak át a civilisált világ szelidebb oskolájában
felnőtt egyén lelkén. Az elnyomattatás legégrekiáltóbb e
tárgya elsőjének meglátásával élesen fürkésző szemekkel viz-
sgáljuk a száanalomnak e legméltóbb példányát, mint egy ke-
resve külsején az elfojtott mély fájdalom bús komoly keserü-
ségének kifejezését.

Borus kedélyt árul el ilyenkor az idegennek komoly für-
késző tekintete bizonyosan, s ha valaki más, a fürkészkedő
szemek kifejezését észlelte volna, alkalmasint nem csekély
mértékben mulattató pszichologiai észrevételeknek lehetett volna
szemtanuja. Mert a bohózatosságnak nem csekély fokán áll azon
egyén, ki száanalommal eltölt tekintettel fogad valamit vagy
valakit, ki épen nem tartja magát száanalmat igénylő helyeze-
tűnek. A két fekete Suhancz ugyan is igen jól nézett ki.
Arcz kifejezésök nem hogy bus komolyságot tanusított volna,
sőt ellenkezőleg a jólét s megelégtülés vig kedélye mosolygott
ki mély fekete szemekből, mely a tökéletesen mást kereső
szelidebb philantropikus érzésnek nem csak feltűnő, de épen
bosszantó volt. Végre is az igen udvarias fesztelen körben,
bárha nagyon kiméletes észrevételt idéze elő a rabszolgaságot

tárgyazólag. Az észrevételre minden arcz vig mosolyra vonult, melyben az volt a legboszantóbb, hogy azon bizonyos jóakaró kifejezés vonult át rajta, melyel a járatlan első próbatételei fogadtatnak, s látható vala hogy bár minő szilárd logikára alapított elvek felidézése, ezek előtt hiábavaló falra borsó hányás lenne. Alkalmilag meg kelle elégedni azon megjegyzéssel, miszerént idővel a dolog lényegével bővebben megösmérvén, bizonyosan más vélemény fogja lassanként magát érvényesíteni; majd meglátjuk!

Annyi bizonyos St. Tomásra nézve, hogy a dán kormány sokkal régebben mint más, a rabszolgák állapotát emberi törvényekkel könnyíté oly annyira, hogy gyarmatai az 1848—1849-ik mozgalmaktól is — melyek a francia nyugot-indiai gyarmatokat teljes rendetlenségbe hozzák — nem háborítottak. St. Tomás-ban volt akkor mint egy háromezer rabszolga, és négyezer szabad néger, vagyis vegyített vérü. A szigetnek a mi csekély czukornád termesztése van völgyesebb helyein, kevés rabszolgát foglalkodtat, legnagyobb része házi szolgálatban van alkalmazva. A nagy és szabad közlekedés a kikötőben bő alkalmat nyujt az elszökésre. A sok szabad néger megannyi segédkezeket nyujtana rá. Nehány óra alatt ellehet érni a legközelebbi Angol gyarmatot, hol kilépve rögtön fel van szabadulva — de a néger uralom pantheonja Hayti sincs messze, s még is akár hogy van a dolog, de oly buták — vagy mi? — hogy nem mennek. Pedig mind ezt jól tudják, szabad őket erről fel is világosítani, s még sem mennek; sőt a mi több az apostolkodót kinevetik.

Mind ez egy kevéssé csakugyan már képes megingatni a philantropusok cifra s érzékenyítő szavaiba helyezett feltétlen bizalmat, egyszersmind tanuságot tesz arról, hogy a száraz logikai okoskodás, bárha hasonló téren elvitázhatatlan, de a gyakorlati élet terén nem mindég érvényes. Sajátságos St. Tomás viszonyaiban az is, miszerént bárha rabszolga tartó állam, valahányszor forradalom történik Haytiban, az oda való néger menekültek itt találják fel menhelyöket, s nem valamely sokkal közelebb fekvő angol szigeten, hol a rabszolgaság nem létezik. A St. Tomás-i szabad négerék nagy része onnan származik, s azon időbe is, melyről e munka szöll, megtör-

ténvén a rémteljes forradalom, mely a most már ex császárt Soulouque-ot trónra emelé, nevezetesb egyénei a Haytii köztársaságnak mint legújabb politikai száműzöttek, ismét St. Tomásban keresének menhelyet.

A Thea estélynék a késő órákban leve vége. A gyönyörű tiszta ég csendjében kellemes hűs lég könnyíté a hazafelé irányzott sétát, melyet a tenger színét aranyozó éj királynéja halvány fényével diszite.

Nem kevéssé meglepők St. Tamásban a kereskedelmi boltok, nem mintha fényben, terjedelemben, vagy gazdagságban birnának felsőséggel; mert e tekintetben igen természetesen, nem mérközhetnének Páris, London vagy New-York boltjaival. Hanem a nagy változatosság az, mely St. Tomás kereskedő boltjaiban feltalálható, melyek mindenike megannyi Bazárt képez. A francia kereskedések mindenikében képviselve van a francia készítmények s árucikkek mindenike, hova Bordeaux küldi borait és pálinkáit, Marseille olajját, szappanyját s gyertyáját, Lyon drága selyem kelméjét, Páris shawljaít s ékszerait. — Így van ez az angol kereskedőknél angol cikkekben s a német házaknál a német-honi kézművekben, le az ösmeretes nürenbergi árucikkek tömérdekségéig. Europa, Azsia s Amerika készítményein fél óra lefolyása alatt tökéletes szemlét lehet tartani. Chinai kreppek, Cashemirnak hires drága shawljai, melyek azonban a Saina mellett is készülhettek. Europa számtalan műczikkei, s Amerikának kávéja, czukra, indigoja, cochenilje, cacaoja, sarsaparillája stb. ugy nevezett colonialis áruí, egymással cseréltetnek ki, nem hibáztván e Bazároknak Amerikának legdrágább s kitünő jelességü szövete is, a Mexicoi sarape, (gyapju szövet, mely a Mexicoi államban készül).

St. Tomás minden jelentékenységének, — s pedig valóban nem csekély — három nevezetes tényezője van, u. m. a szabad kereskedés, szerencsés fekvése, s raktárainak jelentékenysége. A mint feljebb is már említve volt, semmi más sziget nincs annyira kedvező geographiai fekvésben a Carib tengerrel való közlekedésre mint ez. Közép öszszekötő pontot képezvén a nagy és kisebb antillák közt, átellenében Közép-Amerikának, mind a jövők, mind pedig a menők részére a

legjobb találkozási pont, s mind a sziget lánczatnak, mind pedig a continens keleti partjainak természetes raktára. Bárha St. Tomás ezelőtt boldogabb időket is látott, a midőn e század elején létezett világ-háboru következtébe a nyugot-indiai többi gyarmatok kereskedése, mondhatni egészen meg volt semmisítve. Akkor a semleges kis St. Tomás a kereskedésben óriási szerepet játszott, mely természetesen a hosszason tartott béke által alább szállott ugyan, de bár mennyire alászállott légyen is, mindenesetre kikötője a habanai után a leggazdagabb az antillákon.

A mint már mondva volt, St. Tomásnak szabad kereskedése van, az az: kikötője nyitva van minden nemzetek hajóinak, mind a mellett is, hogy az egy anya-országnak gyarmatja. Mert a gyarmatok e tekintetbe — igen kevés kivétellel — csak is az anya-országokkal folytathatnak szabad kereskedést. E szempontból tekintve, St. Tomás felül áll nem csak magán, anya-országán, hanem a világnak minden legszabadelvűbb nemzeteinek kikötőin is. Mert mindenütt léteznek még ma is megszorító vámrendszerek. Azonban nem kell itt azt képzelni, hogy St. Tomásban minden vámtól tökéletesen mentesítve legyen a kereskedés, mert ez lehetetlen, mivel ennek is épen úgy mint bár mely más államnak költségei vannak magának a szabad kereskedelmi intézménynek fentartására, melyeket fedezni kell. — De a vám, mely e végett szedetik, a lehető legcsekélyebbre van leszállítva. Mindennemű árucikkektől, — ide értve az élelemre megkívántató anyagokat is, melyek — mivel maga a sziget nem természet — mind honi fogyasztás, mind pedig kereskedés végett, nagy mértékben szállítatnak oda, egy és egy negyed százalék vétetik. Angolhon egyedül minden más nemzetek felett kedvezménnyel bírván, hajói csak egy százalékot fizetnek.

Mivel St. Tomás a kisebb Antillák fő kijáró csatornáján fekszik, azaz: hogy a mely europai hajó a passát segedelmével a szél alatti szigetek valamelyikére érkezett, visszatérő útjában Barbados-tól St^a Cruz-ig, kénytelen az északnyugoti szeleket a St. Tomás-i vizeken keresni, hogy visszafelé akadály nélkül vitorlázhasson. Gyakran megtörténik, hogy vagy terhének hatása, vagy valami vihar által víz fakad a hajóba, vagy

más nagyobb sérülést szenved. Az ilyen esetekben kénytelenek a St. Tomás-i kikötőbe vonulni, hol leggyorsabban s legcsekélyebb költséggel pótolhatják a kárt. Mert ha a sérülés következtében le kell hogy rakodják, csakis $1\frac{1}{4}$ százalékot fizet áruja értékéről, mit máshonn el nem érhet. A horgonyzási jog is ott a legjutányosabb; terhelt hajó fizet négy cent-et, üres hajó pedig kettőt minden tonna-képesség után. (Egy cent egy amerikai dollárnak $\frac{1}{100}$ -ad része, Nyugot-Indiákon mindenütt ezen számítás használtatik. A rendes folyó pénz, a spanyol, mexicói, venezuelai stb. pezo, és az északamerikai dollár. Értéke körülbelől ugyanaz ércztartalomra nézve is, a kereskedésben pedig egy árban jár. Aranypénz használtatik leginkább: a spanyol, mexicói stb. Onza, vagy doublon, értéke 16 pezo vagy dollár, — továbbá: az északamerikai aranypénz nemek, u. m. double eagle = 20 dollár, eagle = 10 dollár, half eagle = 5 dollár, quarter eagle = $2\frac{1}{2}$ dollár. Kevesebb mennyiségben látható az angol sovereign és a francia Louisd'or vagy Napoleond'or már most).

Olyan kedvezmények mellett igen természetes, hogy a nagy háborúk ideje alatt St. Tomásnak szabad kikötője magához voná nemcsak a szigeteknek, de a Carib-tengernek és mexicói öbölnek minden kereskedését. Hanem a háborúk lecsendesültével az természetesen úgy nem maradhatott, s St. Tomás-nak kereskedése alább szállott. De bárha szállott is, mindenesetre a nagy kedvezmények mai napig is — mint már említve volt — ott egy nagyszerű kereskedési forgalmat tartanak fenn, mely évről évre, szót sem érdemlő csekély változásokkal ugyanazon mennyiségi fokozaton marad. Az odavaló kereskedőség állítása szerint a következő évenkénti közép-eredményt adja:

A St. Tomási évi forgalom kimutatása:

	Hajók száma.	Tether képesség.	Áruk értéke dollárookban.
Angolhoni	42	9,208	2,090,800
Francia	38	6,944	635,500

	Hajók száma.	Teher képesség.	Áruk értéke dollárookban.
Spanyol	7	520	22,400
Dánországi	12	2,265	41,600
Németalföld	2	306	12,800
Angol gyarmatok	600	9,923	20,200
Francia „	55	2,311	50,900
Spanyol „	377	11,981	56,600
Dán „	321	13,637	29,100
Németalföldi gyarmatok	99	3,148	12,400
Északamerika	217	30,279	968,600
Hamburg	32	5,890	958,400
Brema	9	1,432	199,200
Venezuela és Uj-Granada	55	4,642	12,200
Olaszhon	9	1,288	52,500
Hayti	43	1,813	1,600
összesen	1,918	105,587	5,164,800

Ebből látható mit tehet a szabad kereskedelmi forgalom, még olyan helyen is, hol a természet az anyaföldtől mindent megvont. Legszembeötlőbb példa erre St. Tomás szigete, mely alig két és egy negyed idevaló □ mértföldnyi nagyobbára kősziklás területén szinte tizenötezer lakót átalános jólétben tart. De igen természetesen, hasonló körülmények közt, csakis a szabad kereskedés az, mi e virágzó jólétet előidézheti, tudniillik nagyobb kiterjedésű országokban bizonyos pontokra, egy s más városra szorítkozva, a minék valóban az egész kicsiny sziget is tekinthető, s a melynek virágzó állapotát a nagy fogyasztás föltételesíti, melyet a nagyszámu idegenek okoznak egyfelől, más részről pedig a vámból befolyó jövedelem, mely bárha mint illeték nagyon csekély, de a nagy forgalom mégis tetemes öszvegre emeli.

Nemzetek, melyek földmiveléssel s kézművekkel foglalkoznak, iparuk gyámolítására védő vámrendszert állítottak fel kölcsönösön. Tutniillik hogy a más országbeli természetmennyek s készítmények nehogy valamiként versenyre szállhassanak a hazai termékekkel s készítményekkel a honi piacokon. Látunk eseteket a hol két ország egymás ellenébe, bizonyos czikkekre nézve külön megszorításokat léptet életbe, pedig aligha mind ez nem épen az ellenkező hatást idézi elő mint

sem a czélt, mely végett alkalmaztatik. Ha jól bele gondolunk, a dolog fenekén legfeljebb azon mulatságos tréfát szemléljük, miszerént: „én is verem a te zsidódat, te is vered az én zsidómat“ s ezen túl aligha fogunk valamit találni — kevés kivétellel — mi a szabad kereskedésnek már bizon rég divatozó nehezítését jogosíthatná. Sőt ellenkezőleg épen tán ez az a mi az iparnak általános fölvirágzását gátolja. Mert a helybeli természetnek — ha nem hanyag és csökönös — mindég fent marad a vitelbér előnye, mely az idegen készítmény rovasára esvén, annyival a versenyzés arra nézve nehezedik. De más felől a kereskedési forgalom kölcsönös dolog. A versenybe lépés egyiknek épen ugy szabadságában áll, mint a másiknak, csakis a képesség jöhet kérdésbe. Ennek kifejlődése pedig épen azon tényező, mely az iparnak minden ágát előmozdíthatja, tökélyesítheti. Ismételve légyen mondva tehát, hogy kivételek vannak ugyan, de ezek száma felette csekély, s az egész mostani vámrendszer a kereskedésre nézve épen az nagyba, mi a czéhek rendszere szokott lenni kicsibe. Az általános szabad kereskedés kétségen kívül rendkívüli impulsust adna a civilizált népek iparossainak, meglehet hogy némely hanyag egyéniségek eleinte megsínlenék a nagyszerű újítást, hanem a világ fejlődése bizonyosan óriási lépést tenne előre. Azonban ezt valamely nemzet magára, a többiektől nyújtott kölcsönösség nélkül nem tehetné, s bárha valamely gyarmatban teheti is, mint a leirt példa mutatja, nem következik hogy az anyaországban is épen azon hatást idézné elő a jelen körülmények közt. Igy ugyan azon árucikk, mely St. Tomásban egy és egy negyed százalékot fizet vámképen, bárha ott is a dán birodalomban van, ha ugyan azon árucikk, valamely más dán kikötőbe vitetett volna, például Copenhágába vagy Helsingör-be, merőbe más vám szabály szerint vámoltatnék.

St. Tomásnak babel toronyszerű népében megannyi féle vallásos felekezet feltalálható, és még is mind ennek daczára, tán semmi más akkora népességű s a mellett csinos solidságban épült városban — hol aztán a nagy vallásbeli különbség is épen ugy létezzék — annyira kevés számú templomot vagyis imaházat találni nem lehet. Templom vagy imaház

ugyan is egész St. Tomásban csak három van. Tudniillik a katolikusoknak egy igen csinos templomjuk, mely épen úgy, mint a városnak többi részei s az erődök a diminutiv arányt teljes mértékben megtartja. Sem igen nagy, sem kicsi, hanem ez is épen csak akkora, a milyen a miniature panorámába beillik, hogy az tökéletes legyen. A zsidóknak hasonlólag külön sinagogájuk van. De hát a protestánsok? mert hiszen ezek többfélék. — Ezek St. Tomásban a legnagyobb harmóniában élnek együtt. Ugyan azon templom szolgál mindeniknek imahelyül, s barátságosan kölcsönözik át egymásnak a minden vallások nagy szellemének házáat. Eként megtörténhetik aztán, hogy a látogató a protestáns egyházban egy alkalommal anglikán szertartást találand, máskor presbyterian-t, egyszer ágostait, máskor reformált németet. Egyszer angol szónoklatot, máskor hollandit, egyszer németet, máskor dánt. Vannak itten az úgy nevezett morva testvéreknek is alapítványai: mely felekezet az újabb mivelt kor szüleménye. És, ki merné kétségbe vonni a néger fajnak nagy polgárisodási képességét, a midőn az újabb felvilágosodott korszellemének épen ezen nevezetes polgári s vallásos felekezetéhez leginkább csatlakoznak. Mindenesetre sokkal élesebb felfogást tanusítanak mint a fejérek, kik az új tannak magasztos szellemét átérteni teljességgel nem képesek. Sőt tán azt is merik mondani, hogy ravasz ámitás rejlik fénymázos leple alatt. Ugyan is e felekezet sorsosai kirekesztőleg a színes fajhoz tartoznak, apostolai sajátosságos tanokkal töltik el fekete juhaik fejét, melyek legfeljebb a fejér faj iránti gyűlölség növelésére alkalmasok.

Mind ezen felekezetek szám szerint minő mennyiségű népeiséget képviselnek? azt senki megmondani nem tudá. Annyi bizonyosnak látszik, hogy ha a protestánsok külön felekezeteikre osztatnak, akkor a katolikusok szám szerint a legnépesebb felekezetet képezik, zsidó pedig kétezeren felül lenni mondatik. E tekintetbe csudálkozni lehet a dán kormányon, hogy e nevezetes gyarmatáról annyira hiányzanak a statistikai adatok, miszerént magáról St. Tomás várossáról a legeltérőbb adatokat s véleményeket hallja az ember. Némelyek épen két annyinak mondják a lakók számát mint mások.

E felettébb tarka nemzetségü, nyelvü, és vallásbeli egyveleg, televér polgárias kormányzatba részesül. Honnosim képzeljék maguknak Segesvár vagy Szász-Sebesnek forradalom előtti kormányzati jelképét. Képzeljék maguknak a nyárs polgárságot teljes fényében, úgy a hogy a Bátoriak idejében érthették Beszterczén vagy Nagy-Sinken, s egyszerre képzelni fogják a statutákat egy közsiklán, mely a tengerből emelkedik ki a tropikusok alatt. Nincs ott is nyoma az újabb kor értelmezése szerénti republikanismusnak épen úgy, mint a hogy a prudens és circumspectus uraknál nem volt. De valamint ezeknél, úgy ott is a prudens és circumspectus (Spiessbürgerthum) teljes valóság, s nem kóficz. Meg vanuak saját statutumai, jogai, kötelességei és kiváltságai, melyeknek szelleme egyszerre a középkorba teszi át az embert.

Municipális szerkezetök s törvénykezések mintha csaknem a statutákból másoltattak volna le. Törvényhozásukban épen úgy a római törvények szelleme uralkodik mint azokban, s e tekintetbe azon sajátságát mutatja fel maig is a legrégebb romai törvényeknek, hogy az özvegyeknek nem ad gyámságot gyermekeik vagyona felett. Valjon mit mondanak ehez a nők emancipatiojának apostolai? kik tanaikkal eddig elé semmi gyakorlatit nem eszközöltek, csakis a kék harisnyák számát szaporították. Ezek pedig a nőnemnek kétségtelenül legunalmasabb tagjai, melyek csakis arra valók, hogy a nőnemet a férfinemmel meggyüöltessék.

Egyébiránt tisztelet, becsület e közép korból átszivárgott polgárias rendszernek. Mert respectabilis az ott épen úgy, mint az Erdélyi szász institutiók valának, s mindkettő tökéletesen magában hordja a polgári tisztességet és jó helyezet alapját. Valamint Nagy-Sinken, Sz.-Sebesbe stb. meg vala a király bíró, úgy St. Tomásba is, hasonló jogokkal s hatáskörrel fülruházott egyén elnököl a törvényhozás felett, ki egyszersmind a polgári katonaságnak is parancsnoka.

A polgári katonaság St. Tomásban áll négyszázadból, s a század kilenczven személyből, kik közül kétszázad merőbe a színes fajból van képezve; de a más kettőnek is jó része néger faj. Minek oka az, hogy a polgári őrségnek fejei tagjai bárha kivétel nélkül tartoznak is ezen szolgálattal 60 éves

korukig. Mely kötelezettség mindenkire terjed, ki hat héten túl ott lakik. — Valamint ezek, ugy a fejr dán alattvalók is helyettesek által pótolják a nagyon gyakran vissza kerülő éji szolgálatot, melyen kívül még gyakorlatokra is menni kötelesek; mert minden caucasi fajban, a tropikusok alatt meg van ama elpuhult lomhaság, mit az éghajlat nyommasztósága idéz elő benne, s ha csak kikerülheti, a katonásdit is inkább csak arra bizza, kinek idegzete inkább megegyez a tropikusok forró napsugaraival, s elpuhító légkörével.

A benyomás, melyet egy ily tarka sereg látása tesz, még Nyugot-indiákon is nagyon közelit a bohózatoshoz, valami olyan policinello vagy punch szerü előadás eszméjét kelti fel az idegenben. A fejr pofák nagyon pierrot szerüen néznek ki a majom képü árnyalatok közt, s a frieslandi fejérségü szöke holdvilág arcztól le a fénymázos csizma feketeségéig minden fokozat szemlélhető volt, irónak pedig önkénytelenül eszébe jutató, az akkor még friss emlékezetében díszelgett sok honnosim előtt ismeretes hires hurra bataillon nevezetet, melyet teljes mértékben képviselni látszának.

A polgári katonaságtól egészen külön álló a szigetnek rendes katonai őrsége, egy törzstiszt vezénylete alatt. Ezek az anyaországból oda szállított rendes katonák, számszerént a szigetnek s erődeinek diminutiv arányát méltólag képviselik. Ez nem többet, sem kevesebbet, mint kerek számban hatvan vitézt foglal magában, kik az erődöket s a szigetet katonailag elfoglalva tartják. Mind a katonai, mind polgári kormányzója St.omásnak egy polgári főkormányzótól függenek, ki minden nyugot-indiai dán tartományok felett parancsnokol, s lakása a közel lévő St^a. Cruz szigeten van, a dán gyarmatok legnagyobbikában, s legtermékenyebbikében.

XIII. Fejezet.

Egy nap St^a. Cruz szigetén. — Elindulás St.omásból. — A szűzek nagy utczája. — Természeti tünemények. — Halászat a hajón. — A déli égkör.

A környülmények úgy mutatkoznak, hogy a kalandszerü, nem tudám hova vezető utat még tovább kelle folytatni, és

pedig lejjebb délnek; utazni még tovább, tán a kicsiny korban gyakran hallott heted hét országon, s még az operenczián is túl. Rajta tehát, ha már csakugyan meg kell lenni, lássuk minő orruk van az embereknek még odább? minő kenyérrel élnek? s miként tűrik az egyenlítő felé tán még mindég növekedő hőséget? És pedig ezuttal Barbados felé fogjuk egy más hajó fekárboczáat irányozni, mely a mint látszék ugyan egy társaságé volt az előbbivel, de a melynek útköre ismét más volt, mint a melyet e kalandszerű út egyenes vonalban igényelt volna.

A dongákból egybe bodnározott uj lak csak három nap mulva vala horgonyt emelendő, melyet valami módon még el-kelle tölteni St. Tomásban. Ez azonban épen nem csekély feladat ama kakuk fészekszerű liliputi világrészben, mely úgy néz ki, mint: ha egy gyors lábu pudlit megszoritanának, két ugrásban keresztül ugraná az egészet; nem csekély feladat ki-vált idegennek, kinek foglalatossága legfeljebb az, hogy a csil-lagokat nézze, vagy bolhát fogjon, — s kivette egy távoli ide-gen pontra, hol a társas élet sem ugyan azonos mint honában — sőt a világrészben, melybe érkezék, még a mindennapias tár-salgás is oly tárgyak körül forog, melyek legkevésbé sem ér-deklik. Ujdonságokban sem lelhet változatosságot, mert e lili-putiában még az oly ujdonság is, mint a madár ijesztés, már a ritkábbak közé tartozik. Hogy pedig a kikötőbe ez vagy amaz hajó, innen vagy amonnan érkezett, az felette kevéssé ér-dekelhet egy olyant, kire nézve tökéletesen mindegy, ha ká-poszta lapuval, vagy selyem kelmékkal van-e terhelve, s Péter-hez, vagy Pálhoz érkezett-e bizományba? Hirlapok pedig ha-vonként csak kétszer érkeznek oda az angol pósta hajón, melyeknek áttanulmányozására bőven jut idő, ha meg anynyi lenne is. Berándulni a sziget belsejébe, hol a völgyesebb he-lyeken kevés czukor nád természetik? ez csakugyan érdeklél birhatott volna, de a diminutiv plantage-okról magok az oda valók oly kicsinylőleg beszéllének, miszerént a megtekintésére szükségelt idő alatt kétségkívül szenvedni kellett szörnyü hőség kiállására a lelki erő hiányzék. Mert hidje el a tisztelt ol-vasó, legyen valaki bár mi erélyes és mozgékony, néhány napi mulatás a tropikusok alatt anynyira meglágyítja erélye s

mozgékonyasága ruganyait, hogy e tekintetbe magára nem ösmer többé. Nevezetes ingernek kell tehát közbe jöni, hogy a nyommasztólag ható restséget legyőzze. Ugy szólván, csak a rövid kora reggelt s az estvét élvezheti, a nap többi részei elől pedig rejtőzik a hova lehet, csak hogy a lég kiállhatatlan nyomásától menekülhessen.

Egyéb multságok nemei sem léteznek St. Tomásban u. m. színház, zene stb. A kávéházakban lévő billiardok pedig oly rémitő roszak, hogy az idevaló asztalokhoz szokott, egy taszitást sem tud rajta tenni. Marad tehát egyedül a szivarozás, és heverés a hús előcsarnokba, sőt itt is a lég olykor anynyira nyommasztó, hogy a szivar füstje kellemetlen melegnek tetszik. Miután tehát a foglalatosság nélküli idegen néhány nap alatt az ujdonság első benyomásain túl esett, kevésbé fogja érdekelni még azon igen érdekes látmány is, melyet a korán reggel érkező gyümölcsös s halász hajócskák nyujtanak, melyek St. Tomásban a nálunk megjelenni szokott tej- és zöldség-árus kora reggeli egyes fogatokat képviselik. Menynyi museumi s üvegházbeli gyűjteményekbe való tárgyakat hordoznak keblökben ezen reggeli vendégei a St. Tomási kikötőnek? ananas, bánána (*musa sapientum*), mango (*mangifera indica*), sapote (*achras sapota*), narancs, gránát alma, guayava (*psidium pomiferum*), cherimoya (*anona cherimolia*), papaya (*carica papaya*) s más sok féle, nálunk merőben ösmeretlen alakú, színű, s ízű gyümölcs fajok. Melyekről általánosan megjegyezve legyen, hogy felettébb édesek. Legnagyobb része, a mérséklett ég öv alatti gyümölcsökhöz képest felette kövéreknek nevezhetők. Az arány olyan mint a hús és a szalonna közt létezik. Némelyike merő concentrált édesség lévén, enni alkalmatlan, mint például a mango, melybe ha bele harap az élvező, marka meg telik concentrált édes levével. Egyébiránt az Europai gyümölcs fajokhoz szokott ínynek, bárha némelyike tetszik is eleintén, csak hamar meg unja, s többé vágyat nem érez a tropikusok kövér gyümölcsseire.

Más hajócskákon ismét temérdek féle frisen fogott halak láthatók, melyeknek némelyike gyönyörű színekben játszik. Ezek némelyikénél sajátságos az, hogy szívarványszerű színezete csak is addig tart míg a hal életben van, életereje gyen-

gültével a játszó színek is gyengülnek, míg végre egészen megszünve, mocskos száraz kinézést vesznek magokra.

Ismét más hajókban a teknős békák vonják a figyelmet magukra, melyek némelyike óriási proportiókkal emlékeztetik a szemlélőt, miszerént nem lenne tanácsos ujjunkat a sas ór közé nyújtani, de csúf alakjuk bővön feledve van azok előtt, kik a turtle-soup (teknős béka levesbe), és a terapin-stew-ba (teknős béka pörkölt) nagy delicatesset találnak. Ez utóbbinál jobb egy jó gulyásos, az előbbi pedig olyan dolog, melyre izlést kell előbb kapni, hogy finomságnak tartsuk, mint sok más dologra, például vizaikra, sardella, osztriga s több más e félékre.

Jőnek végre a héjanczok több igen finom fajai, melyeket egy nem tengeri nép, egyszerűen ráknak szokott nevezni, de ezen kifejezés épen anynyira elégséges a számtalan fajok jelölésére, mint a bogár szó azon faj megértetésére, mert nem jelöli külön mi a crab (Carpilius), mi a homard (Scyllarus) vagy a crevette (Ilia) és sok más, melyekkel nem sok megbarátkozásra van szüksége a rákot szerető idegennek, mert igen pompásoknak fogja találni, csak az a baja van vele a szokatlannak, hogy mielőtt emésztő idegzete hozzá szoknék, hamar gyomor terhelést eszik magának belőle.

Mindezen ínnyeket csiklandoztató meg anynyi finomságok halmazai egy-egy óriási plántána (haliconia bihai) levél takaró által vannak védve a keletkező nap első sugarai ellen. Azon kezd az idegen csudálkozni, mi történhetik e rémitő menyinyiségű, könnyen romlásba jőni szokott czikkekkal? Hanem biz az gyorsan el kél az aránylag nagy népesség közt, s az idegenekkel mindig bővelkedő nagy szálloda éttermeinek gazdagon rakott asztalai temérdek mennyiséget vesznek fel belőle. De a hoszasabb eltarthatásba is semmi hiány nincs, mert Boston az egész világot ellátja jéggel, ugy St. Tomást is.

Hanem, ismétlem, mindezek látása hamar kimeritik az europai városokhoz szokott egyénnek ujdonsági vágyát, a kicsiny szigetnek mész és homok sziklái pedig csekély tanulmányozási tért nyújtanak a Geologusnak, melynek különben is kopasz oldalai nem nyújtván sok árnyékos enyhet, a rólok vissza verődő nap izzó heve hamar elüznék a vizsgálódás

teréről. — Természetes, hogy a tétlenség rövid idő alatt ohajtottá teszi a tovább mehetés perczét, s három nap sok időnek tetszék. Várakozás közbe kellemetes meglepetésül szolgálhatott egy meghívás az új ismerő részéről, a szomszéd St^a. Cruz szigetre, mely körülbelől néhány órai vitorlázást igényel jó szél mellett, ez pedig gyakran frisíti a szüz szigetek vizeit.

St^a. Cruz körülbelől ugyanazon szélességi és hosszszasági fok alatt fekszik mint St. Tomás, s a 18-ik északi párvonal alkalmasint a kettő közt egyenlő távolságba fut el, mindkét sziget pedig a nyugoti hosszszaság 65-ik foka alatt fekszik. St^a. Cruz a dán gyarmatok fő kormányzójának székhelye, — az egész sziget merőbe mivelés alatt van — terjedelmes és szép czukor ültetvényekkel bir, hol a gazdag termelő Nyugot-india a maga pompájában látható, s a néger munka szemlélhető. Bárha csak egy napi ott mulatásra is, megérdemli a megtekintést, honnan még az nap estvéjén új ismerőm vissza térni szándékozik.

Estvefelé a hajóvezér utitárs társaságában a séta ismét azon csinos lakhoz vezetett, hol vasárnap estvéjén a bohózat-szerű szánakozás történt a két — magokat szánalomra méltóknak épen nem tartott — négeren. Ismét a már megemlített három férfi fogada az előteremben, de ekkor már a társaság egyel szaporoda. Gyönyörű fiatal nő vala ez, ki a kirándulásba részt akara venni, St^a. Cruzba lakó testvérét meglátogatandó.

Valódi nyugot-indiai creol nő volt ez, kinek szépségét, kedvességét s deliességét senki szó nélkül nem hagyhatná, ki a Nyugot-indiák földjére valaha lépett. Égő fekete szemek, melyekből a valódi őszinte szivesség tekintte ki. Kevessé felvetett (Aufgestülpt) orra az andalusiai eredetet árulá el, s jósággal teljes mosolya elefánt csont szerű pár gyöngysor fogat láttata. Arcza szine feje, azon bizonyos le nem irható barnás árnyalattal, mely fuvalomként ömlik el a creol nők arczán, s a mely csak is a Nyugot-indiákon született creoloknak sajátja. Pirosló arcz: az angol creol nőket kivéve — ritkán látható, Doña Carmen e kivételek egyike volt. Arczait a májusi harmatba fürödt rózsabimbónak hasadó gyöngye pirja boritá. Szemöldei tömöttek, s szinte egybe valának növe, az éghajlathoz

alkalmazott könnyű, inkább hanyag öltözéke szoborszerűleg függönyzé közép magosságu termetét, melynek kecses mozdulatain nagy mértékben ömlék el azon jellemzetes, hanyagnak mondható könnyedség, mely a spanyol nőket, s különösen a nyugot-indiai creol nők járását jellemzi, s a mit a spanyolok Salero nevezettel jellemeznek. A föltünőleg picziny lábak mozgása valami táncszerűt kölcsönzének az egész alaknak, mely a Cachucha-ra s a Bolero-ra emlékeztetik azt, ki először látja.

Közbevetőleg tán nem lesz fölösleges itt megemlíteni, mi légyen értelme a creol nevezetnek; mely alatt nálunk rendszeren bizonyos nemét a faj vegyítéknek értik, holott épen az ellenkezőt kell érteni? A creol szó rendszeren anynyit tesz, mint bennszületett. Alkalmaztatik emberre épen úgy mint állatra. A bennszülött fejr creolnak neveztetik megkülönböztetésül az idegen fejérektől, főként az Európába szülöttektől. A bennszületett tiszta néger, creol négernek neveztetik megkülönböztetésül az Afrikából behozottaktól. Így az állatokra nézve is, melyek nagy mennyiségben vitetnek még most is a nyugot-indiai szigetekre, kivált Afrikából, — megkülönböztetés végett creol ökör, tehén, ló stb. elnevezéseket hall az ember. Egy valódi universális név az tehát, tán egyetlen a maga nemében, mely emberre s állatra egyiránt alkalmaztatik. Kivévn a mulattokat, kikre e nevezet nem alkalmazható, a midőn ez nem külön faj, s magába fenn nem tartható; melyre nézve magok a tiszta néger a mulattokat apátlanoknak nevezik. A creol szó alatt egyszerűen mondva ki, mindig bennszülött tiszta fejr faju ember értetik közbeszédben, irodalomban, vagy a törvény előtt.

Kevés idő mulva még más három férfi csatlakozék a társasághoz, kikkel együtt víg estvéli; csevegés közt a rövid estebédet végezve, egy tropikus szép holdvilágnál a kikötőfelé indult az egész társaság. Egy kicsiny hajócska, melynek hossza alig vala negyven láb, már várakozék a társaságra, egy kedvező észak-keleti szél segedelmével útnak indulánk s reggeli viradatkor a Christianstadi kikötőben vala a föl ébredés,

Christianstad a nyugot-indiai dán gyarmatok székes helye. Fekvése bárha nem oly regényes mint St. Tomás városé, de

ép oly csinos és tiszta mint az, sőt épületei még szebbek, melyek legnagyobb része kőből van építve s ivezettel (arcade) diszítve.

Kiszállás után mindjárt a reggeli egy vendégszerető nyugot-indiai creolnál történt, a szép Doña Carmen sógoránál. Valami sajtószertű megelőző szivélyesség tűnt itt rögtön fel, mely Erdélynek szülöttjét, ki még gyerekkorát a felejthetetlen patriarchalis életben tölté, serdülni kezdő korára élénken emlékezteté vissza, s fájdalmas érzést kelte keblében az örökre eltűnt társadalmi viszony emléke.

Jól esék a mostani hideg önzéssel pöffeszkedő korban, a midőn a közel rokonok is már szinte hajlandók egymást ignorálni, s inkább ohajtják egymást ki kerülni, mint találkozni, — hol a sok haszontalan társadalmi szokások (etiquette) a társalgást nem csak unalmassá, de szinte szenvedhetetlenné tették — jól esék ama minden ceremonia nélküli őszinteséget szemlélni, a midőn szeméből néze ki mindenkinek a háznál, hogy a jöttek legkevesebbé sem zavarják, sőt ellenkezőleg valódi örömük telik benne, ha mentül többen vannak. Az ilyen helyen aztán azonnal otthonosnak találja magát a legfinnyásabb divat piperőcz is. Ki azt hiszi, hogy a mindent tökélyesítő előhaladás a társadalmi életben is finomított, s azt kellemesebbé tette, az rettenetesen csalódik. A mostani kor civilizatiója anyagilag oly fokra emelte a világot, milyenen még soha nem volt, de a társas életet egyszersmind örökre megmérgezte.

St^a. Cruz szigete már első tekintetre is gyönyörűen virító zöldjével vidámon lepi meg az idegent. A milyen kopárnak néz ki St. Tomás, épen annyira dúsan s gazdagon néz ki St^a. Cruz. Területe hullámzatos, legmagosabb pontja alig emelkedik hét-nyolczszáz lábnyira a tenger színe felett. Valamint a kisebb St. Tomásban — mint már említve volt — a földmivelés nagyon csekély, a nagyobbacska St^a. Cruzban épen ellenkezőleg, nincs egy tenyérnyi hely, mely mivelés alatt ne lenne. Egyik végétől és szélétől a másíkgig, ültetvény ültetvényt ér, minélfogva hajlandók némelyek azt mondani, hogy St^a. Cruz Nyugot-indiák szigeteinek legszebbike.

A szigetet minden irányban kitünő utak metszik át, melyeket az ültetvényesek magok tartanak fenn. Az utakat kétfelől

cocus és palma sorok szegélyzik, az első ötven lábnyi hoszszu reczés leveleivel, az utóbbi legyező alaku bokrétájával mint meganynyi obelicszerű monumentumai a tropikusoknak. Az egész oly viritólag mosolygón néze ki, miszerént ellentállhatatlan vala a vágy, daczára a tropikus nap égetésének, e saját-ságos fa sorok közé ki menni, s szétekinteni.

Ha az idegennek ilyszerű vágya keletkezik egy nyugot-indiai ültetvényes vendégszerető házánál, elég az, hogy vágya valami módon a család valamely tagja által sejtve legyen, rögtön nyergelt ló hozatik elé, s jó kísérőről gondoskodva van, ki vezetőül szolgál. Nincs miért sokat kérdezősködni az ebéd vagy mi más idejéről is, mert ha ilyesmi szükség környezi ott az utazót, betér a legelől talált ültetvényesi lakba, tárt karokat, rakott asztalt, s a mi legtöbb őszinte szivességet talál mindenütt, épen ugy mint régebben hazánkban mindenütt, a vendég elfogás korában, s még jelenleg is minden tiszteletreméltó helyeken. Csak is az estvéli visszautazásra történék a figyelmeztetés, nehogy betérés esetében a szives marasztások valamelyike ingadozást idézzon elő.

Gyors ügetés hamar eléreté a kicsiny Christianstad leg-szélső házait. A várost gyönyörű, a St. Domingoihoz hasonló növényzetű kertek környezék, melyeknek bejáró kapuit s kerítéseit rózsza szín és kék virágu finom folyondárok boríták, bent pedig valóban óriási narancs és citrom fák fényes zománczozatu tömött koronái rakva valának az arany színű gyümölcsöcsel s a dúsan illatozó fejr virággal egy időben. Az ad-dig csak edényekben látott oleander fácskák emlékével birva még, alig hisz szemeinek az idegen, a midőn a jól ismert rózsza szín virágok százezereivel borított negyven s több lábnyi magas fát megpillantja. Itt a fahajfa (*cinamomum aromaticum*), ott a szekfűfa (*mirtus cariofillus*), a granát alma (*punica nana*), a Tamarindus Indica, a gyönyörű Bombax, a sűrű tőzetű Thuják, s több más fajú gyümölcs vagy gyönyörű virágu növények, melyek közt a széles levelű cactus veres virág kelyheivel különösen díszlik. Hát még a köztök árnyékban pihenő tulajdonosok szives behívása, melyel az idegent a kert közelebbi megtekintésére szólítják? Mert azon éghajlatban könnyebb az idegenre rá ismerni, mint nálunk.

Itt csak öltözetéről s magatartásáról ismerünk rá, mely igen hamar változik. Ott az arcz jelöli ki sokáig a jövevényt; mert az ottani lakók arczáinak sajátságos, félre nem ösmerhető színe van. Bizonyos sárgás barna árnyolat, mely első tekintetre elárulja a tropikusoknak honosult fejr lakóját, az idegennél pedig ez hiányozván, rögtön ösmerteti.

Az őszinte szívességet tanusító ilyenén felkérések annyi jóságot rejtenek magukban, hogy az el nem fogadás lehetetlenné válik. Aztán rögtön előállanak a legcsiklándóztatóbb kinézésű tropikus gyümölcsök, a nagy veresbélű narancsok — ananások — bánának stb. Egy rakás czukorba főzött ösmeretlen finomságokkal, melyek közt a guyava befőzött különösen kitűnő, és ha a látni vágyó idegen magára s idejére nem ügyel, oda felejt ültetvényt, vidéket, utazást mindent, sőt ön magát is. Hanem ilyes minek ott engedni nem kell, mert különben semmit sem fog látni az utazó. Röviditse maradását a mennyire csak lehet, bár ha meg is igéri, hogy vissza térve estve felé ismét beszálland, remélvén, miszerént akkor vissza kellett volna indulni St. Tomásba, a hosszas maradásnak helye ugy sem lehet.

Tovább tehát, e földi paradicsom tündér kertjében.

A kerteket elhagyva, füves kertek váltják fel azokat, melyek Belgiumra emlékeztetik az embert, s a földművelésnek magas fokáról tesznek tanuságot. Ezeken túl kezdődnek aztán a czukorültetvények, nem csekély meglepetéssel tekint szét ezeken a magyarhoni útas, mert egyszerre az alföld végtelen kukoricza földei közt véli magát lenni. De engedje a kegyes olvasó hogy ennek termesztéséről, s kezeléséről más helyen legyen szó, itt tán idő előtti lenne, mert ilyes miről egy nap alatt bajosan lehet alapos ösmeretet szerezni, lássunk elébb sok czukor termesztő vidékeket.

Pálma és cocusfákkal szegélyezett pompás macadamizált útakon halad ott az ember a czukorültetvények szakadatlan területei közt, melyek mindenikének meg van saját telepe. A tulajdonos szép laka, gyümölcsös és virágos kerttel környezve, melyeknek kerítése mellett a fiatal cseresznyefához annyira hasonlító kávéfa, sorokba van ültetve. Nem ugy néznek ám ezek ki, mint a Haytíi odvas vén fák, hanem

erőteljes dús nedv kereng minden ágakba. A lakhoz rendesen fasorok vezetnek, maga a lak pedig gyakran óriási narancsfákkal környezetik, melyeknek nedvdús koronái nem csak a legtökéletesebb árnyékot adják, hanem szépségre is tán fölül mulnak minden más ornamentális fát, örökös virágzásuk pedig balsam illattal környezi a vendégszeretnek e megtestesült lakait, míg másfelől lehullott arany gyümölcsével a szó teljes értelmében elborítja maga alatt a földet. Milyen dús bőség látszik itten, önkénytelenül a téjjel és mézzel folyó kánaánt juttatja eszébe a szemmé vált idegennek. Aztán, az égető naptól már lankadozó idegen a nap legforróbb idő pontját kikerülni akarva, lovának kantárát egy ilyen lakfelé vezető fasorok bár melyikébe fordítva, választás nélkül, a melyet legelől talál, nem baj kié? vagy miként hívják a tulajdonost, az mind egy, mert mindenik egyaránt a megtestesült vendég szeretet maga. Az udvarra érkező, egész raj mindenkoru néger szalad az ember elejébe; egyik lova kantárát fogja, a másik kengyel szíjját, a harmadik lesegíti, a többi nevetve bámészkodik, öröm és szivesség sugárzik ki ezeknek is tekintetéből. A lak bejárójánál a tulajdonos maga fogadja, kinek szeméből kandikál ki a jó szív, jó indulat.

„Bocsánatot kérek uram, útzó vagyok, a sziget belsejét valék megtekintendő, a nyommasztó hőségtől kevéssé pihenni óhajtanék.“

„Isten hozta önt, rendelkezék ön házamban.“

Aztán azt nem kérdik ehetnék-e vagy sem, hanem van a tányérok, késeknek, poharaknak dolga.

A nyugot-indiai lakok rendesen, akár városban akár vidéken, tág előcsarnokkal kezdődnek magas ivezetű ajtókkal, ritkán ablakokkal, mert ezeket is megannyi ajtó pótolja. Utánna következik a mulató- vagyis fogadó-terem. Az elsőben történik az étkezés, az utóbbiban a pihenés, s e két osztályból vezetnek aztán az átjárók s lépcsőzetek a többi osztályokban, az egész épületet veranda, vagy arcadok környezik, minden a lég szabad járására s a hűsítésre van számítva, azért minden, mi ezt akadályozhatná, gondosan elhárítatik. Ennél fogva az ablakokon nincs üveg mely a lég szabad vonalát gátolja, sem a szobákban függönyök, szőnyegek, melyek a

hűsítést késleltessék. De annál több a salu vagy tábla, melyek által a napsugárait teljesen kirekeszteni, s az osztályokat besötétíteni lehessen.

Meglepő e lakokban a szolgálat körül foglalkozó minden koru négererek száma. Egyik tányért, a másik üveg némt, a harmadik italokat, a negyedik szivart, az ötödik tüzet hoz, s tudja isten még a hányadik mit csinál. Azt hiszem, hogy ha a vendég valahogy restellené tagjait mozgatni, az egyik a falatokat rakná szájába, a másik ajkaihoz tartaná az itallal töltött edényt, a harmadik pedig száját törölné meg a hó fejr asztal kendővel.

A család gyermekei, egész raj félig s egész meztelen fekete birka fejü néger gyerekek közt szaladgálnak, ugrálnak, és siketítő csevegést visznek végbe. Az ártatlan patriarchalitás valódi jelképe ez, s visszavarázslá a már rég elenyészett nagy atyai lakot.

Szemben az ültetvényesi lakkal, egyenes vonalban vagy félkör formába vannak a rabszolga lakok, kőből vagy fából építve. Minden fedél alatt két osztály van, két család számára, melyek példás tisztaságban diszlenek. Minden néger lak körül egy kicsiny kertecske, melybe néhány plantana tő diszlik óriási leveleivel s nehéz gyümölcsfűzérével. E lakok s elrendezésök szembetűnően hasonlítanak a Cul de Sacban talált közneger lakokhoz, azzal a különbséggel, hogy az épületek jobbak, a tisztaság nagyobb, s a kertecskék sokkal gondosabban miveltek. Az ültetvény táblába a cukor- és rumkészítő katlanok kéményei emelkednek, de a melyek azon idő szakba működésben nem valának.

Az étkezésre nézve különösön föltűnik egy idegennek az, hogy az étkek nagyon fűszerezettek mindenütt a tropikusok alatt lakó fejéreknél. A bors és paprika nagyobb mértékben használtatik ott mint bár hol más helyen, mi természetesen azon vidékeken, hol a vér különben is örökös hevülésben van, egészséges épen nem lehet. Ugyan is Nyugot-indiákon nappal a hő nagy rendszerességgel 26 foku szokott lenni Reaumur hőmérője szerint, éjjelre pedig soha sem száll 20 fokon alól. Ez ugyan még nem valami szerfeletti nagy hőséget feltételez, de meg van a légben azon sajátságos tulajdon, miszerént a

testet éjjel nappal örökös izzadásban tartja. A sok izzadás természetesen lankasztólag hat, minek következtébe az étvágy csökken, s a természet maga arra útalja az embert, hogy a tropikusok alatt kevés eledellel éljen. Az erős fűszerek használatát tehát azért hozták be a bő étkezéshez szokott fejérek, hogy étvágyukat, s az emésztő idegzetet ingerben tartsák, mi természetesen az egészségre nézve káros hatással van. Azért a tropikusok alatti gyarmatokban ritka a magas koru egyén, rendszerént a korosulás első stadiumában elhalnak, vagy rémitő nagyra puffadt májokkal térnek a mérséklettebb éghajlatba vissza, enyhülést keresendők.

St^a. Cruz területének minden foltocskáján emberi kézmive látszik; úgy néz ki mint olaszthonnak legnagyobb miv alatti része, s valamint ez, úgy az is egyetlen kertnek nevezhető. A különbség csakis az: hogy St^a. Cruzban üvegházaink ritka növényei a maguk teljes diszében zöldelnek; eperfa helyett a kávé, nyár- és szilfa helyett a pálma és cocus, s a szerény kukoricza helyét a czukornád cseréli fel. Van azonban e szigetnek egy nagy hiánya, s ez a forrás víz, melyet csak cisternák pótolnak. Ezek is olykor — midőn történetesen, kivált a kisebb antillák vidékein csak foltonként csavarogni szokott özön esők hosszabb ideig kikerülnek a szigetet — felettébb kiapadnak, oly annyira, hogy víz szüke támad, melyet aztán hajókon kell valamely szomszéd szigetről pótolni. A patakok hiányzása miatt használt temérdek szélmalomok kisértetszerű fülei látásával, melyek a czukornád morzsoló gépek hajtására alkalmazvák, szinte Hollandiában képzele magát az idegen, ha a cacao, s török szilvafa, (*Phoenix dactylifera*) s a pálmák más éghajlatra nem emlékeztetnék.

De már hajlani kezd a nap St^a. Cruzei hegyek háta megé, sietni kell vissza, nehogy a szives St. Tomási gazda várakozzék. Vissza tehát, ketté kell vágni a szives marasztásokat, hol minden szem csalhatatlan tanúságot tön arról minő nagyon sajnálják, hogy csak oly rövid ideig lehete szerencséjük az idegenhez. Hanem mit lehete tenni? a reggel látott szép kert szives tulajdonosának is legalább egy isten hozzádot kelle mondani, ki valóba várakozott is a visszatérőre, itt is bucsut kelle venni, mert meg vala mondva, hogy estve indulás történend.

„De nem úgy van az uram, önök csak reggel felé fog-
nak indulni, s ma estve együtt leszünk, menjenek most a
lovak haza, majd elballagunk utánna.“

És az épen lehaladott nap gyönyörű estjében, ülő hely
kinálkózik, egy narancsfa sűrű árnyában.

A pompás fényű kék boltozatnak soha nem hiányzó szö-
vétnekei egyenként gyuladni kezdenek. Más ragyogása van
azoknak a tropikusok szende levegőjében, mint ködben, ho-
mályban úsztatott egünkön. A már felkelt holdnak még ki
nem egészített arcza méltóság teljesen s még soha nem látott
fényben tekintett körül mint éj királynéja — ragyogó, villogó
kisebb alattvalóin. Hanem a gyorsan jövő éj teljes beáltával
a föld sem késett alvó csendjének csudáival. Minden fa, min-
den bokor, minden virág egyszerre fényes tűszikrák özöné-
ben lenni látszék, mi lehet ez? vajjon az éjnek phantomai-e
ezek, melyek az éj sötétjében tündér jeleneteket elővarázsolni
kezdenek? habozó szemekkel tekint ilyenkor a zordobb ég-
hajlatok lakója a csillagokra, melyek felette az égnek fényezett
kék függönyén remegnek, s ismét azokra, melyek közvetlen
közelébe, a légben tánczolnak, fénybogarak milliói valának
ezek, melyek a dús lombozatu növényzetet körül tánczolák,
s szeszélyes röpkedésökben, sajátóságos tűzjelekkel irák be az
éjnek emelkedő sötét függönyét. Elnémulva látványnál a szó,
s hihetetlen tüneményt képzel maga előtt lebegni, melynek
dicsőítésére az esti enyhült lég megnyitja a sokféle virágokban
rejlő illatok rejtett csatornáit, s oly esti élv terjed el körü-
lötte, milyenről addig fogalma nem volt.

Csak ugyan az elindulás az estvéről elhalasztatott, s a
rendkívül szives házi gazdánál már vig táncz folya zongora
mellett. A tánczok nemei szinte azok valának mint a civili-
satio más helyein; kerengő, redova, polka, és francia négyes,
mely utóbbiba szép utitársnénk igen kitűnő vala. Mind ezen
tánczok körülbelől úgy tánczoltatnak mint nálunk, csak hogy
ugrósabban. Divatos ott még egy táncz, mely nálunk ösme-
retlen, spanyoltáncznak nevezik, zenéje csakugyan az ösme-
retes lassucska hármás ütenyü, bár ki is rögtön megtanulja
ki csak lépni tud a zene ütenyére. Elrendezése ez: páronként
egymás után állva, a nőt a tánczos jobbján vezeti. A körbe

belől vannak a tánczosok, kívül a nők, s eként előbb általános séta kezdődik; majd az előtánczos pár megfordul, szembe az utánna jövő párnak úgy, hogy a tánczosok a nőkkel esnek szemben — a négy, körbe fogózik balancée-t csinál azután rond-ot. Ekkor az előbbi pár átmegy a harmadik párhoz, balancée, és moulinet; átmegy a negyedik párhoz, itt balancée, és chaine történik. Ekkor az elől maradt második pár indul el hasonló modorba, s midőn az egész kör tánczba jött, igen jól veszi ki magát.

Éjfélnél után két órakor csakugyan útnak kelle indulni, hogy a nap hevéből mentől kevesebb érjen útközbe, mert az átmenetelre 7—8 órát kelle számítani. Ilyen néptől az elválás fájdalmas s emléke bár kiben is érzékenyen fennmarad örökre. A távozókat a hajóig kíséré az egész társaság, s a visszatérésrei meghívásoknak vége hossza nem volt. Erősöcske szél vonult délkelet felől, melynek szárnyaitól karoltatva, a kis hajó gyorsan halada el a kijövet jobbra eső, s a St. Tamáshoz hasonló diminutiv erőd mellett, mely a ragyogó hold ezüst fényében gnomként tükröződék le az öböl tükrébe.

Viradatkor már fél utnál több vala hátra tevé, s a reggeli hajnalba szürkén tarkásodék St. Tamás sziklás köves hegyeinek szegényebb növényzete. Legfeljebb rövid pár óra alatt a megérkezés biztosítva lett volna, ha a szeszélyes délkeleti, egyszerre csak lankadni nem kezdett volna, s már már impertinens szeszélyében csak egy egy koronkénti puffot küldé, mintha egybeszorított ajkokkal fojtottan nevetkezett volna az utasokban keletkezett boszuságon, s im valóba, cserbe hagyta, mint hajdan az alföldi előfogatos, ki az állomásra érve kifogott, s aztán lássa a siető mikor ér céljához, kivált ha éj közeledék, s előtte kétes állapotú út állott. Ott a nappali nagy hőség rémként jött gyors léptekkel, mely a szűk terjedelmű hajócskán bővön játszodtathatja hosszu karikássát. Hanem oh jaj! ez még némelyekre nézt nem is teszi a nyomorok öszszeségét. A fris pajzán délkeleti, ugráló, tánczoló tengert hagyott maga után. A vitorlák teljes ellágyulásban lóginyáztak, s a kormány mindenfelé zakatolt mint egy alma az üres vékában, és kezdődék egy oly hatalmas ringás, ugrálás, és bagdácslás, melytől a fő elkábult. De fájdalom, a főnél még

inkább elkábult a még bizony csak újoncz tengeri útzónak szerencsétlen gyomra, és? — nó! valóba! a St^a. Cruzei felejtetetlen vendégszeretők dús asztalainak finom falatjai tökéletesen kárba mentek. — Volt kivált a tengernek egy bizonyos nagyobb érütése, mely minden 15—20 perczbe rendszeresen jött. Távolról látni lehetett ezen extra hullám jövetelét, s csak látása is, impertinens földingásokat s láva kirontásokat okozta a tökéletes fölfordultságnak indult vulkánban. De még mind ez valahogy csak tűrhető lett volna, mert lassanként s idővel, még a roszhoz is annyira a mennyire hozzá szokunk, hanem ilyes aestheticaitlan productiókat, melynek kecscseli (grace) teljesítését semmiféle táncz vagy egyéb mester kitálni aligha, betanítani pedig épen nem tudná, ilyen impertinens szereplést oly gyönyörű pár szem előtt játszani el, mint a Doña Carmené az csak ugyan több kettőnél, s inkább óhajtaná magát az ember pokolba is csapni, mint a disztelen szereplést olyan két szem tanuskodása alatt végezni, ki még azon felyül neveté a dolgot, mert semmi változást nem érzett.

A csend nem akara mulni — rettenetes leve a hőség — égetett minden a mihez ért az ember, s a napnak legmelegebb órái évszázad lassuságával telének. Végre a kicsiny vitorlák ismét domborulni kezdenek, s a délutáni órákba fáradtan, égetten, szédülten s elkinzottan frisülést nyujta a szállodának csarnoka, hanem a bohóczos önkénytelen szerepléstől hátramaradt bosszuságot még egy pár palaczk fris ale sem vala képes felejtetni.

A más nap készülődésekbe telék el a tropikusok alatti tovább utazásra, melynek természetével már valamennyire ismeretes lévén, az öltözkének a szerénti rendezése a foglalkozás legfőbbike volt. Mindenek felett legelébb is a még szinte új párisi kalapnak helyét, az égető napsugarait leginkább korlátozó hűs panama kalap pótlá. Figyelmet fordítson erre mindenki, ki a tropikusok alatt utazik, valamint élet rendszerében szoros mérsékletet kövessen, s ne higgye, hogy más főveg is épen oly szolgálatot tesz mint a panama kalap. Sőt ha sokat kell hogy a nap sugarainak kitéve legyen, még ez alá is nem árt, ha egy hűsítő fris növény levelet tesz, mely ott minden nagyságban úntig található. A nap szurás egyike a

fő veszélyeknek, melynek kivált az idegen ott kitéve van. A tropikusok alatt mindenki óvakodik a nappalnak melegebb óráiba való kintjárástól, s ha foglalatossága mindenesetre kiszólitja, esernyővel megy még lovagolva is mindenki. Ez bárha eleinte bohózatossáknak tetszik az europainak, ne késsék a szokást rögtön követni, mert a nap sugaraitól gondosan őrizkedni kell, ép úgy mint a lázoktól, melyek nagyrésze felettébb veszélyes, mivel csak nem mindenike atyafias a sárga lázzal, de ritkán jelennek meg járványos (epidemicus) formában, valóságos sárga láz pedig csakis az, a hol a feketeszínü hányás mutatkozik. A dán kormány csakis 180 anyaország beli rendes katonát tart gyarmataiban, ezeknek mind lakására mind pedig élelmére a legnagyobb gond fordítottatik, évenként egy harmada felváltatik, s hogy a szám teljesen fenntartassék, rendes időbe, a midőn járvány nem uralg, 80-ra van évenként szükség, hogy az egy harmad pótolassék, e nyolczvan is mind, kisebb nagyobb mértékbe lázt kap, s csak azután tekintetik acclimatizálnak. Már pedig a szűz szigetek, s ezek közt kiválólag St^a. Cruz, a Nyugot-indiák legegészségesebbikének mondatik. Mérsékletten étkezzék tehát az idegen; különösön kerülje a tejet, a kövér gyümölcsöket, s a nagyon hideg italt. Szeszies italokkal mérsékletten bánjon, s a gyakori szomjasság enyhítésére töltsön igen kevés veres bort s még inkább Rumot vagy Cognacot a vízbe. Ha pedig a láznak legkisebb jelét tapasztalja, például az izzadás kimaradását nyújtózkodási hajlammal, nyomást a vállai közt, tompa fájdalmat inaiban stb. folyamodjék rögtön orvoshoz, mert egy pár órai késés sokszor halálos lehet. E sorok írója utazott egy hajón, hol a vomito negro, a televér sárga láz oly mérges alakban jelent meg a hajó népe közt, hogy a melyiken jelei mutatkozni kezdének, már két három óra mulva a tengerészek nagy sírkertjébe dobatott.

Orvoshoz folyamodva meglehet egy nagyszerü lócurát áll ugyan ki, mely alatt a Colomelt épen nem kimélik tőle, olyannyira, miszerént fogai megmozdulnak állkapczáiban, de a menekülés nagyon valószínű. Viseljen a tropikusok alatt finom gyapjuszövet alsó inget, sőt egy széles flanelövet még ez alatt is, mely az alhasat, s gyomrot elfedje, és pedig ne

higgye ám hogy ez alkalmatlan lesz, mert a lecsorgó izzadság sokkal alkalmatlanabb.

A fényes holdvilágától épen annyira s oly módon őrizkedjék mint a naptól. Ennek is veszélyes, sőt tán még veszélyesebb hatása van a tropikusok alatt, mint a napnak. Őrizkedjék az enyhe éji szellőben a szabadban aludni, s ha ne talán tennie kellene, mindent elkövessen hogy a hold rá ne süssön, mert veszélyes lázoknak teszi ki magát a tropikusok némely vidékein, s különösön Nyugot-indiákon. Némelyeknek arcza feldagad, másoknál megint hasonló bajokat szokott előidézni mint a napszúrás. Nyugot-indiákon valamint más olyan természetű helyeken is a járványok az esős évszakban uralkodnak. A mely idegen egy esős évszakot kiállott acclimatizáltak tekintheti magát, azonban igen gyakran megtörténik, hogy a ki az első esős évszakot szerencsésen áttöltötte, a veszély a második évben éri el. — Csekély észrevételeim azt mondják, hogy az acclimatizatio akkor van meg, midőn az idegen ama bizonyos sárgás fekete árnyolatot, mely a benn szülött fejéreket jellegzi — arcza színében teljesen megkapta.

Az ily veszélyes járványokat magába rejtő levegőjü helyeken utazóknak, némely óvó szerek ajánlatnak; az angol hadi hajókon Chinint használnak, hanem már a kellemetlen szerebevérese magába elég alkalmatlanságot okoz, nem is említve annak tán lehető káros hatását, s mivel hatása ennek sem tökéletesen biztos, inkább ajánlható ezen könnyebb s épen oly hatályos mód: tartson az utas podgyásza közt egy jó palaczkánfor szeszt, reggel és estve nedvesítse meg arczát, egy ebbe áztatott szivacscsal.

Minden nagy útra kelt egyénnek, lehető legkevesebb podgyászt ajánlok. Nagy útra nincs is miért annyi frakk, annyi pantalon, annyi mellény, s istentudja mennyi tárgyai a mostan kor alkalmatlanná vált piperőczködésének. Fejér nemüt vigyen mentől többet, mert jó hasznát veendi.

Az ezen elvszerént alakított podgyász tehát sok dolgot nem adott, s a délutáni órákban egy finomsággal rakott asztal körüli ebéd bő ösmerkedési alkalmat nyujthata a leendő úti társakkal, t. i. az új hajó vezérrel, s még egy más egyénnel,

kik egy két hátra maradó barátjaikkal bucsu ebédet költének el, hol a sűrű tréfa, nevetés s bő poharazás épen nem hiányzék. Ebéd közbe mély ágyúszó dördüle meg a kikötő felől. Idegen hadihajó vala ez, mely a külső kikötőben horgonyt vetett, s a szokásos 21 tisztelkedési lövéssel foglalkozék. Lövései utolsóját épen akkor végzé, midőn egy pár Haidzig & Co. féle palaczk ledrótozott dugaszának vig pukkanása viszhangként felelni törekvék a hadihajó öreg Caliberei mély morajának. Már épen az utolsó, ösmeretes magas-töltésér forma pohárba buzogtatá bele gyöngyező tartalmát a palaczk, a midőn: dzsimm! egy rémitő csattanás, mintha épen a szobában durrant volna el. A még nem egészen tele töltött pohár, ijedtébe a palaczk szájához ugrott fel, a többi poharak s üvegek énekelve tánczba ugrottak, de főként az egyik vedégeskedő gyenge idegzetü lévén, s már kevéssé pezsgésnek indult koponyával, magát székével egyensúlyozólag hintázva, székestől együtt felborulásnak indult. Estében a teritékbe kapaszkodva, egy részét annak maga után voná, s ő maga elébb érvén a földre, egy rakás tányér, pohár, palaczk, kés, villa, só, bor, paprika, szelencze, mustár és angol mártások nemei, mint megannyi üző lények rárohanának, választékos öltözetének nagy rendetlenségbe hozására, s szivárványszerü színre festésére. Az illedelem a nevetésnek nyelvharapás általi elfojtását is parancsolá, de bizez szerfelett bajos mesterség volt. Szerencsére az egyik vendég egy esetet hozott elő egy Afrikából frisen érkezett négerről, ki hasonló alkalommal épen a Citadella alatt lévén, a feje feletti durranásra a vízbe ugrott. A különben tréfás előadás alkalmul szolgálá a szörnyen megtelt nevetési batteriák elsülésire, melyek hangosan vegyülének az üvegeket tánczoltató musika éles csattanásai közé, hanem bizony, nem a vízbe ugrott néger rovasára történt a nevetés.

Észre vette az olvasó, hogy a durranások a tö szomszédban fekvő Citadella ágyúitól keletkezének, mely a hadihajó tisztelgését visszonozá, s kik a hotel szobáit lakják, méltán elmondhatják ilyenkor a kis erődről, hogy kicsi a béka de nagy a hangja.

Bekövetkeztén az est, a szokásos módon a kis hajó kivezetteték a külső kikötőbe, s ott a hadi hajók közt

horgonyon várá be a kora reggelt. — Mielőtt azonban a szűz szigetek csoportozatától bucsut vennének, tán nem lesz felesleges ezen leirt dán gyarmatnak történelmi rövid ösmertetése.

St. Tamás első gyarmatosításának legelső viszonyait homály leplezi, meg lehet a kopároknak látszó sziklák senkinek sem kellett, s gyaníthatólag a más szorgalmán élődő kalandorok színhelye lehetett, melyre az elszórt várromok is mutatni látszanak. 1671-ik évben Copenhágában egy nyugot-indiai társulat alakult, mely e szigetet, mint lakatlant elfoglalá, s legnagyobbára hollandiakkal telepíté. De mivel ezen társulat, csekély pénz alapja miatt, évenként csakis egy hajót küldhetett ki, mely előbb Afrikában rabszolgákat szedett fel, azokat St. Tamásba vitte, s onnan a sziget természetmányaival rakodva tért vissza Dánországba, — V-ik Christián átadá a szigetet 1685-ben a nagy választó fejedelem történetéből is ösmertes Brandenburg — afrikai társulatnak 30 évre, azon joggal: hogy a társulat gyarmatosíthasson, és kereskedést üzhessen. Ezen intézkedés következtében, a sziget üzlete nagy jelentőségre kezdett emelkedni, mely a kitűzött 30 év lefolyta után is folytonosan megmaradott, a midőn az említett társulat tagjai — mint már dán alattvalók — az addig kifejtett kereskedéseket tovább folytatták.

1764-ben V-ik Frigyes, és 1766-ban VII-ik Christián Dán királyok idejében, St. Tamás kikötője minden nemzetek hajóinak megnyílt, s ezen túl a kicsiny sziget virágzó állapota megvolt alapítva, mely a 18-ik század végefelé dühöngött nagy tengeri harczok korában annál nagyobb fejlettségi fokozatra jutott, mivel akkoron Dánország neutralis helyzetbe volt.

A csak kevéssel nagyobb St^a. Cruz, 80 □ mértföldnyi területével s 27 ezernyi lakójával, dús termékenysége által a földmivelésre igen alkalmas. E gyönyörű kis szigetnek a gyarmatosulás első év tizedeibe főtermelési czikke a dohány volt, mind addig, míg lakói földjének s éghajlatának előnyeivel jobban megösmerkedve, a dohányt csak nem kirekesztőleg a czukornád mívelésével cserélték fel. A czukornád ugyan is St^a. Cruzban kitünő minőségű, s czukortermesztménye jó hírben áll a kereskedés mezején. Czukor és Rum teszi tehát

fő kiviteli czikkeit, melyek nagyobbára az anyaországba, s az egyesült amerikai államokba mennek. St^a. Cruznak, Christianstad-on kívül, van még egy városa: Frederiksstad, a szigetnek nyugoti végén. Mindkettő aránylag csekély népességgel bír, s népének legnagyobb része a 175 ültetvényeken oszlik el, melyek a sziget egész területét magokba foglalják.

St^a. Cruzt legelőbb 1625-be az angolok és hollandiak egyszerre szállották meg, de husz év mulva az angolok kiűzvéen a hollandiakat, egészen az angolok hatalmába jutott — 1650-ben azonban az angoloknak is engedni kellett a közel fekvő Portoricóból támadólag fellépett spanyol hódítóknak. De még azon év folytában csakugyan hódítás útján a nyugot-indiai francia társulat birtokába jutott, mely a következő évben, ezen szigetet, több más azon vidéken volt gyarmataival együtt eladta a maltai lovag rendnek. 1664-ben alakult egy új francia-nyugot-indiai társulat, s ez, az akkor élt hires Colbert javaslatára, ugyan azon gyarmatokat visszavásárolta a lovagrendtől; de ezen társulat czélszerűtlen kezelés következtében eladósodván, kénytelen volt gyarmatait XIV. Lajosnak átadni adósságainak lefizetése árába. Azonban a gyarmat az új kezelés alatt sem emelkedhetett, ugy annyira: hogy az 1695-ben teljesen felhagyatott, s népe átköltözött az akkor már nagy virágzás pontjára emelkedett San Domingora. Ezentúl a sziget lakatlan állapotban maradt, mind addig, míg nem V-ik Christian dánkirály 1733-ban a francziáktól 750,000 livres lefizetésével megvásárolta.

Korán, s jóval viradat előtt, mikor t. i. már a matrózok legrészegebbje is kialvá a tengerre szállásnak soha ki nem maradható mámorát; — a Schooner mozgásba indult, s midőn az új bárka lakóinak azon része, mely a hajózás kezelésével nem foglalkozott, fekhelyéből felszuszpetlődék, már jó távolságra hátra maradának St. Tamásnak sziklás halmai. A mely hajó St. Tamásból Barbadosba törekszik, hogy a kedvező északkeleti passatot használhassa, a már leirt két szigetsor közt kell magát tartania, s Antigua szigetének egyik vagy másik oldala mellett elhaladva, a szélféletti szigeteket jobbra kell hagynia, azontúl egyenes vonalban Barbadoszt megközelítendő.

Fellette érdekes a hely, melyen e vonal átvezet, mely nem csak saját szü kinézésére nézve nagyon figyelemre méltó, de történelmi tekintetben is a közelebbi múlt századokban, a legmeglepőbb eseményeknek volt színhelye.

Ez azon hely, mely a spanyoloktól *La calle grande de las virgenes* (a szüzek nagy utcája) névvel jelöltetik.

Mint már többször említve volt: az Antillák ékszer lánczozatként terjednek el az Orinocco kiömlésétől a Floridai partokig. E lánczozat közepe táján fekszenek az úgy nevezett szüszzigetek, melyeket Columbus fedezett fel utolsó útjában 1493-ik évben. Ezen alkalommal t. i. a nagy felfedező a helyett, hogy ismét a passátot kereste volna a 29-ik párvonal irányában — mint első útjában tevé, a mely egyenesen St. Salvadorra vezeté a Bahama csoportozatban — leszálla Cap de Verd szigetek felé, s épen azon utat követvén, melyet a kisebb Antillákra szándékozó európai hajók ma is követnek, egyenesen Deseadara bukkant, illetőleg: Dominica, Maria Galante és Guadalupe szigetekre, melyek mind csakis közel fekszenek egymáshoz. Látva a minden irányba mutatkozó sziget csoportozatot, közte nyugoti irányba indult, s így Montserrat, Antigua, Nevis, St. Cristobal, s mind azon szigetek, melyek San Domingo keleti fokáig szakadatlan lánczozatot képeznek, s egynek partjaitól, több más sziget szabad szemmel is látható, mint tündérszerű archipelágus egyszerre feltáruult előtte.

Meglepetve a szigetek és szigetkék tömérdek számától, melyeket Antiguától Culebráig és Vieque-ig elszórva talált, a gyönyörű Archipelagust szüzek szigeteinek nevezé, szent Ursula tizenegyezer követőinek tiszteletére. A széles vízi út pedig, mely St. Tamástól Antiguaig nyulik, s a tömérdek szigeteket saját szerű kettős soru csoportozatra választja, és a melynek keletfelőli végét Antigua tündéri pavillonként mintegy berekeszteni látszik — az előbb említett — szüzek nagy utcája elnevezést nyeré.

Bámulatos a gyönyörűen nagyszerű változatosság, mely e szigetek alakzatában mindenként mutatkozik; némelyiknek kerülete lehet harmincz-negyven s több mérföld, míg másnak alig annyi arasz, sőt némelyiknek szikla teteje mint fekete

pont csak alig, s váltogatva mutatkozik a víz színén. A körülötte örökösen pajzánkodó hullám olykor felette egybe csapódva, a szendén felszökellő habbal koronázott kicsiny viztorlatkába (Brandung) játszadoxni látszik, mintha a víz a nap sugaraival örökös küzdelmet folytatna a felett: vajjon száraz vagy nedves legyen-e sorsa a mindkettő közvetlen hatása alatti fekete pontocskáknak, melynek azonban óriási lábai rémitő mélységekben gyökereznek? Némelyike e szigeteknek oly gyönyörű zöld lepelben diszlik, hogy a szemlélőnek lelke is nevet belé, míg más a kopasz sziklák mogorvaságával fordítja aszkóros tekintetét a dús életnedvben tündöklő szomszédokra.

Sajátságos képzetnek tetszhető, de mégis úgy van: hogy e tündéres vidék a szó teljes értelmében egy rendkívül nagy parkhoz hasonlítható, melynek fő és mellék útait víz képezi. St. Tamásból Antigua felé hajózva, épen ezen szigetek közt lévő fő úton kell végig menni, mely mellett jobbról és balról, a szigetek egyenetlen, s különböző kisebb nagyobb csomókba csoportozódnak, s a köztök elhajózó utas méltán egy nagyszerű park fő útján képzelheti magát, melyen haladva, minden távolság hátra hagyásával, egy körütekintésre a csoportozatok meg anynyi felé oszlanak, s számtalan változatosságban lépnek elő és tűnnek el.

E fő útnak szélessége mintegy 40—50 mértföld lévén, a szigetek kétfelől, mintmeganynyi fa, bokor és virág csoportozatok, épen úgy szegélyzik a szűzek nagy utcáját, mint a windsori várkertnek ős fáin ama nagyszerű park fő útját. A sziget csoportozatokat egymástól elkülönítő csatornák képezik a mellékes fő utakat, az egyes szigeteket pedig minden nagyságu mellék csatornák és csatornácskák meganynyi kisebb nagyobb sziklás részletekre és virágkosaracskákra szagatják. És hogy a kerthezi hasonlatosságban épen semmi se hiányozzék, vadász, halász, remete házak, dísz épületek s gloriettek helyett, házak, kunyhók, szélmalomok, gyári magas kémények, gyönyörű kicsiny városkák s tornyok kandikálnak ki a fa csoportozatok és virág kosarak dús lombozata alól, melyek mosolyra derítő csinoságban úgy néznek ki, mintmeganynyi, Ischel és Hallstadt vidékén készült svájci épület min-tácskák, s kicsiny képrakatok, melyeket szelenczékbe lehetne

pakolni, s úti szekrényünkbe tehetnénk el, hogy hazatérve dísz kirakataink polczait ékesítsék.

A szigetek némelyike alacsony, s csak kevéssé emelkedik a víz színe felett, míg másoknak magas hegy csúcsai a felhőkben tűnnek el, s mint rémitő vulkánok, setét öbleikből néha magasan kanyargó füst oszlopokat szórnak a fényes ég boltozata felé. Némelyikének dús lombozata felülmul minden, az előtt látott növényi életről való fogalmat, míg egy másik, teljes kopárságában a lakatlanság örök csendjében szűnyad. Itt egy diminutiv szigetke a tropikusok egyes obeliskjének, a pompás pálmának talapzatul szolgál, míg másnak kopasz szikla tetején, szoborszerű mozdulatlanságban egy nyugot-indiai pelikán ül, mely éjeli szállást keresve rá szállott. A látvány rendkívüli nagyszerű, sajtóságos, s szépségben a természetnek remeke, melyhez hasonlót tán csakis a déli-tenger tud felmutatni.

Igy St. Tamás szigetét elhagyva, jobbra St^a Cruz, balra St. Juan dán gyarmatok zöldelnek. Odább, a bal oldalon Tortola angol gyarmat vad tekintetű sziklái emelkednek ki az antillák tengereinek indigó kék mély vizeiből. Még odább St. Martino, Saba, — jobbra — St. Eustaquio kicsiny szigetek, s az utobbitól csekély távolságra a gyönyörű St. Cristobal (angolul közönségesen St. Kitt's), melynek közepén emelkedő, s a hosszudad szigeten végig nyúló vulkán természetű hegyláncz alján, az eleven zöld színben viritó czukor ültetvények csak nem a tenger széleig terjednek, s a melyek felett áttekintve, a déli láthatár, az ehez nagyon közel fekvő Nevis sziget magas kupjában látszik végződni.

Hej kegyes olvasó! mennyire nem lehet csak gyanítani is a mi éghajlatunkban milyen lehet egy valódi szép éj? de ez nem is lehet másként; mert itt nincsenek meg a rendes passátoknak épen anynyira gyöngéd mint remekelő ujjai, melyek az örök boltozat kék lemezét fényezzék, s szabad szemnek is láthatóvá tegyék azon kisebb rendű örtüzek némelyikét, melyeket homályosabb természetű légkörünkön át, csakis fegyverzett szemekkel észlelhetünk. Midőn a szüzek nagy utcájának zenithjéről a nap alá száll, s felhő glóriában dicsőülnek fényes nyomai, — melyek domboruló függönyzetében az elandalodott fantázia mindennemű állatok, szörnyek, sziklák,

várak alakját kiösmerni képzele, — a rohanva érkező éjnek gyors közeledtével, épen oly hirtelen gyuladnak meg a végtelen természet örök lámpáinak milliói felettünk. Miután az éjnek teljesen beállott sötétje e gyönyörű tengerek hullámaira nehezedik, a tenger sem késik saját csudái tárát megnyitni. Fény szikra özön követi a gyorsan haladó hajó nyomát, mintha maga, a tűznek legnagyobb ellensége, az erős surlódás hevé-
től lánggra akarna gyuladni. Olykor ezen szikrák mintha öszpontosulnának, nagyobb fény golyót képeznek, mely nagyobb mélységben s hosszszabbacska ideig látható, mintha Göthe classicus Walburgis éjének homunculus-a a mélységek szellemei körébe sietne világosságával. Sajátságos a mély sötétség, mely a keleti fél íven mutatkozik, míg a nyugoti ív az elmerült nap távozása helyét fáradt fénynyel jelöli. Majd az éj királynéja mutatni kezdi halvány homlokát, s midőn királynéi fördőjéből ki lépik, szende sugarai mint számtalan apródok milliói arany szövétü szőnyeget teritenek a játszi hullámokban redőzött kristály szőnyegre, melyen méltóságteljesen kezdi emelkedő sétáját az éj királynéja. Lassankénti emelkedésében andalító fényt terjeszt maga körül, melyet a szüntelen változó hullámzat milliom tükrözésekben ad vissza. Közeledte azonban a tenger phantomait lassanként elrebbenti s homunculus az át nem fürkészhető mélységek ölébe bocsátkozik.

De ugy tetszik inkább, hogy csak a színhely változott; a phantomok a magosba költözni látszanak, s a nagyszerű Walburgis éjnek csudái sietnek az éj királynéja kíséretéhez csatlakozni, a számtalan futó csillagok tiszszerezett igénybe veszik a homunculus-nak ügyességét, melyek némelyike mint dús szikrázatu röppentyű az égnek fél boltozatán lövell át, s gyakran mindenféle színű szikrákba pattan szét.

Tűzijáték ez, olyan, milyent semmiféle tűz művész a világon nem utánozhat, s a dicső látmánytól nem képes megválni a bámulástól elnémult utazó. De menynyire feszül figyelme a midőn a végtelen síkságok felől sohajokat hallani képzel; eleinte valóban nem is kételkedik, hogy azok valamely szorongott szívnek néma kiömlései, de csak hamar erősödik a hang. Valamely úszó lény élénk fuvásához kezd hasonlítani, mely az orrába tolult vizet kifujja. A hang mind inkább

növekedik, míg végre csak nem süvöltésbe megy át, s ekkor mindenfelől vigan játszadozó, ugráló nagy halak (Delphinus-Phocaena) seregétől van körülvéve a hajó, melyek tompa orrukat a vizből kiemelve, megannyi vizsugárt lövelnek fel, a porrá fujt viz számtalan atom csöppjeiből alakult gőzszerű sugarak a szivárványnak minden színeit adván viszza a tiszta holdvilágnak megtört sugaraiban.

Az ilyen szuszogó és püfögő sereg határai elláthatatlannok, elhaladásuk 10—15, sőt több perczig is eltart, az egész sereg ugyanazon egy irányban halad, elhaladtával a süvöltés gyengül, lassanként távozik, csak a fuvás hallik már, s végre a mint jött csendes sohajba enyészik el.

Lehetetlen ilyen éjeken át a hajó födeleztől megválni, s többnyire az éjféli utáni hűs fuvalmak előpostái már jelenteni kezdék a látvány változtának közeledtét, a mikor még az is, ki e látványban számtalanszor gyönyörködék, a kevéssé enyhítő tropikusok alatti forró ágyat felkeresé.

A kicsiny Nevis szigetet, alig 5 mértföldnyi széles csatorna választja St. Cristobaltól, s bárha nagyon kicsiny, kinézése felette szép. Közepét a felhőkbe emelkedő hegy csúcs foglalja el, melyet a tropikusok legszebb zöldje környez.

Ezen útát egy jó gőzös — mint a melyek a West-India, Mail, Steam, Ship Comp. gyönyörű hajói, s a melyek rendszeren havonként kétszer körutat tesznek e szigetek közt — alig 24 óra alatt megteszi. Ki ezeket választja utazására, úgy szólván át rohan e földi paradicsom között, s úti könyvvel kezében egy panorámát szemlélhet, melyet tömérdek utazó élvezni szokott a Rajnán Mainztól Kölnig. A ki hiszi hogy ez is útazás, annak gyors és nagy felfogási tehetsége bámulni való, vagy mi? — de a ki ily nagyszerű felfogó tehetséget magában nem érez, ne vesse meg a szerényebb vitorlást, mely bárha sok természeti akadályok miatt lassabban halad is, sőt meglehet olykor egy-egy szeszélyes szél csend alkalmával, olyan leszsz, mint serpenyő, melybe sülni és kirántatni fog talán az utazó, mint beefsteak vagy rántott csirke, — keressen enyhülést miként lehet, de ne irtózzék a testi szenvedéstől, mert ha kedveli az útazást, szenvedése bőven jutalmazva leend. Aztán ha amott valahol a tündéri virág kosarak tömkelegében hajójának vászna,

mint száradni terített ruha hanyagon lelóg, kevés számú úti társa ugyan azon enyhelyet keresendi magunkal, s az ilyenkor keletkező beszélgetés közben nyert felvilágosítások tanulmányul szolgálандnak. Ilyenkor ehez hasonló pár beszédek keletkeznek:

„Gyönyörű vidék ez, s méltán földi paradicsomnak nevezhető!“

Nem csekély meglepetésére az idegennek a felelet eként hangzék:

„Ha sido caballero, csak volt uram! húsz év előtt kellett volna hogy ön ezen országot lássa, a midőn a vidámság s vendégszeretet jóléttel s gazdagsággal párosult.“

„Ebbe úgy látom most sincs hiány e bájoló szigetek közt.“

„Csak árnyéka ez annak a mi volt. Az oktalan, tudatlan idegen philantropia (La ignorante y stupida philantropia estrangena) semmivé tevé egykor boldog hazánkat, a nélkül hogy annak is hasznára lett volna, kinek javára céllozott.“

Ismét a négerekre czélzás! Mégis szörnyü itt a fajbéli ellenszenv, ámbár igaznak marad mindenestre, hogy a szabad néger állam látása nem igen alkalmas arra, hogy az idegenbe is jó véleményt keltsen a néger faj iránt, azonban az igazat megvallva, ha utánna vagy előtte valami más, a fejér faj keze alatt lévő gyarmatot látott, előre fogamzott jó véleményének képzelt foka nagyon lefog hangoltatni, s ha St^a. Cruznak látogatója képzelné fogja, miszerént San Domingo is fél századdal az előtt olyan formán nézhetett ki, érezni fogja azon megvetésnek keletkező csiráját, melyet az amerikai fejér a néger irányába érez.

„St^a. Cruz szigeten valóban nem tapasztaltam, hogy a gazdagság s vendégszeretet hiányának csak árnyéka léteznék is.“

„S pedig mégis úgy van uram, ámbár St^a. Cruz némileg kivételes helyzetben van. Ott a rabszolgaság egészen eltörölve nincs mint az angol gyarmatokon, hanem europai philantropicus kormánya azt már csak nem nominálissá tette atyáskodó intézkedései által. Ez meg lehet épen anynyira rossz hatással nem is lett volna, ha meg nem feledkezett volna a tulajdonosok kármentesítéséről. A dán kormány régebben

hozzá kezdett a négereknek felszabeditásához mint az angol; lassanként a tulajdonosok jogait korlátozó, de az ez általi veszteség kiegyenlítéséről nem gondoskodék, s ez által a természet megdrágult ott is. Hozzá járult ehez a cukornak megócsulása egy felől, más felől az európai vámok felemelése, kivált a mióta ott a répa cukor termesztés keletkezett. Mind ezeknek következtébe sok ültetvényes családok, kik az arany idő korban adósságba jöttek, terheiktől menekülni nem tudván, csőd alá jutottak, s elszegényedve eltávoztak egykori fényezésük színhelyéről. Más vagyonosabb családok pedig megúvnán a sok alkalmatlanságot, s látván a régi társadalmi viszonyok enyészetét, birtokaikat eladták, vagy bérbe bocsátották, menekültek tőle miként lehetett, s vissza költöztek Európába. Ha ön több napokat töltve St^a. Cruzban, azt bővebben megtekinthette volna, sok olyan ültetvényt látott volna, melyen a jólét helyébe a pusztulás vas kezének nyomai már látszanak. Hanem ismétlem St^a. Cruz kivételes hely e szigetek közt, mert az egészét nagyobb tulajdonosok birván, minden részecskéje mivelés alatt van. Majd ha a véletlen önt az angol gyarmatokra veti, azok némelyikén lesz alkalma látni, miként indultak azok vissza a barbarizmus felé, s kiszámítani épen nem bajos az idő pontot, mikor szállanak azon fokra, melyre San Domingo már rég eljutott? Ki halt már azokról csak nem a hajdani anyagi s társadalmi jólét, de legalább az angol kormány kármentesíté az ültetvényeseket, s eként kibékülve az európai philantropusok oktalan elveivel, oda hagyák a szigeteket, s velek távozék a szigetek jóléte is. A ki még most is ott van, csak azért van, mert szűk környülményei oda bilincselve tartják, melyektől mihent szabadulhat valamelyik, megy rögtön, haladéktalanul. Semmivé vannak téve a hajdan gazdag angol birtokok uram, s köztök leginkább az, a melyik a leggazdagabb volt, Jamaica. Húsz évvel ez előtt hire se volt a koldusnak e szigetekeken, meg kell nézni most mit talál az ember? a dús föld lakóinak nagyobb része koldús már az angol szigetekeken, melyek nagy számából tán csak amaz ott egyedül kivehető.⁴

S ezzel a már nagyon megközelített gyönyörű Antigua-ra mutatott, melynek elszórt gyönyörű ültetvényes lakai angol

gondossággal megválasztott s ápolt fekvésökről anynyira meghívólag tekintenek le a fölséges Archipelagusra.

„Ez is — folytatá az elkeseredett historicus — „csak annak köszönheti jólétét a minek St^a. Cruz, tudniillik: hogy az egész nagyobb birtokosok kezében van. Szabad föld egy talpalatnyi sincs rajta. A sziget néger lakóinak dolgozniok kell, mert élni kell, s higyje el ön: a menynyi angol sziget e vizekben van, sehol olyan jó állapotban a négerék nincsenek, mint épen itt, hol a szükség őket munkára kényszeríti. A néger csak akkor dolgozik, ha rá kényszerítetik ostor vagy a szükség által, hol valamelyik e kettő közül háta megett nem áll, ott a néger nem dolgozik.“

„Ej uram, nagyon is rossz véleménynyel vagytok ti e földön átalába a szegény négerék irányába, s szinte lehetetlennek kell hinnem, hogy épen anynyira idegenek legyenek minden igyekezeti ösztöntől.“

„Ilyes észrevételeket hallunk mindig önöktől europai urak, kik azt képzelik, hogy a fekete faj is épen oly ember, mint Európának szorgalmas köznépe, mely azonban — megjegyezve légyen — fejér, s nem pedig néger faj. Van ugyan a néger faj közt is kevés, nagyon kevés, ép annyira dicséretes kivétel, gondolom hallott ön St. Tamásban de Castro urakról? ez a ház alkalmasint a legtehetősebb St. Tamásban s nagy tekintéllyel bír, pedig színesek. Imitt-amott a szigeteken találtatik egy-egy ilyen is, ki felül emelkedve faja tunyaságán s tevéketlenségén, nagy vagyonhoz s tisztelethez jutott. De alkalmasint mindnyája vegyített vérű, s ilyen kivált helyzetbe tiszta néger tán egy sincsen. Legsajátságosabb az, hogy e szép példák sem szolgálnak tanuságul a néger fajnak, egyenes jelétül annak, hogy szorgalomra s civilizációra alkalmatlan.“

„Különös dolgokat mond ön nekem uram, mint ha végre azt kellene el hinnem, hogy a néger nem is ember, pedig gondolkodik mint a fejér, s gondolatit szavakba foglalja épen ugy mint mink.“

„Európában beszivott elvek szerint nincsen miért a tárgyról vitatkozni. Kegyetek Európában többet hisznek a teoriának, mint kell, s a praxist csak melleseges dolognak tekintik. Azt hiszik, hogy a logikai következtetések megdönthetetlenek,

mi amerikaiak épen az ellenkezőt hiszszük, tudniillik: a mi gyakorlatilag igaz, az ellen a theoria s logikai legszabályosabb következtetések nem hogy érvénnyel bírnának, de a legnevetésesebb bolondságok a világon. — Egyébiránt ha ön hosszabb időt töltend e vidéken, ha meg látja a spanyol gyarmatok valamelyikét, — hol a rabszolgaság a maga teljes mértékében fenn áll — meglátandja az Egyesült-státusokat, s mindenütt figyelemre veszi a rabszolga és szabad négerek állapotát, előre jövendölöm önnek, hogy sok megdönthetlennel képzelt elveit nevezetesen meg fogják ingatni a tapasztalando tények.“

Ej, ej, megint egy negrophobus, s mindég csak ez, a menynyi ide való szülöttel találkozunk. Igaz, hogy a külszin mellettök szóll, hanem várjunk, még csak véleményt se mondjunk, míg a hosszabb tapasztalás bővebben meg nem ösmerkedtet a tárgygyal.

Antiguat balra tartva, Guadalupe felé mutata a gyorsan haladó schooner fekárbocza. Jobbra egy mogorva kinézésü lakatlan sziget szikláí emelkedének ki a vízből, ez Redonda volt, melytől kevés távolságra Montserrat kicsiny szigetnek szörnyü magas csucsa a fellegek homályával volt elboritva. A hegy oldalokra felnyuló eleven zöldség a kis szigetkének jó mivben létéről tanuskodék, melyet a lenyugvó nap utolsó sugarai gyönyörü világitásban tüntete elő.

Másnap reggel a felkelő nap előpostái, Guadalupe vulkánja közelében köszönték hajónkat, ismét azon sajátszerű látványok egyikénél, hol a tengerek özönében fürdő föld, szinte kezét nyujtani látszik a kék boltozatnak, s ez etheri lágy karal, redözött felhő képében fogadja a reggeli köszöntésre magasra fel nyujtott durva jobbot. Elő tünteti ismét ama rendkívüli légviszony különbséget, hol a lichenek mérséklett légköréből, csak nem percznyi rögtönséggel a kává, czukornád, a cocus és mimosa cornigera vidékeire szálltunk. E szigeten ugy látszik nem csak a cultura, hanem az eredeti ős természet is teljes erejében mutatkozáék. A magos hegység alljában nagyszerü öserdő látható, mely a vulkán oldalain a magasabb régióig felnyulik.

Guadalupe szigetet elérve, az utazás a szél feletti szigetekon kívül, a nagy tenger felől történék. A szigetsor tehát

jobbra marada, s szél kedviért mindinkább a nagy tenger felé esék utunk iránya. A csekély emelkedésű Maria Galante körvonala alig vala látható, s estvére Dominica-nak magas szikla hegyei csak könnyű felhő formában voltak kivehetők a távolban.

O minő fölséges utat hagyánk hátra! melynek szépségeit leírni egy Byron tolla sem lenne képes. Az emlékezet mint tündéri álmod varázsolja vissza ama viz labirintusnak millio csudáit, a földnek egyik fő ékszerét, nevető zöldjével, mogorva szikláival, fellegekbe olvadó hegyeivel, vulkán csu-csaival, gyönyörű regényes bérceivel, gazdag termékenységgel előtött völgyeivel, s diszitményszerű kis városaival, melyeknek sokszerű változatossága kellő ösmertetésére valóban szegény a nyelvek leggazdagabbika is. De ugyan ennek történetésze is egy vonallal sem kevesebb regényes, mint természeti szépsége, s a legtermékenyebb regényes szellem tollának bővebb anyagot nyújthatna, mint tán bármely ösmeretes pontja a világnak. Sőt tán méltán mondhatni lehet, hogy legegyszerűbb történelmi leírása, regényességben vetekednék az ösmeretes minden regények legmeglepőbbikével. A 16-ik század kezdetén a népvándorlások hódító s irtó harcainak volt az színhelye, hol a caraibok népének elkelle tűnni a hatalmasabb fejr faj rohamai elől. Ezek legyőzésével, a különböző honok megannyi fejr népei egymás közt folytaták az uralom feletti harcot. E közben keletkezett az épen annyira regényes mint félelmes boucanier-ok portyázásai, mely czimboraság az elsőbbség felett egymás közt veszekedő minden népek vegyítékéből keletkezett, s bárha eredeti félelmes egybealakulások 1813-ik évbe megis szűnt, a midőn akkori vezérök Lafitte a rendes polgári életre vissza térendő, az amerikai egyesült államokkal Anglia ellen szövötkezett, mégis e szabad kalandorok maradványai még maig sem tünnek el egészen a nyugot-indiai vizekről.

Századunk elején Anglia és Franciaország között folytatott makacs háboruzás ideje alatt, Nyugot-indiának szigetei ha nem is épen oly nagyszerű, de annál regényesebben dühös harcznak valának színhelyei; az olykor bekövetkezett europai

csend vagy szünidő alatt is, ott a legnagyobb elkeseredéssel, szünetlen kés harcot folytattak a francia korzárok. Nem hiányzott ott egy nagyszerű Bartolomeusi éj is, a midőn San Domingon a francia gyarmatosok oly vadálatszerűleg kiölettek. A nagyba folytatott csempészet, s rabszolgákalkali kereskedés pedig mai napig is kalandszerűséggel árasztják el Columbus dicsőségének színhelyét.

De már közeledni kezdünk azon szélességek felé, hol a két ellenkező passát egybe találkozásának csendjei a szeleket szeszélyesíteni kezdik. Gyakori ellenkező fuvalmak, s hosszabb rövidebb ideig tartó szélcsendek a vitorlás hajóval gyakran bosszantó játékot üznek, s nem csuda ilyenkor, ha a rajta lévő útas elkeseredett unalmában fölkiált; éljen a gőz, pokolba a vitorlával, s keresi az ember a mulatságot, vagyis idő ölést a mint lehet. A tengeri hosszadalmas időknek is megvannak saját mulatságai, ilyen főként a halászat, mely nem csekély mértékbe jó segítségére az idő rövidítést óhajtónak.

Nem kevéssé meglepő dolog a tengereken, mennyire szeretik a halak némely fajtái követni a hajót gyorsan haladó útjában. Valószínűleg épen azon okból mint a madarak, t. i. a hajóról ledobott, vagy lehullott falatok felszedése seregelteti őket a kíséret alakítására. Némely halai a tengernek nem csak kívánatos tárgyai a hajó konyhájának, de alakjuk s színök végett is figyelmet gerjesztők, melyeket közelebbről láthatni, bizonyosan vágyani fog bár mely tengeri utazó. Különösen két hal mutatkozik a nyugot-indiai tengerekben legszámosabban a hajó kíséretében; egyik az ugy nevezett Bonito (Thynnus, Coretta és pelamys) színe kék és veres, és a Dorado, (Coriphaena dorado) színe sárga zöld tarkázattal. Az utóbbi kivált fényes színeivel száz lábnyi mélységre is észrevehető. Alkotása nagyon csinos hosszukás, karcsu, s hajlékony; gyors mozdulataiban csillogó színváltozásokat mutat, s különösen finom eledelt nyújt a hajó asztalára, mely végett aztán ritkán is kerüli ki a veszélyt ha a hajó közelében mutatkozik.

A halászat kétféleképen történik; horoggal és szigonyal; a horog alatt nem kell azonban olyas mit érteni mint a

milyenek szárazai horgászatnál vannak használatba. Hajón nagyon hoszszu, 50—60 ölnyi, erősöcske zsineget használnak körül belől olyant, mint a milyet, zászlók felvonására alkalmaznak a hajókon. A zsineg réz-sodrony fonatba végződüg, melyhez jó erős horog van erősítve. A horogra csinált repülő halat akasztanak, melyet a matrózok nagy ügyességgel tudnak utánozni, s ezzel a horog lebocsáttatik a hajó menetelének vizébe. Ha a hajó gyors haladásban van, nem késik a dorado a számára vetett törbe harapni. Fennakadása hamar észrevehető, a nagy viczkándozásról, csapkodásról, melyet a hajó nyomába pezsgő vizvonalban tesz. Némelyike négy lábnyi hosszúságu is lévén képzelní lehet nem kevéssé könnyítí, a hajó szakács gondjait.

A gyönyörű színezetű finom halak azonban nem csak a hajó hátuljánál tartózkodnak, hanem mindenfelől vigan játca-doznak körulte s alatta. Különösön észrevehető, hogy némelyik a hajó előtt órákig eluszik, a hajónak egyforma gyorsaságával, mintha mozdulatlanul oda lenne szegezve. Ilyenkor a hajónépének egyik gyakorlottja szigonynyal kezébe kiszáll a hajó orrán előre nyuló, árboczának lánczozata közé, s lesbe áll mint a vadász, ki a vadnak járását ösmeri.

A tengereni halászat ezen neme sokkal érdekesebb az előbbinél, s nem csak az idegen de a hajónépe is élénk figyelemmel kíséri. A szigony, a már nálunk is ösmeretes alakot viseli, s mint itt, több jól kihegyzett ágakba végződik, melyek mindenike visszafelé fordított szakállal van ellátva. Nyele rövid, legfelyebb 7—8 lábnyi, s vékony hoszszu kötéllel van ellátva, mely nem a nyél végéhez, hanem a szigony vasához van kötve. A szigonyozás erős lökéssel történik, mint hajdan korban a dárda lökés, s a törököknél a dzsirid-ezés történni szokott. Az ügyes kéz ritkán hibázza el czélját, mely csalhatatlan eredmény képes aztán elhitetni az idegennel, hogy az egész működés csekély ügyességet igényelhet, s valóba egész elbizakodottsággal megpróbálja a nagyon mulatságos időtöltést. Mivel már meglehetősen belejött az ilyen accrobátai műtételbe a feljebb említett oknál fogva, kiül, s kevés időteltével már mutatkozik is az alkalom ügyessége megpróbálására. És —

vizz — bele süvölt a vízbe a szigony. Szigony és hal, egyszerre mint villám eltűnik. Aha meg van! szemeivel látta hogy találta a halat. Huzza örömmel visszafelé a kötelet, de nem rángatózik, nagyon lomhán s vontatva jó. Csak hamar felbukkannak a szigonynak vékony ágai és pedig — üressen — mint egy gunyolódva az egyebet várt szemek elejébe. Üres biz az! no mind egy, próbáljuk meg ismét. Ni ni! de szép bonita — vizz — hasonló eredmény, s tizedszer is, huszadszor is ugyan az, míg végre a kuporgástól, kapaszkodástól, fáradtan, izzadtan, s a nap hevétől elégetett háttal, unatkozva hagyja félbe a hasztalan törekvést, s tér vissza, a már izletesen párolgó halon tölteni bosszuját, hol a diminutiv szigony villa képébe, nem oly könnyen hibázza el a czélt, a tálban.

Mentől inkább közeledünk az egyenlítő felé, annál meglepőbbek lesznek a gyönyörű éjeknek csudái, melyek naponta újabb meg újabb azelőtt nem ösmert égi jeleket tüntetnek előnkbe. A nagyobb csillagok más forma csoportozatokba alakulnak. Némely különös sötétségbe burkolt terek felettébb sajátságos kinézést adnak a déli égbörnek, míg más helyeken ismét fénylő homály foltok (nebulae), a téj út világosságával vetekednek. Nem szükség csillagászatba avatottnak lenni valakinek, hogy képes lehessen e sajátságos új kinézésű égboltozat szépségeit méltányolni. Tetszeni fog az annak is, ki ama mély tudomány titkaiban merő avatatlan, s csak mint utazó, más vidékek szemlélésében gyönyörködik. Mert valamint a tropikusok növényzetének s bennszülött népének látásával mindjárt érezzük hogy földünknek mérséklett vidékeiről eltávoztunk, ugy a déli égbör szemlélésével a legtanulatlanabbnak is észre kell vennie hogy más hemisphaeriumon van.

Hiába keressük itt a gönczöl szekerét (Ursa major) a poláris csillagot; vagy Cassiopeját; az egyenlítő felé közeledtünkben ezek lassanként a tenger színére hanyatlanak, s végre elmerülnek. Sajátságos érzés futja át keblünket, a midőn a gyermekkorunktól ösmert constellatiókat eként egyenként letűnni látjuk. Semmi más, sem az útba eltelt hosszú idő, sem a számítás által pontosan kimutatott távolság, nem képes annyira és oly élénken eszünkbe juttatni a nagy távolságot, mely honunktól s ott maradott kedveseinktől elvალaszt.

Igy a letűnt régi ösmerősök helyett lassanként kiemelkedik ellenkező irányban ama nagyszerű csillagzat, a hajó, a gyönyörű Skorpio, s végre a déli égkoronája a nagy kereszt, melynek négy, első rangu fényes csillaga egymással átellenben keresztben áll, s legalsóbbika a déli sarkponthoz legközelebb esik. De koránt sem oly közel mint poláris csillagunk az északi sarkponthoz, s ennél fogva valósággal poláris csillag nincsen is a déli félkörön.

A déli ég csudáinak látása nem csak egyedül az idegent lepi meg, hanem az olyanok is, kik hosszú útjaikban gyakran látják, különös érdekkal lesik a csillagzatok felmerülését. Kivált a nagy kereszt feltünése élénk benyomást tesz rájuk, melynek kisebb nagyobb elhajlásából minden idő tájban éjen át, bámulatos pontossággal megtudják az időt mondani, s legfeljebb csak percekben hibáznak.

Végre egy reggel hét és nyolcz óra közt déli irányban mutatkozni kezd az azon bizonyos, eleinte alig egypár hüvelyknyi durva fekete ólom vonás, melyet egy párszor látva, hozzá szokik az ovatatlan szeme is, hogy abba a száraz földet kiösmérje. Barbadoshoz közeledünk, az angol gyarmatok egyik nevezetesbbikéhez, mely hajdan híres volt ültetvényeiről, gazdagságáról, s vendégszeretetéről, most — azt mondák — vége ennek is mint a többi angol gyarmatoknak, no de lásuk miként néz ki most.

XIV. Fejezet.

Barbados. — Bridgetown. — A sziget belseje. — Ültetvények. — Partvidék és fürdők. — Földmívelési czikkek Nyugat-indiákon.

Barbados nem birván magas hegyekkel mint több szomszédai, nem nagy távolságra látható a tengerről, s miután a már ösmertetett vastag ólom vonás forma barna vonal mutatkozik a láthatár szélén, kedvező gyorsaság mellett, csak

hamar kidomborul a vizből. Az irány, melyben megközelítők, északi partjaihoz vezetett, melynek, a parthoszszában elterülő, tán egypár mértföldnyi szélességű rónasága, rögtön emelkedni látszó, de csekély magasságu hegylánczba végződik. Nyugoti pontja — mely *cave point*nak neveztetik, hirtelen emelkedik ki a vizből, de csak csekély magasságra, alig 40—50 lábnyira, s innen, a sziget hosszába nyuló hegyláncz gerinczet, egymás felébe emelkedő felsikok, lépcsőzetes alakban váltják fel a sziget legmagasabb pontja felé. Barbadosnak legmagasabb pontja azonban csak kevéssel emelkedik magasabbra 1000 lábnál, Barrallier tengerész parancsnok mérése szerint 1147 láb a tenger színe felett. Az emeletekben mutatkozó alakulás óriási erődtvényekhez hasonlít némileg, s az egymás felébe emelkedő *escarp*-ok homlokzatain mély rovátkok mutatkoznak, melyeket a lerohanó vizek véstek beléjük, s ugy néznek ki mint megannyi ágyu rései az óriási erődnek.

Körül hajózva a nyugoti pontot, a part ismét alacsony és homokos lesz — a milyen Barbados partjainak nagyobb része — s hogy az itt olykor rendkívül viharos tenger, a laza képletű partokban nagy rombolásokat nem tesz, annak csakis az az oka, hogy megvédéséről maga a természet gondoskodott, működésének legrendkívülibb egyike által, t. i. ama piczinyke állatok milliómmainak bámulatos munkássága által, melyek a világ vizeiben a méheket képviselik, a polypiferák által. Ugyanis Barbados csak nem egészen korál gyűrűvel van körül övezve; hanem kegyes olvasónőim nehogy azt képzeljék, hogy ama veres klárisról van itten szó, a melyből faragott gyöngyök, oly gyönyörűen ékitik hóféjér nyakukat, s nehogy reám fogják, hogy valamely óriási kincsnek lennék feltalálója, melyre Barbadosban órral bukkantam. A veres kláris egészen más fajú terméke a tengernek, s tulajdonképen nem is nevezhető ugyan azon névvel, mint ama végtelenül mesterséges óriási sziklák, melyek csak nem minden szigeteket a tropikusok alatt, sőt a continensek partjait is környezik, s a melyeket bizonyos ázacsok miriádjai oly bámulatos módon építenek a tenger vizéből kiválasztott mész részekből, valamint a méhek a sejteket a növények mézgájából, de a melyek gyönyörű szerkezetők- s alakjoknál fogva, inkább csak szem-

gyönyörködtető, mert puha törekenységek alig engedné meg, hogy azt csiszolni, vagy belőle valami ékszert faragni lehessen.

Bridgetown, a szigetnek fővárosa, s főkikötője, a sziget déli oldalán fekszik. A tenger felől érkezőnek közelítőleg sem mutat oly kellemetes látványt, mint bár melyike a már említett nyugot-india kikötő helyek közül, mindazonáltal kinézése nem épen érdektelen.

Az előtte elterülő kikötő egy terjedelmes hosszudad öböl, melynek partja hosszában terül el a város, s annak kanyarulásait körül belől két angol mértföldnyi hosszúságban követi, szélességben pedig a víz partjaitól befelé alig fél mértföldnyi tért borithat el.

Bridgetownnak délfelé nyuló vége — tehát a tengerről érkezőnek jobbra — terjedelmes épületekbe végződik, melyek a szélefeletti angol gyarmatok fő katonai laktanyáit foglalják magukba. A városnak északfelé nyuló épület sorozatát pedig egy erődítvény zárja, mely a kikötő felett uralg. Az e két végpont közti tér a városnak tropikus fák lombozatával vegyített, s árnyékolt házsoraival van betöltve, melyeknek felébe elszórtan óriási pálmák bokréta szerű koronái magasan emelkednek. A tropikusoknak ezen kiváló óriássaival vegyületen, terjedelmes egyházak tornyai, megannyi feltűnő pontokat képeznek, s egymással mint egy vetélkedni látszanak, míg a kikötőben horgonyaikon nyugvó számos hajók közt, jövő menő, kisebb nagyobb ladikok, csónakok, dereglyék, az egész panorámának élénk tekintetet kölcsönöznek. A várost csekély magasságra emelkedő dombok, halmok környezik, melyekről a rajtok elszórt, angolos csinosságban diszlő egyes lakok, gondosan ápolt fasorok és csoportozatok közt tekintenek le a tengerek síkjaira, a távolabbi háttér pedig, kissé emelkedettebb hegységbe végződik.

A St. Tomásból jött Schoonernek több napokig tartó dolga lévén Bridgetownban, alkalom kínálkozék Barbados megtekintésére, de mivel a tovább utazás ugyan ezen hajón vala folytatandó, nem volt miért róla leköltözöködni, s a városnak valamely szalodájában lakást venni. Az éjeli hálás a hajó kicsiny, de csinos cabinjában sem lehetet sokkal kényel-

metlenebb mint a szálloda szobájában, izzadt az ember az egyikben épen úgy mint a másikban, sőt vizen a tengeri lég frisebb volt, aztán hosszú útra kelt egyénnek — kivált ha még az is bizonytalan hova fogja sorsa vetni — soha sem árt, mindenben a miben csak lehet, erszényével kiméletesen bánni.

A nappalt úgy is parton lehetett tölteni késő estig, s ha e csekély terjedelmű szigeten kirándulásokat akar tenni, egy pár óra alatt egyik, vagy másik végéhez lehet Bridgetownból érni. Ezen előintézkedés mellett tehát, megérkezés után — mely déltájban történt — ama bizonyos, csaknem ellenállhatatlan vágygyal, mely nem csak az ujoncz tengeri utazót, de a professionatus tengerészt is a szárazra vonz, partra szállánk az épen oly derék mint elmés útitárssal, ki a hajó tartalma felett teljhatalommal rendelkezni látszott, s ki ezentúl Don Alvarez név alatt fog e munka során előfordulni.

Az érkezőket egy csomó szemtelen ácsorgó néger fogadá, kik a kiszálló helyen szembe állva az érkező ladikkal, kicsinyre szorított tömött félkört alakítanak, melyből minden magasságban, a gyerektől a hatlábnyi suhancz magasságáig, majomszerű fekete arczokról, vereshagyma nagyságával vetékedő szemfejér párok kíváncsian pislogának az érkezők elejébe, alig engedve annyi helyet, hova kiszállani lehessen. Sőt mintha eszök ágában se lett volna, hogy a kiszállóknak rést nyissanak magok közt a tovább mehetésre, míg nem Don Alvarez határozott hangon felszólala: „let us pass gentlemen“ helyet uraim! azonban erre is csak vontatva engedének csekély rést, melyen féltolongs közbe át leheté haladni a korom fekete lombozatu eleven gypün, melyen virág helyett szép nagy vereshagymák diszlettek, melyek az érkezteket még csak futólagos tekintetre sem méltatták, hanem a pislogó vereshagymák még mind a ladik belsejére valának szegezve mind addig, míg végre csakugyan meg kellett róla győződniek, hogy semmi vinni való podgyász hátra nem maradt, csakis ekkor méltóztatott az egész társaság a vereshagymákat mély megvetés kifejezésével az elhaladt, s egy csomó néger koldustól ostrom alá vett idegenekre fordítani, s lomha mozdulatokkal oszlani, mely a Port au Prince-i népre élénken emlékeztetett.

Ritka eset lehet az, hogy a tengerről érkezett, partra szállásának első perceiben evésre ne gondoljon; mert lehet a hajó asztala bár mennyire jól ellátott, úgy tetszik: hogy ismét a földet érintve, még a szak embereinek is jobban izlik egy pár friss tojás s egy jó beefsteak a szárazon; az pedig, ki többnyire tengerkórsággal bajlódik, úgy szólva az edelt nem is élvezi egész útja alatt; és mivel a partra szállással többnyire rögtön meggyógyul álbetegségéből, mindenekelőtt hatalmas ürességet érez rendszer állapotra jutott gyomrában.

Don Alvarez — úgy látszik — nagyon jól ösmeré a helyet, mert alig egypár percnyi határozott menetel után, egy alkalmas angolos szerkezetű vendéglőbe lépe, mely bárha terjedelmére nézve koránt sem olyan mint a St. Tamási, igen jó karban létével jó benyomásu ajánlkozással fogadá az idegent, s egy jó angolhoni tavern-re emlékeztetett. A tiszta terítékű asztalra igen jó friss tojásokat, vaját, finom halat, s egy nagyon jó kinézésű beefsteak-et rakott egy gyapju haju barna pinczér. Mindennek meg volt adva sava bors a mint angolos konyhánál szokásos, csak hogy a vaj meglehetősen avas, a beefsteak pedig annyira szijjas volt, hogy egy pár falat állcsontjaink izomzatát teljesen kifárasztá. Sajátságos dolog az a tropikusok alatt; hogy marhának úgy, mint a házi szárnyasoknak husa felettébb kemény, s valódi izletes porhanyúságra semmiféle étművész készíteni nem képes.

A szomszéd asztalnál néhány tengerész tiszt vigán költe egy hatalmas reggelit, s hogy e harcban derekasan bajnokoskodtak, teljes bizonyoságot tőn róla, a sokféle italokat tartalmazott üres palaczkok serege, melyek a nyelveket hangos társalgásra oldozták, sőt némelyikének organuma a sok szesz-től nehezülten már csak galagyolt, s olyan forma jelenetek látszának előkészületben lenni, mint a milyen St. Tamásban az elinduláskori ebédnél történt.

Már délutánra kelvén a nap, beállott azon időpont, mely a tropikusok alatt még a bennszülöttet is a lehető legárnyékosabb, leghűsebb helyek felkeresésére üzi. Ilyenkor minden élő lény mintha álomnak bocsátkozott volna, siesta-t tart, mely nem csak a tropikus, de minden melegebb tartományok népénél soha ki nem maradható szokás. A városoknak utcái

megürülnek, s alig lehet egy egy négert előtalálni, ki lomhán czammagva valamely elkerülhetetlen dolga után látni. Annál inkább elrejtőzik tehát a még szokatlan idegen, s keresi a legárnyékosabb helyek pamlagait, hogy a légnak szenvedhetetlen nyomását heveréssel könnyítse. Még az idegen földnek ujdonsága sem képes a hőséggel való megküzdésre birni, míg nem beállanak a későbbi órák, a midőn a nap a horizonra kezd hajlani. Hanem ekkor csakugyan az ujdonság megtekintésének vágya feléled, s a már kissé könnyült légnak nyommasztó terhét elhordozni készül.

Don Alvarez foglalatosságait keresvén fel, nem marada egyéb hátra mint a czélnélküli séta, mely — az igazat megvallva — oly város besétálására, melyet először látunk, nem épen annyira unalmas, mint valaki első tekintetre képzelné. Egyik utcán fel, a másikon le, a hely szebb részeire bukkanva, sokkal élénkebben hatnak, mint sem, ha előre tudjuk hová megyünk, s ott mit fogunk látni? Mindenesetre van az ilyen czéltalan barangolásban egy nagy előny, mert ez által a legszövevényesebb útczaszerkezetű várost is a legrövidebb idő alatt kiösmérjük, s igen hamar nélkülözhetjük a vezetőt. Próbálja meg bár ki e módot, s meglátja a gyors eredményt, melyet a helynek jó kiösmérésében pár nap alatt nyer, a midőn vezetőt használva, hosszabb helytmulatás által is csak nehezen szokik bele a hely ösmeretébe.

Igy Bridgetownban jó hatást tesz az idegenre, a midőn megindulva az utcák sorépületeinek már hosszúra nyulánkodó késő délutáni árnyékában léptei történetesen a csinos Trafalgar square-re vezetik. Ezen tér régebben más nevet viselt, hanem a mióta a hős Nelson-nak szobrot emeltek közepére, az ólta a Trafalgári nevezetes győzelem emlékét örökíti ama távol világ részben is, s mivel ezen szobor a legelső volt, melyet a nagy emlékére emeltek, Barbadosnak lakói nagyon is büszkék rá, polgárainak korosabbjai maig is nagy érdekléssel sorolják elő a szobor felállításának történetét. Az ércz szobor — mely Nelsont tengernagyi teljes diszruhájában ábrázolja — kőtalapzatra van helyezve, s az egésztest csinos vas kerítés környezi.

Ezen szobortól széles egyenes utca metszi át a várost annak egész hosszában, mely e pontról tekintve igen jól veszi ki magát. Ezen utca egyszersmind Bridgetown-nak fő utcája is, hol a legszebb áruboltok, s a legterjedelmesebb kereskedelmi raktárai vannak. Bárha az, pompás építészeti példányokkal nem is bír, még is több épületei szépeknek mondhatók, és ha a tropikusoknak forró napja a kirakatos nagy ablakokat elszenvedhetetlenekké nem tenné, Bridgetownak fő utcája gyönyörű lehetne. Az épületek rendesen erkélyekkel vannak ellátva, melyek valamely világos színre vannak festve, s a Trafalgar térről tekintve, kellemes változatossággal lepik meg a szemlélőt.

Végig sétálva az egyenes vonalú széles fő utcán, másik végén, az az: a városnak északnyugoti végén, a Bridgetowni élelmi szerek piacát találjuk fel, mely ott is, mint minden angol városban egészen külön, egyedül e célnak szánt épületet képez, s a melyek az angoloknál market place-nek neveztetnek. A terjedelmes négyszegű földött épületnek udvara sűrű lombozatu tropikus fákkal van beültetve, melyeknek árnyéka a nap sugarait soha át nem bocsátják, a benne feltalálható tropikus gyümölcsök változatossága, némely halak meglepő színezete, s a nyugot-indiai vizekben találtató számtalan héjanczok és kagylók színezetei a figyelmet megannyi felé vonják.

További barangolás csak hamar a székes-egyházhoz is elvezeti a vándort, melynek nagysága már a tengeren magára vonja az érkező figyelmét, mint nagyon is szembeötlő pont; terjedelmére nézve elég lenne bár minő nagy város főtemplomát képviselni, hanem hiányozván benne minden építészeti dísz, külsőleg egy nagy színhez hasonlít, belseje is csak nem épen olyan egyszerű mint külseje, vannak benne azonban némely érdekes emlékek, a gyarmatnak megalapulása korából.

A székes-egyházon kívül, vannak több egyházak s kápolnák Bridgetownban; ezeknek némelyike ha nem is oly terjedelmes mint az épen említett; építészeti tekintetben határozottan felülmulják, s van egy pár a nagyobb templomok közül, jelesen egy goth stýlben, mely sok építészeti érdemmel bír.

Az est bekövetkeztével ama rémitő nehéz felhők egyike kezdett délnyugot felől Barbados felébe tornyosulni, melyekre

Barbadosnak lakói — kivált azon évszakban, melyről e munka kél — mindég aggodalommal tekintenek. A kandiság nem csekély mértékbe volt felizgatva e vidékek újoncz járója kebelében, a midőn Don Alvarez a közeledő sötétség daczára is a parton maradást ajánlá. Azon észrevételre, hogy tán jobb lenne a közeledő záport minél előbb megelőzni, s előle visszavonulni, vizsga szemeket fordita a vastag redőzetekben feketülő láthatárra, s ily forma felelet jöve ajakairól:

„Hm, Barbadosban vagyunk uram, az ily kinézésü ég pedig itt oly borzasztó természeti rázkódásnak szokott olykor előpóstája lenni, mely előtt nem hogy a vizen, de még a szárazon is nincs bátorságban az ember. Már nem egyszer dőlt e város halomra az orkán pusztító ereje alatt, melyhez hasonló a földnek semmi más pontján nem tapasztalhatók.“

Csakugyan ilyen forma nyilatkozat hallására alig ha a leghiggadtabb természetü egyénnek is kandisága tizszeresen fel nem rázatik, s szemeit kétkedőleg nem fordítja a közeledő viharnek kavargó tömkelege felé, s csak nem vágy keletkezik a kebelben egy oly rendkívüli orkán látására. Míg azonban ilyes mi közelednék, a légben uralkodó ominosus csendnek tikkasztó nyomását könnyitendők, a szálloda előcsarnokába vonulva, Don Alvarez eként folytató a már megközelített beszélgetés tárgyát:

„Tizennyolcz évvel ezelőtt — csakis egy hó különbséggel — láttam én itt egy vihart, a milyenről önöknek fogalmuk sincs más éghajlatokban, s a milyennek valóban nem szeretnék még egyszer tanuja lenni. — Akkor is ilyen formán nézett ki a láthatár mint most, s midőn a táncz kezdődék, az egész légkör tűzben uszni látszék. A villámok nem csak a felhőkből törének alá, mint az rendesen történni szokott, hanem mindenütt a földből hasonló villámok törének felfelé, mely úgy nézett ki mint ha a mennynek s alvilágnak minden tüzei egymás ellen kiirtó harczot kezdettek volna. Hordónyi nagyságu tüzgolyók ereszkedének a földre, melyet elérve, millió szikrákba pattanának szét, mint a beütött bomba. Ezen rendkívüli előjátékot, oly borzasztó szélcsapások követték, melynek semmi ellent nem állhatott, s a melynek irányát megmondani nem lehetett, mert mindenfelől fujt. Bárha a meny-

dörgés ekkor már meg is volt szünve, a légkör tele volt bizonyos, semmi szóval sem ösmertethető zajjal, mely a vihar-
nak borzasztó süvöltéséből, a fenekéig felkavart tengernek
zúgásából, az egybe omló épületek robajából, a hajók, s ház-
födelek egybetörő recsegéséből, a veszélylyel küzdő emberek
kiabálásából, a sebesültek jajaiból, kutyák vonításából, szá-
marak s más állatok bögéséből alakult, melyhez hasonló vala-
mit a képzelet kölcsönözni nem képes, s a melynek ereje a
világnak minden ágyúütegeit túl hangolta volna. Menekült
minden élő lény a végpusztulást jőzslő veszély elől, a hogy,
és a hova tudott, magam egy ösmerőm háza pinczejében talá-
lék menhelyet, ösmerőm családjával, s cselédjeivel együtt, s
e rejtek mélyében is füleket szaggatólag hangzék a világ vég
pusztulása perczéhez hasonlító zaj. A föld alattunk ingott s
remegett mintha tömör alapját vesztette volna el, míg fejünk
felett a ház falait szeletenként szaggatá szét a viharnek ereje.
Ez történt 1831-ik év Augustus 10-ke éjelen.“

„Más nap reggel, halomra volt a ház omolva fejünk fe-
lett, s miután a vihar megszűnt, egy szűk pincze ablakon
másztunk ki menhelyünkből a szabad levegőre. Soha sem
láttam uram, s képzelni sem tudtam magamnak ahoz fogható
pusztulást, milyent akkor a még sokkal szebb volt Bridgetown
mutatott. Épületeinek kilencz tizede romokba feküdt. Az
épületek nagy része a földdel egyenlővé tétetett, s a kevés
mi még fennállott mind meg volt rongálva, ép állapotban látni
egyet se lehetett. Ama nagyszerű katonai lak, melyet ön a
város déli végénél észrevett — egybe vala omolva, s falai
sok katonát oda temetének.“

„A város másik végén az erődöt szétrombolá a rémitő
vihar, s nehéz ágyúit a szél felragadá a légbe mint megannyi
szalmaszálat. — Az omladozásnak indult épületekből menekülő
családok s lakók a szabadban valának kénytelenek menhelyet
keresni, de a vihar szétfujta egymástól, s az egymásról gond-
doskodásról szó sem lehetett. — Szüléknek védő karjai közül
a gyermeket kifujta, s a legközelebbi tárgyhoz csapva, szét-
zuzá. A temérdek zsindey, cserép, és fődélfa egy yardnyi
(3 láb) magasságra boritá el az utcákat. Helyenként az om-
ladékok között az oda ütött emberek fejei, más helyen karok

vagy lábak látszának, melyek több esetben elvalának szakítva a testtől. A temérdek halottat saraglyákon hordák ide oda, s úgy látszék: hogy az életben maradottak nem valának eleget a holtak eltakarítására.“

„Ahoz fogható pusztitást sem tűzvész, sem a legdühösebb háboru nem képes tenni. A szétszaggatott testek száma oly nagy volt, hogy eltemetésökre már gondolni sem lehetett, hanem a városon kívül nagy máglyákon égeték el.“

„Az azelőtti napon még hajóktól zsúfolt kikötő tisztára volt seperve. Az öböl partjai a szó teljes értelmében boritva voltak a szét tört hajók romjaitól. Több hajót a vihar felszakított horgonyáról s messze kidobta a szárazra.“

„De nem csekélyebb mértékben szenvedett a sziget belseje is; hol egyetlen egy épület sem maradt épségben, sőt némelyikének helyét alig lehetett megösmerni hol állott.“

„A fák úgy néztek ki, mint a hogy New-York vidékin kinézni szoktak januariusban; egy levél sem maradt rajtok, nagy része pedig vagy letört, vagy gyökeréből ki volt forgatva.“

„Mind ez bizonyosan hihetetlennek tetszik önnek, mivel az ilyen romboló viharokról fogalma nem lehet, de annak a ki egyszer szemtanuja volt, borzasztó valóságnak szomorú emléke.“

Épen végzé Don Alvarez mesésnek tetsző elbeszélését, a midőn az egész légkört, kékesfejér vakító fényü világosság lángba borítani látszék; melyet rögtön oly borzasztó menydörgés követe, mintha az özszes mindenség halomra omlott volna. Megrendült a föld, a gyenge emberi fő szédelgeni kezdett, az ingó bubordarabról felszökik az idegen, kétes tántorgó léptekkel a kijáró felé rohan, s alig leszen képes valamely meglepetést tanusító fölkiáltástól magát eltartóztatni. — Mosolyogva tekintte Don Alvarez, s monda:

„No s uram? hallott-e ön valaha ilyszerü égi zenét? már most legalább ösmeri miként szóllanak a mennyei batteriák Barbados felett.“

És valóban, még a Port au Princei égi háboru is ezt meg nem közelíté, azonban vannak, a kik szeretik e nagy-szerű tüneményt szemlélni, az ilyeneknek aztán egy Barbadosi menydörgés pompás élvezetet nyújt.

Tán sehol a világon a menykőcsapások anynyi kárt nem tesznek mint épen Barbadosban; történik ott olykor az is: hogy a zápor valamely völgy mentében elindulva, csaknem minden épületbe, különösen a czukor malmokba bele üt.

A Barbados vidékén előforduló anynyira gyakori égháborúk okát tényleges alapokon magyarázni bajos lenne; legyen szabad mégis itt egy észrevételt beleszöni, mely bárha az eddigi teoriákkal nem mindenben megegyeztethető, mint egyes vélemény elcsuszhatik másoké közt, míg a tudomány a kérdést teljesen tisztára fogja hozni.

Hogy épen Barbados legyen azon kiváló pont, mely körül a természet tüneményei oly nagyszerűleg jelennek meg, annak fő oka tán az: hogy Barbados külön lévén válva a többi szigetek sorából, a legelső pont, mely a passátok egybetalálkozási csendkörében a rendes légfolyam útját megzavarja. — A természeti működő erőknek tehát öszpontosult ereje bizonyosan nagyobbszerű jeleneteket fejt ki itt, mint más helyen, hol a megzavarás okozói már szaporodnak. — Hasonló esetek tapasztalhatók a guyánai partokon, és a chinai Archipelaguson, hasonló geográfiai fekvésök miatt.

Kevés idő múlva az eső nagy cseppekben kopogni kezd, mely néhány percz múlva zuhogó szél kíséretében sűrű záporban özönlött alá. — A sötétség átláthatatlan lőn, s midőn a nagyszerű villámok fényes világítással önték el a légbört, a leomló víztömeg sajátságos hullámzatban mutatkozik lehullásában. Mintha a szél minden irányból fújt volna, a zápor hosszú szálaiban sajátságos örvényzetek s vizpor kanyargások mutatkoznak.

Másfél óra múlva vége lett a szélnek is, zápornak is, csak a sebesen elrohanó víz csergedezése volt még hallható a megürült utcák esti csendjében, melyet olykor a már eltávozott nehéz időnek mély viszhangja szakasztott meg.

Ha későcskén is tehát, az ijesztő vészjelek távoztával mégis a szállás fölkeresésére gondola Don Alvarez. A ladik nyomát hosszú tűz üstök követé, mely a még nem oszlott sötétségben fénylett és villogott mint égi üstökös, s a buczkoló evezők valahányszor a vízbe merülének, mint megannyi aczél,

minden ütésre kovával látszának érintkezésbe jöni, s végre is a hajó oda szállást.

De azon éghajlatokban a záporok nem hűsítik a léghőrt olyanformán, mint nálunk, s multával a rekkenőség annál nyommasztóbb szokott lenni.

Bárha minden lehető módon elősegíteték a léghűzés a hajó Cabinjában, bizony csak nagy izzadások közt, s álmatlanságban telt el mégis az éj, míg végre a reggeli hajnal első jelentkezésére az átizzadt ágytól s háló ruhától menekülni lehetett.

A tropikusok városaiban korán reggel s estve nap lemente után van a legnagyobb élénkség, mi a clima viszonyai miatt igen természetes. — Ilyenkor kellemetes séta, vagyis inkább barangolás kínálkozik, a hely megtekintésére. — Használjuk tehát a reggeli hűst; ereszkedjünk ismét a városnak szabályos széles utczáiba, legalább azon ideig, míg falai árnyékot is nyújtanak, — mert a nap közepe körül ilyesmiről szó sincs a tropikusok alatt. — A függőleges napsugarak minden szögleteit betöltik az utszának, s ha az európai — ki meg van szokva árnyékát látni, ott ez után néz, nem csekély meglepetésére épen talpai alatt találja meg. — Szerencsére a napnak épen e függőleges állása miatt aztán, a szobák annál árnyékosabbak.

Bridgetown-nak kevés megjegyzésre méltó épületei vannak.

A székesegyház közelében van a kisebb angol antillák katonai parancsnokának laka; egy tág és igen szép épület, melyet terjedelmes szép kert környez, s a királyné házának neveztetik. Távirdai sodronyok által a katonai őrséggel s a szigetnek minden vidékével szoros közlekedés pontosul itt egybe. — Átellenben ezzel van a középponti, vagyis a főiskolának csinos két épülete, melynek egyike a fiu, másika a leány növendékeket fogadja be. A kereskedelmi csarnok a kikötő partján van, erkélye szép kilátást ad az öbölre s hajóira. Itt minden nevezetesebb anyahoni s gyarmatokbeli hírlapok és folyóiratok feltalálhatók.

Meglepők e távoli világ szögletben az ottan létező több igen jeles és szép számu könyvtárak, melyek bárha nevezetes ritkaságokkal, foliántokkal és régi kéziratokkal nem birnak, de újabb tudományos és szépirodalmi adatokban gazdagok. — A gyarmatok történelmét illetőleg kimerithetetlen kincseket

tartalmaznak, a nagy számu természettudományi munkák pedig a sziget miveltebb lakóinak tudományok iránti hajlamáról tanuskodnak.

A könyvtárak közül figyelmet érdemel különösen a könyvtári társulaté, mely mindenesetre a leggazdagabb, s mindenkinek, ki Barbadosot meglátogatja, szabad használatára áll.

Mint már felebb említve volt: a katonai őrség tanyája a város déli végén van; több terjedelmes épületekből áll, melyek szabálytalan négyszögü tért környeznek. E szabálytalan négyszög valódi nagyszerü gyakorlati tért képez, mely még az europai előtt is feltünő.

A katonai lakok egymástól elkülönített több épületekből állanak. Igen kényelmes jó levegőjü osztályokat foglalnak magokban, nem csak a tiszték, de a legénység számára is egyaránt. — A tisztaság bennök kitünő, s a közlegénység osztályai megannyi kényelmes lakoknak tekinthetők inkább, mint katonai laktanyáknak. Többnyire minden lak ivezettel (arcade) van körülvéve. A kikötő felől terjedelmes erődítésekke változik át e tanya, melyek egész a vizig terjeszkednek.

Don Alvarez azt mondá, hogy régebben Bridgetown-nak szép színháza is volt, de az 1831-beli már említett vihar azt tökéletesen szétrombolá. Az utóbbi években azonban egy ideiglenes épületet emeltek a katonai tanyánál az ottan fekvő őrsereg tisztjei s némely vagyonosabb polgárok, hol olykor eléadások történnek műkedvellők által. A diszitményeket többnyire az őrség tisztjei magok készítik. Eléadások alkalmával csekély bemeneti díj vétetik, csakis anynyi, a menynyivel a folyó kiadások fedezve vannak. Akkoron eléadások nem lévén, e tropikus szinpad bővebb leirása nem adható.

A város szélei pálmalevélfedelü apró házikókban végződnek. Ezek fából építvék, mindnyája ugyanazon mintájú, két ablak és egy ajtóval bir, s a néger köznép lakja.

A városon kívül kicsiny fél órai távolságra emelkedett helyen fekszik a kisebb antillák főkormányzójának laka. A mint mondák: e lak temérdek költséggel szereltetett fel, hanem tekintve terjedelmét s elrendezését, a várakozásnak legkevésbbé sem felel meg. Fekvése ugyan gyönyörü; nagyszerü árnyéku fák környezik az épületet csaknem mindenfelől, hanem a hozzá

tartozó terjedelmes tér, még sok czélszerűleg alkalmazott munkát s rendezést igényelne, hogy illő rendben legyen.

E kormányzói laknak neve is van, melyet meg kellene említeni, hanem ez is sok egyébvel az elégett naplóval elhamvadt.

A város északnyugoti végénél egy külváros vagyon, mely — ha emlékezetem nem csal — Fontabell nevet visel, s valóban nevét magával is hordja. Itt vannak a Bridgetowni vagyonosabb lakóknak gyönyörű Villái, melyek mindenike tropikus fák, bokrok, s egyéb pompás virágu növények gazdag lombzatában elrejtve lenni látszik. — Mindeniknek környezete megannyi nagyszerű üvegházak egyikét képezi.

E kertek méltó képviselői a tropikus növényzet fényének, melyet a természetet kedvellő angol ápolás még bámulatosbba tett. A különböző pálmafajok festői koronái, vegyülnek a gyönyörű Bombaxokkal, Ochromákkal, Mirtusokkal, Tamarindokkal s óriási Ficus fajokkal, — melyeknek megannyi színű zománczába sötét árnyolatot vegyít a Juniperus Barbadiensis, Juniperus Bermudiána, Thuja occidentalis és Pandanus odoratissimus. Itt egy Myristica moschada környezetében a legmeglepőbb virágos ágyak terülnek el, míg amott más virágos csoportozatnak közepette egy óriási Nerium odoratum maga nagyszerű virágfüzérként jelenik meg. Ragyogó virágu Cactusok, Rododendronok, Magnoliák, balzsam illatu Clerodendronok, Hypericumok, nagy virágu Erythrinák, Caesalpinniák, Lagerstromiák, Portlandiák s Isten tudja mennyi minden más. Mindannia sajátos illátát vegyítve a százados narancsfák virágezreinek hatalmas zamatjával, éber álmodzásba ringatják a meglepett idegzetet. Hol a virágok legfőnségesbbike, az Espiritu santo (*Peristeria pendula*) fejér galambja kiterjesztett szárnyairól mintha menynevei áldás sugarzanék a körülte megnyiló dús természetre.

(*Peristeria pendula* egy Orchidea faj, virágai fejérek, de a fejérség nagyon gyöngéd — alig észrevehető rózsaszín árnyolatba játszik. Közélről nézve a virágkelyhek közepében domborodások látszanak; de már csakis egy jó lépésnyi távolságra, a kiterjesztett

szárnyu kontyos fejér galambot, gloriával [sugarzattal] feje körül, a legtisztábban képezi).

Miután a nap heves része elhevertetett, midőn az esti hűs mindenkit a szabadba csala ki, számos kocsi, lóhátas és sétáló látszék a délkeletfelé vezető utczára sietni. Kétségkívül valami séta vagy mulató hely lehet azon irányban, mely a mozgást épen anynyira arrafelé vonja. De lássuk magunk, minő ujdonsággal találkozunk, ha mink is sétánkat arrafelé irányozzuk.

Közel a katonai tanyához terjedelmes tengeri fürdő intézeteket találunk, s ezektől tán egy mértföldnyi távolságra a korál sziklán néhány épület s ismét fürdő intézetek igen kellemes esti kirándulásra nyujtanak alkalmat.

Rendszerént sok nép látható ottan naplementekor, hol a szép kettős vagy egyes fogatokban, szép paripákban, és választékos fényüzésben hiány épen nincsen, s méltán Barbados Brightonjának vagy Ostendéjének nevezhető.

Az ilyen fürdő intézetek a tropikusok alatt valódi jótémény; mert ki hinné, hogy ott, hol a tenger kristály tisztaságu vize mindég orrunk előtt van, langyossága is kellemes frissülést adhatna egyfelől, de másrészt hatás erejénél fogva idegerősítőként hatna különben is az elpuhulást ki nem kerülhető idegekre. Hol végre a nyommasztó hőség anynyira kívánatossá tenné a gyakori fürdést, épen ott kelljen azt nélkülözni leginkább.

A tropikusok tengereiben honos temérdek czápa a fürdést veszélyessé teszi, ha tehát valaki fürdeni akar, kénytelen vagy kádban, vagy a tengerbe beállított kalitkában tenni fürdését.

A hely gyönyörű, ennek is neve van ugyan, melyet ismét illő lenne fölemlíteni, de mind hiába. Azóta sok ezer név egyik a másikat szorítá ki a csalóka emlékező tehetségből, s így alig merem ráfogni, hogy a két hely valamelyikét talán Hastingsnek hívják a hasonló nevű fürdőről Angolhonban.

Az est beálltával visszatérének a mulatók a katonai lak szép és nagy terére, hol a meglehetősen katonai zenekar, minden második nap, válogatott zenedarabokkal kedveskedik a közönségnek. Ilyenkor e tér valóban nagyon megélénkül. Szép és számos fogatok, urak és nők lóháton, temérdek csinos öltözetű sétálók, kik közt az angol katonaság

kiáltó veres öltönye, az egésznek élénk változatosságot kölcsönöz. Képzeltető, hogy az élénkség nem csekély lehet, a midőn Bridgetown-nak huszonötezernyi lakója, a nyugot-indiai városok gazdagabbjai sorába tartozik, s hogy benne a négy és két kerékű kocsik száma öszvesen 900-ra megy, mely a város terjedelméhez, s népessége arányához képest felette sok.

Mondák, hogy a mérséklettebb évszakban — mely a téli hónapokba esik — pompás tánczvigalmak szoktak Bridgetownban tartatni, melyeken mi a divatot s ékszereket illeti, az európai residentiák valamelyikének magas körű társaságában vélné magát az ember.

Barbados az úgynevezett szélfeletti szigetek legszélsőbbike, vagyis leginkább keletre fekszik a Carib szigetek sorában. Tökéletesen kívül esik azon sziget csoport sorozatából, s úgy szólván magára külön áll. A sziget sorból legközelebbi szomszédja San Vicente, de ez is 80 mértföldnyi távolságra esik tőle.

Geographiai helyzetére nézve fekszik az északi szélesség 13-ik, s a nyugoti hosszúság 59-ik foka alatt.

Sajátságos dolog az, hogy az ezen nem csekély jelentőségű sziget feltalálásának idejét teljes titok fedi. A geographusok közönségesen azt állítják, hogy 1600 előtt ösmeretes nem lett volna. De ez csakis egy becsuszott hiba, melyet az írók egyik a másiktól vettek át.

Léteznek ugyanis némely ritka kéziratok s térrajzok, melyek e szigetről az említett korszak előtt keletkeztek, a hiba hihetőleg onnan eredt, hogy a geographusok rendesen a Columbus idejéből s követőitől kelt adatokhoz ragaszkodtak.

E hires felfedezőnek kíséretében, második útja alkalmával 1499-ik és 1500-ik évben volt egy Juan de la Cosa nevezetű, kinek eredeti térrajzában az islas de los Caribes sorából Barbados hiányzik.

Valószínűleg e sziget felfedezésének ideje nem is esik talán a Columbus felfedezései korának első évtizedébe, de hogy az nem sokkal történt Columbusnak második útja után, és pedig épen a spanyolok által, ebben alig ha kétkedni lehet.

Nem hiányzanak ugyanis adatok, melyekből az tűnik ki; hogy a spanyol gyarmatosok, az akkor népes Barbados őslakóit

kifogdosták, s mint rabszolgákat a hispaniolai (San Domingo) bányák mivelésére hurczolták.

Kitűnik ez V-ik Károly spanyol királynak egy rendeletéből, melyben parancsoltatik, hogy a Barbudos és Gigantes szigetekről hispaniolába vitt indios-ok, ugyanazon polgári állásuaknak tekintessenek, mint a hispaniolai bennszülöttek. Ezen okirat bizonyos Rodrigo de Figuerroa-nak adatott 1518-ik évben. (Lásd *Historia General de los hechos, de los Castellanos en las islas y tierra ferma del mar Oceano*, por D. Antonio de Herrera; dec. II libro III. p. 73.)

A Britisch museumnak gazdag kézirat-gyűjteménye közt van egy térkép, mely 1536-ik évben kelt; ezen térrajzon Barbados a maga rendes geographiai helyzetében jelenik meg Bernados nevezet alatt. De nem is említve még más erre vonatkozó több adatokat, csak e kettőből is kitetszik, hogy Barbados felfedezésének kora nem sokkal későbbre tehető, mint Columbusnak második útja. — Hogy pedig a felfedezés nem más, hanem épen a spanyolok által történt, eléggé bizonyítja a hatalmas spanyol királynak az onnan elrabolt bennszülöttekkel bánást meghatározó parancsa, melynek hogy csekély hatása lehetett, sőt ellenkezőleg, hogy annak daczára Barbados szigetének eredeti lakói rémitő napokat kellett hogy a tizenhatodik században érjenek, kitetszik abból, hogy midőn a legelső angol hajó Barbadosra vetődött, a szigetet merőben népetlennek találta.

Az angol hajózatnak történelmi adatai szerint, a legelső angol hajó, mely Barbadosra érinté, volt az Olive blossom, (lásd *Purchas's Collections*, part. IV. l. 6. pag. 255.) Ezen hajó 1605-ik év april 14-kén elindult Woolwich-ből gyarmatosokkal, élelmi szerekkel, s települési eszközökkel, bizonyos Charles Leigh számára, ki gyarmatot alakított az Uyapaco folyamon, mely ma Oyapoco-nak neveztetik. A hajó vezérének ügyetlensége miatt ezen expeditio Barbadosra vetődött. A hajó népe látván, hogy a sziget merőben népetlen, azt az angol király nevében elfoglalták az akkori szokásban volt módon, t. i. azon ponton, hol szárazra léptek, keresztet emeltek, s egy fa kérgibe a király nevét bevésték. Azonban semmi gyarmatosítást

nem kezdettek, hanem csak addig mulattak ott, míg magokat kipihenték, s azzal ismét ott hagyák a szigetet.

Némely hollandi hajók kereskedési szabadalmat nyervén a Spanyol udvartól a Braziliávali kereskedésre, visszatérő útjukban kiszállottak Barbadosban élelmi szerek végett. Hazaérkeztökkel nagyon dicsérő leírását adák a népetlen szigetnek, mely iránt egy londoni nagy kereskedő Sir William Courteen — ki az új világgal már nagy kereskedési viszonyban állott — értesítettett levelezője által. Ezen kedvező tudósítás csak hamar ismételteték William Courteennak egy saját hajója által, mely visszajövő útjában Braziliából, viharok miatt a Barbadosi partokra vetődött, ezen hajó népe kiszállott s hosszabb ideig ott mulatott. A szigetet akkoron vastag tropikus növényzet borítá, de emberi lénynek csak nyomát sem találá. Egy azon korbéli angol író Ligon azt mondja: hogy akkor nagy mennyiségű vaddisznó lakta Barbados erdeit, melyeket szerinte a portugálok vittek oda szaporodás végett azon czélból, hogy ha netalán egyszer vagy máskor az ottan uralkodni szokott viharok ismét azon partokra vetnék, frissen fogatkozásuk ne légyen (lásd: Ligon's History p. 23). Azonban valószínűleg az itt felemlített disznók, a föld eredeti állatainak egyike lehetett, az úgy nevezett Peccary (*Dicotyles labiatus* és *D. torquatus*), mely faj még ma is feltalálható a nagyobb szigeteken, például Trinidadon.

A tudósítások, melyeket Courteen saját kiküldöttjeitől vett, oly kedvezők voltak minden tekintetben, hogy ott egy gyarmat alakítását elhatározá, s az akkori angol pénzügy minister Marlborough gróf pártfogolása alatt két nagy hajót szerelt fel, egy gyarmat alakítása végett. Ezen hajók közül csakis az egyik érkezett Barbadosra 1625-ik év Februar 17-kén, s a szigetnek nyugotfelőli partján 40 angol gyarmatos és 3 négert partra szállított (lásd: *The true travels, adventures, and observations of Captain John Shmith in Europe, Asia, Africa, and America, from A. D. 1593 to 1629.* London, 1630 p. 55). A gyarmatosok megtelepültek azon hely szomszédságában, melyen szinte 20 évvel azelőtt az Olive blossom népe az elfoglalást tevő, s egy várost alapítának, melyet a király tiszteletére *Jamestown*-nak

neveztek. Eként Barbados az angol hódítványok történelme szerint egy vala azon felettebb kevés szigetek közül, mely vérontás és az eredeti lakók kiirtása nélkül jutott az európaiak kezére.

De mi nem történhetett Barbados földjén egy század lefolyta alatt, mely e gyarmatosítást megelőző? mert a fürkészkedő utókor csalhatatlan jeleit találá fel egy ottan valaha létezett népességnek, s kétségkívülivé teszi, miszerént azon század alatt, melyben Barbados létezését homály boritá, egész nemzedéknek kiontott vére termékenyíté Barbadosnak dús földét.

Fontabell külvároson túl egy kicsiny folyóhoz ér az ember, hol az eredeti lakók sokféle eszközei oly nagy mértékben található, miszerént mennyiségöket tekintve lehetlenné teszik azon fogalmat, mintha csak ideiglenesen fordultak volna itt meg más szigetnek vagy épen a terra firma-nak valamely őslakói. Temérdek cserép edénydarabok, fejszék és balták — melyek ama nagy tengeri kagyló, a *Strombus gigas* héjából készültek — nem csak e helyen, de másutt is a szigeten nagy mennyiségben találtatván, kétségkívülivé teszik, hogy egykor valami nép lakta a gyönyörű szigetet. Sőt csalhatatlanul bizonysgot tesznek erről a sziget különböző vidékein felfedezett barlangok is, melyeknek falai az indusok vésnöki tehetségéről nyilvános bizonysgot tesznek. Egy kocsizásnyi távolságra Bridgetowntól egy ilyen barlang látható, melyet egy kút ásása alkalmával fedeztek fel, és a melynek falai teljesen ellévén boritva az indusok durva faragványával, ugy látszik, nevezetes tanyázó helye volt a sziget őslakóinak. A barlang 5 vagy 600 lépésnyi távolságra lehet a tengerparttól, igen csekély bejárója volt, mely egy elejébe gördített kövel teljesen elzáratott, a dús tropikus növényzet pedig hamar elboritá e rögtönzött ajtót, s így rejtve marada sokáig a települők elöl, míg a történet rá nem vezeté, a barlang belseje lehet mint egy 40 lábnyi hosszu, s 16' széles.

Bridgetownban nem lévén hiány sem lóban sem kocsiban, mint már felebb is érintve volt, a sziget beljébe való kirándulás bajjal párosulva nincsen. Ha eszébe jut az utasnak hogy a város zaját, mely azonban koránt sem olyan Bridgetownban,

mint valamely europai nagy városban, de olyan a milyen, ha azt falusi csenddel akarja felcserélni, a mozdulás nem sok bajba kerül, legfeljebb egy intésbe egy fekete fénymázos bőru majom képü kocsisnak, ki jellemzetes szemfejére forgatásával oly sajtyszerűleg néz ki azon éghajlat alatt, hova a természet-történet a majmok honát teszi, miszerént tagmozgatásai szinte aggodalommal töltik az idegent, vajjon melyik perczen ugrik lováról valamely fa lehajló ágára, oda hagyván kasot, bakot, gazdát, mindent, s természetével jobban megegyező helyére, a fatetejére szalad; s majd aztán bajos lesz Joco uramat ismét lecsalni fuvarosi tiszte betöltésére. Mert hiszen a lovak biztatására használt makogás ilyes képzetet méltán jogosíthatott volna, ha olykor a vigkedelyü úti társ — egy Bridgetowni fiatal barátja Don Alvareznek — emberi szóhoz hasonló hangokat is nem csalt volna ki a vastag ajkok közül, melyek széles nyílása mindannyiszor egy pár irigylésre méltó fejtér fogat mutatott mint a czápának torka. De a mely szavakból, bár melyik jól ösmert nyelvutánozását akarnák is, egy szót se tud megérteni a szokatlan, s ha netalán a történet valahogy magára hagyja vele, a keletkezhető párbeszédnek félre értése hol botrányt hol aggodalmat kelhetnek az idegenben.

A várostól távozva, az épületek meg nem szűnnek, hanem csak ritkulnak. Épület, ültetvény, és kert minden és mindenütt a merre tekint az ember, oly annyira, hogy egész Barbados inkább egyetlen egy városnak tekinthető, melynek házai helyenként inkább el vannak szórva, míg más helyt egybetömtőlve, egy nagy kiterjedésü város megannyi részének vagy elosztásának egyházas fő pontjait képezik, — melynek elszórtabb részeiben a tért főként dús czukornád ültetvények pótolják. Ezeket ismét, de alárendelt mennyiségben pamut, aloe, cacao, kávé, dohány, s több más nemü gazdaságok változatossá teszik, melyek mindenike nem csak külalakban, hanem színre is, s még inkább virágra és gyümölcsre nézve egymástól különböznek. Nem csekély mértékben meglepő egy idegenre nézve az aloenak olykor 20—24 lábnyi magas virág szára, melynek candellaberként kiterjeszkedő virág koronája ezer meg ezer kicsiny aranyszín sárga kely-

hecskékkal teljes. Barbadosban is épen úgy mint St^a. Cruzban megvannak a gyönyörű lakok, melyekhez olykor óriási narancsfasorok vezetnek. A köztök vezető út gyakran aranyszőnyeggel látszik betérítve lenni a lehullott temérdek gyümölcstől, melyek közt betérve a vendégszeretet csalhatatlan hajlékába, a lovak lábai, s a kerekek alatt, süvöltve szétfecsenő narancsok száma elég lenne egy pesti fűszeres bolt teljes ellátására. Mekkora botrány ennek látása egy olyan előtt, ki az efelét csemegének tekinteni megszokta. Aztán milyen kiméletlenül ügetett közte az alvilágból vagy a fatetejéről került fénymázos bőrű ostortartó.

„Ej de kár ezért a sok szép gyümölcsért.“

„Nincs mit tegyen vele uram a tulajdonos, mert annyi van, hogy a mennyi néger Barbadosban találhatik mind ki lehetne hizlalni vele, kivált ha aztán ki is lehetne őket cserélni valami más munkásabb néppel, ha még oly sovány lenne is.“

Ej! megint egy néger gyűlöló!

Barbadosnak angol gyarmatosainál épen annyira divatozik a nyílt vendégszeretet, mint St^a. Cruzban vagy bár mely más nyugot-indiai szigeten bár mely nemzetségünél; ez — a mint igen könnyen észrevehető — ott a bevett szokások főbikéje, s mindenki büszke rá. Nincsen is ebben ott semmi legkisebb korlátoltságnak vagy szűkkeblültségnek még csak nyoma is. Még az angol zárkozottság is kilép ottan eredeti természetéből, s könnyebben ösmerkedik. Legkitünőbbek azonban e tekintetben a régi ültetvényes családok maradékai, kiknél a patriarchalis viszonyok fenntartatnak ma is épen úgy mint valaha. — Ha az idegen egy ilyen család házába belép — föltéve azt, hogy a miveltségi osztályhoz tartozik — ha próbára akarná tenni a régi ültetvényes türelmét, meddig türi el az idegen jelenlétét rossz kedv nélkül, akkor örökre ott fogna maradni, s hosszabb időteltével is, nem hogy változást venne rajta észre, de sőt mentől tovább marad, annál szivezebb lesz, kevés idő múlva már a családhoz tartozó tagnak tekintetik, s teljesen otthon van.

E kitünő társadalmi viszonyt a helyezet idézte elő Nyugot-indiákon; csekély térre kevés számú család lévén szorulva,

s a nagy világtól a tengerek által elszigetelve, mindnyája vagyonos, egymás társaságára vala szorítkozva. Mi más következése lehetett ennek, mint az egymás közti barátságos viszonyok kifejlődése? mely aztán a szűkebb családi körben is azt a határtalan szeretetet s egymáshoz ragaszkodást vitte át. Idegen ritkán látogatá, s ha vagy egy, most is oda vetődik, az természetesen minden ültetvényesnél otthon van.

Az angol bár hová megy a világon mindég csak angolnak marad a kényelemre (Comfort) nézve, azért egy angol ültetvényes laka másként néz ki mint a más nemzetbelieké, s a milyen már St^a. Cruz leírásánál megemlítettett. Az angol ültetvényes háza épen úgy van elrendezve Barbadosban is mint Angolhonban, s ha belépünk szobáiba, mintha Kensingtonnak vagy Bromptonnak valamely falusi lakába léptünk volna. Az angolnak Barbadosban is épen úgy mint honában, meg vannak saját szép lovai, gondosan ápolt marhái, baromfiái, szobáiban kényelmet tanusító szőnyegek borítják a padlatot, gondos tisztaságban fénylik a butorzat, s az ablakok ócsárolhatatlan tisztaságu üveggel ellátvák. Különösön nagy divatban van a színes üveg, mely annyira szépíti gyönyörű lakjaikat, s általánosán elősmert dolog, hogy az angol gyarmatosok házai csínban és kényelemben felül mulnak minden más nemzetbeli gyarmatosokéit Nyugot-indiákon. Az angol házak körül nem csak gyümölcs, de másféle diszitő fák és bokrok nemei is láthatók, melyek közt keresett csínnal alakított virágos ágyak a legválogatottabb virág fajokat foglalják magokban, mindent a mi szépet nem csak a tropikusok, de éghajlatunk virág országa is adhat. Gyönyörű rózsaszín és kék virágu kuszók álarcozzák az épületek falait, s alakítanak lugosokat, melyek a nap sugarait teljesen kirekesztik az alattok mindenütt található pihenő helyekről, s ritka növények képezik az eleven gypüket. Mennyire nem lepetik meg az idegen a midőn a legépebb eleven gypüket merő Fuchsiából alakultaknak látja, melyen az elevenen vereslő virágok ezrei három négy akkorák, mint azok, melyeket virág cserepeink felmutatnak. A lakok fő bejárója előtt csinos oszlopszat képezi az épület homlokzatát, a felvezető néhány lépcső pedig épen oly tisztára van mosva, dörzsölve, kefélve, mint az csalhatatlanul

lenni szokott angol népnél akár London akár New-York vagy Phyladelphia vidékén.

A szobákban mindenütt feltalálható azon ezer csekélységek halmaza, melyek az izlés emberét árulják el. Albumok, képek, zeneművek, remek butorzatok, legyezők s száz más művészi tárgyacskák, csecsebecsék, melyek egy angol confortabilis falusi laknak megannyi soha sem hibázható kellékei, s mint bizonyos jeléül a jól rendezett angol háznak a zongora is semmi esetre ki nem maradhat. Ilyen vala egy derék régi ültetvényes angol családnak pompás laka, mely a nap hevesebb része alatt enyhet nyujtott, s mivel nap haladatra az ezen évszakban nagyon gyakori eső özönök egyike fenyegetőleg mutatkozik a láthatáron, a tovább menetelről szó sem lehet. A szives marasztás csak szép időben csödití a távozó körül az egész családot le a legfiatalabb gyerekeig, est idején, vagy esőközeledtével ennek helye nincs, mert ekkor egyszerűen tudatják az idegennel, miszerént menetelről szó sem lehet.

De nem is tanácsos Barbadosban egy közeledő nehéz idő alkalmával kün maradni, mert annak soha mértékét előre tudni nem lehet, s megeshető, hogy oly természeti jeleneteknek léssen tanuja, melyekről csak fogalma sem volt. A forgó szelek és vitzölcsérek hona ez, különösen az utóbbi, bárha inkább csak a tenger színére szoritkozik, megtörténik olykor, hogy változtatás kedviért a szárazon is, egy kis diversiót tesz, ilyenkor aztán szeszélyei rendkívüliek, s mulatságai hasonlók az őrizet alól elszökött örült ötleteihez. Helyenként egy egy folt fát markába vesz, könnyedén kitépi gyökeréből mint kendernyövä a kenderszálakat, felveszi, s jól egybegyurva, zavarva, ledobja olykor épen az út közepére vagy pedig valamely sok gonddal ápolt virágos ágyra, a kertészkedőnek véghetetlen bosszuszuságára. Máskor neki megy egy épületnek, s ha tömörsége nem egy könnyen enged, födelét kapja le mint kötekedő, ki másnak kalapját üti le fejről. Sőt olykor még olyan forma tréfát is követ el, hogy áthaladva valamely tanyán, látszólag semmit se bánt, hanem a kút vizét egyhajtásra kihörpöntvén mint egy pohár szlivoviczát, azt valamely közellévő négerlaknak nyakába zuditja, hogy a szegény néger azt hiszi, miszerént a moráv atyáktól hallott özönviz ideje

ismét bekövetkezett. — Mig a kirabolt kút tulajdonosai az éghajlat hevétől okozott gyakori szomjasság raktárát igénybe veendők, nem csekély meglepetéssel emelik üresen vissza a kútba lebecsátott edényt. Képzeltető, hogy nem igen kellemetes dolog lenne, ha egy ilyenszerű sötét óriási kéz az utast kocsistól lovastól markába venné, s az egészből egy hasonszerű anyagot gyúrni próbálna, furcsa érintkezés történnék az ember fül, ló fül és kocsi fül közt.

Az ültetvényes család körében az est kellemesen telék, beszélgetés, zene és ének valának az időt rövidítő eszközök, mely utóbbi a családnak két legfiatalabb tagja, két gyönyörű, már teljesen kifejlődött kort ért leány, egyszerű igénytelenséggel adott elő. Van ezen gyarmatosoknál bizonyos egyszerű fesztelenség, melynek meghatározó nevet adni lehetetlen, s azt hiszem, a tiszta őszinteségnek megfejthetetlen sympatheticus erejében rejlik — mely az idegent rögtön otthoniasnak teszi körében, az idő észrevétlenül, gyorsan telik társaságukban, s midőn nem is képzeltető, már az éjfélel óra itt van. — Pompás menynezetes ágygyal kínálkozó hálószozába vezetik a vendéget, s mindenről szorossan gondoskodva van, hogy a kényelemben semmi hiány ne légyen, s nyugalma legkevésbé se háborittassék. Reggel korán fel szoktak kelni, az az körülbelül fél hatkor, a midőn a nyári hónapokban, ott hajnalodni kezd, s ekkor a reggeli hűsben a gyönyörű pamutfák (*Bombax Ceiba*) óriási *Ficus nitidák*, sajátzerű tropikus Coniferák árnyékában és a *Hura Crepitans*-tól környezett kerti asztalokon az eső utáni illatos reggeli levegőben thea, kávé, csokoládé, friss vaj, tej, várja a megpihent társaságot, s ha van valami alkalmatlannak mondható e szivélyes népnél, az a temérdek evés, mi házuknál történik. Hatszor naponként ülnek terített asztalhoz, melynek mindegyike oly bőséggel ellátott, hogy bár melyike is 24 órára képes kibékíteni a természetet kivált az idegennél, ki még hozzá szokva nincs az éghajlathoz. Minden mérséklett vidék lakója, ki legelőbb megy a tropikusok alá, legelőbb is kellemetlen légnyomást érez, melynek következtében bizonyos lomhaság lepi meg, s még az erős szándékot is, melylyel felteszi magában, hogy mozgásban, tevékenységben tartja magát — lenyüggözi.

Mind testileg mind szellemileg el van lankadva, az étvágy bizonyos minimumra szorul s az emésztés lomhává lesz. Ilyen környülmények közt természetesen a felettébb gyakori dúsan terített asztal bizonyosan unalmára válik, s legokosabban cselekszik, ha a természetet nem erőlteti, mert a gyomor elromlásnak nagyon ki van téve mindaddig, míg ezen jelek meg nem szűnnek, s jó szerencséről szólhat, ha a legszorosabb vigyázat mellett is elkerülheti ama felettébb makacs természetü tropikus lázokat, melyek többnyire a legkitünőbb orvosi képességgel is dacolni szoktak. — Barbadosban egy pár óra lefolyta alatt számos ilyszerü helyeket látogathat meg az ember, mi könnyen megérthető, ha meggondolja a kegyes olvasó, miszerint itt is egy diminutiv világrésről van szó, melynek egész körülete 55 mértföld (angol), legnagyobb hosszasága 21, legnagyobb szélessége pedig 14 mértföld, ez is csak egy helyt, közepe táján inkább keleti felében. Képzelní lehet tehát, hogy egy akkora területen, melynek hossza nincs annyí mint Kolozsvárhoz Szamosujvár, legnagyobb szélessége pedig alig annyí mint Kolozsvárhoz Válaszút, — bár merre indul az ember, hamar elér a végtelen láthatár partjára.

Ezen operencián túli tojáshéj felszinének kinézése hullámzatos lankás dombokban mutatkozik, melyek közt a völgyek aljában megannyí diminutiv folyók vizei sietnek tenger anyjok ölébe. Csak is délkeleti része a szigetnek vesz magára hegyesebb alakot, hol a sziget legmagosabb csucsától öszpontosuló irányu sugárzatokban szállanak az ormok a tenger felé, míg végre maga a part mogorva kinézésü sziklákban végződik.

Az egész sziget mivelés alatt van, mint St^a. Cruz, ültetvények, lakok, tanyák s falvak, sűrűn váltják föl egymást, köztök kitünők az ültetvényesek szép falusi lakai, melyek mindenike megannyí nyitott temploma a legőszintébb vendégszeretetnek, s igen könnyü köztök elkocsikázva beszóllani bármelyikéhez, mert mindenütt szives fogadás az a mivel találkozik a vendég. Egy helyt reggelizhet, más helyt ebédelhet, harmadik helyt meghálhat stb., csak hogy menekülhessen is aztán, ha egyszer valahova betért, mert ez nem oly könnyü. A hely szebb részei, vidékei s ritkaságai megmutatásában fáradhatatlanok a szives ültetvényesek, így a többi közt egy

sajátságos barlang vala megnézendő a tenger partján. Mielőtt azonban a tengerpart felé szállanánk, meg kell itt említeni egy helyet, melynek nevére emlékezni nem tudok, s egyáltalában nagy hiányt érzek abban, hogy írnom kell e munkát a nélkül, hogy részletes megnevezéseket használjak, sőt mellőz-nem kell sok vendégszerető neveket, kik anynyi szivességgel viseltetének irányomban. De mitévő legyek? napló hiányában csakis oly főbb megnevezésekre szorítkozhatom, melyeket vagy térrajzokban feltalálva ismét ráemlékezhetem, vagy pedig emlékező tehetségem megtartott. E helyen azonban mégis alig ha csalódom ha azt mondom, hogy a hely Bishop's hill nevet visel, hol az angol katonaság számára lábadozók (reconvalescens) intézete találtatik. Emelkedett pont ez, honnan a kilátás az alább elterülő rónaságra fölséges. A tenger partig terjedő rónaságon elszórt nagy számu néger kunyhók, s mintegy ötven s egynehány ültetvények díszesebb épületei nagyszerű nyájként elszórvák a felettök szinte örködni látszó goth izlésű St. Philip's church körül, a mezei patriarchalitásnak gyönyörű képét adják, s felette vidám kinézéssel lepik meg a szemlélőt. Túl ezen, a tenger végtelenségébe merül a tekintet, míg a víz és ég egybeolvadva, berekesztik a kétes zavarba átmenő láthatárt, s a közelben feketülő víz hullámzata megtörődve a partnak szétrombolt szikla-darabjain, ezüst szegélylyel látszék övezni a földi vidékek e legmosolygóbbikát, erős ellentétet képezvén a háttérben elenyésző víznek sötétlő tömegeivel.

A parti sziklák helyenként 50—60 lábnyi magasságra emelkednek ki a vízből. A rónaságot átszelő folyócska egy helyen aláásta ezen merészen emelkedő sziklákat, melyek akkoron felette természetes hidat képezének. A sziklák helyenként függőlegesen emelkednek ki a tenger vizéből, míg más helyt szétromboltatva a Barbadosi orkánok dühöngő erejétől, ellenök zudított tenger óriási hullámai által darabokra zúzva, vad kinézésű omladványok zürzavarával képezi a partot, melyeknek az ellenök rohanó elemmel folytatott örökös harcz-moraja meszsziire behallik a völgybe. Tengeri fürdők s falusi mulató helyek többnyire sok városi népet csálnak e gyönyörű vidékre a friss tengeri levegőt élvezni. A többi közt az egyik fürdőnél durva lépcsőzet száll alá a sziklák üregeibe. Mint valamely

mély pinczének meredek lépcsőzetén egy sziklaüregbe ér az ember, mely óriási sziklatömegekkel anynyira körül van zárva, miszerint a világosság csak kevés mértékben hathat le az üreg kivájt ölében lévő fürdőhöz. Csendes időben, mikor a tenger nyugodt és sima, szendén folydogál be a tengernek örökös életet tanusító érütése e rejtett medencze vizének felfrisítésére; de ha nyugtalan, menydörgés robajával rohan be a szikla szűk nyílásain. Hanem rohanjon bár minő dühösen, elérve a rejtett medenczét, mintha megijedne az üreg csendjétől, dühe rögtön elcsendesül, s a medencze felszínén szende gyűrűzetekben hal el. — E természettől alkotott hűs fürdő kádnak közvetlen közelében van egy más, mely édes vizet foglal magában, s e kettőt egymástól csakis vékony szikla réteg választja el. A sajtyszerű ellenkező természetű medenczét is meg kelle tekinteni persze, s egy sziklanyíláson át, rögtön más üregbe jutánk, melynek földjét vagy is alját tiszta fejer homok teríték látszék képezni. A helylyel ösmeretlen természetesen legkevesebbet sem kétkedik e gondosan elsimitva látszó homokra lépni, de mekkora meglepetés éri, a midőn érzi, hogy lépte rövidre volt mérve. De már a lépést vissza tartani nem lehet, s ép oly formán, mint mikor sötétben egy jól ismert lépcsőzet fokai számítását elhibázzuk a rövidre számított lépés botorkázást idéz elő, míg az egyensúlyt ismét megkapjuk, úgy ott is az egyensúlyt meg kelle kapni. De minő vala e meglepetés a midőn az egyensúly ismét megkapására tett eviczkelő küzdés négy lábnyi mély vízben történék. Az egyensúly végre is csak akkor állott helyre, mikor már a fő is a víz alá jutott. Átalános hahota keletkezék a bohózatos előadáson, s a víz alól kiszabadult nyelv egy hatalmas „terremtet“tébe oldozódott.

„Mit tetszik mondani kérem?“ kérdé nevetve a víg kedélyü úti társ.

No! hogy jobban hallhassa, az ismétlés sok bajba nem került.

„De mit tesz az kérem?“

„Azt teszi, hogy a fürdő rendkívül kellemes, s ha már itt vagyok, meg is fürdök kedvemre.“

Le tehát a felső ruhával és heverközzünk a soha az előtt nem látott tisztaságu vízben, mely anynyira átlátszó, miszerént létezését a kétes világosságban észre venni lehetetlen, s a mint mondák; sok idegen látogató megpróbálja ott a hasonló fürdési rögtönzést.

A fürdés éldelését bizonyító felkiáltások s heverközések csakhamar hatást gyakoroltak a vigan nevetkező társaságra, s leve átalános nagy fürdés, melynek végeztével a vízből kikelve, im mit látok, saját úti podgyászom ott! Előre fel volt-e ez téve számításból, vagy a fürdés alatt jött oda gyors postával, meghatározni bajos volt, anynyi bizonyos, hogy a vig természetü kedves vidékiek e rögtönzött fürdésre számítani szoktak, gondoskodnak tehát arról is, hogy szárazba öltözködhessék a rögtönző.

A két fürdő nagyon közel lévén egymáshoz, magas dagály és viharos tenger alkalmával a sós víz bele szokott rohanni az édes vízzel telt üregbe is, de mihelyt ezen berohanás megszűnik, a víz ismét édes lesz.

Déli irányban a partok hosszában terjedelmes fürdő helyek vannak, melyeknek alkotására a természet és az ember munka keze egyenlő mértékben működött. Óriási szikla darabok, melyek az idő s a tenger romboló ereje következtében az itten emelkedő sziklaktól elváltak, rejthelyeket alakítottak, melyek az emberi munka részletes segedelmével, meganynyi fürdő medenczékké változtak át. A sziklák helyenként tekintélyes magasságra emelkedvén, a medenczék némelyike felett kihajlanak, védve a fürdőt a nap égető sugaraitól, s elrejtve a parton járók kelők szemei elől. Szokni kell azonban az idegennek e fenyegető sziklák kinézéséhez, hogy a fürdést csendes lélekkel élvezhesse, mert némelyike anynyira veszélyes kinézésü, hogy a legerősebb idegzetüben is lehetetlen hogy azon gondolatot fel ne keltse, vajjon nem szakad-e rá? pajtás! ez csak akkor lenne félelmes, ha tudnád, hogy a végzés öreg könyvébe bejegyzett fatális órád fürdésed napjára van bejegyezve.

Az óriási tömegek egyikének tetejére lépcsőzet vezet, honnan felséges kilátás esik a tengerre.

Mindenütt és mindenfelé ültetvények, egy felettébb saját-szerű agricultura, mely tökéletesen különbözik mindenben a

miénktől, nem csak természetményeiben, hanem a mivelési módban is, mely utóbbinak tanulmányozására egy alig, még kezdett utazásnak rövid ideje legkevésbé sem elegendő. Mielőtt tehát erről bővebben lehetne szó, legyen itt szabad egy kis előleges megjegyzést beszólni a tropikus földmivelés tárgyairól.

A nálunk létező mezei ipar cikkek, már természetök-nél fogva sem alkalmazhatók a tropikus agriculturában. Nálunk mondhatni — csak fél évig tart a növény élet érütése, a másik fél év alatt pedig az egész természet mély álomba merül. Az álom ideje alatt kiszáradva látszó növény új erővel éled fel a tavaszi nap sugarok visszatértével. Ismét dagadni kezdenek a rügyek, csak hamar kibomlanak, s fiatal tavaszi zöld öltöny borítja a természetet. Követi ezt nyomban a virágzás, s a fiatal gyümölcs bogycskák mutatkozni kezdenek a lehulló virág kelyhek helyében. Az előrehaladó nyár melegeivel fáink s növényeink zöldjén bizonyos neme az érettségnek mutatkozik, tehát a növényekben nincsen már jelen, vagyis elaludt azon nedvviszony, mely a fiatal levélzetre s virágzásra megkívántatik. A gyümölcs lassanként nagyobb lesz, míg természetes nagyságát elérte. Ekkor eredeti fiatal zöld színe ennek is változni kezd, s az érettség bekövetkeztével, fájáról magától lehull. Végre a levelek is aszott formát kezdenek váltani, a nyári teljes zöld eltűnik, megsárgulnak, kiszáradnak, lehullanak, s a növény alvásba megy át.

Ha az eként szokott növény átültetetik oda, hol a természetben szünet nélkül meg van az eredeti virágoztató impulsus, természetesen az mindég háborgatni fogja azon nedvviszonyt, mely az érlelésre kívántatik. Innen van aztán hogy az átültetett mérséklett éghajlati növények, bárha a gyümölcs meg is jelenik rajtok bőven, de a tropikusok alatt soha meg nem érhetik. Mert bolygatva lévén az eredeti virágoztató nedvviszony által, érés előtt gyümölcse lehull, melynek helyébe azonnal új rügyek, levelek, virágok keletkeznek, hogy a gyümölcsöt hasonló eredmény érje. — Ugyan ezen eset áll be a gabna fajokra nézve is. A virágzást túl ért, rémitő buján felnőtt gabna eldől, nem szemzik, léhát vagy üszögöt terem. Vannak ugyan a tropikusok alatt oly magas fekvésű helyek

hol a mérséklett égöv természetényei is jól tenyésznek; az andesek közt lévő felsíkok pompás gabnaterméseket tudnak felmutatni; Mexicanak, St^a. Fe de Bogotának, Quitonak dús tereit gazdag buza termések arany kalászhai díszítik, s valamint e helyeken, úgy a nyugot-indiai szigetek magasabb, hegyesebbjein, mint Jamaica, Guadalupe, Trinidad s másokon az európai gyümölcsfajok is feltalálhatók. De ízök, zamatjuk korán sem az, mint eredeti honukban. Nagyobb része száraz taplós. A baraczknak kevésbé édes savanykás nedve zamatnélküli, s az epernek csak formája mutatja a szemnek azt, a mit nálunk csak szagáról is igen könnyen megösmérünk.

A tropikus mezei s kertigazdaságnak czikkei a nyugot-indiai gyarmatokban ezek: először és főként a czukornád, mely a gyarmatoknak legfőbb gazdasági czikke, s bizonyosan a legnagyobb kiterjedésben mivelletik minden más felett. A czukornád valami közép faj a nád és a kukoricza közt. Valamint a közönséges nád úgy a czukornövény is nyolcz, kilencz, sőt tizenkét lábnyi magasságra nő, s bogokra vagyis izekre oszlik, de osztályai belől nem üresek mint a nádnál, hanem ép úgy mint a kukoriczánál, tele vannak tömött nedves velővel, mely kemény, szijjas szálakba oszlik.

Ellenben hasonlít a kukoriczához különösen külalakjára, formájára nézve, s a midőn még fiatal, egy vagy kétlábnyi magas a gyakorlatlan szem — t. i. olyan a mely czukornádat nem látott — esküt fog tenni rá, hogy kukoriczaföldön van. Mert a leggyakorlottabb szem is, csak elevenebb, viritőbb zöld színéről különbözteti meg, sőt Louisianában, mely a tropikusokon kívül esik, hol a tropikusok nedvdús zöldje még nem létezik a gyakorlott szem is csalódik.

Fejlődési tulajdonánál fogva a nádhoz közeledik, a midőn ugyan egy gyökérről 20—25 sőt 30 szálat is hajt. Virága azonban ismét a kukoriczáéhoz hasonlít, csak hogy bokrétája sokkal nagyobb. Bizonyosan bár ki is, kinek szeme hozzá van szokva az alföldi terjedelmes kukoriczaföldek látásához, midőn legelébb czukorültetvény közé jut, figyelem nélkül fog közte elhaladni, mert kukoricza közt képzelendi magát. Ha történetesen figyelmesebben kezdi nézni a rendkívül

nagy bokrétát, s szemei e bokrétához mért nagy csöket keresend a figyelemre vett, mindenesetre kukoriczának képzelt száron, s ilyes minek csak jelét sem látandja, csak akkor veendi észre hogy más növény, s nem kukoricza van előtte.

A czukornád, bujtatás (Stöckling) által szaporittatik. Megérése korábbi vagy későbbi, az éghajlat- s földviszonyokhoz képest a hol természetik. A nyugot-indiai szigeteken a czukornád rendesen tizennégy hónap mulva a bujtatás idejétől érésbe jő, s le kell vágni. Louisianában, hol a tél valamennyire már érezhető, a nád már nyolcz hónap mulva el van készülve. Van azonban Nyugot-indiakon egy különös kivételes eset, s ez Trinidad szigete, hol a czukornád miután megért, három évig el áll teljes érettségi nedvében. Azonban ez oly kivételes eset, milyen tán sehol másutt nem fordul elő.

A czukornád ültetését nem kell évenként megújítani; egyszeri ültetés rendszerént több aratást ad a gyökerekrőli kiújulás által. Ez is azonban mint az érés, a hőfoki levegői és földminőségi viszonyoktól függ. A legkedvezőtlenebb viszonyok közt három aratást ad legalább, azon felül négy, öt sőt nyolcz aratást is ad rendesen Nyugot-indiakon. San Domingóban is 6—8 évig el él egy ültetés, Portoricóban 25 évig, sőt Cuba és Trinidadban ötven, hatvan évig egyenlő bőségű aratást ad minden 14 hónapban. Innen volt aztán, hogy San Domingóban eleinte a néger uralom virágzani látszék, mert a kiölt francia gyarmatosok temérdek szép czukorültetvényeket hagytak hátra, de egy évtized elteltével ezek ritkulni kezdettek, s a híres gyarmat csökkenni kezdett, míg nem jelenleg San Domingonak czukor piacza épen nullára szállott.

A czukornád után második helyet foglal a kávétermesztés. A kávéfa ha magára hagyatik, szép nagy fa nő belőle, mely mindenben hasonlít cseresznyefáinkhoz, alakban, levelében, virágjában, s gyümölcsében. Valamint a czukornövényt kukoriczának tekintendi az avatatlan, ugy a kávéfát bizonyosan, kivált midőn cseresznye alaku veres gyümölcsseivel gazdagon meg van rakva, meglepetéssel fog az idegen rátekinteni, s bizonyosan felkiált, „hát cseresznye is terem a tropikusok alatt?“ De mennyire bámul midőn feleletül veszi, hogy az kávé s nem cseresznye. Közelebb megtekintve, a kávének virága tökéletesen

hasonlít a galagonya (*Crataegus oxiacantha*) virágához, t. i. virága fejtér és ötlevelű, magzó szára zöld, s virág porzószálai sárgák. Virágzása évenként háromszor történik egymás után. Az első virágzás április hónapba esik, melynek egy rendbeli gyümölcs az eredménye. Midőn ezen első virágzás gyümölcse már mutatkozik, akkor kezdődik a második virágzás, s így egy harmadik. Ha tehát a virágzások valamelyikét vagy éppen kettejét valami veszély éri is — mi ezen orkánok hónapban gyakran megtörténhetik — mégis gyümölcsöt adnak rendszeren a három virágzás valamelyikének eredményeül. A kávéfa nagyon érzékeny az erős szelek iránt, valamint a mélyebb helyek nagy hőségét sem szereti, ezért a szelek vonalától mentes helyekre ültetik, s rendszeren a magasabb fekvésű helyeken láthatók.

A három különkoru virágzás, három külön időben érő gyümölcsöt eredményez, az érés már augusztusban kezdődik, s el tart novemberig. A gyümölcs tökéletesen úgy néz ki, mint közép nagyságu veres cseresznyeink, azon különbséggel, hogy a kávé bogyónak szára nincs, hanem mint a som, az ágakhoz van növe közvetlenül, s valamint ez, úgy a kávé bogyó is előbb zöld, aztán sárgulni s verhenyülni kezd, s midőn a szép cseresznye pirosságot elérte, akkor kész a leszedésre.

Régebben a gyarmatosok magára hagyták a kávéfát, hogy kedve szerént nőjön s terjedjen, melynek következtében San Domingóban ma is nagy vadcserezsnye fáinkhoz hasonló elodvasodott vén fák láthatók. Az ilyen vén fák zamat dúsabb gyümölcsöt adnak ugyan, de a termés mennyisége bizonyos éveken túl kevesedik. Más részt pedig meg van azon alkalmatlanság is, hogy szedése sok bajjal van egybekötve, létrákat kell használni, s ezzel is a megszedés nem eshetik tökéletesen, a vékonyabb ágak letörnek, s a fa megsérül. Az újabb időkben a kávéültetvényekben mind törpe fákat nevelnek, mivel pedig a tapasztalat azt mutatja, hogy 11—12 év múlva ezen törpe fák termő ereje hanyatlik, az ültetvényt a szerént évenként kiújítják.

Harmadik helyet a tropikus gazdaságban foglalja a pamut (*Gossypium*). Ennek igen sokféle fajtái vannak, s

különböző vidékeken különböző fajták tenyészhetők. Más fajták azok, melyek az Amazon vagy Orinoco völgyeiben láthatók mint azok, melyek az Andesek aljában, vagy oldalainak különböző magasságain fordulnak elő, s más a mi az Antillákon vagy Texasnak ronáin s a Mississippi mentén terem. Az Antillák mezei gazdaságában előfordulók ezek: *Gossypium herbaccum*, *Gossypium arboreum*, *Gossypium hirsutum*, *Gossypium vitifolium*, *Gossypium peruvianum*, *Gossypium barbadense*. Ez a növény nem fa, hanem meglehetősen magasságu bokor, melyet bajos lenne növényeink valamelyikéhez hasonlítani, hogy kinézéséről illő fogalmat lehessen alakítani. Talán leginkább az ugy nevezett labda rózsa (*Viburnum opulus*) ad némi hasonlatot, midőn t. i. ez rakva van hó fejér virágaival, a pamut bokor gumói pedig épen megnyitak hó fejér tartalmuk megszedetésére. Leveli is hasonlítanak valamennyire a *Viburnum* leveleihez, a mennyiben mindkettő egyik felől mély zöld, más oldala pedig fejéres. Ezen bokor virágzása idején teleborul liliom alaku fejér virágokkal, melyek kevéssé narancs haj szín árnyalatba játszanak, s jóval nagyobbak a liliomnál. Minden virág alatt bogyó keletkezik, mely körül belől akkorára nő, mint azon szilva faj, mely Erdélyben lószemü szilva név alatt ösmeretes (*Pflaume*). Durva külseje, tojásdad alaku, eleinte zöld, azután mély barna lesz. Ezen gyümölcs, midőn a teljes megérés fokát elérte, megnyilik magától, külső héja több cikkekre oszlik olyan formán, mint a gesztenye gumója, s belőle hó fejéren pamut csomag fordul ki.

E három képezi az Antillák mezei gazdaszatának fő cikkeit. Különösen a két első, mely, kivált mióta több helyeken a rabszolgaság meg van szüntetve, könnyebb és jövedelmesebb mivélésénél fogva, a pamut termesztést az Antillákon nagyon megkevesíté, sőt helyenként a gazdaság teréről egészen kiszorítá. Ezeken kívül, a mi még ottan található s coloniális áru cikkek nevezete alatt az europai kereskedésben ösmeretes, az inkább csak kerti gazdaságnak nevezhető, melynek ösmertetésére nézve kérem a kegyes olvasót, jöjjön velem, folytassuk a már megkezdett kirándulások sorozatát, tekintsük ismét meg más oldalról is, miként néz ki ama

gyönyörű kicsiny oasis az oceánnak határtalan síkjai közepette? Egyik vagy másik ültetvényes kertjében találkozni fogunk e vagy ama növénynyel, mely a gyarmatárak valamelyikével természettörténetileg tovább megösmarkedtet.

Mint már megemlítve volt, Barbadosnak sűrű népesedése az egész szigetnek sajátyszerű kinézést kölcsönöz. Ültetvény és épületvegyíték az egész, s ha valamely emelkedettebb pontról körültekintünk, mindannyiszor ismétlődik az előbb körvonalozott panorama. Különösen emelik a vidéknek mivelést és jólétet tolmácsoló kinézését a mezei lakok s ültetvények tömkelege közé elszórt templomok és kápolnák, melyek rendszeren jól megválasztott emelkedettebb helyeken, olykor a lépcsőzetes emelkedésű felsíkok meredeksége szélén, szép építészeti stýlben diszlenek. Az egész sziget tizenegy egyházi kerületre lévén felosztva, a nagyobb templomok megannyi egyházi kerületek képviselői, melyekről a kerületek elneveztetésüket is veszik.

Don Alvarez egy régi ismerőjét akará meglátogatni a szigetnek legdélibb részében, a mint mondá az a szigetnek legkevesbbé mívelt része, s bizonyosan kevés látni valót nyujtand, melyre nézve ha netalán a hőség nyommasztó lenne, magára is megteszi e kirándulást. — No de nem árt látni, mi az a mit e földön legkevesbbé míveltnek neveznek, s valóban az utazó soha egy alkalmat se mulaszszon el útjában, ha csak teheti, használjon fel minden alkalmat a midőn bármi csekélynek is mondott újdonság ösmeretéhez juthat.

Ezen legdélibb kerületet megközelítendők, egy hegylánczon kell átmenni, azaz olyan diminutiv hegyen, mint milyen ott találatik, melynek magassága legmagasabb pontján se lesz nagyobb 500 lábnyinál, sőt annyira sem. No mindenesetre mégis hegyláncz, mert hátgerinczet képez, mely nyugotról keletnek fut. — Bárha Barbados nem dicsekedhetik átalánosán jó utakkal, s a St^a. Cruzei gyönyörű macadamizált utakhoz képest tán épen roszaknak nevezhetők, még sem sok idő kell arra, hogy a gerincz eléressék. A hegy vagy is domb déli oldala lépcsőzet alakban száll a tenger felé, melyek egyikéről a legkevesbbé míveltnek mondott vidék igen kedvesen vette ki magát. Valamint a sziget más vidékein, úgy itt is, házak, ültetvények, s vagy fél tuzat templom- és kápolna-tornyok

mutatkoznak. Lefelé haladás közben kérdéseket teve Don Alvarez a majom forma kocsishoz, e meg amaz ültetvényes lak iránt, melynek többje mutatkozik. A mint a kocsis ostorával mutogata e vagy amaz irányba, a kerék történetesen vízmosásra akadt, — melyek kivált az esős időszakban nagyon gyakoriak ott is, — s mivel kerék uraimék az efélét átugrani épen nem hajlandók, hanem a lehető legmélyebb fenekére ereszkednek, bizony a kocsi is az egyensúlyt nem vala képes megtartani, s az ostorával mutogató kocsis bohóczos ívet írva a levegőben, fejével egy matráczipuhaságu hangyafészekbe érkezett, a kocsiiban ülők ugrással sokat könnyítettek a dolgon, de szegény Joe-nak gyapju hajába körvadászatot látszának rendezni a hangyák. — Semmi no, ez nem épen rendkívüli eset, s a mi benne a legméltatlanabb volt az, hogy szegény Joe óriási módon kinevettetett.

Ha emlékezetem nem csal, ezen egyházi kerület Christ Church Parish-nak nevezteték. A fő egyház emelkedett helyzetében igen szépen veszi ki magát, az alatta lévő, tömöttebbre egybe épített házak inkább falut képeznek, de kinézések nem sok iparra mutat. Azt mondják, régebben meglehetősen kiterjedésű város lett volna. Ezen emelkedettebb ponttól a tenger felé a föld nagyon lapályos, sőt épen a part közelében posványos. A víz partján egy óriási kerekded korál szikla darab, messzünnen úgy néz ki, mintha egy kicsiny erőd emelkednék ki a vízből.

Csodálatos esetet beszélnék itt elő, mi több évekket ezelőtt a templom közelében lévő czinteremben vagy sirkertben történt volna, melynek mivel természetes okát adni nem tudák, nagyon is mesésen hangzék, s különössége miatt ide beszöni tán fölösleges nem leend. A mi benne legsajátságosabb az, hogy többen mint szemtanuk erősítették, kik egyébként minden babonaságon feljül emelkedett komoly egyének valának. Légyen az itt felemlítve úgy a mint a kerületi esperest maga, egy igen tiszteletreméltó anglicánus pap beszéllé a hely színén, egy családi sirbolt befalazott ajtajánál.

„E sirbolt N. családnak rendes temetkező helye volt. E század elején két alkalommal, a midőn a sirboltot meg kelle nyitni, mindannyiszor a bennök találtatott koporsók helyökről

el valának mozdítva, s mivel semmi jele sem mutatkozék annak, hogy a sirbolt feltöretett volna, az eset meglepést idéze elő. Miután a koporsókat ismét rendes helyökre vissza helyezték, a sirboltot befalazták. Nem sokára ezen eset után ismét meg kelle nyitni a sirboltot egy családi tag elfogadására, s a koporsók ismét el valának mozdítva, mint az előbbi alkalommal. A család óhajtá már most, hogy e rendkívüli esetnek valódi okára rá jöjjön, különös figyelem vala fordítva a bejárónak befalazására, és finom szitált homok hinteték a bolt földjére, hogy bármely felől történjék is valamely berontás, azt könnyen észre lehessen venni. Nehány évvel a történetek után egy angol főrangú ur huzamos ideig lakott e vidéken, ki hallván ezen rejtélyes történetet, kieszközlé az esperestnél, hogy a sajátságos sirbolt az ő jelenlétében megnyitassék. — Ez meg is történt, s im a koporsók ismét el valának mozdítva, sőt az egyik koporsó oldalára volt vetve, a nélkül hogy a finom homokon valami élő lény nyomának legkisebb jele is mutatkozott volna.“

Sajátságos dolog az, hogy bár mennyire érdekesnek tartjuk annak tudhatását, mi légyen valódilag a másvilág lényege, még is az élők nem szeretnének egy olyanforma visszajöttel érintkezésbe jöni, pedig a végén hát senkinek orrát le nem harapná. De mégis hiába, van az éféle rendkívüli dologban valami borzadályos, mi a legerősebb idegzetre is hütőleg hat, s hogy ott is ilyen tulvilági szereplés ne történhessék, e negyedik eset után elhatározá a család elhalt elődjeit a templom czintermének rendes földjébe eltemettetni, s a sirbolt befalazva ma is üresen áll.

Kora reggeltől estvig, ha tudniillik az eső közbe nem lép, temérdek ültetvényeket meglátogathat az ember, s a szigetnek egyik szélén reggelizve, közepén ebédelve, hálását a másik szélén veheti. Mindenütt egyaránt a legvendégszeretőbb emberekre talál, kik közül némelyike, kikhez beszáll, kedvet kapva a kirándulásra, olykor estvére egész kocsi sor alakul, s így lepik meg valamely fölséges fekvésű lak tulajdonosait, hol aztán a jó kedvnek s mulatságnak vége hoszsza nincsen.

A mostani körülmények közt azonban az angol gyarmatok — a mint mondják — már korántsem ugyanazok társadalmi tekintetben s vagyoniosságban mint régebben voltak; a régibb tehetősb gyarmatosok nagyobb része megunván a néger dologtalansága miatt megterhesült colonialis gazdaság folytatását, visszaköltöztek az anyaországba, terjedelmes birtokaikat bérbe adták, s ennek következtében láthatni helyenként még Barbadosban is tanyákat, hol amaz angolos csín és tisztaság már hiányzik. A lakhoz fölvezető utak, kert, virágos ágyak, már nem diszlenek azon szorgalom ápolása alatt, melynek egykori jelei láthatók, s szinte roszul esik az idegennek is, a midőn egy egy ilyen hanyagságnak indult tanya előtt elballag. Hanem legyen bár miként, a multat nem ösmervén, a jelennel egybe nem hasonlíthatja, s szólhat csakis arról, a mit a jelenben talál ottan, ez pedig a milyen, bizonyosan a legkedvesebb visszaemlékezést fogja maga után hagyni a látogató keblében.

Az angol gyarmatos korántsem oly zárkózott és nehezen ösmerkedő mint milyen honában vagy Amerikának continensén. A bemutatás ceremoniája vagy ajánló levél igen jó bizonyosan ott is, valamint mindenhol a világon, de nem elkerülhetetlenül szükséges egy ültetvényes házába való bejuthatásra. Mert itt minden fejr, kit a civilisatio s miveltség elfogadhatóvá tesz, szívesen látott vendég. — Mindenütt bizonyos lovagias nyíltsággal fogadják az idegent, melyben a család női része egyaránt versenyez a férfiakkal. Valamint mindenütt az angol népnél, ugy a nyugot-indiai angol gyarmatosnál is bizonyos komolyság ömlik el társalgásán, de e komolyság határtalan szívellyességgel párosul, s bizonyosan classicus mintája a mivelt társalgásnak.

Belépve egy ültetvényes családokból alakult társaságba, két osztályt veszünk észre a nők közt, az egyik öltözetében igénytelen, hoszszu ujjak s magas nyakkal, minden ékszer nélkül, a férjezett nők meganyinya, — tekintetök komoly, nyugalmas, kegyteljes és szívélyes. A másik a legujabb divat szerénti rövid ujjú s kivágott vállu elegans öltözékben, karjait drága karpereczek, s nyakukat ékszerek ékesítik, tekintetök bárha komoly, de a mellett fürkésző és élénk, társalgásuk fellette nyájas. Ezek a leányok, kik nemzeti szépségöket a

tropikusokba is átvivék, alakjuk ugyanaz, mi anyahonukban a nő nemén észrevehető, termetök jellemzetesen kerekded, vonásaik szabályosak, a kék szemek nagy többségben vannak, s ama bizonyos egészséges arcszín sem hiányzik, mely az angol nőknél oly jellemzetes. A különbség az angol creol nőnél csak az: hogy az eleven pirosságon, a fehér homlokon és nyakon gyöngye barnás árnyalat ömlik el, mely az arcznak élénkségét emeli inkább, mintsem gyöngitené. Mindnyáján észrevehető az angol nőnevelési mód, hol tudniillik a nők sokkal többet foglalkoznak könyvekkel, mint bár melyik más mivelt nemzetnél. Meg lehet, kézi munkával kevesebbet bibelődnek, de annál nyomatékosabb társalgásuk, mely azonban minden felsőbbégi igénytől mentes.

Az ültetvényesek gyönyörű kertjeiben megannyiféle ujdonságaival találkozik az ember a tropikusok fűvészetének.

E lakok némelyikének kertjében helyenként sűrű levelezetű, csekély magasságu fasorokat lehet észre venni, melyek magassága alig több 12 lábnyinál, s úgy látszik természeténél fogva enynyire emeli sűrű ágazatu s lombozatu koronáját, melyen a nap sugarai soha át nem hatnak. Sárgás zöld nagy levelei körülbelől olyanformák, mint az acer pseudo platanus-é. A sűrű levelek közül temérdek aranyszínű tojásdad forma nagyocska gyümölcsök igen szépen vevék ki magukat.

Ez a Cacao fa. Minden egyes gyümölcs hó fehér belseje nyolcz, tiz választékra (cellákra) oszlik, melyek mindenike egy egy jóféle gesztenye nagyságu magot foglal magában, melyből a világon ismeretes csokoládé készül.

A magvakat borító fehér husos anyagból igen kedves italt préselnek, melynek színe olyanforma mint a savóé, ize gyengén savanykás édes, kellemetes zamatu s nagyon frissítő, Cacao bornak nevezik, mely ha forrásba bocsáttatnék, hihetően igen finom pálinkát adna.

A Cacao (*Theobroma Cacao*) évenként kétszer gyümölcsöz. Az egyik január- és februárban történik, a másik pedig június- júliusban. Az egyik termés még nem is érte el az érés pontját, s már a második termésnek virágai jelentkeznek; nagy virága kelyhének belseje lila színű, külső szélei pedig fehérek.

Ha be megyünk egy fűszeres boltba, s ott látjuk miként állanak a kávé, bors, füge, mandola, narancs stb. tartartalmu hordók, a fénymáz, kátrány, lenmagolajjal stb. telt más hordók szomszédságában, hol néha a hosszasocska ideig el nem kelt hering, stokfisch stb. nem épen kellemetesen hat szagló érzékünkre, a midőn vaniliát kérünk, szinte féltjük dús illatát a zöld flanel előruhāju segéd piszkos ujjaitól. Pedig hát azon ujjak, melyek zölden szedik azt, tán még sokkal piszkosabbak ám mint a segédnek méztől s kátránytól egyszerre mázolt keze; míg eredeti helyéről a kényes salonok czukoros szelenczéjébe vagy a czukrász finom készítményébe, fagylalt készítő edényébe mászik, addig isten tudja hány piszkosnál piszkosabb ujjakkal s tenyerekkel jó érintkezésbe.

A *Vanilia a portoricoi*, a cordovai és yucatáni őserdőkben Mexicóban s Guyanában vadon terem, és olyanforma kuszó növény, mint milyenek a hederák. Leveli durvák és vastagok, a cordovai őserdőkben az indusok, portoricóban pedig a Gibarrók (Portorico őslakóinak maradványa) foglaloznak gyűjtésével. Temérdek növény pusztul el az által, hogy a magasabban lévő hüvelyeket el nem érvén, bele kapaszkodnak a növénybe, s testök egész súlyával ránehezedve, lehúzzák hogy gyümölcsét szedhessék, mely által a növényt többnyire széttépik, s ennek következtében az kivész. Az indusok a cordovai erdőben szedett vaniliát Vera Cruzba viszik eladás végett, s a ki látta, minő csekély árt kapnak egy akkora csomagért, melyet ujjáival át nem foghatni, az megérteni nem képes, miért oly drága piaczaikon a fűszerek e legfőlségesbbike? Ugyanis egy olyan csomag ára Vera Cruzban az első kézből két real (egy pezo-nak $\frac{1}{4}$ -de, körülbelől 56 kr. mostani pénzállásunk szerént). Ott a hol rendesen mivelik, karót tesznek neki mint a komlónak vagy paszuly-nak, s a szokatlan szemeknek a tropikus kertekben a paszuly szerepét játssa, melyhez hasonló hüvelyei is könnyen ráemlékeztetik az idegent.

De a kertek változékonyságában nem fog hiányzani olyanszerű látmány is, mely elhiteti az idegennel, hogy a híres Lager és Märzen Bier gyáarak egyik főkellékének termelő

hazája nem csak a Hrzib s Pogyebrád vidékein föltalálható, hanem a tropikusok is kiadják komlóbeli részöket, és pedig tán fűszeresebb, zamatosabb minőségben, mint Csehország bár mely híres Lagerbier zamatóló vidéke, ha az szinte Saatz lenne is. Látni lehet a tropikus kertekben egy épen oly tömötségekben felfutó, bárha levelében ismét a hederához inkább hasonlító, de kevesebbé eleven zöld sűrű növényt, mely mindent, mi közelébe esik, vastag zöld takaróval rejt maga alá, épen mint a komló. Már szinte meggyőződünk, hogy csakugyan valami komló természetével találkozunk itt is, a midőn közeledve, az ösmeretes komló-fejek helyett, finom ritkás virág gerezdeket találunk rajta elszórva, és ismét csakhamar észreveszik a csalódást a mérséklett égöv növényzetéhez szokott szemek, melyek mindég hajlandók a legtávolabb világrészekben is mindenben az egybehasonlítást keresni. És mit képzeli a kegyes olvasó, mi légyen ezen nyugot-indiai komlóforma növény? Olyas valami, a mi az egész világon sokkal inkább el van terjedve mint a komló, használatának legfőbb színhelyén is, mert feltalálható ez a gazdagok asztalán épen úgy mint a szegényén. Fűszerezi egy helyt a finom készítményt épen úgy, mint a közmunkás szorgalmatos neje által készített egyszerű étket. Ez tudniillik a bors, mely hosszu gerezdekben gyümölcsözik olyanformán mint a szőlő.

Némely tanyákhoz fölvezető fasorokban szinte hajlandók vagyunk barack- vagy mandolafákat ösmerni meg, de valamint több másban, úgy ebben is csalódásunk bizonyos, s csakhamar meggyőződünk, hogy mindennél legfeljebb csak a kül hasonlatossággal kell hogy kandiságunkat kielégítsük. Ezen nagy barackfa forma fa ágainak hegyei mindég rügyezésben vannak, s mindég sok színű fiatal levelkében diszlenek. Virágzása gazdag mint a barackfáé, s hasonlít is a kettőnek virága egymáshoz. A virág alatt azonban egy kicsiny cseresznye alaku gyümölcs jelenik meg, mely eleinte zöld és lágy, lassanként azonban összehuzódik, megbarnul és megkeményedvén, végre fűszeres boltjainkba a vizaikrás edény mellett jelenik meg, s ha szekfü fűszert kérünk, a kátrányban fűdött ujjak bele markolnak, s kicsiny papir darabba takarva, aránylag sok pénzért keveset adnak.

Látható ezen kertekben még egy igen szép fa, mely alakjára nézve hasonlít a közép nagyságu magányos tölgynek szép terebély koronájához, melynek fejlődését s terjedését semmi sem akadályozá. Hegyes és fényes levelei hasonlítanak a körtvefa leveleihez, kérge mind sudarán, mind pedig ágain nagyon sima, ettől azonban megfosztatik épen oly egyszerű módon mint nálunk a fiatal cserfa a tímárok által; csak azzal a különbséggel, hogy nem bőrkészítésre használtatik, hanem besétál ez is fűszereseink valamelyikébe, s a csizma fényesítő mellett helyet foglalván, zimmet, cinnamon nevet visel.

Ezeken kívül látható még az ugy nevezett orlean növény (*Bixa orellana*), ez egy bokor természetű növény, mely közönséges borostyánunkhoz (*orgonafa*) (*syringa vulgaris*) annyira hasonlít levelére és formájára nézve, miszerént virág vagy gyümölcs hiányában, az idegen legkisebbé sem fog kétkedni a növénynek ugyan azonosságáról. Virágát meg nem említhetem, mert történetesen nem volt alkalmam látni, de hihetőleg kicsiny nem lehet, a midőn gyümölcse olyan mint a gesztenye gumó, melyből a midőn kireped, sok veres mag hull ki, mely az ösmeretes festéket adja.

Nyugot-indiákon az orleanon kívül termesztik még az indigót, melyről alig van mit mondani, a midőn az egy igen közönséges nyugot-indiai fűneme, mely a mezőkön mindenütt vadon található, továbbá a *maranta arundinaca* (*arrow root*), *aloe* és a gyömbér *zingiber officinale*.

De mind ezen utóbbi sorozatban előszámlált növények csekély mértékben miveltetnek jelenleg Nyugot-indiákon, s csakis olyan helyt alkalmazhatók gazdasági szempontból, hol a sokkal nyereségesebb cukor- és kávétermesztés, valami oknál fogva nem eszközölhető, s mivel mindenike vadon található termesztésök felhagyása a gyarmati természetmények sorában rövidülést nem okozott.

A nyugot-indiai szigetek mezei iparában ezen cikkek fordulnak elő rendszeren, de nem mindenik miveltetik egyaránt mindenütt. Ott is épen ugy mint nálunk, némely szigeten vagy vidéken jobban terem egy vagy más cikk mint más szigeten. Barbadosban tíz évvel ezelőtt a fő termékek ezek

valának, u. m. cukor, Arow-root, aloes, és pamut, kicsiny mértékben természeték gyömbér is, de csakis annyi, a mennyi befőzöttnek dolgoztaték fel. — Cacao is fordul elé kevés Barbados kereskedésében, de csak nagyon kis mértékben. A becses fanemek pedig, u. m. *Maclura tinctoria*, *Haematoxylon campechianum* (veres berzsen) *Guayacum officinale*, és *Cedrela odorata*, az ős erdőknek nagy kiirtásával annyira megkevesedtek, miszerént a belfogyasztást sem pótolhatják már. Rum alig vitetik ki valami, a cukortermesztők állítása szerint a Rumnak jelenlegi piaci ára oly csekély, miszerént készítése már nem is érdemes a változott munka viszonynál fogva, s az ültetvényesek inkább hajlandók az anyagot magát, melyből készül, kivinni, s legfeljebb annyit készítenek, a mennyi helyben elkelhet. Régebbr időkben a dohány és indigo meglehetősen mennyiségben természetett, de termesztésüket szinte egy század előtt felhagyták, hihetőleg azért, mert Barbadosnak földje nem állítá ezeket kellő minőségben elő.

XV. Fejezet.

A négerfaj ösmertetése.

1834-ik évben a megsértett emberi jogok jelentékes kiengesztelésének valának színhelyei a nyugot-indiai angolgyarmatok; a rabszolgaságban szenvedett temérdek négernek ezereinek visszaadatott azon személyes szabadság, melytől megfosztani őket semmi emberi hatalom jogában nem volt, öröm riadásával fogadá a civilizált világ e nevezetes eseményt, melynek létesítéséhez a dicső Albion népe akkora áldozatkészséggel járult. E nevezetes esemény azonban felette nagy változást tón a gyarmatok belviszonyára nézve; legnagyobb részének gazdasági jelentősége tökéletesen semmivé lett, mint például a hajdan gazdagságáról híres Jamaica, a nyugot-indiai angol gyarmatok egykori gyöngye — melyről e munkának valamelyik más kötetében terjedelmesebben leszen szó.

A nyugot-indiai angol gyarmatok közt egyedül Antigua és Barbados az, mely régi jelentőségét csak részletesen veszté el. Érintve volt már röviden minő környülmények menték meg Antiguát a megbukástól, t. i. hogy annak egész mivelhető területe nagy birtokosok kezében van, s a munkát épen nem kedvellő néger lakóknak dolgozni kell, mert élni kell. Barbadosban ez az eset nem fordul elő, sőt épen ellenkezőleg, számosak az olyan birtokosok, kik egytől tiz hold földig bírnak, már pedig ott nagyon csekély területű föld elég arra, hogy egy család abból élélhessen. Másfelől bizonyos az is, hogy a hol sok kicsiny birtokos létezik, ott egy család fenntartására megkivántató darabka föld megszerzése épen nem bajos. Ha tehát Barbadosnak népességi aránya olyanszerű lett volna, mint a milyennel Antigua bír, az is bizonyosan a megbukott gyarmatok sorába lenne rég sorozva. De Barbados oly példátlan tömötségu népséggel bír, melyet még a rendkívüli népességu Chinának legnépesebb vidékei sem mutathatnak fel.

Ugyanis Barbadosnak egész területe nem több 106,470 angol holdnál (a *acre* körül belől 1100 □ öl), melyből 100,000 mivelés alatt van. Tehát egész területe csakis 166 angol □ mértföld, vagyis nyolcz geographiai □ mértföldnél csekélységgel több, s e kicsiny területen 130,000 lélek lakik, melyszerént egy geographiai □ mértföldre 16,000 léleknél több esik, jellemző tanuságot tévén arról, mekkora népesség eltartására alkalmas a nyugot-indiai föld? Európában területre nézve legnépesebbnek a Lucca-i herczegséget mondják olasz honban, s ott is körül belől csak felét teszi a Barbadosi arányának. A rémitő népesedésben tehát, a legnagyobb munka eránti ellenszenv mellett is — mely a néger fajban mindenhol mutatkozik — lenni kellett felesleges nyers erőnek, mely a természet javára esett.

Ezen rendkívüli népesülés mellett, bár ki is azt hitte volna, hogy Barbadosnak természetése a rabszolgák felszabadítása után sem csökkenhet, s e szerént az általános virágzás további fennmaradásában senki sem kételkedék, sőt ellenkezőleg voltak oly vérmes reményűek, különösen Európában az iróasztal mellett, kik a felszabadult négerektől a legnagyobb

előmenetelt várták, de senki sem képzelte előre azt az eredményt, melyet a felszabadulás valósággal szült.

Kényes fejtegetésekhez szándékozom nyulni, melyre nézt figyelmeztetem a kegyes olvasót, hogy itten a nyugot-indiai creolok egyhangu nézeteit közlöm, úgy, miként a hely színén hallottam, s az előttem megfordult tényekből s eseményekből következtetéseket vonva, azoknak magyarázatot adhattam. Mivel pedig vándorlásaimnak azon szakában a rabszolgaság viszonyaival még ösmeretes nem lehettem, ennek fejtegetését más alkalomra halasztom, légyen ez úttal elég a néger fajnak közelebbi ösmertetése, miként az Nyugot-indiákon mutatkozik.

Barbadosnak minden fejr lakói általánosan azt mondják: hogy a négerék felszabadulása óta a sziget kivitele ezen útazás korában is egy harmaddal kevesebb volt mint a felszabadulás előtt, ellenben a bevétel kétannyira növekedett. A felszabadulás után következett öt vagy hat évben, a czukor termesztés — mely Barbadosnak mindég főgazdászati czikke vala — leszállott volt felényire, mert a felszabadult négerék vissza élvén szabadságukkal, nem munkára hanem heverésre fordíták idejüket.

Az 1840-ik évtől azonban ismét emelkedni kezdett a termesztés; de már 1846-óta megállapodni látszik, s nincsen kilátás, hogy oda emelkedjék a hol régebben állott, de hogy ennyire is emelkedett, azt csakis a nagy népességnek lehet köszönni, mely a négerék nagy részét napi bérért való dologra kényszeríti. A szükség tehát az, mely őket munkára hajtja, nem pedig a benne létező szorgalom iránti hajlam, minek az eredményt tulajdonítani szeretnék a szobatudósok. Könnyen megfejtethő tehát; miért kevesedett meg Barbadosnak czukor kivitele? azért: mert Barbadosban csak azt lehet dologra kapni, kit azt éhség kényszerít rá. Ennek következtében igen természetesen, megkevesítették az ültetvényesek czukortermesztéseket, s a mit különben is meg nem mivelhetnek inkább legelőre fordítják.

A rabszolgaság idejében az ültetvényeseknek magoknak kellett gondoskodni rabszolgáik tartásáról, legjobb földjeikből sokat, élelmi czikkeket termesztésére fordítottak, vagy pedig kiosztottak kertül magoknak a rabszolgáknak. Mind ez

természetesen a felszabadulás után megszűnván, nagy mennyiségű élelmi tárgyakat kell külföldről bevinni a hiány pótlására, mi által a bevitelnek multhatatlanul növekednie kellett. Ehez járul még az is, hogy a néger, s kivált a mulatt, felette nagy, sőt a legtulzóbb fényüzési vágygyal bírván, mióta felszabadult, mindent elkövet, hogy a nálánál hasonlithatatlanul magasabb fokon álló angol gentleman polgártársát utánozhassa. Nem kimél tehát a fekete gentleman semmit, hogy saajátszerűen alakult lábát fénymázos czipőbe szorithassa belé, s görbe szárcsontjait fekete pantalonba rejthesse. Ugyanis a néger faj testalkotásában igen jellemzők a szárcsontoknak jelentékes görbesége, melyek némelyikénél anynyira hajlottak, hogy ha lábait egybeteszi, két szárcsontja meglehetősen O-t képez, a görbe szárcsontban végződő lábfej pedig hátrafelé csaknem épen olyan hoszszu mint eléfelé. E lábalkotást miután ismerjük, alig képzelhetjük, miként lehessen azt egy New-Yorkban vagy Liverpoolban készült tisztességes készitetű czipőbe beleeröltetni. De legyen ez bár miként, a fekete pantalon és lakk czipő nevezetes szerepet játszik a barbadosi, jelesen a bridgetowni fekete gentlemanoknál, valamint a lady-knál és miss-eknél a selyem ruha és napernyő, — melyekben a kiáltó veres szín különösen gyakori — nagyon divatos. Különösen a napernyőtől tán megválni sem tudnának, mert bár mely idő tájban, éjjel is, seregestől láthatni őket feltartott napernyővel az utczákon barangolni. E két környülmény — igen természetesen — könnyen előidézhetette a bevitel növekedését, mert pótolni kellett egyfelől az élelmi czikkek természetésének csökkenését, más felől pedig a fényüzésbeli kicsapongást.

Tagadhatatlan az, hogy idegen szemeknek igen jól néz ki, a midőn a felszabadult négereket tetszőlegesen oly jó állapotban látja; de a creolok azt mondják: hogy az mind szemfényvesztés, s a temérdek koldus négerre mutatnak, kik minduntalan és mindenütt ostromolják ott mostan az idegent, s a melynek a rabszolgaság létezése alatt nyoma sem volt, mert a rabszolga tulajdonos köteles volt rabszolgáját még akkor is minden szükségességekkel ellátni, ha az már kora, vagy betegség által elgyengülvén, munkatehetlen lett. Most természetesen erre köteles nem lehet, s az elgyengült, elaggott négerek csak

is a környörületességre támaszkodhatnak. Mert hiányzik a négernél tökéletesen ama bizonyos családi viszony, mely az emberiség erkölcsösségének, s a civilizációnak valódi bölcsője. Ugyanis e viszony a négernél csak az állatiságon alapszik, s e tekintetben aligha magasabb fokozaton áll a baromnál.

A néger férfit semmi sem köti egyéb a nőhöz mint a nemi viszonyok ama legközöséesebbike, s egyszersmind legaljasabbika, mely untalan eszébe juttatja a teremtés tökélyfokán álló szellemi embernek is, hogy ő is csak állat, mint bár mely más élő s mozgó teremtménye a földnek, melyet természetesen magunkban sem el nem fojthatunk, se meg nem tagadhatunk, az bizonyos; de épen oly bizonyos az is, hogy mentől korlátlanabbul czégéreztetjük ama viszonyt, mely állatiságunkra oly anynyira emlékeztet, annál mélyebben sülyed erkölcsileg s szellemileg ama megfoghatatlan felsőbb lény, az emberi lélek, s ezzel az emberi méltóság.

Ezen állítás valódiságát nem szükséges sokat fejtegetni, s okokkal támogatni, kézzelfoghatólag bizonyítja azt maga az emberiségnek mult és jelen történelme. Nyilván bizonyítja, hogy mindazon népek, melyeknél az állatiság ösztöne erősebben van kifejlődve fajbéli vagy éghajlati okoknál fogva, szellemi tekintetben korlátozottabbak. Ezek sorába tartozik főként a néger, ki szellemi tekintetben az emberiség legalsó fokán áll, de állatisága aztán annál kifejlettebb; és mivel ez nála anynyira túlnyomó, hogy semmi egyensúlyozásnak helyet sem enged, igen természetes, hogy a civilizáció által okvetlenül feltételezett társadalmi viszonyok előtte megfoghatatlanok. Nem érti miért legyen szükséges, hogy a két különböző nemhez tartozó két egyén férj és nő legyen egész életen át egymáshoz kötelezve. Haytiban az önálló néger statusban, tehetősebb fiatal négerek rendszeren nőt fogadnak maguknak bizonyos számú évekre, az ilyen viszonynak a barna etiquett nevet is adott, s így fejezi ki „*placer une femme*“ (egy nőt elhelyezni) s gondolná-e valaki, hogy az ilyen szövetségre még a tekintélyes családok is oda adják leányaikat. A néger nem érti a családi kötelékek szükségét, következőleg a gyermekeket úgy tekinti mint az emberi faj fennállásának nélkülözhetetlen kellékeit, s az emberiségnek szellemi fogalmáról képzeze sincs.

Ilyen viszonyok közt igen természetesen erkölcsösségről köztük szó sem lehet, s következésképen civilisatióról sem, mert ez a kettő karöltve jár. A patriarchalitás egyszerű erkölcsi adák az első lendületet a civilisatióra, s hol az erkölcs-telenség féltelenségbe megy át, nyomban követi azt a hanyatlás.

A négereket még a felszabadulás malasztja sem volt képes a családi erkölcsök magasztos körébe bevezetni, s bár menynyire igyekezett is az angol gyarmatokban létező több vallás vetélkedése, s egymás elleni irigykedése e tekintetben mentől dúsabb eredményt eszközölni, törekvésök kárba ment, sőt azon nem várt botrányt idézé elő, hogy a vallás törekvései haszontalan komédiává aljasultak. — A rabszolgaság ideje alatt a rabszolgatulajdonosok soha el nem mulaszták rabszolgáikat erkölcsös útra téríteni, s a családi rendes életre szoktatni, de mind hiába. Az Afrikából áthozott eredeti szokásokat kiirtani nem lehetett. Felette sajtáságos volt a rabszolgákban azon szokás, miszerént ugyanegy tanyához tartozó néger és néger nő között soha nem hogy rendszeres, de amolyan néger modoru házassági viszony sem keletkezik, hanem az ilyen viszonyok, mindannak daczára, hogy a nappal mindég kényszerített munkában tartá őket, az egymástól lehető legtávolabb fekvő tanyák lakói közt keletkeztek. Ha a történet úgy hozá, hogy vásár, örökösödés, vagy valami más körölménynél fogva az ilyen viszonyban élő néger pár egy tanyára került, a viszonyoknak rögtön vége szakadt.

Hajlandók valának ezt annak tulajdonítani sokan, hogy a rabszolga néger készakarva kerülni akarja a családi viszonyt, s ez igen valószínű lett volna, ha európai nép, s nem néger lenne. Hanem a néger csak folytatá azon viszonyokat s szokásokat, melyeket eredeti honából magával át vitt Amerikába. Ugyanis a családi élet viszonyai a felszabadulás után sem változtak legkevésbé is. Jelenleg ugyan több néger részestül papi áldás által egybekötött házasságban, mert ennek eszközésére mindent elkövetnek a különböző vallások papjai, hogy házassági lajstromok terjedelmét növeljék, ha ezekből kíván okulni az idegen, a házasságoknak évenkénti szaporodását látja a nyugot-indiai angol gyarmatokban, s ezek közt Barbadosban, mely bizonyosan számosabb jelenleg mint a rabszolgaság korában. De ezen házasságok aztán csakis a lajstromokban

léteznek, a valóságban pedig folytatják az eredeti független viszonyt épen úgy és oly mértékben, mint régenten. — Ilyen viszonyok közt természetesen az erkölcsösségnek nagyon alacsony fokon kell állani a néger társadalmakban, melyről hogy valaki meggyőződjék, tökéletesen elég Bridgetownnak utczáin egy sétát tenni esti alkonyat után, s bizonyosan oly dolgoknak fog szemlélője lenni, melyről a civilisációnak legféltelenebb kicsapongásai is alig adnak fogalmat, s tán még az afrikai bálvány istenségek is fogcsikorgatás nélkül bajosan tűrhetnék. Az idegenben pedig különös eszméket keltenek a néger faj vallásos fogalmairól, kik minden éjjel nagy pontossággal egybegyűlnek ima helyeikre, s ott késő éjjelig fülszakító dissonanciában zsoltárokat énekelnek, hogy az utca cseng bele, míg fiatal népe, igen, alig tizenkét éves leánykák, azon idő alatt váltogatva a legundorítóbb féltelenségek kalandjaival barangolják be csoportonként az utcákat, s közbe közbe betérnek az utjukba eső imahelyekre zsoltárt énekelni.

Erkölcsei tekintetben tehát most sem áll elébb a néger mint a rabszolgaság ideje alatt, sőt rosszabbul anynyiban, hogy a vallást botránynak teszi ki, mely egyébiránt úgy látszik a négernél ugyanazon ingatag fogalmakon alapszik, mint sátoros cigányainknál, mi körülbelől ugyanazonos a semmivel. De a néger rendkívüli kedvellője lévén a zenének s énekelni, menni fog templomaiba mindaddig, míg ottan orgona szót vagy éneket találni remél. Egy dolog van főként, mi a felszabadult négereknél, a mély erkölcsi romlottságot tanusítja, s ez a felszabadulás óta évenként rémitő mértékben növekedő divatozása az abortusznak és gyerekölésnek, mi a rabszolgaság megszűnte előtt példátlan volt.

Míg a rabszolgaság fennállott, igen természetesen a rabszolgák szaporodása épen anynyira érdekében volt a tulajdonosnak, mint bár mely más hasznos házi állatnak tenyésztése, mindent elkövetett tehát, hogy szaporodásuk előmozdítassék. A mely néger nő az anyaság legelső jeleit tapasztalá, azonnal mentes volt minden munkatételtől, s mentesen maradt még a szülés után is három hónapig. Gyermeke tartásáról s felneveléséről nem kellett gondoskodnia, mert ez a tulajdonos gondja volt. A mely néger nőnek pedig hét élő gyermeke

volt, törvéynél fogva felszabadultnak tekintették. Nem volt tehát ok, miért törekedjék terhétől menekülni, sőt épen ellenkezőleg anyagi érdek bírta annak gondos ápolására. — Mind ezen viszonyok a rabszolgaság eltörlésével teljes változást szenvedtek. A felszabadult négeknek saját magukról kell gondoskodniok, s azon nagy számnak, mely semmi fekvő vagyonnal nem bír, drága vagy olcsó legyen az élelmi kellék, mindenesetre meg kell azt szereznie.

Barbadosban a munkabér egy teljes erejű munka tehető egyénnek naponként egy schilling angol pénzben, vagyis 50 kr. mostani pénzünk szerint; ez valóban nem sok egy családfőnek, családjá fenntartására, még olyan helyen sem sok, a hol az élelmi szerek — mint főként a liszt és kenyér — honi természetűek lévén, aránylag jutányosan kaphatók, hát még ott, hol ezek nem lévén honi természetűek, távol helyekről a tengereken átvitetnek oda? Ily helyzetben valóban nem csoda, ha a néger nők az anyaság közeledtét rettegéssel fogadják, s annak eltávolítására mindent elkövetni készek.

Három igen fontos ok van tehát, mely a Nyúgot-Indiákon felszabadult négek erkölcstelenségét fokonként növeszti, u. m. természeti restségök, dologtalanságuk, — az élelem megszerzésének gondjai, — és a végtelen fényűzési vágy a városokbau, mely utóbbi kivált a vegyített vérűeknél mód nélkül nagy mértékben mutatkozik.

A vegyített vérűeknek nagy száma Amerikában legcsalhatatlanabb bizonyosságot tesz a néger fajnak házi s családi erkölcsök iránti fogékonytalanságáról; mert ezek igen természetesen a természetben magokat nem reprodukálhatván, csakis a két faj egybevegyüléséből származhatnak. Már pedig valószínűség az, hogy házassági szövetség feje és színes fajú között felette ritka esetben történik a nyúgot-indiai gyarmatokban. Creol férfi soha, és semmi körülmények között nem nősz feketé nővel, s ha netalán vagy egy ritka eset felemlíthető lenne is, az többnyire vallásos kötelesség érzetéből, s olyan korban történt, a midőn a feje férfinak több gondja volt lelke üdvére a más világon, mint földi viszonyaira a jelenben; hogy pedig creol nő színes férjet választott volna,

arra nincsen példa a gyarmatok történelmében. Fajbéli vegyes házasságok történnek egyedül európai bevándorlott férfiak és színes nők között. Az európai bevándorlott kézművesek némely ritka esetben színes nővel is egybe házasulnak, de ez is nem néger, hanem legfelebb mulatt, vagyis félvér, s ettől fel a fejérhez közeledő sorozatból valóval. — Színes férfi és fejér nő közti házasságok pedig csakis Európában keletkeznek átjött színes férfi és európai nő közt. Ezek a nyugot-indiai, s általában az amerikai társadalmi viszonyokkal nem lévén ösmertések, egy felől, — de más felől a néger fajt is csak az átjött hetykélkedő, s mindenesetre már vegyes vérű egyénről ösmerni képzelik, kinek bárha színe barnás, s hajazata gyapjas, hozzá megy az európai szegény sorsu nő épen úgy, mintha egy sánta, vak, vagy más félszegségtől látogatott emberhez ment volna, mert nincsenek másnemű előítéletei a színes faj ellen, s ha színes férjével Európában marad, meg lehet nem is lesz oka választását megbánni. De ha férjét át kíséri Amerikába, keserűen bánja meg hirtelenkedését. Ki lesz ott rekesztve minden társaságból egy felől, más felől pedig alkalma lesz a néger faj erkölcstelenségétől a legmélyebb utálattal illetődni. Épen ezen okból a nőtelen állapotban Amerikába átvándorlott európai nő és néger férfi közti házasság még ritkább az átvándorlott fejér férfi és színes nő köztinél, s ha vagy egy nagyon ritkán történik is, mindég a legszegényebb elhagyatott sorsu bevándorlott nő szánja magát az ilyen szövetségre. Minden sérelem nélkül el lehet tehát mondani, hogy a vegyített vérű amerikaiak általában törvénytelen származásuak, mert a kivételek annyira ritkák, hogy szóba sem jöhetnek.

Igaz, hogy Nyugat-Indiakon a nagy többséget a néger, vagyis jobban mondva, a színes faj képezi, még pedig nagy aránybeli különbséggel. Így például Barbadosnak 130,000 lakója közt alig van 20,000 fejér, de bárha a számkülönbség ennyire feltűnő, mégis sajtáságos dolog az, hogy soha egy fejér nő emlőin még színes gyermeket senki sem látott, sőt ilyesmit még hírképen sem hallott, és a menynyi színes gyermek ottan létezik, kivétel nélkül mindenike színes anyától származott. Ez aztán csakugyan arra mutat, hogy a fejér faj mégis erkölcsi tekintetben felsőbbbséggel bír a néger faj felett, s bárha

a mindennapi tapasztalás azt bizonyítja, hogy a fejr nők se mind Lucretiák, de mindenesetre nem oly féktelenek, mint a néger nők, s Nyúgot-indiákon aligha egyetlen egy eset is felemlithető, hogy a legféktelenebb fejr nőnek színes sarjadéka született volna. Ellenben sok olyan színes nőnek, kinek neve az illető egyházak házassági lajstromába van iktatva, s megkeresztelt gyermeke a törvényesek sorába írva, a gyerek bőrének színe nyilván meghazudtolja az egyházi lajstromokat. Képzeltető aztán, hogy e kézzelfogható botrány nem igen jó szolgálatokat tehet a vallás tekintélyének emelésére.

Mielőtt e nevezetes társadalmi viszonyoknak taglalása tovább folytattatnék, nem lesz tán felesleges a színes fajt egy kevésbé szorosabban körvonalozni, nem csak értesítés, hanem e munka folytán gyakran előforduló, négereket illető kifejezések tiszta megértése végett is.

Nyúgot-indiákon a színes népfaj minden fokozata, mely a fejr és tiszta fekete vagyis tiszta afrikai faj közt előfordul, általános mulattnak nevezetik. Szoros értelemben azonban, és a törvény előtt mulattnak nevezetik egy tiszta fejr és egy tiszta fekete fajtól származott nemzedék. Színes nép (Colourd people [homme de couleur) nevezet alatt a törvény előtt értetődik mind az a mi nem tiszta fejr, bele értve a tiszta feketét is. Társalgási értelmezése pedig csakis a vegyített egyéneket illeti a tiszta feketék kirekesztésével, mely egyszerűen négernek nevezetik.

A fokozatok, melyek a fejr és fekete faj közt megjelenhetnek, természetesen felette számosak lehetnek. Azonban csakis öt fokozat létezik, mely tisztán megkülönböztethető. A tiszta fejr és tiszta feketétől eredt nemzedék a valódi mulatt, színének közép árnyalatáról a fejr és fekete szín közt, a gyapjuszerű hajazat megmaradásával, könnyen ösmerhető. Ettől a fejr vagy fekete faj felé, a szerént a melyel a mulatt egyesül, mind két faj felé két fokozat különböztetik meg, és pedig: a fejr és mulatt egyesüléséből ered a mosti, ennek ismét a fejrrel való vegyüléséből a mostifino (angolul quadroon, francziául quarteron). A mosti már világosabb színű a mulattnál, sőt némelyike csaknem egészen fejr. A haj már nem gyapju alakú, nagyon dús, látszik rajta mégis

bizonyos neme a mondhatni erőltetett forma gömbörűségnek, mely a fejéreknél soha sem fordul elő. A szemek mély feketék s az arczélt kevésbé még a néger arcz lapossága jellemzi. A mostifino már egészen fejr, az arczél inkább a fejr fajét váltja magára, szokatlan szemek nem képesek benne már a vegyített eredetet gyanítani. A felette dús hajazaton bizonyos gömbörűségre hajlandó gyöngéd hullámrzás mutatkozik, melynek rendkívüli szépségét még a koronás fők legmagasabbika is irigyleni fogna, s a melyhez hasonlóval semmi más fajbeli nő nem bír. A mostifino nők közt ritka dolog olyant látni, kiről csak anynyit is lehetne mondani, hogy nem szép; mert gyönyörű hajok s igen saajátszerű arczszinök, melyen bizonyos átlátszó barnás árnyolat ömlik el, még a kevésbé szabályos arczélt is széppé teszi. Gyakran rendkívüli szépségek találhatók köztük, melyet a különös fejrőségü legszabályosabb fogsorok is nagyon kiemelnek.

Különös eset a vegyített vérüeknél a fogaknak rendkívüli szabályossága, melynek mindenike, mintha ugyanazon egy mintába öntve lett volna. Nincs azokban legcsekélyebb ferdeség, a sorozatok rendkívül szabályosak, mintha jól kiválasztott keleti gyöngysorokat rejtenének ajkaik alatt, melyeknek fejrősége a frisen faragott elefánt csonton is túl tesz, s nem emlékszem csak egy mulatt, mosti vagy mostifinora is, kinek fogai szépek ne lettek volna.

A mostifino-nak a fejrrelü további egyesülése már tiszta fejr nemzedéket eredményez, melyet már megkülönböztetni nem lehet, csakis a bennszülött s ott felnött creol képes ebben sőt még ezen túl is több nemzedéken át a vérvegyülést észre venni. Ezeknek azonban megkülönböztető képességük oly éles, miszerint, a mint mondják, a legtávolabbi vérvegyítéket is észre venni képesek. Mely oknál fogva a fejrétől és mostifinotól eredt nemzedék még az angol gyarmatokban is, hol a fejr és fekete faj egyenlő jog viszonyokban részesül, csakis white by law, törvénszeréntü fejrnek neveztetik.

Az ellenkező irányban a mulattól a tiszta feketéhez vezető jellemzetes két fokozat ez: — A tiszta négernek a mulattali vegyüléséből ered a zambo (e nevezet inkább a tiszta indus és tiszta négeretől keletkezett sarjadéket illeti, azonban az itt említettre is alkalmazták a spányolok),

(francziául Câpre). Ez ha ismét tiszta négerrel egyesül, nemzedéke moligasconak nevezetik (francziául grife). A további vegyülés már tiszta néger, melynek megkülönböztetésére a négernek nem birnak oly ügyességgel, mint a creolok a fejér vegyíték kiösmérésében, a creolok pedig nem foglalkoznak a fekete fokozatok meghatározásával, mert nincsen érdekükben. A fejér fokozatok szoros észlelésével foglalkoznak pedig főként azért, mert fajok tisztán tartására véghetetlen féltékenyek, s e tekintetben sokkal szigorubb aristocraticus elkülönződést tartanak, mint milyent valaha a legzárkózottabb születési aristokratia tartott. Különösen kitünők e szigoru elkülönöztségben az angolok, kik még az egyesült statusoknak azon részében is, hol a rabszolgaság már rég megszűnt, nem hogy házassági szövetségre lépnének vegyített vérüvel, de sőt egy asztalhoz sem ülnek velök, s e tekintetben a fekete faj Nyugot-indiakon, s tán szinte még inkább az egyesült statusokban, úgy szólván teljesen elkülönzött társadalmi államot képez.

A francziák már kevesebbé elkülönködök. Megjegyzendő azonban, hogy ez csakis a bevándorlott francziákról mondható, mert a franczia creol épen oly szorosan különködik az ily vegyes házasságtól, mint az angol. Legkevésbé zárkózott az amerikai continens spanyol és portugal vagyis braziliai népe, de e kettőnél aztán a törvényes házasság is ritka dolog, s nem csekély meglepetéssel vala alkalmam érteni, midőn későbbi években Közép-Amerikának Costa Rica nevü államában utazva, Punta Arenas-ban az állam fő kikötőjében, mely körülbelül tizezer lakóval birhat; a vendéglősné, — kinél szállva valék — hatalmasan egybe veszvén férjével, vagyis legalább általam képzelt férjével, a háztól elüzé. Miután ebéd közben, tréfa közt kérdeztetétk miért bánék férjével oly kiméletlenül, hangosan fel nevetve mondá:

„Ön hihetőleg azt képzeli, hogy ez a haszontalan ember (pendejo) nekem olyan értelemben férjem, mint azt az amerikaiak (e nevezet alatt mindig csakis az egyesült statusbeliek értetődnek) értelmezik? Férjem ő nekem amugy Punta Arenasi modorban.“

S a további magyarázatból az került ki, miszerint a tizezernyi lakó közt akkor csakis egy pár találkozott, kinek

szövetségét papi áldás törvényesíté. De e tárgyról majd bővebben leend szó e munka más kötetekben, hol Brazília és némely amerikai spanyol államok fognak ösmertetni.

Ha olvasóim valamelyike Amerikába jutand, — meglehet — első tekintetre ezen elkülönködésről állításomat nem egészen valónak vélendi, mert alkalma leend olykor korom fekete néger oldala mellett gyönyörű fejér feleséget szemlélni. De egyszersmind meg lehet győződve aztán arról is, miszerént az nem tiszta fejér nő, hanem a vegyített vérnek valamely távoli elágazása, ki nem számíthatván fejrrel egybeházasulásra, az ördög forma férjet is elfogadá.

Az europainál, kinek faj elleni előitéletei nincsenek, méltán felmerülhet azon kérdés: miért létezik Amerikában a két faj közt ily szoros elkülönözés? a midőn a fekete is csak ember épen ugy mint a fejér, tökéletesen hasonló testi és szellemi tulajdonokkal felruházva a természettől? A szín egyedül legyőzhetetlen okul nem szolgálhat, mert bárha az a fejér előtt szépnek nem is tetszhető csak azért is, mivel szemeinek szokatlan, de még sem anynyira disztelen egy ép test alkotásu néger, mint sok eltorzított bénna fejér, s mégis egy ilyenhez nem vonakodnak anyyira nőül menni a fejér nők. — Aztán hogy a szín nem is nagy akadály, egyszerűen bizonyítja az, hogy annyi sok mulatt létezik, ki természetesen meg annyi törvénytelen gyermek. Minek tehát e társadalmi botrány, s azon fejér férfiak, kik ennek okozói, miért ne kerülhetnék ki e botrányt, s egyszersmind tennének az emberiségre nézve egy igen nevezetes elő haladást, az ugyanazon földrészre, már jól vagy rosszszul szorult két faj különbség kiegyenlítésére?

Valóban europai s philanthropiai szempontból másként elmélkedni bizonyosan nem is lehet. Meg lehetünk arról is győződve, hogy minden európai, ki át megy Amerikába, nem kételkedik magában, hogy ha tetszését megnyerő négernőre találand, legkevésbé sem fog habozni azt nőül venni, vagy saját gyerekeit négerekkel egybeházasítani. De ha netalán ilyen philanthropikus elveket szándékoznék az új világban kezdeményezni, tegye azt ám mentől előbb megérkezte után, mert ha csak kevés ideig is késni fog, philanthropikus elveivel harcra kél, és sokkal előbb mint gondolná, — egyébiránt

bizonyosan emberbaráti-érzelgéseiből teljesen ki fog gyógyulni.

Ugyanis létezik ott az elkülönöttség, még pedig számos okok miatt, s hogy mekkora kiterjedésben s mérvben létezik, legyen szabad itt megemlíteni egy rendkívül jellemző környülményt. A feslettség rejthelyei Amerikában sem hiányznak, sőt tán sehol oly rendezettségi alakot nem hordanak mint épen az egyesült státusokban. A mely ilyes ház fekete férfit — ha még oly dúsgazdag is — be mer egyszer fogadni, azon-tul fejr látogatói nem leendenek. Sőt a legaljasabb erkölcs-telenségbe sülyedt fejr nő, ha csak egyszer is téved annyira, hogy fekete férfi öleléseit tán elfogadja, a fejr férfiak társal-gásából örökre ki lesz rekesztve. Ez aztán gondolom sokkal erősebb bizonyága a társalmi nagy ellenszenvnek, mint az, hogy egybeházasulás a két faj közt nem történik, s a mely felette nagyon is arra mutat, miszerint az európai philanthropusok indignatioihoz kötött arany remények nem oly gyorsan, s nem oly rövid idő alatt létesülhetők.

Említsük meg itt az okoknak némelyikét, melyeknek tud-niillik fejtegetését az illedelem megengedi, s a melyek egyen-ként, sok más okokkal, — melyeket a már is megfeszített illedelem korlátai merőben kitiltanak — teljesen elhatározók annyira, miszerint azok csakis európai olvasó értesítésére szükségesek, mert az amerikai fejrben annyira meg van gyökerezve a fekete faj iránti előítélet, hogy abban nem csak a vitatkozást, de sőt még az egyszerű kétkedést is lehetetlennek tartja.

Van a fekete faj külsejében valami sajátságos ferdeség, melynek hatása a hosszszasabb idő alatti megszokás által sem enyészik el legkevésbé is, sőt ellenkezőleg, mentől tovább va-gyunk közelében, a mindennapiasság csak inkább kitünteti e nevetségességét a fejr faj előtt. A sajátságos arczél naponta majomszerűbbnek tetszik. A görbe szárcsontok és furcsa ala-kulásu láb minduntalan ferdébb s nevetségesebb lesz szemeinkben. Ne higye olvasóm, hogy ettől bármely európai philan-tropus is örökre mentesen maradjon, még azon esetben sem, ha Tamás bátya kunyhóját figyelmesen tanulmányozva, annak minden szavait a legszentebb igazságnak fogja is tartani. — Ilyesmi bizonyosan képes leend élénk szánalmat kelteni fel az

európainak keblében, s rokonszenve tárgyát itt Európában szá-
nalommal becsülni fogja. De ha átmegy Amerikába, meg-
lehet, eleinte boszankodni fog a megvetésen, melyben ott a né-
ger faj részesül, hol az minduntalan nevetség tárgyává tétetik.
A legnevetségesebb anecdoták a négerrek rovására szóllanak.
A négerekről szóló guny-versek (epigramma), torzképek s
népmondák száma tömérdek. Rendezett bohózatos színi elő-
adások vannak, hol semmi egyéb csakis eltorzított nevetségés
néger jelenetekkel mulattatják a közönséget. És pedig ez sok-
kal nagyobb mértékben divatoz Észak-amerikának azon álla-
maiban, hol rabszolgaság nincs, mint a déli statusokban vagy
Nyugot-indiákon. Mind ez sérti minden európainak embersze-
rető érzelmeit, s bizonyos nemét a (moralis) kegyetlenségnek
látja benne. Meg nem foghatja miként lehetséges, hogy ama
felettlőbb hitvány előadásokat oly nagy számú közönség láto-
gatja, s kétkedik ha valjon szomszédjában a csinos öltözet va-
lóban a miveltebb osztályhoz tartozó egyént födi-e? vagy pe-
dig valamely utca csavargó bujt a finom fekete posztó mezbe?
ki tapsol, füttyöl, s ujjong annyira a szörnyű hitvány előadá-
son. És ismét megbotránkozik az idegen, vagyis inkább két-
kedik az amerikai népnek mivelte izlésén.

Mind ezen környülmények igen természetesen az ameri-
kai fejer faj szemeiben a néger fajt épen nem emelhetik, sőt
ellenkezőleg csak a megvetés fokozatát örögbetik benne; a jám-
bor europai philanthropus lelkében pedig botrányt okoz. De
kevés idő múlva a botrány erélye lanyhulni kezd, s miután a
néger fajjal s szokásaival bővebben megösmékedik, lassanként
az eleinte nagyon hitvány mulatságnak tartott néger bohóczo-
kat (minstrels) élvezni kezdi, s valóban nem sok idő telik
bele, máris előre fogamzott véleménye tökéletesen megválto-
zik. Az eleinte hitványságnak tartott bohózatokat nagyon
mulatságosoknak kezdi tartani és! vége a nigrophilanthropiá-
nak. Ösmertem Amerikába átköltözködött europait, ki mi-
helyt jól kezdé érteni a négeres ferde kiejtést, azontul minden
estve nagy élvezettel látogató az eleinte izlelhetetlennek tar-
tott hitványságot.

Mihelyt az idegen ezen bohózatokat élvezni kezdi, azon-
nal kezdődik az Európából átvitt elveknek ingadozása. Hijába!

nem megy! s bárha azontul is megmarad az európaiban bizonyos kegyelet, mely a négerben is embert láttat vele, de e kegyelet hasonlít ahhoz, a mit egy ártatlan örült vagy cretín irányában érzünk. Rokonszenvezünk vele mint alárendelt helyzetű emberrel, de vele amalgamálódni? — bizony alkalmasint még nagyobb ellenszenv keletkezik az európai philanthropus keblében, mint a milyent az amerikai érez. Láttam több európaít, ki az átköltözködés ideje alatt, s kevés időre a megtelepülés után éles vitába ereszkedék az amerikaiaknak a néger faj irányában tanusított embertelen elkülönködése ellen. Érdekes vala az ily viták tanujának lenni, kivált ha a vitatkozás rabszolga tartó állambeli egyénnel történék, minő saját-szerű magyarázatokat adott ez, melyeket az európai nem hogy felfogott volna, de sőt emberi érzelmeit még inkább felbőszítették. Emelé a vita érdekét; ha olyan amerikaiak is voltak jelen, kik oly államokhoz tartozának, melyekben a rabszolgaság eltöröltetett, — minő gúny-mosoly vonult el ezek arczaín az európai tiszta logikáján, s mennyire mulattatá az élénk vita, melyet két értelmű közbevetett szavakkal szítának, míg végre a rabszolga embere kereken ki mondá, hogy a néger nem is ember, hanem állat, az európai pedig esküvel erősíté, hogy soha sem fog kétkedni gyermekét ezen állatok egyikével egybe házasítani, csak hogy ildomos műveltségű legyen. És! — minő magasztos aristocratiai dölyffel felelé a rabszolgák ura:

„Gratulálok önnek uram fekete vejéhez vagy menyéhez.“

Idő teltével volt aztán alkalmam ilyen egyénekkal ismét találkozni, s beszélgetés közben e nézetek is felemlítettek. És? — teremő Isten! hova lett a buzgó reformáló philanthropus? Szánakodott még mindig kegyeltjei sorsán, épen úgy mint valaha, de mindemellett mit kelle hallani? hogy inkább saját kezeivel fojtaná meg gyermekét, mint sem néger fajjal egybekelni lássa.

Nem lehet tehát csudálkozni ha ilyen helyzetben a néger nem egyéb az amerikai nő szemeiben, mint egy nagyon csuf afrikai fél ember, fél majom, ki maga viseletében nagyon otromba, s a legcsinosabbja is meglehetősen szennyes, s bár mi történjék vele, vagy tegyen bár mit, mindig mosdatlan-nak fog tetszeni. Maga a felvett fejér ruha, mintha örökös

ellenszenvet érezne a fekete bőrrel, nem képes rajta tisztaságát megtartani, s alig egy pár óra elteltével, már tökéletesen szennyes. Az eltorzított szárcsontok, lábak s a majom kép naponta nevetségesebbnek tetszik, mindig afrikai vadság néz ki belőle, s végre is a négerben nincsenek meg azon tulajdonok, melyek ő benne testi s szellemi szépséget legkevésbé is gyaníttatnának, s kivált a fejr nők előtt vagy nevetségesek vagy pedig ijesztőknek tetszenek, nevetséget vagy borzadalmat okoznak, s csak ezen egy okból is a néger fajnak az amerikai fejr nőveli egybeházasulása lehetetlenség.

De mind ez csak külsőségekre lévén szorítkozva, bizonyosan nem eléggé fontos és legyőzhetetlen ok még ama szoros elkülönködés megfejtésére s annál kevésbé — emberiség elveiből tekintve — jogosítására. Vannak azonban ennél sokkal fontosabb physikai s erkölcsi okok, melyeket a szobatudósok mindig kifelednek a számításból, a midőn az amerikai fejéreknek elkülönködésén felbőszülve, semmi egyebet nem látnak csak bizonyos aristocratiai dölyföt. Pedig nem ártana, ha kevesebbet okoskodva jó példával mennének elől, egy emberiség jogait tárgyazó theoriai elv szentesítésére, mert practicum alig ha jótévő hatással lenne magára az emberiségre nézve is.

A nagy elkülönködésre igen nevezetes physikai ok szolgál főként alkalmul. Van a négernek bizonyos sajátyszerű imelyítő éles olajos szaga, mely már tiz lépésnyi távolságra is fűszer természetű élességével a fejr ember szaglását kellemetlenül érinti. Ezen szag a négerrel ugyanazonos lévén, ő maga nem érzi, sőt ugy látszik fogalma sincs róla. Kellemetlenül érint ez mindenütt, az utczákon is hol néger jár, s kivált az olyan helyt, hol sok jár-kelel eléhátra, mint New-Orleansba is, a nyári hónapokban, a midőn a fejérek legnagyobb része távozni szokott onnan a nagy hőség és egészségtelen lég miatt, ugy szintén a nyugot-indiai szigetek népes helyei mindegyikében, rémitő kellemetlen. — Sőt az északibb vidékekben is, mint például New-Yorkban, bárha télen át nem terjed is a szag a néger közvetlen körén tul, de a nyári hónapokban ott is mint Bridgetownban, Habanaban, vagy bár hol, a pestilentialis szag eltölti az olyan utczákat, hol a négerke

számosabban fordulnak meg. Figyelmezzon bár ki rá New-Yorkban, a Broadway-en sokkal kevesebb nép jár a nyugot felé tekintő járdán, mint a másikon, mert szintén törvénynyé vált szokás az New-Yorkban, hogy a négerék azon az oldalon járnak, miért is a keleti sort two shilling side, a nyugotit pedig one shilling side — két és egy shillinges oldalnak nevezik tréfásan. Az ujonnan érkezett utazó ha meg akar ösmerkedni e sajátszerű nevetségesen imelyítő büzzel, nyári hónapokban induljon meg estve nap lemente után az egy shillinges oldalon, s bő alkalma leend a philanthropusok nagy-szerű indignatiója tárgyán orrával elmélkedni. Alkalmasint egy percz elég leend tapasztalásul arra, hogy azontul bekötött szemekkel el tudjon menni a néger után, mint kopó a róka nyomán. Ezen szag állandóan párolog ki a néger testéből, a melyet Köln-nek összes szagos viz mennyisége s a világ minden fürdője nem lenne képes eltávolítani.

E nevezetes physikai okon kívül van egy más erkölcsi ok, mely ama szigoru elkülönködésre épen oly hatásos mint az előbbeni, s ez a néger fajnak erkölcsi és szellemi sülyedtsége.

Megjegyzendő dolog, hogy az afrikai néger előtt a törvényes házasságnak, s az ebből eredt nemzedék törvényességének semmi értelme sincs csak azon egyszerű okból, mivel ezen törvényesség ott semmi előnyt nem nyújt a személynek. Azaz: nem ösmeri egyátaljában a törvényes házasság fogalmát. A családiasság azon értelemben mint azt a keresztény vallás s a civilisatio megalapítá, nem létezik Afrikának törzseinél. — A nők ott legnagyobbára a férjfiak sajátjai, mint született vagy vásárlott rabszolgálók, melyeknek számát tetszésök vagy tehetőségök szerint szaporitják, adják, veszik, cserélik a nélkül, hogy legkisebbé is megsértenék azon nemesebb érzések valamelyikét, melyet a civilisatio családi fogalma a fejr fajba oltott s kifejtett, s a melyek a néger előtt merőben ösmeretlenek, mivel nem ösmeri azon családi viszonyokat s kötelékeket, melyek a civilisált népeknél léteznek.

Midőn az ugy nevezett emberhússali üzlet elkezdődött, s Afrikából nagy számmal szállitatának át a négerék Amerikába, jelesen a nyugot-indiai szigetekre, eredeti honuk szokásait

magukkal vivék; rabszolgák lettek ott is mint szülötte honukban voltak, csak is urat cseréltek (azon különbséggel mindenestre, hogy a durva vad zsarnok helyett keresztény civilizált urat kaptak). Ezek minden öszszes igyekezetök daczára őket a családi élet rendezett körébe soha be nem vezethették. Sem ajándék, sem vallásos oktatás nem vala képes őket rendes házassági életre birni, s tökéletes baromszerű tenyészést folytatának az új helyzetben épen ugy, mint honukban tették, melyen még a felszabadulás sem volt képes észrevehetőleg javítani.

Miután a vódu vallás színhelyéről eltávolítottak, igen természetes hogy a keletkezett generatiók, a mint az alkalom nyujtá, egy vagy más keresztény vallásra tértek át. Sajátságos dolog azonban, hogy ebben is mindenütt, hol többféle vallás közt választást tehetének, mindig azt választák, mely őket eredeti szokásaikban legkevesebb megszorításokkal korlátozá. De magoknak a vallások papjainak saját vallomása szerint, a legszigorubbnak sem sikerült néger követőit a házi s családi erkölcsök iránt fogékonyokká tenni, (kivétel természetesen van ebben is, mint minden másban, de erről szó nem lehet). Ha hosszas rábeszélés által a kisebb szám rávétetik is, hogy rendes házassági frigyre lépjen, ez meg nem akadályozza, hogy a forma szerint egybekelt felek az után is eredeti korlátlan szokásaikat folytassák. Ez igen természetesen, a vallásos elvekben nevelt fejér fajnak ismét nem tetszhetik épen annyira, mint a szaglást kellemetlenül ostromló kigőzőlgs.

Alkalmasint nem szükséges még más okokat is felhozni annak megmutatására, miért különbözik el Amerikában annyira a fejér a fekete fajtól legelső érintkezése óta, mert már az eddig mondottakból is tisztán látható, hogy nem aristocraticus felsőbbbségi dőlyf a fő ok, mi azt elő idézi, hanem egészen más valami, mi az aristocraticus dőlyfnél sokkal hatalmasabb. Oly tények, melyek az előitéletek keletkezésére igen bő, s felettébb termékeny anyagot méltán nyujthattak. Egyesülve ezek a physical okokkal, igen természetesen elő idézhették az amerikai fejér fajnak annyira szemére lobbantott elkülönződést.

A mondottakból önként következik, hogy a valóságos mulatt, vagy is félvér, nem lehet más: mint fejr férjfitől és néger nőtől származott törvénytelen gyermek, s alig ha van tán egyetlen egy mulatt is Amerikában, ki törvényes ágyból vette volna eredetét. Nem szükség azt hosszasan fejtegetni, miszerint ezen környülmény is igen nevezetes szerepet játszik a fejr fajnak a szines fajtól teljes elkülönződésében.

Mind ezen tények és környülmények egy európai előtt kevésbé lehetnek feltünők itt, az európai földön, vagy ha járt is vegyes lakóju helyeken, de nem mulatott elég hosszasan ott arra, hogy ne csak felületes, de érdemleges tanulmányozást is tehessen, mert nem lévén szorosabban ösmeretes az Amerikában nagyon elsokasodott vegyített faj történelmével, az ilyenben csak is az embert, a magunkhoz hasonlót, felebarátunkat látja. De az amerikai fejérek azon fajt eredetétől óta, s minden oldalról ösmerik, kiknek a vallás elvein alapult erkölcsi szokásai meg nem szenvedik, hogy keblökbe oly heterogen elemet fogadjanak, melynek törvényesített származása nincsen, s a melynek csak létezése is már magában feslettséget tanusít.

Az ujabb kor némely beteges lángeszei, kik magokat a philanthropiának tető fokán képzelik, a civilisatio ezen erkölcsi egyik fő elvét porba lealázni törekednek. Fájdalom, az ilyenyszerü tárgyak a sophismáknak legtágabb tért nyitnak, ezeknek pedig hatása a száraz okoskodás gyakorlati röögös ösvényéhez oly forma arányban állanak, mint a megédesített zamatos szeszes ital, az egészséget szilárdító tiszta vízhez. Az első inyünket csiklándoztatja, felizgatja idegzetünket, fellelkesít, rá sem gondolunk hogy néhány percz mulva kábulásba merit; a mámorban elalszunk, de felébredéskor fő fájással s émelygéssel kelünk fel, — míg szomjasságunknak s szennyességünknek természetből adott enyhítője erősi testünket, s fenntartja egészségünket.

Ezen elméleti philanthropusok nem tudnak eléggé czifra nagy mondatokat feltalálni a törvénytelen eredetü egyének erényeinek kiemelésére, s minden kétségenkívül lehetnek ezen erények ép annyira nagyok, mint bár kié a világon, de tökéletesen feledni akarják az erkölcsösségi csorbát a szülékben,

melynek létezése épen annyira tagadhatatlan. Már pedig, mind addig, míg a civilizációnak most fennálló vallásos, erkölcsi s társadalmi viszonyai meg nem változnak, a törvénytelen származásuakon az anathema fenn fog maradni. Ha pedig ezen anathema megszüntetése czéloztatik, akkor az egész társadalmi viszonyt is meg kell változtatni, mindenesetre pedig a jelen házassági családviszonyt meg kell szüntetni.

Vannak igen is olyan sophisták, kik valóban a házasság eltörlését szükségesnek hirdetik; mentse Isten a naponta mindig előre haladó civilizációt ezen — magokat philanthropusoknak nevezni szerető — tanta tudósoktól, kik nagy igényeik mellett annyira rövid látók, hogy magának az emberi nemnek napontai történelmét nem látják, ha már csak ugyan régibb történelmét vagy felvilágosultságuk alattinak tartják, vagy épen tanulmányozni restellik. Mert különben át kellene látniok, hogy a művelődés, civilizatio, szellemi fejlődés, tudomány, ész, ügyesség, hatalom a civilisált társadalmi erényekkel karöltve járnak. A mely népnél ezek merőben hiányzanak, épen az olyan nép az emberiségnek legalantabb fokán áll, mert a társadalmi erkölcsösségnek zárköve épen a családias házasság élet, ki ebben kételkedik, tekintsen a világ népeinek jelen állására.

Hogy egy nő szeressen s nőül menjen egy törvénytelen származásu férjhez, abban nincs semmi természetellenes, sőt bátran mondani lehet, hogy erkölcsösségi hiány sincs benne, mert az ilyen is bizonyosan lehet becsületes, lehet értelmes, lehet mivelte épen úgy mint a törvényes ágyból származott, s birhat mind azon erényekkel, melyek egy nő szeretetére s hűségére érdemesek. De mindemellett lehetne-e helyeselni egy oly atyának vagy anyának nézeteit, kik gyermeküket egy ily szerű házasságtól megóvni nem törekednének? mert bizonyára — már csak az együtt lét pszichológiájából indulva is ki — multhatatlanul szükséges, hogy egy család történelmében ne legyen, s ne történjék semmi olyas, mi rossz példára emlékeztethetné az utódot, s hogy a gyermekek minden tekintetben csak tisztelettel emlékezhessenek nemzőikre.

És már most becses ítéletére bizom a kegyes olvasónak, mit gondol ama czifra phrasisokról, melyek egyenesen azt kívánják az amerikai fejérektől, hogy egyesüljenek mindenesetre

a színes fajjal, s határozottan követelik, hogy vallásos és erkölcsös családok tagadják meg saját elveiket, s fogadjanak be rögtön, és pedig az erkölcsi egyenlőség legszélesebb értelmében egy nép fajt, mely — némely ritka, s becsülésre méltó eseteket kivéve — a családi erkölcsök megsértésének bélyegét már bőrének színén hordozza. Azt papolják, hogy civilisált keresztény családok szentesítsék saját keblökben a feslettség bűneit. Szentesíteni akarják az elvek azon legerkölcstelenebbikét, miszerint egy családanya semmi megkülönböztetést ne tegyen, egy erkölcsös szüléktől származott ifju, s egy családalan egyén közt. Sőt hogy ez által leányát arra tanítsa, hogy egy családanya erényessége nem dicsőbb, s nem méltóbb tiszteletre az erkölcstelen csavargó féktelen kicsapongásainál. Igen! ezek a tanok, melyeket ama nagy mondatok keblökben hordanak.

Nincs az emberi lényben nemesebb tulajdon, mint az érzelmi gyöngédség, mely az emberi szerencsétlenséggel s nyomoraival rokonszenvezni hajlandó, de valamint minden más elveknek, ugy ennek is határai vannak „quos ultra citraque nequit consistere rectum“ Horatius-ként, s épen ennél fogva: nincs hitványabb valami azon igényektől pöffeszkedő nagy mondatoknál, melyek egy sophisticus elv kedviért — nem tekintvén legkevésbé is annak gyakorlati lényegébe — még az erkölcsösséget is porba taszítná le fényes trónjáról. Nincs nevetségesebb azon siránkozó szobatudákosságnál, mely a civilisált népek természetéből, szokásaiból, erkölceiből indulva ki, az afrikai és indián fajt átalában ugy jellemzé, mint jámbor, gyöngéd, emberszerető, erkölcsös fajt, az amerikai fejéreket pedig, mint egy csomó gazemberből egybe hányt vetett tömeget; de elég sajátságosan, e képtelenség pártolókra talál még ma is, s van elég Don Quijote-ja a világnak, ki nem szünik az amerikai fejéreket örökösen vádolni az elkülönződésért, melyet az általok magasztalt négerék s indiánok irányában szigoruan fenn tartanak, miért? mert Mrs. Beecher Stowe s társai ezt meg amazt mondják szellemdús könyveikben. De saját szemekkel nem látták persze, no! hiszen elég az, hogy e vagy ama tekintély mondja. Ezer bocsánatot kérek ha nyiltan ki mondom, hogy a gyakorlat mezején sokat barangolva, azon

meggyőződéshez jut az ember, miszerint az auctoritásokhoz való határtalan ragaszkodás nem épen biztos, sőt hogy sokkal czélszerűbb, ha ezek legnagyobbikának is szavait csak úgy tekiütjük, mint egyes véleményét egy mélyen gondolkodni tudó egyéniségnek, de csak is illő méltánylást engedve neki, magunk alakítanánk saját véleményyt a tárgy felett. Ösmerek egy népet, mely az auctoritások legnagyobb rabja a világon, s mind a vezetők, mind a vezetettek implicite meg vannak győződve, hogy csak is az a való a mit hirneves auctoritásaik mondanak, s azokon kívül minden ostobaság és semmi. De azért a legnagyobb theoreticus is a világon, s a gyakorlati téren örökre sántikálva fog mások után czibikkelni.

Furcsa dolog, hogy ama szobatudósok egyikének sem juta eszébe, hogy a civilisált s keresztény népek mindenesetre s minden kétségen kívül többet kell hogy érjenek, a pogány és vad népeknél. Hogy ezek bálvány imádók, a midőn az elébbiek a vallások legtisztábbikának s erkölcsösebbjének sorsosai. Hogy a fehér családi életet él, a más kettő pedig ilyesmit nem ösmer, s főként hogy a miveltség, erkölcsi fogalom, életmód s szokások tökéletesen különbözők a fehér fajnál, egyfelől a fekete s rőt fajnál másfelől. Következőleg lehetlenség hogy nézeteik ugyanazonosak legyenek, s hogy fogalmaik ne legyenek eltérők ugyanazon egy eseményről s annak környülményeiről.

Egyébiránt ezen elkülönözöttséget magok a négerék is fenntartani törekednek. Barbadosban általánosan erősítik, hogy ha tiszta fehér faju nő négerhez megy férjhez, a néger nők meg nem szenvedik magok közt, s ha az utcán meri magát mutatni, guny szavak és szidalmak közt kísérik, önként értetődően, hogy a fejelek társaságából is ki van rekesztve.

Amerikában létem alatt soha el nem mulasztám a legszorgalmasabban tudakozódni, mennyire legyen megközelítve a fehér és fekete faj egybevegyülésének feladata, s mindenütt általánosnak mutatkozik az elkülönözöttség. Lehet azonban fellette ritkán egy-egy esetet hallani a nyugot-indiai gyarmatokon, s az ezekkel szomszédos némely dél-amerikai tartományokban, hogy fehér nő fekete férjhez ment. De az ilyen házasságok mind Európában keletkeznek. Arra pedig, hogy

egy Amerikában született fejr nő, angol, francia, spanyol, vagy bár mi más nemzetbeli szines férjet választott volna, egyetlen egy eset sincsen. Sajátszerűleg jellemzi a fejr és fekete faj elkülönözését az: hogy olyan vegyített vérü férjfiak, kik igyekezetök által kényelmes helyezetet vívtak ki maguknak, melyre olykori példa van, söt némelyek Nyugot-indiakon nagy vagyonnal birnak, ha akarnák, fejr nőt nyerhetnének, ha nem is amerikai születésüt, de európaít bizonyosan, s még sem teszik, hanem mindig a szines faj közt keresnek magoknak társat.

De ugy látszik, hogy maga a természet is a fajok egybevegyülését nem helyesli; a mulátt igen ritka kivétellel, a két fajnak melyből ered, inkább csak rossz tulajdonait látszik örökölni, pedig ezen esetben a vegyülés csak egyszerű, a szövvényesebb vérvegyülést pedig a természet büntető keze sújtja. A fejrnek az indián vérrel vegyüléséből keletkezett sarjadék ismét egy fél vér nemzedéket állit elő, mely meztizónak neveztetik. Tulajdonságaiban minden tekintetben elébb való a mulátnál, s jó vezetés alatt Közép- és Dél-Amerikának előhaladását s népesedése alapját képezhetné. Ezen állítás alaposágán nem fogunk kétkedni, ha a Paulisták történelmével Brasiliában megösmérkedünk, vitézebb s életrevalóbb népet a világ története fel nem mutat. De ha e vegyítékhez a néger vér jó, az emberiség legdisztelenebb, leghitványabb példánya kerül ki belőle, melynek egy példányát szerencséje volt Magyarhonnak is Pastránában szemlélni, kinek eredetéről a furfangos amerikai kísérő által elősorolt medve historia csak is merő szemtelen koholmány, melyel a ravasz yankee az európai öreg gyermekeket vélte felültethetni. Centralis amerikában a Pastrának nem tartoznak a ritkaságok sorába, s magának is volt szerencsém a centralis amerikai őserdőkben egygyel találkozni, kihez képest Pastrána még szépnek vala mondható, s kinek első meglátásán ijedség borzadálya borsó-zék hátamon. Majd egy más kötetben lesz alkalmam bővebben bemutatni.

A mulatt fekete eredetétől öröklí a munkaiszonyt s az erkölcstelenséget, a fejrétől pedig módfeletti léhaságot. Nem bir azon tulajdonokkal egy átaljában, melyek az embernek

komolyabb fontosságot kölcsönöznek. Hüség, kérkedés és restség fő jellemök. Megveti a fekete fajt, melyet magánál alábbvalónak tart, s gyűlöli a fejt, melyhez fel nem emelkedhetik, eként a két faj közt merőben elszigetelt osztályt képeznek, mert viszonzásul őket is a fejérek megvetik, a tiszta feketék pedig gyűlölik.

Ugy látszik, hogy Nyugot-indiákon ezek képezik a proletariátust, még pedig azon proletariátus legrosszszabbikát, a mely élni és tekintélyt is akarna, a nélkül hogy dolgozzék, költeni a nélkül hogy szerezzon; s valóban úgy látszik, hogy némelyik e tekintetben fel is találta a philosophusok követ. — Mert valamint Bridgetownban, úgy minden más nyugot-indiai városban gyakran lehet találkozni mulattokkal, kiket tetétől talpig a legfinomabb fekete posztó öltözet borítja. Fejér kesztyű, fénymázos czipő, s arany lánczon függő óra, Croesus fiát képzeltetik benne az idegennel. Szinte örvend az alkalomnak, hogy a színes fajról ottan létező előítéletek megczáfolására példát lát. De ha tudakozódní kezd a piperőcz viszonyai felől, mind annyiszor azon rejtélyre talál, mely létezése környülményeit megérthetetlenekké teszi, s végre is meg kell győződnie, hogy a mulatt naponként egy krajczár áru plántánán vagy patatán él, s a forintot külsejére költi. Nála a valóság semmi, a tetszés minden, test alkata szabályosan csinos, melyre aztán büszke is, és örökösen finom öltözetekről s fényüzésről álmodozik. — Fekete eredetétől főként a gyapju hajat tartja meg, melynek módosítása kedveért nevetséges mit el nem követnek a mulatt nők, kivált leány gyermekeikkel. Gyengébb korokban a gyermekek gyapju-szerű előfürtjeit temérdek apró csomagokba szorosan egybe kötik czérnával annyira feszesen, hogy egy ily szoros gyakorlat alá szorított gyerek fő inkább hasonlít egy tuskés állathoz, mint ember fejéhez. Az idomitást folytatják mig a leány már meglehetősen kinötte magát, s ezen egész idő alatti szorgalom alig képes 6—7 hüvelyknyi hosszúságu, — nem hajat — hanem a disznóéhoz hasonló szőrt eredményezni, a hátulsó fürtök természetesen eredetiségükben hagyatnak.

Azon tartományokban, hol rabszolgaság nincsen, felette ritka eset mulattot mezei munkában látni, sőt vidéki helyeken

átalában keveset találhatni, a kik vannak azok is többnyire házi cselédek. — Csak is a város a mulatt eleme, hol aztán bőven is láthatók. Ha ezen osztály a legkevesebb erélyességgel bírna, Nyugot-indiákon rövid idő alatt tekintélyes s kényelmes állapotban részesülhetne, hol minden kézművesi ipart kirekesztőleg kezökre kerithetnének, u. m. czipész, szabó, lakatos, asztalos stb., melyek csak nem kirekesztőleg a mulattok egyedárusága jelenleg is. És pedig minden czikk drága áron fizettetik ottan, olyanon, a milyent ha a szorgalmatos európai kézműves megnyerhetne a legboldogabbnak érzéné magát. De a mulatt nem dolgozik, szörnyű hanyag s késedelmes. Mindamellett hogy a kézműveket könnyen felfogja, s igen ügyes, magát tökélyesíteni restelli. A kevés fáradság után kapott bő nyereményt, a helyett hogy megtakarítaná, rendezné házáat, s gondolna családja vagy saját jövődjéről, könnyelműen elfecsérli, s oda dobja egy pillanatnyi hetykélkedésért. A kézművek tanulásában is a mennyire csak lehet mindig a lehető legkönnyebbet, azaz a lehető legkevesebb erőfeszítést igénylőt választja. Különösen nagy előszeretettel viseltetnek a borbélyság iránt, s dicséretökre legyen megemlítve, a beretva forgatásban tán semmi más nép vagy nemzetbeli, akkora ügyességel nem bír, mint épen a mulatt.

Ritkaság köztök az olyan, ki rendezett házas családias életet folytatna, mert a mint fellebb már megemlítve volt, nincs meg az afrikai fajban a családi élet iránti fogalom. Amerikai fajtársaik már érthetnék ugyan mi legyen a családi élet, de úgy látszik hiányzik bennök az irántai vonzalom, mert hiába! már a romaiak meg mondák: „si naturam expellas furca, usque tamen redibit,” — épen úgy a színes nők is csak élvezni tudnak, a házi erkölcsösség iránt pedig semmi vonzalmuk nincsen. A francia nemzetnek egyik kitünőbb regényírója, nevezetesebb munkáinak egyikét meglepő eseményekkel dúsan felékíteni törekedvén, érdeket keltő színezeteit Amerikából is kölcsönzé. Megemlített egy rabszolga történetet a milyen soha sem történt. Jellemzett egy négert; a milyen alig ha volt a világon, s bemutatott egy mostifino nőt, kinek jellemét meglepő hűséggel ecsetlé. Illő azonban a legnagyobb méltánylással megemliteni, miszerint vannak a mulattok közt egyes

kivételek, melyek a legnagyobb dicséretet érdemlik. Vannak kik igyekező erkölcsös életük által magoknak kényelmet s becsülést vívtak ki, némelyek nagy vagyonhoz jutottak kereskede-
 dés, iparosság, sőt ott, hol magok rabszolgákat tartanak, föld-
 mivelés által is. Bárha ezek száma nem nagy, csudálni lehet,
 hogy dicséretet érdemlő példájuk nincs hatással a színes faj
 serkentésére. De mindenestre több erély s felfogó tehetség
 van bennök, mint tiszta fekete fajrokonaiokban. Látható ez a
 Colonialis parlamentekben, hol gyakran kitünő színes egyének
 jelentékes szerepet játszanak. Nem hiányzanak köztük a jeles
 ügyvédek, sőt hogy művészetben is kitünők lehetnek, azt ho-
 nunk némely színpadain is láttuk. Méltán kérdést tehetne itt
 az olvasó, ha a színes fajnak hanyagsága ép annyira nagy,
 a mennyire az itten rajzoltatik, miként lehet az hogy a fejé-
 rek nem ragadják kezökhöz az akkora eredményt ígérő kéz-
 miveket, ha már csak ugyan a kevéssé jutalmazó napszámos
 munkát kerülik is? A megfejtés igen egyszerű, mert nem kell
 mesterkéltséggel okoskodással mentegetőző okok után vadászni, a
 midőn az éghajlat által a fejtér faj elejébe gördített physical
 ok minden további fejtegetést feleslegessé tesz. A fejtér faj
 természeti alkotása meg nem engedi, hogy a tropikusok alatt
 erőfeszítést igénylő munkával foglalkozzék, s ha teszi vagy tenni
 kénytelen, bizonyos veszélynek nézhet elejébe. Lehet ugyan
 egy-egy athletai természet, ki a physical hatásokkal megküzd,
 a nélkül hogy közvetlen veszély érné, de meg kell nézni ezen
 athlétát csak négy vagy öt év mulva, rá nem ösmerünk többé
 emberünkre. Színe olyan lesz mint hosszszas terhes betegség-
 ből fellábbadozóé. Életerő színét viselt arca elaszott. Me-
 rérszéget sugárzó szemei beesettek. Hajdan erőt s élénkséget
 tanusított mozdulatai lomhák s vontatottak, s a csak pár évvel
 az előtt még athléta, már csak is fél emberré aljasult.

Nem a fejtér fajnak való az az éghajlat; a bevándorlott
 fejtérnek eredeti erélyessége még csak győzni s tenni fog va-
 lamit, ha tudniillik a honosulási krízis el nem viszi Ábrahám
 kebelébe, de sarjadéka már el lesz puhulva, lomhulva, s benne
 a fejtér faj eredeti ruganyosságának minden nyoma eltűnik.

A fekete vér vegyülése teszi a mulattban, valamint a fe-
 jérhez közelítő többi fokozatokban is, azon tényezőt, mely az

ilyeneket alkalmassá teszi a tropikus climának elhordozására, melynek a vegyített vérüre épen úgy mint a tiszta négerre, semmi kártékony hatása nincsen azon egyszerű physicali okból, mert annak szülöttje, eredeti faja.

Ha a néger erőfeszítést igénylő munkát végez a tropikusok forró napja alatt, legfellebb nagyon bőven fog izzadni, melynek semmi más következése nem lesz, csak hogy sajátos büze annál bővebben fogja a légkört illatoztatni. Meglehet ez annyira növekedni fog, hogy a fejér elszalad közeléből; de azért ha szintén egész nap dolgozik is, a fáradalom legkevesbé sem fogja akadályozni, hogy az egész napi munka után, egész éjen át a legvigabban ne táncoljon. A fejért ellenben már csekély erőfeszítés is annyira kimeríti, hogy a világnak minden özszes mulatságáért sem cserélné fel a munka után rögtön felkeresett nyughelyet.

A fejér szellemi és értelmi felsőbbségénél, civilisatiójánál, s tudományosságánál fogva bizonyosan sokat tehet s teend a forró égöv dús földlein, de hogy saját karjai erejével adja meg annak a kívánt mivelést, azt nem hiszem, s meggyőződésem az: hogy a tropikusok földét csak is saját népfajának nyers ereje mivelheti meg.

Azonban felette nagy akadály erre nézve a néger fajnak minden dologtól, de főként a földmiveléstől i idegenkedése, melynek legyőzésére még eddigelé semmi czélszerű eszköz fel nem fedeztetett, s a physicali kényszerúségen kívül restségén semmi egyéb erőt nem vesz.

Az angol gyarmatokban mindenütt, miután a rabszolgaság megszűnt, nem késtek a fejérek saját költségeiken oskolákat emelni a néger faj nevelésére, megis tanult a vegyített vérüek közül sok, — mert a tiszta négernek a tanulás sem kell — irni, olvasni s számolni; de a legszükségesebbet, a munkásságot még eddigelé megtanulni nem tudá.

Igy a hajdan gazdag és szép nyugot-indiai gyarmatok nagyobb része azon jövendőnek indult, mely San-Domingoban már több évek óta létezik, s teljesen kifejlett, t. i. az eredeti barbarismusnak.

Körülbelől ilyen s ehhez hasonló nézetekben központosulnak az amerikai fejérek legmérsékeltebbjeinek is általános

nézetei a néger fajról; s meg kell vallani, hogy igen rövid mulatás a nyugot-indiai szigeteken, több tekintetben igazolni fogja a felebb mondottakat, mert végre is nem sok idő kell arra, hogy valaki egy nép tevékenységének fokozatát s irányát áttekintse. Annyi bizonyos, hogy az utazó bár mit akar az oda való — gyakran igen ügyes — mulatt kézmivessel csináltatni vagy ki igazittatni, az igazítás kétszer, háromszor annyiba kerül, mint ha helyette ugyanazon cikket az európai beviteli kereskedőtől ujonnan venné meg. Az ültetvény tulajdonosok pedig általában panaszkodának a rendetlen és hanyag munka felett, mely kivált a cukor termesztésre nézve gyakran felette káros szokott lenni, s bárha temérdek nép látható mindenfelé, rendetlenül kénytelenek gazdaságukat tengetni, mert a néger csak akkor dolgozik, ha rá szorult, s akkor is nagyon hanyagon. — Nem használ ez ellen a munkabér felemelése sem, mert ha épen rá szorulva nincs, a nagyobb munkabérért sem megy dolgozni, ha pedig rá van szorulva egy shillingért épen úgy el megy, s annyit dolgozik, mint a nagyobb bérért. Az akkori viszonyok mellett azonban Barbadosban egy shillingnél felebb a napszámot fizetni nem lehetett. — Ez volt a *summum*, mely mellett a cukor termesztést fenntartani lehetett, s a mint az ültetvényesek mondák; ha a coloniális cukor vámja Európában ujabban emelkednék bár mi kevéssel, a bért kénytelenek lennének lejjebb szállítani.

Sajátságosan feltűnő volt, hogy Barbadosban épen úgy, mint a már említett más helyeken látni lehetett, a néger faj közt meglepő miveltséget a vegyített vérüeknél, kivált a fejérhez közeledő fokozatokban, a tiszta feketék pedig ép azon eredeti állapotban mutatkoznak, minőben már a *Cul de Sac* mezei lakói bemutatva valának. Ép azon egyszerű lakások s néhány lábnyi hanyagul mivelte kertecskék, melynek beljében a néger, hamac-ban commodizál, míg a meztelen fiatal sarjadék künn a kunyhó árnyékában cukornád rágással tölti a napot. — Ép azon egyszerűség, s eredeti szivélyesség, mely úgy látszik a miveletlen négernek eredeti jelleme.

E két fokozat közt semmi egybekötő állapot nem létezik. Az egyik a természetes egyszerűség, a másik pedig aligha nem mesterkélt létviszony, mely a néger faj természetével

nem lévén egybehangzó, nem idézi nála elő azt a hatást s eredményt, mit méltán várni lehetne.

Engedje meg a kegyes olvasó, hogy ezuttal az amerikai néger faj viszonyainak ösmertetését itt félbe szakaszszam, s e kényes viszonyt érdemlegesen ott tárgyalhassam, hol a rabszolgák viszonyát is terjedelmesen bemutathatom, hogy azáltal a tárgy ösmertetését kiegészítve, annak valódi s nem mesterkélte képét adhassam. Legyen itt elég csak annyit megemlítenem, hogy a néger fajnak minden gyengeségei mellett is, szent kötelessége minden keresztény embernek a rabszolgaság megszűnését Amerikában óhajtani, de épen a felebb ecsetelt környülmények miatt, a rabszolgaság kérdésének végleges megoldása végtelenül bajosabb, mint azt Európában hinni szeretik.

XVI. Fejezet.

A nyugot-indiai szigeteknek, s különösen Barbadosnak földtani körvonalozása.

— Korál képződése. — Emlősök. — Szárnyasok. — Hüllők. — Rovarak. — Climatologiai és metheorologiai viszonyok. — Orkánok. — Földrengések — Egy részletes vihar a tropikusok alatt. — Rémséges nap Barbadosban. — Állati virágok barlangja. — Elutazás Barbadosról.

A sziget csekély terjedelmű lévén mint már említettett, az ültetvényes családok pedig még most is számosak, kevés idő alatt az idegen akkora számu ilyen családokkal ösmerkedik meg, miszerént egy pár napi kocsizás annyi nevet gyűjt jegyző könyvébe, hogy minden feljegyzés daczára a confusio ki nem maradhat. Mindnyája ugyanazon szivélyességgel, előzékenységgel s nyájassággal fogadja az idegent. Utasításaik és segedelmök által alkalma leend az idegennek ama kicsiny világot nem csak egyik végétől s szélétől másikig átfutni, hanem tanulmányozni is.

Feltűnő Barbadosban az idegennek — ki csak a tudomány teréről ösmeri a korál alakulását — a mindenfelé mutatkozó sajátságosan jelmezett sziklák. A bevágott utak szikla oldalain gyakran nagyszerű kartifol vagy legyező alaku ábrákat

lát, míg más helyeken egész szikla oldalak olyan forma virág-szerű rajzot mutatnak, milyen éghajlatunkhan télen épületeink fagyos ablakain látható. De mivel már Barbadosnak népét, mezei gazdasági czikkeit, főbb növényeit, s geographiai fekvését az olvasó ösmeri, tán nem lesz felesleges az ösmertetés kiegészítésére itt egy rövid természettudományi értekezéssel e kötet berekesztését megközelíteni.

A nyugot-indiai Archipelagus apróbb szigeteinek azon csoportozata, mely a Carib szigeteket képezi, s a melyhez Barbados is tartozik, — a mint már a felhozott geographiai ösmertetésből kitünik — kettős sort képez. Feltűnőleg sajátosságos e csoportozatban az: hogy a két sziget sor geologiai tekintetben is külön természetű. A keletfelőli sorban lévők réteg képletűek, a nyugoti sor belieknek pedig tán mindenike vulkán természetű, s elég sajátosságosan Anegada, Anguilla, St. Martino, Barbuda, Deseada, Guadalupe-nek keleti része, Mariagalante, Barbados és Tobago réteg képletűek, míg a más oldalon: St. Eustaquio, St. Cristobal, Nevis, Montecerrato (Montserrat), Guadalupe-nak nyugoti része, Dominica, Martinico (Martinique), St^a. Lucia, St. Vicente és Granada magas vulkánjai a felhőkkel érintkeznek.

Leopold von Buch azt állítja, hogy ezen csoportozat közvetlen egybeköttetésben lenne a Venezuelai ős képlettekkel, s azt hiszi, hogy ha jobban ösmernők azon vidéket, mely a Rio-Magdalenától keletfelé, új Granadának s Venezuelának részeit képezik, alkalmasint szakadatlan vulkán sor létezését találnók a Carib szigetektől az Andesekig.

Nem kevésbé feltűnő az is, hogy a nagyobb Antillák-nak északi s észak-keleti oldalai — melyek t. i. a keletfelőli szigetek vonalával ugyanazon geographiai viszonyban állanak — hasonlólag réteg képletűek, ellenkező oldalaikon pedig a nyugotfelőli sziget sor viszonyával egybehangzólag, vulkán képletűek, a mint a kisebb szigetek közt is Guadalupen ugyan ezen geologiai viszony észrevehető.

A réteggépletű szigetek közt különösen figyelmet gerjesztők a korál-képletűek felette sajátosságos szerkezetüknél fogva.

Nem szükséges valakinek geologusnak lenni, hogy bár ki is — ha valaha olvasott vagy hallott a korál képződéséről,

bár csak felületes körültekintésre is a korál képletű szigetek egyikére rá ne ösmerjen Barbadosban.

Azon rendkívüli munkásság, mely a szárazon a méhekben és hangyákban látható, semmiségbe enyészik el a tropikusok tengereit népesítő némely *microscopi* állatkáknak, a polypiferáknak már többé nem is óriási, hanem inkább teremtőinek mondható munkássága mellett. Valóban a legnagyobb mértékben csudálatos, ha e kised állatkáknak gyöngéd kocsonyaszerű testüket vizsgálat alá vesszük, hogy ama számtalan szigetek keletkezését — melyeket a tropikusok tengereinek sok ezer mértföldnyi területén elszórva találunk — e kised állatkák mivéneke tulajdonítsuk; a melyekről Darwin, a tengerek egyik kitünő vizsgálója azt mondja: „Hagyjuk a vihart, hogy szaggassa fel annak ezer meg ezer nagyszerű darabjait, mit fog az tenni az építészek myriádjainak éjjel-nappal örökösön felhalmozott öszses munkája ellen“ (lásd: Charles Darwin's *journal of researches*, pag. 460.).

Valamint a méhek a virágok nedvéből, s a növények mézgájából bámulatos sajátságuknál fogva, mézet s viaszt választanak ki köpüjök gazdagítására, úgy a madreporák, astreak, stb. polypiferák milliói, a mész felesleget kiválasztják a tenger vizéből, s maguknak oly nagyszerű palotákat építenek, melyek mind terjedelmökre, mind mesterműszerűségre, mind pedig szilárdságra nézve végtelen sokkal felülmulják az emberi erőnek s képességnek legnagyobb miveit. — Az emberiség épített s épít városokat, épületeket, monumentumokat, melyeknek legdicsebbikét is, bárha az emberi s elemi romboló erőszak megkimélte, az időnek emésztő foga alatt egyberoskadnak. Ama kicsiny állatkák építenek hegyeket, sőt világrészeket, melyek nem hogy az embernek romboló erejével, de a világ tengereinek ellentállhatatlan viharaival, az örökkévalóság évezrein át daczolni képesek.

Nem csak különös, de valóban a legmeglepőbb tény, nem csak annak, ki a természettudományok terén kevés ösmerettel bir, de annak is, ki egész életét a tudományos buvárkodásoknak szentelé, s a természet csudáit bámulni tanulta, hogy a föld szerkezetének igen jelentékes része *organicus secretiókból* alakult, s hogy e nevezetes működés a jelenben is folyamatban

van földünknek melegebb vidékein. „Tekintsünk az Oceán területére“ — mond a jeles Darwin — „az Al-archipelagus (low Archipelago) déli határától, d'Marshall archipelagus északi széléig, 4500 mértföldnyi területen, hol, a mennyire csak ösmereteink terjednek, minden sziget — kivéven Aurorát, mely az Al-archipelagus határán kívül esik — mind atoll (korál) képletű.“ — Csak is egy eset fordul elő az egész világon, hol a korál-képlet a tropikusokon kívül feltalálható, s ez ama kicsiny sziget csoportozat az Atlanti tengerben, mely Bermudas név alatt ösmeretes s az északi szélesség 32-ik párvonala alatt fekszik. De megjegyzendő erről is, hogy az öbölfolyam a tropikusok melegét keblében hordva, a tropikus tengerek sajátságát e szigetek vidékére is elviszi. Darwin szerint a korál-képletek három osztályba sorozhatók, és pedig:

1-ör. Olyanokra, melyek a tömör földképlet partjait szegélyzik. Ez a leggyakoribb s látható minden tropikus tengereken, hol nem csak a korálba beszegett szigetek szemlélhetők, hanem olykor a continensek partjain is 200—300 mértföldnyi szakadatlan párkányzatot képeznek. Ezek a legközönségebb korál-képletek, melyek a szakavatatlannak feltűnőt semmit sem mutatnak. De van a korálnak más igen sajátságos két alakzata, mely az avatatlannak épen úgy mint a tudomány fölkenntjének egyiránt bámulatos. Ugyanis vannak olyan szigetek, melyek közül a korál, kisebb-nagyobb, s olykor több mértföldnyi távolságban a parttól, köröskörül gyűrűt képez, s azon leirhatatlan szépségű látmányt adja, a midőn megállapodva a legdúsabb tropikus növényzettől borított sziget szélén, lábaink előtt háborítatlan símaságu kristály-tisztaságu víztükör övezi körül az egész szigetet, melynek nem nagy mélységű fenekét tiszta fejr homokszőnyeg képezi. A korálgyűrű tetején pedig tropikus növények u. m. Cocus, Banána, Kenyérfa (*Artocarpus incisa*) s mások, a korál-sziklát zöld koszoruvá átalakítani törekszenek.

Egyike ezeknek, a szigetek királynéjának méltán nevezett Tahiti, hol a korálgyűrű, s a sziget partja közt elterülő víz szende leple a természettől sajátságosan biztosított kikötőt nyújt a világ hajóinak, melyeknek födeléről látjuk egyfelől a világnak legdúsabb növényzeti csodáit, s a gyönyörű

víztükröt a csak néhány lábnyira emelkedett keskeny zöld koszorun belől. Kívül pedig a feneketlen mélységnek örökösön zajongó hullámzata fejr tájtékban török meg rajta. Mind ezt az örökkévalóságnak fényes kékségü legtökéletesebb kupja födi, s oly képet mutat, melynek mását maga a nagy természet tán felmutatni nem képes.

De legsajátságosabbak végre azon korál-képletek, melyeknek a vízszinén felül ismét csak néhány lábnyira emelkedett gyűrűje egy csekély mélységü, kisebb-nagyobb átmérőjü kerek víztükröt kebelez, hol a hófehér homok fenekén szivárvány színekbe játszik a megtört napsugár, s a gyűrű tetejére települt gyérnövényzet háborítlan zöld színben tükröződik vissza; melynek egyik kitünő példánya Bolabola a társasági szigetek csoportozatában.

E két utóbbi korál-alakzatok azonban csakis a csendes tengeren találtnak, hol sok, az utóbb leirt gyűrűk közül a vízszinén felül nem emelkedik, s azon felettébb sajátságos látványt adják, hogy a hullám megtörödvén felettek, tájtékoszorut képez, melyen belől a víz csaknem háborítatlan csendességben nyugszik.

Mindezen nagyszerü képletek az említett kicsiny állatkák teremtményei, melyeknek nagyszerü munkássága, ugy látszik földünk öskorában is már működésben volt. Némethonban a türingeni erdőben a mostani korál-képletekhez hasonló alakzatok mutatkoznak az öskorból, sőt e hihetetlen nagyszerüségü működés jelenkorunkban is szakadatlan folyamatban van. E működés különösen a csendes tengeren feltünően észlelhető a Durwin által kijelölt vidéken, hol a közelebbi alakzatu korál-tömegek, nemcsak számtalanok, de szüntelenül újabbak keletkeznek, s a csendes tenger tropikus vidékeinek hajózását nemcsak nehézzé, de felettébb veszélyessé is teszik.

Szinte kedvem lenne itt újabb kitérést tenni, s e csudák és kalandok honából egy tengeri történetkét beleszőni. De e kötet során már anynyi kitérések tétettek, hogy ilyesmivel azt nagyobbra halmozni nem merem. Legyen itt elég csak anynyit megemlíteni, hogy e működés újabb képleteinek, mint például Starbuck szigetnek szerkezete anynyira laza, hogy a körükbe jutott hajó nemcsak viharok, de vityázatlanság

által is mélyen belerohanhat, honnan szabadulnia aztán szinte lehetetlen, s menthetetlenül veszve van.

Az ilyen korál szerkezete annyira ritkás, hogy a tenger vizét ihatóvá szűrni nem képes, s a rámenekült hajótöréses nép — hacsak sorsa valami esetleges segílyt nem nyújt, vízhiányában pusztul el.

A korál-képletekről régebben azt hitték, hogy azok vízalatti tengeri növények, melyek ha a légre hozatnak ki, azonnal megkövesülnek. Ezen vélemény annyira elfogadottnak tekintették, hogy még csak a múlt század elején Reaumur Peyssonelnek egy értekezletét olvasván föl a párizsi Akadémia előtt, — melyben a korálok állati szerkezete mutogatatték — a szerző nevét elhallgatá, mert félté a fiatal természettudós hír nevét, e képtelen állítással koczkáztatni. Csakis 1740-ben legelőbb emelé a korálok állati szervét minden kétségenkivülinek Trembley igen jeles németalföldi tanár, s ennek nézeteit felfogva, felfedezé a tudomány, hogy ama hihetetlen tömegek, a korálok, nem egyebek, mint némely polyp fajta parányok által a tenger vizéből kiválasztott mézrészecskékből alakult tömörülések, melyeknek külszínét állati nyálka bőrként borítja be. Ezen bőr a polypiférák milliomait mondhatni idegzetes viszonyban tartja, melyek általa elevenen egybekötött családi szerkezetet képezve, összesített működéssel alkotják bámulatos építményeiket.

Felettébb óhajtvá várt tény vala ez az akkori geognosztáknak, melyből a csudálatos természeti jelenetet teljesen megmagyarázhatni vélték, s azt állíták, hogy ezen állatkák valahol a nagy mélység fenekén lerakva, nagyszerű épületeik alapját, azt lassanként a vízszinéig kiemelik, melynek szilárd oldalaitól védetten, építményeik belsejében laknak mindaddig, míg a tenger hullámai azt homokkal s egyéb uszott anyagokkal ki nem töltvén, belőle ki nem szorulnak.

De e vélemény a közelebbi időkben teljesen megdöntött a jeles angol természettudós Charles Darwin által, kinek vizsgálatai teljesen bebizonyíták egyfelől, hogy a polypiférák bizonyos mélységen alól épen úgy nem képesek működni, valamint a vízszinén felül szabad léget érve rögtön elhalnak. És pedig a mélység — melyben működésök még lehető alig

lévén 10 ölnyi, rögtön kitűnik, hogy az atolloknak temérdek mélységre lenyuló külső oldala az állatkák létezésének mélységi határát sokszorozva túl haladá. A gyűrű keblében található fejér homok pedig nem más, mint ugyancsak az atollnak részei, melyeket a hullám felszaggatott, s általuk az atoll belseje megtelt.

Tapasztalás szerint a polypok csak a legtisztább vízben képesek dolgozni, és pedig aránylag csekély mélységre a part közelében, hol azonban a letöredező földrészek a vizet már nem zavarhatják. De a mi a legnevezetesebb, működésük épen ott történik, hol a tengernek hullámtorlása (Brandung) szüntelen romboló harcztot folytat ellenök, azaz a legalacsonyabb apály vonalán. — Képzeljük már most, hogy egy ilyen korál párkányzattal körül vett sziget — földünknek még semmi esetre meg nem szűnt belműködése következtébe — lassanként alá süllyedni kezdjen. A korál épület, a szorgalmas építészek erőfeszítései következtében épen azon arányban fog felfelé nőni, a minőben a lesüllyedési mozgalom (processus) történik. Mert a polypiferák bizonyos mélységen alól működni, sőt létezni sem képesek. A lassanként mélyebbre süllyedő épületet kénytelenek tehát felhagyni, s rája újabb emeleteket rakni, hogy lakásukat mindig a létezhetőket feltételező mélység vonalon tarthassák. Eként Darwin a gyűrű alakú atollok keletkezését a lehetőségig megmagyarázá.

De képzeljük már most az ellenkezőt is, t. i. hogy a polypiferák valamely mérsékelt mélységben létező sziklára vagy tömör alapra találtak, s azt be építették. — Az említett meg nem szűnt földalatti működésnél fogva pedig ezen beépített tömör alap lassanként, vagy koronként a vízből kiemelkedék. Melynek következtében a már említett oknál fogva a szorgalmas munkások az emelkedő alap oldalain lefelé folytatták megzavart munkájokat, s eként lassanként magasra emelkedő sziget oldalakat építének. Melyeknek vízből kiemelkedett tömegeit már kemény sziklává tömörült korál mészképezi, míg víztől érintett partjain az óriási munka ma is ép oly fáradhatatlanul foly, mint évezredekkel ez előtt.

Korál sziklával beborított, s a tenger mélyéből felmerült, tenger fenékből alakult ilyen szigetek a nyugot-indiai

Archipelaguson is gyakoriak. Ezek sorába tartozik Barbados is, mely az emelkedésnek igen sajátos jellegével bir, melyet más hasonló képletű sziget aligha felmutathat. Ugyanis tisztán észlelhető, hogy az emelkedésnek koronként kellett történnie, és pedig az emelkedési korokat hosszas nyugidő kellett, hogy kövesse. Tanuságául mindannyiszor történt nagy rázkódásoknak, melyek még a jelen korban is olykor előfordulnak azon vidékeken. Mert csak is ezek teszik érthetővé Barbadosnak már említett lépcsőzetesen egymás felett emelkedő fentéres (terrasse) alakzatát.

Barbados területének tulnyomón nagyobb része a korál képlethez tartozik, melynek lépcsőzetes emelkedése a sziget legmagasabb pontja felé, — kivált nyugotnak tekintő végén — szembetűnőleg észrevehető. A koronként felmerült lépcsőzetek régibb területei nyomozhatók egyik hegy oldaltól a másikiig, hol tudniillik a sziget képletében valamely geologiai oknál fogva völgy képződött, s ez által a terület folytonossága megszakadt.

A képleteknek felsőbb lépcsőzetei tehát régibb koruak, s ezek közt helyenként a korál képlet, szénsavas mészvegyíték hozzá járultával kemény mész sziklává tömörült, melynek törése kagylatos (muschelig).

Ezen régibb képletekben a kövületek ritkák, csak itt-ott egy-egy kagylóhéj ábrája észrevehető, de ezeknek is csak ábrája.

Az alsóbb lépcsőzeteken már a szikla tömörsége változik; azonban gyakran fordulnak elé ezekben is tömegek, melyek a régibb koru lépcsőzetek képletéhez tartoznak. E környülmény bizonyítja leginkább a szigetnek koronkénti felemelkedését, melynek egy része a föld alatti erők hatásánál fogva a vízből kiemelkedve, kétségkívül elébb csekélyebb területű szigetet képezett, s oldalai a hullámok romboló erejének hosszu idők során ki lévén téve, azon lépcsőzetes alakot nyerék, melyben jelenleg a sziget nagyobb része mutatkozik. A hullámok ereje igen természetesen, az elébb csak kevésbé kiemelkedett száraz tömegeket külön dombokra választhatá egyfelől, de másfelől nagyszerű szikla darabokat tört le a vizen felül emelkedett tömegekből, melyek a koronkénti lassu emelkedésben lévő tengerfenék oldalaira legurulva — mint az jelenben

is látható — a polypiferák által újabb tömegekkel építettek be, s képezik a régibb képlethez tartozó darabokat, az újabb koru képletekbe bele fektetve. Így az emelkedések többször ismétlődvén, képezék lassanként Barbadosnak sajátzerű lépcsőzetes alakját.

Hogy ezen emelkedések, a mostani geologiai kor közelebbi szakaiban történhettek, észrevehető az újabb korál sziklákban található kagyló héjakból, melyek nagyobbára ugyanazonosok a barbadosi vizekben most is feltalálható kagylókkal u. m. *Tellina radiata*, *Tellina maculosa*, egy pár *Lucina* vagy is *Venus* faj, két *Cardium*, *Turbo pica*, *Strombus gigas*, s több más fajok. Némelyike ezen fossilis kagylóknak eredeti szinezetök eleveenségét teljesen megtartotta, a különbség csak is az, hogy a fossilis állapotban talált héjak jóval nagyobbak, jelenleg a tengerben létező kagylókénál.

Azon fajok, melyek a mostan korbellekkel ugyanazonosak, leginkább az alsóbb lépcsőzetek sajátjai, mentől felebb, annál ritkábbak a héjak. Igen sajátágos eset az: hogy a magasabb lépcsőzetekben olyan kagylók maradványai fordulnak elé, melyek Barbados vizeiben vagy nagyon ritkák, vagy pedig elé sem fordulnak, u. m.: *Tellina lacunosa*, mely ritkaság Nyugot-indiakon. *Citherea casta*, nem taláztatik Barbados vidékén, bárha St. Tamás, s a többi szűz szigetek vizeiben nem ritkaság. Végre a legrégebbi koru lépcsőzeteken jö elé egy kettő olyan is, mely a jelenkorban már nem is létezik, u. m.: *Pleurotoma nodulosum*, *Nucula Packeri*. Barbadosnak egy igen jeles és tudományos polgára Dr. Cuttingnak igen gazdag kagyló gyűjteménye van, mely nem csak a barbadosi, de a nyugot-indiai egész archipelagusnak minden héjasait képviseli.

A korál képletnek lépcsőzetes fokai helyenként függőleges meredekségűek. Némelyike ezen szikla falaknak lehet száz lábnyi magas. Ezen korál képletekben, a sziget legmagasabb gerinczétől a tengerfelé, igen sajátágos repedések ágaznak szét, melyeknek fenekeli jelenleg rendszerint a folyók, vagy is jobban mondva megannyi patakok medreit képezik. Azon honosim, kik az ugy nevezett Torda hasadékát Erdélyben ösmerik, fogalmat alakíthatnak magoknak a Barbadosi

repedésekről, melyek olyan formák ugyan, csakhogy sokkal kisebbszerűek. Sajátságos ezen repedésekben a két ellenkező ajakoknak egymáshoz illeszkedése, melyeknek minden kanyarulása, szögletessége, kidomborulása annyira megfelel az ellenkező oldal változatainak, miszerint ha össze hozni lehetne, tökéletesen egybe záródnék, s e miatt igen kétes, hogy e repedések egyedül a lefolyó vizek által keletkeztek volna. Segítettek ezek bizonyosan, de eredetök inkább olyan forma természetű rázkódásoknak tulajdonítható, mint milyent Lyell felhoz Jerocarne vidékéről Calabriában, melyről eként elmélikedik: „A föld a legrendkívülibb módon szétrepedezett, a repedések minden irányban mentek épen úgy, mint egy megrepesztett üveg lemeznek repedései, s mivel nagy része nyílván maradt a (földrengési) rázkódások után, nagyon valószínű, hogy a vidék felemelkedett helyzetében maradt.“ (Lásd Lyell's Principles of geology, seventh edition.)

Mindez, jelenben köröskörül élő korál képlettel van környezve, s hogy a legutóbbi geologiai nyugszaka Barbadosnak igen hosszú lehet, épen ezen új képletből tetszik ki leginkább, a midőn a sziget déli oldalán, kivált egy helyen, az új képlet három mértföldnyi távolságra nyúlik be a tengerbe.

Barbados területének legnagyobb részét ugyan a korál képlet teszi, van azonban keleti végén egy kisebb körre szorító rész, hol a korál képlet megszűnik. A korál sziklák ezen réteg képlet széleivel félkör formában találkoznak a sziget legmagasabb gerincein, honnan a réteg képlet tömegei, fákkal kevéssé borított, sugárzatosan összpontosuló hegy ormokban szállanak le a partvidék lapályai felé, lassanként törpülve, míg nem alant egészen elenyésznek.

E képlet legfelső, s leghatalmasabb rétegeit sárgás fejemészes márga képezi. A hirneves Ehrenberg nagyítója ezekben is, valamint az egész föld tekintélyes képleteit alakító más tömegekben a polycystinák miriadjait fedezé fel. E márga képleten nyugszik mindenütt a nagy korál képlet, alatta pedig nagyon öszszegyűrt állapotban homok képletek mutatkoznak, melyek némelyike nagyon kemény szerkezetű, s itt-ott vékony mész spát erek szelik át, mi főként egy finom szemzetű feketés homok kőnél gyakran látható. Ezek alatt vasas agyag

formatiók mutatkoznak, a felebb említett *Nucula* és *Lucina* előfordul e képletekben is. Ezen képleteknek egy részében a homokrétegeket igen tömött szürke mészképlet pótolja, mely a márga rétegek után a leghatalmasabbnak mutatkozik, kevés *Echinus* tüskék, s két fajú czápa fogak által jellemzetes. Megjegyzendő még e réteggépletű vidékre nézve, hogy bőven fordul elő benne az asphalt, és a föld olaj (petroleum.)

Sajátságos e merőben réteggépletű helyen, — hol a vulkáni működéseknek semmi nyoma nincs — helyenként vulkán hamu, sőt Horzsakő (*Bimsstein*) darabok is találhatóak, mi alig ha nem valamelyik szomszédos szigetek vulkánjainak tulajdonítható, mely észrevétel igazolására tovább egy esetet fogok fel- említeni.

Barbados — mint már felebb is említve volt — az első település korában, gazdag tropikus növényzettel volt elborítva. A földnek termékenysége s kényelmes alakzata következtében, a települők irtó fejszéi csak hamar megiritkíták a sűrűségeket, s most már nyoma sem létezik azoknak. Alig hiszem, hogy Barbadosnak legelrejtettebb helyein is olyas növényzet létezzék ma, melyet őserdőnek lehetne nevezni. Tán e körülménynek tulajdonítható aztán, hogy a madarak száma oly felette kevés azon szigeten, s a mint figyelmesebb lakói erősítik, alig lehet öszszesen fél tuczat madár fajnál több, mely annak állandó lakója lenne. Ezek közt van két neme a colibrinek, u. m. *Trochilus cristatus* (Linn) és *Lampornis mango* (Swains), továbbá a papagájnak egy apró faja, a *Psittacus passerinus*. Augustus hónap végén azonban, több fajú vándor madár szokott e szigeten megjelenni, s ha átvonulásuk idején viharos idő jár, olyankor nagy számban szállanak le a szigetre, néhány napi mulatás után azonban ismét eltűnnek egy egész évi távollétre. Ezek fajai már sokkal számosabbak, mint az otthonos madaraké; különösen számosak a *Scolopacidák* (Schnepf) a *Pelicanidák*, és más vízi szárnyasok. A vándor madarak sorában előfordul két fecske faj is, u. m. a *Hirundo dominicensis* (Linn-) és a *Techornis phoenicobia*.

A madarak csekély számát, csak az emlősök még csekélyebb száma mulja felül; a már megemlített vaddisznó fajnak

tán egy század óta nyoma sincs. A megtelepítés korában létezett erdőkben temérdek számban található volt egy majomfaj, és a Procion lotor (Wasch-Bär). Mindkét állat még csak a múlt század végén is akkora számmal volt, hogy a kormány jutalmat tett kiirtására; most mindkettő oly ritkaság, hogy tán merőben kipusztultnak tartható. Ezeken kívül egy egér, s két bőregér faj képezi tán Barbadosnak minden emlőseit. De ha a természet pompáját emelő e nevezetes két tényezőben szükkölködik is Barbados, a mérges állatok sem számosak ottan, melyek a tropikusok vidékein rendszerént az embernek némi nyugtalaniságot, sőt veszélyt okoznak. Barbadosban a lakók bizonyítása szerint csak egy kigyó faj létezik, ez is ritkán látható; méreg agyari nincsenek, s tökéletesen, ártalmatlan. Ellenben a gyíkok, bárha csekély változatosságban, de nagy számban láthatók. A legnevezetesebb ezek közt az Iguana tuberculata vagyis Leguan, mely bárha a gyíkok közt nagyon ritka, rémitően rút kinézésével inkább ijesztő, mint ártalmas.

Béka csakis egy van, a Bufo aqua (varas béka).

A halakat, héjanczokat, kagylókat s rovarokat illetőleg, legyen itt elég anynyit megemlíteni, hogy azok száma temérdek, alkalmasint a tudomány ezek ösmeretében még nagyon hátra van. A rovarok közt sok van olyan, mely vagy mérges, vagy ártalmas. Ezek némelyikét megemlíteni tán nem lesz felesleges.

Az antilláknak legnevezetesebb gazdasági növénye a czukornád, különösen ki van téve többféle rovarok és hernyó fajok pusztításainak. Nevezetes ezek közt egy nagy hangya faj, a Formica omnivora. Ez alakjára nézve hasonlít a honunkban találtató barna színű nagy hangyához, csak hogy sokkal nagyobb. Fészket kiválólag minden más hely felett a czukornád gyökere alá rakja, melynek felette sűrű egybefonódott szálai, a vizet át nem bocsátják. Vannak esetek, a midőn e rémitőn pusztító faj, akkora számban jelent meg Nyugot-Indiákon, hogy miatta, némely szigetet merőben oda hagyni készültek a megbukással fenyegetett ültetvényesek. Ugyanezen hangya a narancs faju fáknak is épen olyan ártalmas, a gyökereknek hasonló tömött szerkezete következtébe.

Nem csekélyebb pusztítással ostromolja azon vidékeket az ugynevezett nagyfejű hangya, *Formica cephalotes*, mely formára nézve hasonlít az előbbihez, de teste kisebb, feje pedig rendkívül nagy, s inkább a fákat ostromolja mint a czukornádat. A mint mondják: Nyugot-Indiákon olykor szemtanuja lehet az ember azon különös látmánynak, a midőn ezen hangyák milliói megrohannak egy fát, s egy pár óra alatt minden leveleitől teljesen kifosztják, s tehet az ember annak megvédésére bármit, a rémitő árnak ellent állani lehetetlen. A fának minden legkisebb ágait sűrűn elborító hangyák, a szeletekre harapott faleveleket ledobják, alant más hasonló számu seregek, a ledobott foszlányokat gyorsan felszedik, s lakuk kiépítésére elhordják. A nagyfejű hangyának csipése nagyon sajog, és gyuladást okoz.

A mi a hangya csipést illeti, többé kevésbbé még nálunk is minden hangya-fajnak csipése kellemetlen, van azonban az antillákon egy kicsiny veres hangya, melynek nagyon is fájdalmas csipése több órák lefolyta alatt is sajog, s a tudományban *Formica caustica* név alatt ösmeretes.

A hangya-fajokon kívül több hernyó és kukacz-fajok léteznek Nyugot-Indiákon, mint meg annyi pusztító a czukornádnak, s valamint nálunk, ugy ott is, a hernyók olykor rémitő számban jelenvén meg, egész ültetvényeket egyszerre elpusztítanak.

Lepkék számában és változatosságában sokkal szegényebbek az általam meglátogatott nyugot-indiai szigetek, mintsem geographiai helyzetöknél fogva tán várni lehetne. Az inkább előforduló fajok némelyike olykor temérdek számban jelenik meg ugyan, s rendszerint a hernyók nagy számának kísérője; de mindenesetre alakra, színezetre nézve egyik faj sem figyelmet gerjesztő.

Egy szörnyűn pusztító rovar az *Aleyrodes cocois* 1849-ik évben, már csak nem minden cocus fát kipusztított volt Barbados szigetén; szomoru látmány volt e gyönyörű fákat regényes alaku koronájuktól megfosztva látni. A rovar faj, — mely e rémitő pusztítást tevé — csak pár évvel azelőtt ösmeretlen volt Barbadosban.

Azon rovar fajok, melyek az emberre nézve ártalmasok, vagy alkalmatlanok, nem nagy számmal találhatók Barbadosban, s a többi leirt szigeteken. Szunyog- és homok-légy (*Simulia*) korán sincs oly számmal, mint a tropikusok *continentalis* belvidékei némelyikén, minek oka, főként a fris tengeri szellő, mely ezen alkalmatlan társalgókat eltávolítja.

A scorpio fajok közül csak a *Scorpio americanus* található; ennek szúrása, bárha szerfelett fájdalmas, nem annyira veszélyes mint állítják. Veszélye attól feltételes, minő helyre esik a szúrás, s csak is akkor lehet aggályos, ha nevezetes véredényt talált.

Ennél sokkal kellemetlenebb s undorítóbb az ugynevezett százláb *Scolopendra morsitans*, mely ott 4—5, sőt 6 hüvelyknyire is nő. Ha a scorpio szurásához hasonló fájdalmat, s veszélyt okozó marást nem is mindég teszi meg, csak a testeni elmászása is már égető sajtást hagy maga után, lábainak minden nyoma látható a bőrön, melyet gyuladásba hoz, s miután ez enyhült, a nyomok barna színt váltanak, s huza-mosabb ideig láthatók.

Láthatók már itt ama tropikusi nagy pókok is, ezek közül is némelyikének marása nem kevésbé hatásos, mint a scorpioé és a százlábué. Ilyen például a *Mygale blondii*, *Teliphonus proscorpio* (*Tarantula*), és végre található itten a madárfogó pók is, a pókok legnagyobbika, a *Mygale fasciata*.

De hamár enynyi kellemetlen sajátágu bogarak megemlítették, tán illendő azon vidékek rovarainak legszebbikéről is említést tenni, t. i. az ottan nagyszámban létező fénybogarakról, melyek a tropikusok esti sötétségeit oly annyira tündérszerűkké teszik, s a melyek, kivált a sűrű erdők széleit saját-szerűen szikrázó tűz övezettel szegélyezvén, oly látványokat idéznek elő a tropikusok alatt, melyek bámulásra serkentik még a legaluszékonyabb anyagias lelket is. Fénybogár kétféle van ottan; egy nagyobb az *Elater noctilucus*, és egy kisebb, a *Lamparis pullens*.

Végre a sok boszúság még ma is visszaemlékeztet a rovarok legkellemetlenebbikére, ez a faj nálunk is a legalkalmatlanabb rovarok egyike, s közönségesen Sváb nevezett alatt

ösmeretes. De a mennyit ezen alkalmatlan rovarok éghajlatunkban piszkítanak, az semmi azon nagyszerű piszkításhoz képest, melyet ezen ronda bűdös állat a tropikusok alatt, s jelesen az Antillákon elkövet. Nem marad tőlök semmi mentesen; mihent az emberi szorgalom valamit épít, mintha feljogositva lennének rá, rögtön belé költöznek, s azt minden zegezugában elfoglalják. Épület, mely emelkedik, hajó, mely azon vidékeken megjelenik, telve van velök rögtön. Bútor ruha, könyv, meg nem óvható ocsmány piszkításaiktól. Ez is kétféle van az Antillákon; *Blatta americana* és *Blatta gigantea*. Spanyol nyelven *Cucaracha* a neve, s bajos megérteni minemű regényszerűt találhatott egy jeles francia regény író ezen ocsmány piszkos állatba, hogy egyik regényének cziméül választá.

Mielőtt a nyugot-indiai szigetektől ezuttal búcsut vennénk, nem lesz tán felesleges, néhány climatologiai és meteorologiai phaenomenek megemlítése; mert hiszen oly vidékekről van itten szó, melyek minden tekintetben különböznek a mienktől; ösmertetésök méltán igényli tehát azon több oldalúságot, mely e munka czéljául ki volt tűzve, s talán inkább is lehet egy utazási leírásnak fölényege, mint a felesleges üres idő jelentéktelen apróbb kalandjainak elősorolása.

Egy országnak légmérséke vagy éghajlata, (Clima) az egyenlítőhőzi távolságától függ. Helybeli környülmények, mint például tenger színe feletti magasság, ha sziget, vagy része egy nagyobb continensnek, ha magas hegyek vagy térségek képezik felszínét — mind ez együttvéve nagy hatással vannak a légmérsék magasabb vagy alantabb fokozatára.

Ha planétánk felszíne változatlanul egyenlő elhajlással birna, ha egyenlő anyagból lenne alkotva, s ha mindenütt egyenlő növényzettel lenne borítva, isothermalis (hasonmérsékű) vonalai, az az : egyenlő évszaki mérséklet vonalai párvonalasak lennének az egyenlítővel. De a tapasztalás azt bizonyítja, hogy ezen isothermalis vonalak teljességgel nem párvonalosak az egyenlítővel, hanem helyenként rendkívüli elhajlásokban a legszeszélyesebb vonalt képezik.

A tengerek vizeinek egyenlőbb mérsékleti foka következtében, a szigeteknek s partvidékeknek éghajlata feltűnően

különbözik a belföldétől. Az angol szigetek jellemzetes példái ennek Európában, valamint a guyanai partok Amerikában. Humboldt azt mondja: „New-Yorkban feltaláljuk Rómának nyarát, s Kopenhágának telét. Quebecben Párizsnak nyarát, s Petersburgnak telét. Pekinben pedig Chinában, — hol éven át a közép mérséklet ugyanazonos Nagy-Britannia partjaiéval, — a nyárnak melege forróbb mint Cairóban, a tél pedig épen oly kemény mint Upsalában“ (lásd, *Memoire sur les lignes isothermes*).

A 30-ik szélességi párvonalon tul, közeledve az egyenlítő felé, a tropikusok közt, ezen isothermalis vonalak inkább párvonalasok egymáshoz, mint azon foktól a sarkok felé. A tropikusok közép hőfoka $+18$ és 23 fok közt változik, miben a földnek különböző pontjain tett vizsgálatok különbséget nem mutattak. Az egyenlítő alatt a hőmérőnek ugy, valamint a légmérőnek oscillatiói aránylag csekélyek, a midőn a mérséklett éghajlatban épen ellenkezőleg, olykor az oscillatio föltűnőleg nagy. Humboldt azt mondja, hogy Cumana vidékén soha se látta a légmérőt $+16,5^{\circ}$ alól, sem pedig $+26,2^{\circ}$ fölül, tehát a különbség körülbelöl $9,7^{\circ}$, a midőn H. Lecoq észlelése szerint Párizsban 1795. január 25-kén $9,6^{\circ}$ volt a fagy-ponton alól, 1793-ik év július 8-kán pedig $+31,2^{\circ}$, tehát szinte 41° különbség (lásd *Élimens de Geographie, Physique, et de météorologie par H. Lecoq, pag. 432*). Veracruzban 13 évek lefolyta alatt a légmérő soha sem hágott $+28,5^{\circ}$ fölül, s csakis három alkalommal haladta tul a $+25^{\circ}$, a midőn Párizsban, s nálunk épen nem ritkaság a légmérőt $+28^{\circ}$ látni.

A tropikusok alatt általánosan a hőmérőnek oscillatiója felette csekély, s kivált partvidékeken és szigetekeken évek során át csaknem mondhatni egyenlő eredményeket ad a vizsgálonak: Jelesen a kisebb Antilláknak azon csoportozatában, melyben Barbados fekszik a hő állás éven át ez: legnagyobb magasság $+24,5^{\circ}$, legkisebb $+19,1^{\circ}$. Ez valóban igen csekély hő fok arra, hogy a tropikusok alatti nagy melegség elleni panaszsra jogosíthatna, kivált Nyugot-Indiákon, mert $+25$ fok még nem rendkívüli hőség. De van az ottani légben valami rendkívül nyommasztó, mi csak is a légben található nedvesség nagy

bőséginek tulajdonítható. Már a lélegzés magában felette terhes, mert a beszívott nedves lég nem képes a tüdőnek felesleges vízrészeit kellő arányban felvenni, s magával a testből kivinni. Ez fő oka hihetőleg ama szerfelett bő izzadásnak is, melyet a tropikusok alatt a test szenved, minő mértékben azt éghajlatunk legnagyobb melegeiben sem tapasztaljuk. Ha tehát az oda érkezett európai magát a nap erejének teszi ki, s rendes erőfeszítéseit ott is követi, mint mérséklett éghajlatu honában, rövid idő alatt egészsége szenvedni fog, s legtöbb esetben veszélyes a kimenetel. És még is mind ennek daczára nem lehet eléggé csudálni, hogy Nyugot-Indiának lakói maig sem tudnak megválni az azon éghajlathoz épen nem alkalmazott divatos öltözéktől, a fekete kabát s frakk épen anynyira tartozik ott is a distingué kinézésnek s illedelmes megjelenésnek szabályához, mint bár hol a világ legdivatúzóbb salonjaiban, s a helyett, hogy a nyommasztó meleg enyhítésére gondolnának, azt testükön mintegy felebb fokozni látszanak.

A légnak ezen hatása az, mely a mérséklett égálg szü-
löttjében az idegzetet mindég izgatottságban tartván, különböző makacs láznak okozója. Megjegyzendő azonban, hogy e tekintetben a nyugot-indiai szigetek nem egyenlő módon hatnak az egészségi állapotr: Több-kevesebb mértékben mindegyik veszélyes ugyan a bevándorlottra nézve. A szigetek némelyikén csak nem minden évben mutatkozik a sárga láz, míg másokon a láznak ezen legmérgebbike felette ritkán jelenik meg. Ezen szerencsésebb helyzetűek közé tartozik Barbados, mely a legegészségesebbek egyike, hol a kora reggeli lég végtelen kedves és balsam illattal teljes. Ugy tetszik ilyenkor, hogy a tüdő könnyebben működik, s a levegőt nagyobb éldelettel veszi magába.

Minden éghajlatok alatt tapasztaltatott, hogy a légmérőnek azon esetleges hágásán vagy szállásán kívül, mely közvetlenül a légnyomásától feltételeztetik, van egy más rendszeres oscillatiója, mely minden 24 órában rendszeren előfordul, s a tengernek apály és dagályával csaknem ugyanazonos. A tropikus vidékeken anynyira szabályszerű ezen oscillatio, hogy némely helyeken a higany oszlop állásáról teljesen megmondhatja az órát az, ki az ilyen észlelésekben gyakorlottsággal bir, a

változások annyira csekély különbséggel ugyanazonosok, hogy alig tesz 15 perczet.

Ezen oscillatiók szabályszerűsége legelőször 1722-ik évben észlelték egy németalföldi természettudós által, ki a Hágai irodalmi lapnak eként irt Surinamból:

„Azon részében németalföldi guyanának naponta hág a higany reggeli 9 órától közel 12-öd félig, melyre ismét leszáll délutáni két vagy három óráig. Aztán ismét visszatér előbbeni magasságára. Közelítőleg ugyanezen változásai vannak az éjjeli órákban is. A változási különbség lehet fél vonal vagy negyed vonal, legfeljebb egy egész vonal.“

A francia tudósok, kik 1735-ben Quitoba küldettek, hasonló észleléseket tettek. Thibault de Chanvallon 1756-ik évben lajstromokba foglalá az óránkénti észleléseket, melyeket Nyugat-Indiákon tett. Ezen természettudós több ezen tárgyra vonatkozó észrevételei közt azt mondja: hogy a légkörnek legsúlyosabb rázkódásai sem változtatnak semmit a légmérőnek ezen időszak szerinti mozgásán. A legerőszakosabb eső, szél vagy vihar közepette a higany hág vagy száll, ha emelkedésének vagy esésének ideje bekövetkezett, mintha a légkör háborítatlanságban nyugodnék. — A tudós Humboldt, ki a természeti tudományok minden szakához új felfedezésekkel vagy bővítéssel járult, meghatározá ezen változások legmagasabb s legcsekélyebb állását Cumanaban, s valóban csak is mióta ezen tudósnak a tárgyra vonatkozó észrevételei megjelentek, csak is azóta nyeré e sajátságos légnyomás jelen tudományos érdekét. Humboldt a változások szélső határidejét „térítő óráknak“ (Wendestunden) nevezé. A tropikusok alatt mindenütt, sőt közelében is a térítő vonaloknak, — Humboldt szerint, — a légmérő legmagasabb állását reggeli 9 órakor, vagy legfeljebb egy negyeddél 9 után éri el, ezentúl délig csak lassanként esik, de gyorsan, a déli órától fél ötig délután. Ezen órától ismét hág éjji 11 óráig, a midőn nem egészen érinti azon magasságot, melyen reggeli 9 órakor állott. Ismét csendesesen esik reggeli 4 óráig, és ettől kezdve hág 9-ig.

Ezen észlelés nem egészen egyezik azzal a mit több angol természetvizsgálók, jelesen Sir Robert, H. Schomburgk a

közelebbi években Nyugot-Indiákon tett; szerinte a változások különböző évszakokban eként mutatkoznak:

legmagasabb állás (maximum).

Téli naptérüléskor:	9 óra 30 percz reg.,	9 óra 0 p. estve,
Tavaszi egyenlőségkor:	9 " 45 " " 9 " 15 " "	
Nyári naptérüléskor:	9 " 0 " " 9 " 45 " "	

legcsekélyebb (minimum).

Téli naptérüléskor:	3 óra 45 percz délut.,	4 óra 0 p. reg.
Tavaszi egyenlőségkor:	4 " 15 " " 3 " 30 " "	
Nyári naptérüléskor:	4 " 15 " " 4 " 15 " "	

Cassan tanár 1790-ben azt mondja a „Journal de Physique“-ben kiadott cikkében, hogy ezen időszak szerénti változása a légmérőnek csalhatatlanul kétszer történik 24 órában; de szerinte a változások ideje nem anynyira szabályos mint mondatik. Ez igen lehetséges, s hogy a nedves és száraz évszak erre nézve befolyással lehet, megengedhető, ilyenszerű változás a felebbi kimutatásban is látható. — De a különbség legfeljebb 45 percz, nevezetesebb az, hogy az estvéli maximum két egész órával korábbra tétetik mint Humboldt tevé. Emlit az angol tudós még egy sajátságos esetet, hogy tudniillik: miután a délutáni minimum állását elérte, és ismét hágni kezd, délutáni fél öt és fél hat között egy részletes és mulékony alább szállás tapasztalható, ilyes mi a tenger apályában is észleltetett. A változási különbség rendszerént alig tesz $\frac{2}{10}$ -ed hüvelyket, de olykor nagyobb is, megy $\frac{5}{10}$ hüvelykre s ritka esetekben felebb is, egy egész hüvelykre pedig soha sem. Egy átalában a légmérőnek esetleges változásai is felette csekélyek Nyugot-Indiákon, s a magasabb szélességekben készített légmérők fokozat táblái ott semmit sem érnek. Legmagasabb állása aligha némely felettébb ritka esetekben haladja felül a 30 hüvelyket, (angol mérték szerént) s alig száll ettől $\frac{30}{100}$ hüvelykkel alább legcsekélyebb állásában.

Az esős évszak rendszeren a nyári hónapokra esik a naptérülés után, s tart a téli naptérülés idő tájáig. Ezen időszak a legveszélyesebb az idegenekre nézve, s ki hosszszasabb időt töltt abban, ritkán kerülheti ki az acclimatizáló lázokat. Ugyan csak ezen idő szakban kerülnek elé ama borzasztó szélviharok

is, melyek már említve valának. Kivált augustus hónap anynyira megjegyzett e tekintetben, miszerént azon hónapban nem örömet kél nyugot-indiai hajó tengerre.

Az esős évszak beállása előtt — (junius végén, julius elején) — reggelenként a lég rendkívül tiszta, anynyira, hogy arról éghajlatunk lakóinak fogalma sincsen. Egy jellemző alkalom akadt ennek tapasztalására St. Tamás szigetén, hol a város magasabb épületeinek ablakaiból St^a. Cruz szigete korán reggel nem csak hogy tisztán kivehető vala, de sőt a nagyobb épületek is tisztán láthatók voltak. Már pedig meg kell ám gondolni, hogy 40 tengeri mértföld (10 geographiai) nem csekély távolság.

De csak hamar nap feljötté után halavány homály mutatkozik az égen, mely naponta homályosabb és sűrűbb leszsz. Már kósza felhők is kezdenek mutatkozni az égen, a csudaszzerű tiszta reggelek rövidülnek, a távoli tárgyakat homály borítja, a felső légvonaloktól korbácsolt, hajhászott felhők vastagulnak, míg végre fenyegető sötét tömegbe tornyosulnak, aczél nemüeket a rozsdától, ruhát, lábbelit, könyvet a penésztől megóvni nem lehet. A felhők eleinte csak csekély fecskendezésekkel látszanak a beállandó esőzésekre készülni, de nemsokára az ég batteriáinak az egyenlítő felől közeledő moraja hallatszik, s elkezdődnek ama rémitő menydörgésektől kísért özön záporok, melyek a délutáni órákban s kivált éjjelenként e vidékekre lezuhannak, s a melyek már egész pompájukban bemutatva voltak a tisztelt olvasónak.

Az eső azonban nem egyenlő mértékben van elosztva e vidékeken, s mind a mellett, hogy a szigetek némelyikének bőven van esője, gyakran megtörténik, hogy a szomszéd sziget cisternái a kiszáradás pontján állanak, sőt volt eset, hogy hajón kellett vizet vinni más szigetekről e szigetek némelyikére. Azonban megtekintve e szigetek geologiai alkotását s növényzetét, ezen eset könnyen megmagyarázható. Magas hegyek, s erdők magokhoz vonják a vízzel s villanyossággal terhelt felhőket, ez történik a kisebb Antillákon is, hol némelyikének magas csúcsai az esős időszak alatt örökösön fellegekkel, hegy oldalai pedig gazdag tropikus erdővel borítvák, míg mások csak kevésbé emelkednek a víz színe felébe, s erdőkkel nem

birnak, ezek aztán kevesebbé részesülnek esőben. St^a. Cruzban, Antiguaban, Anegadában, s több másokban gyakran megtörténik, hogy 9 hónapig sem esik egy csepp eső, a midőn St. Cristoból, Nevis Guadalupe s másokban földsülyedések történnek a sok esőzés miatt. Barbados egyik a kivételesek közül; bár sem magas hegyei, sem erdei nincsenek, még is elég esője van, minek oka ismét a szigetsortóli elkülönözött fekvése lehet, s hihetőleg még inkább az egyenlítő csendkörének közelsége, melyről bővebben leendő szó a jövő kötetben.

Már több alkalommal említve volt, miszerént a nyugot-indiai szigetek, s köztek főként Barbados gyakori színhelye a legrettentőbb szélviharoknak. Ki volt emelve különösen, hogy épen Barbados vidéke az, hol leggyakrabban veszi eredetét e rémitő phaenomen. Érintve volt, hogy Barbadosnak izolált fekvése okozhatja azt, mert a legelső tömör tárgy, mely a nagy északkeleti passátnak rendes folyamát megtöri stb. Ha egy folyó víz valamely tömör testbe ütközik, mely sima folyamu erejének ellent áll, a tárgyon felül, alól, s körülötte, gyűrűzések, hullámlások, örvények támadnak. Valjon nem épen így történik-e a légben is, midőn folyékony test az is, mint a nálánál valamivel tömöttebb víz?

A természetnek legrettenetesebb s legdúlóbb phaenomenjeinek okai merőben ösmeretlenek előttünk. Theoriák állítottak fel a meteorologiai tudományban tett előhaladásunk jelen stadiumában, melyek alapossága merőben kétségbe vonható, s az emberi korlátolt elme nem vala még eddigelé képes a természet romboló erejének titkaiba pillantani. Földingások, vulkáni kitörések, villám s a tropikusok némely vidékeinek borzasztón dühöngő viharai megannyi mélyen leplezett titkok, melyeknek homályát felderíteni még eddig a tudománynak nem sikerült.

A szélvészek ereje ösmeretes a feljegyzett történelmek legrégebb korától fogva; de a tropikus viharoknak, — melyekben a természet minden romboló képességei öszpontosulva lenni látszanak, — legelső ösmertetése Columbustól jó, miután az új világot felfedezé. Columbus második utazása alkalmával minden hajóit elveszté egy vihar alkalmával, mely Péter Martyr szerint 1494-ik év június havában történt délnyugoti

irányból, a mely irányból tudniillik mai napig is minden viharok keletkeznek azon vidéken; a szél oly rémitő erővel fújt — mond az említett író — „miserént gyökerestől szag-gatott ki minden legnagyobb fákat is, melyeket ereje el ért.“ (Peter Martyr Decades. 4. könyv, 26. lap.)

Mi lehet physical oka, e gyakran előforduló esetnek a nyugot-indiai Archipelagusban, titok fedi azt ma is épen anynyira mint Peter Martyr s a nagy Columbus idejében. De higyük, hogy el fog jőni e rémitő erőnek is egy mestere, egy Fultonja, ki ellesve behatva a titokba, mely a földet sarkaiban megrendíteni képes, a rendkívüli működő viszonyokat az emberiség javára s a világ tökéletesítésére használandja fel. Nem kell tehát elcsüggedni azon, hogy e mély titokba eddig a tudomány behatni nem tudott, mert ha eddig nem tudott, tudni fog ezután. Ösmerjük tehát és ösmertessük a természet finomabb titkait mentől jobban. Eszme eszmét szül, s ha még oly csekélynek vagy képtelenségnek látszó, mindenesetre egy lépés a cél felé.

Sir John Herschel egy megjegyzésben, melyet csillagászati munkájához csatol, ezt mondja:

„Érdemes volna vizsgálatokat tenni, valjon a tropikusok orkánjai (hurricanes) nem keletkezhetnek-e a felsőbb légfolyamok némely részecskéitől, melyek időelött lefelé tévedtek, mielőtt relativ gyorsaságuk surlódás által mérsékel-tetett, s az alsóbb rétegekkel vegyülés fokonyként történhetett volna meg; s eként a földre rohanva ama rémitő gyorsasággal, mely azoknak romboló tulajdonságot kölcsönöz, mi aligha eddig okszerüen volt megfejtve. Irányuk mondhatni átalánosan ellenkező a passát szelek rendes irányával, a mint annak lenni is kell ezen eszmével megegyezőleg, de teljességgel nem következtethetik ebből, hogy ennek mindég így kell lenni. Átalánosan véve, bizonyos légtömegnek bármely szélességi irányba való hirtelen átkelése, melyet helyhez kötött, vagy ideiglenes okok a földszínevel közvetlen surlódási vonalán felül emelnék, rémitő tulzottságot adnának gyorsaságának. Ilyen tömeg bár hol is érintené a földet, vihar keletkezése lehető, s ha két ilyen tömeg fenn a légben egyben találkoznék,

bár mekkora fokozatu forgószél keletkezhethének belőle, (lásd Astronomy by Sir John Herschel, in Lardner's Cabinet Cyclopaedia, pag. 132). Meglepő a nagy természet tudósnak e felfogása, de az oknak és eredménynek adhatunk tán más magyarázatot is; ugyanis fel teszi, vagy is inkább megemliti azon eszmét, miszerént légtömegek valami módon eltérhetnek rendes folyamuk vonaláról. Vissza menve tehát a légnek rendszerezett kerengéséről felhozott eszmékre, képzeljük magunknak, hogy egy olyan légrészlet, melynek delejessége azt erőszakosan az egyik földszark felé kényszeríti, esetlegesen bele jut oly lég rétegbe, melynek delejes sajátságai ellenkeznek amazéval, egymástól vissza löketnek, egymást meg nem szenvedik. Ezen kívül az eltévedt kisebb tömeg a már benne lévő delejes erejénél fogva a természet törvénye által kényszerítve vissza törekszik a természettől kimért útjára s az azon előre törekvő rokonszerű tömegek keblébe. Ilyesmi csakugyan idézhet elő borzasztó rázkódásokat inkább mint az egyszerű kitérés által keletkezett gyorsasági momentum megháborítása. Az ilyen külön sajátsággal bíró légrészlet küzdeni fog rettenetesen az őt környező ellenszenves lég réteg áttörésére, mely azt minden oldalról vissza löki, szoritja, üzi, hogy mint idegen ellenszenves anyagot magából ki lökhesse. Az idegen légrészlet pedig eredeti delejességi természetét követve, nagyszerű körökben örvénykedik, s leg hatályosabb erejét szedi össze, hogy a ránehezülő rétegeket áttörhesse. Örvényzeteseknek kell tehát e viharoknak lenni, mit a lég kerengésénél észlelt tények igazolnak. E sejtalem igazolására legyen szabad a tudományos fürkészkedőt különösen egy fontos tényre figyelmeztetni: már százados tapasztalatokon alapult tény az; hogy ezen orkánok mindenike Barbados vidékén dél-nyugoti irányból jó. Azon irányból tehát, mely a megállapított theoria szerént az észak felé törekvő felső passát vonala, s a mely az ábrában G betűvel jelöltetik. — Vajjon nem valami eltévedt részlete lehet-e ez azon légtömegnek, mely valamely esetleges háborítás következtében — mit tán a közel magas Andesek is okozhatnak — épen e fő sarok pontnál, az észak-keleti passát alá téved? Hogy pedig épen Barbados vidéké legyen e rémitő jelenetek fő színhelye, annak

lehetősége igen valószínű, a midőn épen a két passát egybe találkozási pontjához oly közel fekszik, nem csak, de sőt az első ellentálló tömör test, melybe a hosszas szabályosságban haladó légfolyamok beleütköznek. Figyelmeztett-e vagy egyszer a kegyes olvasó, hogy midőn a folyó víz valami ellentálló tárgyba ütközik, ha azt kikerülni kénytelen, a tárgy másik oldalán visszafolyam és örvényzet képződik. Mivel pedig *omnis similitudo claudicat*, ugy ez is bizonyosan sántikál, még pedig nagyon, de ez is egy külön eszme, mint sok más a tudományok végtelen terén. Bizonyosnak s megrendithetlennék magam sem képzelem, bárha ehhez is, valamint egy két máséhoz, — mely e munka folytában felhozott — mint tán egyedüli sajátomhoz ragaszkodom, annak bővebb megvizsgálása, elfogadása vagy elvetése a tudománynak magának joga és feladata.

A viharok valóban épen nem ritkák Nyugot-indiákon, még az olyanok sem, melyek hosszasabb ideig tartanak s nagyobb kiterjedésű területen elterjednek. Egész lajstromát lehetne felhozni az olyan viharoknak, melyek az Antilláktól Newfoundland-ig, New-Orleans-ig, Texas-ig, s Matamoros-ig — a Rio Grande del Norte kiömlésénél — terjedtek. A részletes és rövid ideig tartó viharok pedig épen gyakoriak, kivált július és augusztus hónapokban, t. i. az esős évszak teljes idejében. Azonban bármely más részében is az évnek fordulnak elő, s bárha olykor csekély körre s igen rövid időre szorítkoznak, dühöngsők nem gyengébb a nagy kiterjedésűekénél. Mellőzve a terjedelmesebb fejtegetést, legyen itt elég egy esetet megemlíteni, mely az ilyen részletes orkánok erejét bőven bizonyítandja. Mintegy hat évvel ezelőtt az amerikai Unionak egy corvettje (sloop) az Albany, — mely a nyugot-indiai állomáson czirkált — minden népével együtt ugy eltűnt, hogy a szó teljes értelmében sem hirmondó, sem legkisebb jel fenn nem maradt felőle, mi létezéséről vagy fátumáról tanuságot tehetett volna. Rövid útra kelt ideje alatt a számos nyugot-indiai szigetek egyike sem tapasztalt dühöngő vihart. Csak is egy ugyanazon vizekben czirkált angol sorhajó népe látott a nyílt tengeren dühös részletes vihart. Annyi tudatot, hogy az amerikai corvett-nek épen azon vidéken vala útja, s ez volt minden.

Az örvényző tropikus viharok hihetetlen magasságra felviszik a széttuzott tenger vizporait. Vannak esetek, a midőn 1000 lábnyi magasságban a tenger felett, a czisternákban s edényekben tartott házi szükségre fordítandó viz a használhatatlanságig sós lett.

Tudományos férfiak sokat vitatkoznak a felett, vajjon e rémitő orkánok, földingások kíséretében fordulnak-e elő? vagy sem. Az ellenokok száma épen annyi, mint a mellette szólók. Annyi bizonyos, hogy egy ilyen orkán alkalmával e tekintetben csak valamennyire is biztos észleléseket tenni lehetetlen, mert reng és inog minden, mintha a föld végleges elsüllyedésének percze jött volna el.

Könnyed változó szelek, a légkörnek sűrűsége, nehéz fellegek, melyek csekély magasságban, tömegenkint egymáson gyorsan boronganak, meg annyi fenyegető jelei egy közeledő orkánnak. Mondják a vidék lakói: hogy egy nagy orkán közeledte előtt, néhány nappal, szikla üregekben s mély kutakban erős moraj hallható, mely a vihar zugásához hasonlít. A tenger a szokottnál erősebb hullámtorkolatokban csapkodja a partokat, és sajátságos szaga nagyobb mértékben érezhető. És itt ismét rá bukkanunk valami titokfedte tényező létezésére, melynek felfedezése a jövő kör dicsősége leend.

Ritka év az, melyben az Antilláknak egyikén vagy másikon kisebb-nagyobb földingások ne lennének érezhetőek. Tán nincs földünkön más vidék, mely akkora mértékben látogattnék a természet nagy phaenomenjeinek e legfélelmesbiké által. Egyedül azok, kik tapasztalásból ösmerik ama sajátságos érzést, mely semmivé teszi minden bizalmunkat, melyet a föld rendíthetetlen állandóságában helyeztünk, csak azok egyedül ösmerik ama különös benyomást, melyel még a legcsekélyebb lökődések is kebleinkre hatnak. Hát még az olyan jelenetek, milyenek az utóbbi husz év alatt több ízben meglátogatták a nyugot-indiai szigeteket, s a melyeknek pusztításait itt, a távolban is borzadályal olvasgatjuk? 1843-ik évben Guadalupe szigetének fő városa Pointe a Pitre egy perc alatt romba dőlt, s maga alá 5000 áldozatot temetett. A föld görcsszerűleg emelkedék, feneketlen mélységek nyílnak meg, melyekből nagyszerű viz oszlopok magasra felszökellének. Miként lehessen

képzelné ama látmányt, a midőn azon föld, melyet rendithetetlen menedékünknek képzelünk, megnyílik lábaink alatt, s ki-elégithetetlen gyomrába nyeli, az egyetlen legbiztosabb alapon bizakodó áldozatot? s hogy a pillanat iszonyai annál borzasztóbbak legyenek, fulasztó gőzök kíséretében lángok emelkednek ki a megrepedt föld mélységeiből. A föld színe hullámzik mint a szelektől korbácsolt tenger. A legkeményebbnek képzelt épületek össze roskadnak, vagy a megnyílt föld által elnyeletnek. Azon lények, melyek a mélységek torkát kikerülék, nem tudják s nem is tudhatják hol keressenek menhelyet, az ellenállhatatlan vész elől, mert az anyaföld már többé biztosítást nyújtani nem képes. Így rendre az év századok során át e szigetnek csak nem mindenike színhelye volt ilyen-szerű jeleneteknek, melyeknek eseményeiről fogalmat adni tán lehetetlen. Az Antillák szigetei közt tán Barbados egyedül az, mely az ilyszzerű vést eddigelé kikerülte, s bárha gyengébb rázkódásokat gyakran érzett is, szerencséseknek mondhatják magokat lakói, hogy ama rémitő természeti rázkódás tözsomszédságában, borzadalmaitól mind eddig kimélve valának. Volt mégis egy eset, mely rémülésbe tévé a kivételesnek tetsző sziget lakóit, kik csak nem azt hívék, hogy az ítélet napja bekövetkezők, de miként is ne, a midőn a nap feljöttének legkisebb nyoma, jele sem volt, daczára annak, hogy a napkeltének ideje már rég el volt telve. A naptár szerint május 1-ső napjának kellett volna felviradni, de ez nem történt, az órák mutatói már déli 12 órát mutatának, s a sötétség mindinkább egyptomivá vált.

Barbadosnak keletfelőli végén egy vendégszerető ültetvényesnek a tenger közelében lévő ritka szépségű tropikus fákkal, növényzettel s virágokkal környezett lakába ebédi nyugvást tartván, az élet alkonya felé már nagyon hajló végtelenül barátságos öreg ur az 1812-ik év május 1-ső napján tapasztalt rendkívüli eseményt eként jellemzé:

„Kevéssel éjfél után nehéz sötét felhő teljesen elhomályosítá az ég boltozatát. A felhő annyira alant függött, miszerint a föld színét érinteni látszék. Csak is déli- és északkeleti irányban mutatkozá két gyönyörű világos kék nyílás, de kevés idő teltével az is eltűnt, s mély sötétség borult a

sziget ezen részére. Majdan rémitő durranások hallatszának déli és nyugoti irányban, melyek igen hasonlítottak egy tengeri csatában adott széles oldal (broad side) tüzéhez, s mivel akkoron ilyesmi gyakran előfordult vizeinkben, felmenék a ház tetejére kémlelődni; de bárha a jól ösmerteknek vélt durranások többször ismétlődtek; a midőn a hang nem nagy távolságról jőni látszott, mégis az azokat megelőző villám sehol sem mutatkozék. Világosság látszék ugyan a távol láthatáron, de sokkal nagyobb távolságra, mint mennyire a hang elhatni képes. Ezen idő tájban igen finom hamuszerű por kezdte hullani.“

„Az idő reggelfelé kelve, mély moraj s távoli menydörgés hallatszék, de villámlás nem volt észrevehető. E közben kelet felől élénk szélesapások kíséretében eső vegyült a hamu közé, több volt azonban mégis a hamu, mint az esőviz.“

„Képzelteti ön, minő sajátságos nyugtalanság szállá meg keblemet, a midőn órát kezembe tartva, szerinte a nap kelteinek ideje már el volt telve, s nem hogy a viradatnak legkisebb jele is mutatkozott volna, de sőt a sötétség sűrűsége még növekedni látszék. A hamueső szakadatlanul nőtt, s északi irányban mély hullámzatos moraj hallatszék. Csakugyan nem volt mód egyebet vélni, mint hogy a világ végének nagy drámája megkezdődött, s gondolván hogy a bizonyosan ki nem maradható földrázkódások elkezdődhetnek, egy rabszolga lakba menék át, akkor még élt szüléimmal. E képzeletünkbe még inkább megerősödénk a midőn észak-keleti irányban számos tüzes golyókat látánk, a mély fekete színbe borult vastag légben ide-oda minden irányban röpkedni, eltűnni, s ismét megjelenni. Mintegy tiz óratájban észak felől rőt világosság mutatkozék, hasonló ahoz, mely nagy égés fölibe képződik, melynek borzasztó fénye, a mindent elborító sötétséget még rémitőbbé tevé. Az óra már rég mutatá a déli tizenkettőt, a midőn fejeink felett rögtön viradni kezdett, s kevés idő múlva a még mind sűrű homályon át a nap tányéra észrevehető lett, megnyugtatóására a rettenetesen rémülteknek, hogy a nap még mind rendithetlenül szokott helyén van.“

„Ezen 12 óra lefolyta alatt a sötétség változatlanul oly sűrű volt, hogy a legközelebbi tárgyak sem valának megkülönböztethetők. A délutáni órákban is nagyon kétes szürkület

uralgott, délutáni öt órakor pedig a mély sötétség ismét beállott, mely másnap reggelig tartott. A szigetnek lakossága a legiszonyubb rémülésben tölté a rendkívüli 36 órai sötétséget, melynek magyarázatot adni nem tudott. A nyugtalanság még akkor sem oszlott el, midőn már egy pár nap a rendes uton telt el, míg nem egy hajó érkezett, mely azon hirt hozá, hogy a 80 tengeri mértföld távolságra fekvő St. Vicentei vulkán egy egész századnál hosszabb után, kirentott.“

Nem egyedüli azonban ez eset azon vidékeken, melyhez hasonló phaenomen történt 1835-ik év januarius 20-kán is, a midőn az egész közép-amerikai isthmus megrázaték a Cosingua kirentásakor. A kitörésnek dühe oly nagy volt, hogy robaja Santa Fé de Bogatába hallatott, 900 mértföldnyi távolságban. A conchaguai öböl nyugoti partján fekvő La Union kikötő szinte 48 óráig volt mély sötétségbe boritva a hamu fellegek által. A durranások hallhatók voltak Kingstonban, Jamaika szigetén, hol épen úgy mint Barbadosban ágyuzást vélték hallani, míg az ott is hullott hamu a valódi okot meg nem magyarázá.

Megfoghatóvá teszi e két eset azt, hogy Barbados geologiai rétegei közt vulkánhamu réteg is fordulhat elő, valamint más vulkán képletű töredékek lehetnek tömegei közé szórva, ha szintén saját vulkánja nincsen is. Az 1812-ki hamueső két hüvelyknyi vastagságu hamu réteggel boritá Barbadosot, melynek nyomai helyenként most is látszanak. Általános előismerés szerint megtermékenyité Barbadosnak hosszabb használat alatt már gyengülni kezdett termő földét. Van ezen esetben egy megjegyzendő igen nevezetes dolog: a felebb leirt esemény egész ideje alatt szüntelen észak-keletről fujt a szél, s hordá a hamut oly erővel, hogy azzal szemközt állani lehetetlen volt, St. Vicente pedig épen ellenkező irányban fekszik Barbadostól. Ezen környülmény ismét kézzelfogható magyarázata az ezen munkában fejtegetett légkerengési theoriának.

Az ebéd utáni nyugvás és időzés közben a csak nem minden nap előforduló nehéz felhők ismét mutatkozni kezdenek, de ezuttal sokkal fenyegetőbb vala kinézésök, mint rendszerint. Tovább menetelről tehát természetesen szó sem lehetett. A későbbi délutáni órákban a már sokszor megemlített

barbadosi zápor omlék a már ösmertetett tropikus menydörgések kíséretében, hanem ezuttal az alkonyat beálltával azon apróbb részletes viharok egyike követé, melynek látása meg fog lepni bár kit a világon, ki azokhoz szokva nincs, ha még oly kevésbé ingerlékeny természetű is. A dráma, mely ilyenkor a szemlélőnek mutatkozik épen oly felséges és nagyszerű, mint rémitő. Setét tömegek látszanak a tenger színére nehezülni, melyek hogy fellegek-e vagy valami tömörebb természetű tárgyak, tisztán kivenni nem lehetett. A fejér habbá vert tenger rémitően csapkodni látszék a rája ereszkedett, határtalan nagyságának tetsző rém súlyos tagjai ellen. Mintha harcztot kelene egymás közt vivniok, élénk tüzlángok látszanak felülről alá szállni, melyek a megnyilni látszott tenger által rögtön elnyelettek; s a legközelebbi pillanatban mintegy kiokádva azokat, a habok redői közül felfelé látszanak törni, s újtokban más tömegekkel egybeütödvé, egy hoszszu sodrott kinézésű vakító fény forradást képezének, mely rögtön a sötétség mély fátyola alá tűnnek el. A viharok ordítása, s egy sajátságos moraj, mintha ezer meg ezer terhelt kocsik kerekei dörömbölnének, rémulést keltenek az emberi kebelben. A lég tele volt viz porral, s mintha még a föld is alapjaiban megrázkódnék, s az épület, melyből e különös elemi vihart szemlélhetém, mintha a légbe függve lóginyázott volna. Kezdeté óta a második óra még el sem telék, s már ismét csend volt a légkörben. A hirtelen felkorbácsolt tenger dühös csapkodásai voltak még csak hallhatók, melyek mint utóhangjai a viharok lassanként nyugvának el a beállott éj csendjében.

A víztölcsérek igen gyakoriak a nyugot-indiai szigetek közt, kivált a nyári hónapokban, úgy szintén a tenger olykor rendkívüli dagályokban rohan rendes partjain felül. De legyen szabad e kettőnek ösmertetését itten mellőzni, hogy annál czélszerűbben lehessen szó rólok más helyen. Itteni egyszerű fel-említésével a természet romboló phaenomenjei mindenike érinték, melyek semmi más vidékén a földnek oly rémitő mérvben meg nem jelennek, mint épen azon gyönyörű részén földünknek, melynek ösmertetése itt felette gyenge tollal megkisérteték.

Bekövetkezék az útra készülődés ideje. A nyugot-indiai creolok társasága s szívélyessége azonban sokkal nagyobb

vonzerővel bir, mint sem hogy attól amugy könnyü kedéllyel megválni lehessen. Kevés nép vagyon a világon, mely közt ily hamar érezzük az otthoniasságot mint épen e nép közt, mely legyen bár angol, francia, spanyol, dán, a közös haza s ugyanazonos viszonyok egyenlő szokásokat fejtettek ki köztük. Nincs ország vagy nép, mely közt a honosulás érzete hamarabb hatna az idegenre, mint épen ott, s egy évtized eltelte után is hálás emlékezettel köszönetet mondok Nyugot-indiák határtalan szivességü derék creoljainak. Fogadják köszönetemet előzékeny vendégszeretetéért, s amaz élvezett dús órákért, melyeket körükben töltöttem.

Mielőtt útra szállanánk, egy estvéli theázás alkalmával a jelen volt pár ösmerősök egyike valami élő virágokról beszéllett, mint Barbadosnak egyik legnevezetesebb ritkaságáról, s az utolsó napot ennek megnézésére fordítani ajánlá. A jó tanácsot elfogadva, másnap korán reggel a fekete postillon már gyorsan ügete ismét a sziget beljébe, ezuttal a szigetnek északi csúcsára.

A szigetnek északra nyuló végén ismét lapályos mocsárok mutatkoznak, boritva Panicum Distachium, Opuncia Tuna és egy pár Ciperacea fajjal, hasonlítanak a déli partokon levő, s már leirt helyekhez, s valamint azok, ugy ez is sovány természetünek látszik. A tengerpart 50—60 lábnyi magas merész sziklából képződik, melyekre dühösen rohannak a bár kevésbé háborgó tenger hullámai is, a gyakori erősebb viharok pedig — ugy látszik — tetemes rombolásokat tettek rajtuk. A parttól ugyanis meglehetősen távolságra, elszagatott sziklák láthatók külön elszigetelt helyzetben. Valószínűleg a sziklák maradványai azok, melyek régebben épen addig terjedtek.

A tengerpart szikláitól befelé egy mértföldnyi szélességben a föld róna és nyilt, azontul déli irányban lassanként emelkedik, végződve egy falszerű lépcsőzetben. Ennek tetején ismét térség (platau) mutatkozik, mely ismét hasonló meredekségbe ütközik, eként egy pár lépcsőzettel felebb, körülbelöl 4—500 lábnyi magasságra emelkedve, azon sajtáságos tájképet adja, mely Barbados megközelítésénél említeték.

A part sziklái a szüntelen rohanó nehéz hullámtorlatok által nagyon szaggatottak, és számos barlangszerü üregek

találhatók oldalában. Kétkedés fogja el a keblet, midőn e kanyargó vagy szögletes meredekségek oldalán 30—40 lábnyi magasságban a szüntelen dagadozó s vissza vonuló viz felett, inkább zergének való ösvény formára vezetik az idegent, melyre csakugyan szédelgős fejű egyén ne is lépjen semmi esetre, s ha netalán feje ki is állaná a hirtelen kinézésű macska vagy is inkább zerge ugrató, légben függő álláspontot, ne menjen rá, ha csak az uszás mestersége által rögtönzött fürdés következtében keletkezhető vízbefulás ellen biztosítva nincs. Részatosan lefelé szállva a meredek szikla oldalon, helyenként csak is bevésetek segedelme által jut el végre a kandi idegen néhány durva lépcsőzeteken az ugynevezett Animal flower Cave-be, az élő virágok barlangjába.

A rémitő hullámtorlatoknak örökös csapkodásai több üregeket vájtak itt ki, melyeknek megannyi nyílása a tengerre szolgál, szűk folyosók vagyis inkább lyukak által azonban egymással egybeköttetvék. A felkeresett barlang maga, meglehetősen terjedelmű szabálytalan üreg. Mennyezete csepegőkő képlettel (stalactit) van függönyözve, melynek lenyuló redőiről örökösen édes víz esőzik a talapzaton lévő sós viz tavacskába.

Ezen nagyobb barlangból, alacsony nyíláson, s térdig érő vizen át egy szomszéd csarnokba jut az ember, mely szőnyeges szobának neveztetik (Carpet room). Ezen üregnek közepén tengervízzel telt természetes medencze van, melyet a koronként erős csapkodással berohanó hullámok tartanak telve. A víz tiszta mint kristály, s a medencze feneke, valamint oldalai borítvák gazdag színezetű tengeri algaeákkal (moha nemű). A színek egymást követik, váltogatva a zöld, veres és karmazsin közt létezhető minden árnyalatokban, melynek következtében a leggazdagabb színezetű szőnyeghez méltán hasonlították.

A medencze közepén hosszszudad szikladarab emelkedik, mely hasonlólag borítva van az említett tengeri mohával. Midőn a medencze vize háborítatlan csendben van, ezen szikla repedéseiből kicsiny virágszáracsók emelkednek ki, melyek alig vonnák a figyelmet magukra. A virágszárak tetején lévő gumó egyszerre megnyilva, egy csomag mozgó tag szép sárga virág alakban nyílik szét, mely alakjára hasonlít a Calendulához (Goldblume). Ha az ember e virág leszakítását

megkísérte, mihent az ujjak érintik, a virág hirtelen egybe vonul, s szárostól együtt eltűnik a szikla repedésében. Mihent azonban a kéz vissza vonatik, s a víz teljes csendét vissza nyeri, csak hamar ismét kiemelkedik.

A természeti curiosum látása után ismét meg kelle küzdeni a nyaktörő levegőbeli ösvénnyel, mely nagyobbára kiálló kősziklák által mintegy fedve volt.

Viszszatérve, kerülő úton történék a sziget belsejétől bucsu vétel, mert a több égő források egyike vala a hazatérő útban megtekintendő, estvére pedig okvetlenül Bridgetownban kelle lenni, mert másnap reggelén már tengerre valánk szállandók. Ezuttal daczára annak, hogy a szintén naponként megjelenni szokott felhők ismét záporral fenyegetének — mivel annak leszakadása, s tartásának ideje bizonytalan — félvén a szokásos letartóztatástól, nem tevénk betérést. — Midőn egy olyan, már megemlített vizmosások egyikébe beereszkedénk, megérkezék a kéretlen vendég szokásos hatalmas csörömpölésével, s mindannak daczára, hogy a kocsi fél fedelű volt, leve oly kiméretlen esőverés és átázás a milyent nem gyakran szeretünk tapasztalni. Meg kelle állani, mert a lovak menni nem akartak az özönnel lezuhanó, s a helyet sűrű ködhomállyal borító esőbe. A szegény néger kocsis felső ruhát huzván, gombolyagba feküvék a bakra, leginkább háboríták béketűrését a gyakori hatalmas csattanások, melyek mindenike élénk felkiáltásokkal kísért reszkető viczkádozást idézett elő testében, s esküvel erősíté, hogy a leszálló menykő mindig csalhatatlanul a kocsist szokta érni.

Egy óra elteltével az eső csendesült, s remegő kocsisunk félelmei a nehéz idő távoztával oszlani kezdettek. Miután néhányszor kétkedő szemeket emelt a távozó haragos felhőkre, végre neki bátorodva ismét útnak nógatá lovait, kihaladva a perczenként dagadozó patak zuhogásával telt árokból.

Az elevenig ható áztató processus nem sok kedvet hagyott hátra az égő forrás hosszas vizsgálgatására, hanem felejtvén a forrást s annak minden meglepősegeit, legkivánatosabb volt ázott bőreinket mentől előbb szárazba tenni. Ez ugyan könnyű lett volna, ha beszóll az ember bár melyik ültetvényesi lakba, de hijába, még azon estve hajóra kelle

szállani, s így szép ázottan mutatám be magam a mindig szives Don Alvareznek, ki ezuttal dolgai miatt a kirándulásban részt nem vehetett. Komoly ránczokba szedé szemöldeit, s mondá:

„Órizkedjék ön a mennyire csak lehet a tropikusok alatti megázástól, a midőn nincs alkalma hogy ázott ruháit rögtön megcserélhesse, mert ha testén szárad, jó szerencséről beszélhet, ha nem a tropikusok földében leli fel végnyugalmát, most pedig rögtön vetkezzék le,“ mely megtörténvén a hajó szolgálta által körülbelől egy itcze rumot dörgöltetett testemre.

No semmi baj sem keletkezett, s a készülődés akadály nélkül megtörténheték. Azonban épen ez sokkal több bajt ada, mint képzelni lehetett. A pár héti mulatás, utazás, ruha mosatást parancsolt annyival is inkább, mert ezentul bajosan lehetett annak oly kényelmes végrehajtást remélni, mint Bridgetownban; a műtét meg is történt, elég szép fejr is volt, de mekkora vala a meglepetés, midőn az aránylag épen nem fellelte sok ruha vissza hozatván, azzal az egész hajó cabinja, s annak minden butora be volt terítve. Egyetlen egy darab se volt egybe fogva, s tömegének látása méltán kételkedést idézhetett elő, vajjon miként lehetséges, hogy mindaz a korlátolt terjedelmű úti bőröndbe bele férjen? De hát még mennyire növekedék a kétkezés, a midőn hozzá nyulva, mindenike deszkaszerű fessességre kikeményítettnek mutatkozott. Minden ruha darabot ugyan is fellehetett állítani, s annak bármi állást adni, megállott magában minden támasz nélkül, annyira saturalva volt keményítővel. Végre is nem volt mit tenni, hanem úgy a hogy lehetett egybe hajtani, törni, hogy valamiként ellehessen tenni, de minden igyekezet s erőködés mellett is alig fért be fele előbbi helyére, a más felét pedig a cucarachák szeszélyének kellett átengedni.

Másnap korán reggel horgony emelteték, s távozánk az örökre feledhetetlen barátságos barbadosi creolok köréből. És most engedje meg a kegyes olvasó, hogy ezuttal tőle is bucsut vegyek egy időre, igérvén, hogy rövid időn ismét találkozni fogunk e hajó födelezetén.

Décsben, nyomtatott Jakob és Holzhausen-nél.

TARTALOM.

I. FOLYAM.

Előszó az olvasóhoz

Lap.

I. FEJEZET.

A kilencz évi vándorlások váratlan kezdete. — A gőz. —
A liverpooli kikötő. — Hajóra szállás. — Pilót. — Postagözös 1—26

II. FEJEZET.

Sz. György csatornája. — Irlandi partok. — Napirend a
hajón. — A nagy tenger. — Tengeri kórság. — Úti irány a cap
cleartől 27—51

III. FEJEZET.

A tenger titkai. — Eszmék a tenger vizeinek kerengéséről.
— Az öbölfolyam. 51—66

IV. FEJEZET.

Az öbölfolyamnak lehető okai. — Maury amerikai tengerész-
tiszt újabb teoriája. — A folyamnak elkanyarulása kelet felé. 66—79

V. FEJEZET.

A tengerek folyamairól általánosan. — A veres tenger. —
Folyam a Babelmandebnél. — Folyam Gibraltarnál. — A nagy
Oceán vizei. — A csendes tenger. — Alfolyamok 79—96

VI. FEJEZET.

Az öbölfolyam körül mutatkozó természeti tünemények. —
Viharok. — Veszélyben forgó hajó. — San Francisco gőzös elsü-
lyedése. — Tengerész nép. — Az utazás folytatása a magas ten-
geren. — A nagy zátonyok New-Foundland közelében 96—136

VII. FEJEZET.

Mélységmérések. — Az atlanti Oceán medre. 136—150

VIII. FEJEZET.

Amerikai föld. — Halifax. — Tovább utazás. — Megérkezés New-Yorkba	150—160
--	---------

IX. FEJEZET.

New-York panorámája	160—212
-------------------------------	---------

II. FOLYAM.

X. FEJEZET.

Elindulás New-Yorkból. — Vitorlás hajó. — A Tropikus tenger. — Repülő halak. — Tropikus föld első látása. — San Domingo. — Partra szállás. — Port au Prince. — Égiháboru. — Nagy ünnepély. — Belföld. — Az államnak általános helyzete. — Rövid történelmi vázlata. — Faustin Soulouque és a Vóduk. — Elutazás San Domingóról	1—48
---	------

XI. FEJEZET.

Utazás St. Tomás felé. — A passátok. — Természettani nézetek a légkörről	48—93
--	-------

XII. FEJEZET.

Nyugot-Indiának geographiai ösmertetése. — Természeti tünemények a nyugot-indiai szigetek közt. — Megérkezés St. Tomásba. — St. Tomás ösmertetése	93—132
---	--------

XIII. FEJEZET.

Egy nap Sta. Cruz szigeten. — Elindulás St. Tomásból. — A szüzek nagy utcája. — Természeti tünemények. — Halálszat a hajón. — A déli égkör	132—165
--	---------

XIV. FEJEZET.

Barbados. — Bridgetown. — A sziget belseje. — Ültetvények. — Partvidék és fürdők. — Földmívelési czikkek Nyugot-indiakon	165—206
--	---------

XV. FEJEZET.

A négerfaj ösmertetése	206—235
----------------------------------	---------

XVI. FEJEZET.

A nyugot-indiai szigeteknek, s különösen Barbadosnak földtani körvonalozása. — Korál képződése. — Emlősök. — Szárnyasok. — Hüllők. — Rovarok. — Climatologiai és meteorologiai viszonyok. — Orkánok. — Földrengések. — Egy részletes vihar a tropikusok alatt. — Rémséges nap Barbadosban. — Állati virágok barlangja. — Elutazás Barbadosból	235—267
---	---------

Nagyobb sajtóhibák:

Folytatás az I. Folyamhoz.

Lap.	Sor.	Hiba.	Helyesen.
78	34	fogannak	fog annak
80	29	nagy erejü	nagyszerü
90	4	élnek	délnek
94	utolsóhoz	hozzá adandó	ragadta és vinni kezdette volna azt
126	26	pusztul	pusztult
153	34	miként	mihent
156	23	s chonernek	Schoonernek
163	32	kegyelem	kényelem
176	33	feminin	famme
181	3	miként	mihent
182	23	föld	föl
185	31	épültnek	épületek előtt felépültnek
193	37	kézharczok	késharczok
195	27	tér	bér
205	33	w.	u

II. Folyam.

Lap.	Sor.	Hiba.	Helyesen.
15	7	1630	1530
34	2	gazdagságot	gazdaságot
35	12	dominicaí	domingoi
63	17—18	délnyugoti s észak-nyugoti irányba	dél-keleti, s illetőleg az egyenlítőtől a sarkok felé dél-nyugoti, s észak-nyugoti irányba.
90	35	(ezen szó után) szélesség (hozzá adandó)	84-ik, s a nyugoti hosszóság 105-dik foka körébe helyezi. Egy más angol tudós David Brewster a legnagyobb hideg pólusát az északi szélesség (80-dik stb.)
198	30	hátgerinczet	hát gerinczet
238	24	közül	körül
243	26	nodulosum	nodulosum
250	23	Eliment	Element

Ráth Mór kiadásában megjelent.

Magyarország családai, czimerekkel

és

leszármazási táblákkal.

Irta

Nagy Iván.

A munkából eddig 11 kötet jelent meg, és az A—P-beli nemes családokat írja le.

Megrendelési feltételek:

Minden 20 ívből és több czimerekből álló kötetnek ára különvéve
3 frt 40 kr.

Az I—XI. kötet belti ára 37 frt.

Az I—XI. kötet előfizetési ára azok számára, kik Ráth Mór könyvkereskedésében Pesten, a „vastuskóhoz“ egyszerre veszik meg, és a többi megjelenendő kötetek megvételére is kötelezik magukat, csak 25 frt.

Ezen irodalmunkban páratlan munka, melyben eddig több ezer család ismertetése, és több 100 czimer jelent meg — nemcsak nemzetünk történetéhez szükséges kalauzul, de egyszersmind a magyar nemzet magvát tevő őszves nemesség történeteinek, múltjának és jelenének tükréül tekinthető. Ez okból, hol még az ősök iránt kegyelet, a nemzet multja iránt tisztelet van — egy magyar család könyvtarából sem szabad hibáznia.